

**T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE BÖLGESEL ÇALIŞMALAR
ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI**

**TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN
BALKANLAR’IN TOPLUMSAL GÜVENLİĞİ
ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ:
MÜLTECİ KRİZİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MUSA PALTA
1718202101**

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. BARIŞ ÖZDAL

**İSTANBUL
MAYIS 2020**

**T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE BÖLGESEL ÇALIŞMALAR
ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI**

**TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN
BALKANLAR’IN TOPLUMSAL GÜVENLİĞİ
ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ:
MÜLTECİ KRİZİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MUSA PALTA
1718202101**

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. BARIŞ ÖZDAL

**İSTANBUL
MAYIS 2020**

T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE BÖLGESEL ÇALIŞMALAR
ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

**TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN
BALKANLAR'IN TOPLUMSAL GÜVENLİĞİ
ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ:
MÜLTECİ KRİZİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MUSA PALTA
1718202101**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 04/06/2020
Tezin Savunulduğu Tarih: 22/05/2020**

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

**Unvan Ad Soyad
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Barış ÖZDAL**

İmza

**Jüri Üyeleri: Dr. Öğr. Üyesi M. Cem OĞULTÜRK
Dr. Öğr. Üyesi Kader ÖZLEM**

**İSTANBUL
MAYIS 2020**

ÖZGÜNLÜK RAPORU

Tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve ç) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 147 sayfalık kısmına ilişkin, 28/05/2020 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 14'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Millî Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Çalışmalar Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Usul ve Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Musa PALTA

04/06/2020

ETİK BEYANI

Milli Savunma Üniversitesi Enstitüleri Lisansüstü Tez Hazırlama Kılavuzu'nda yer alan kurallara uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir; aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Bu tezdeki düşünce, görüş varsayım, sav veya tezler bana aittir; Milli Savunma Bakanlığı, Milli Savunma Üniversitesi ve Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Bilgi, insan zihninden çıkıp gerçek dünyada ete kemiğe bürünmediği sürece hiçbir değere sahip olmamaktadır. Bu anlayışla uluslararası ilişkiler alanında aldığım lisans ve yüksek lisans eğitimlerim sürecinde edinmiş olduğum tecrübe ve bilgilerimi topluma sunmak, benim için temel bir hedef olmuştur. Bu amaçla yazmış olduğum bu tez çalışması ile hedefime ulaşmış olmaktan büyük bir mutluluk duymakla birlikte, bu süreçte bana destek olan ve bu çalışmamda bana akademik danışmanlık yapan Sayın Prof. Dr. Barış ÖZDAL'a teşekkürlerimi bir borç niyetiyle iletirim. Sahip olduğu tecrübe ve bilgileriyle bana daha sistemli analizler yapmayı öğrettiği için, olaylara farklı bir boyutla bakmayı göstererek ufkumu genişlettiği için, danışmanım olma teklifimi büyük bir istekle kabul ettiği için, tezimin konusunu belirlememde yol gösterdiği için, tez yazım sürecimde maddi ve manevi olarak desteklerini esirgemediği için ve son olarak bu süreçte bana daha çok bir ağabey olarak yaklaştığı için kendisine teşekkür ederim.

Ayrıca lisans eğitimim sürecinde beni Balkanlar üzerine akademik kariyer yapmam konusunda teşvik eden ve bu konuda manevi desteklerini üzerimden eksik etmeyen Sayın Doç. Dr. Filiz ÇOBAN'a ve bana bu tezi yazma fırsatını sunan Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'ne teşekkür ederim. Enstitüye katılmaya hak kazandığım mülakat sürecimden itibaren iki yıllık eğitim hayatımda üzerimde emeği olan tüm Hocalarıma da teşekkür ederim. Bununla birlikte tez yazım sürecimin stresli zamanlarında bana motivasyon kazandıran dostum Burak TURAL'a ve bu süreçte beni her zaman destekleyen sevgili babam Faik PALTA, annem Zeynep PALTA ve kardeşim Soner PALTA'ya teşekkür ederim.

İstanbul; 20/05/2020

Musa PALTA

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZGÜNLÜK RAPORU

ETİK BEYANI

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

İÇİNDEKİLER vii

ŞEKİLLER LİSTESİ..... x

KISALTMALAR xi

ÖZ.....xiii

ABSTRACT xiv

GİRİŞ 1

1.) KURAMSAL ÇERÇEVE 7

1.1 Uluslararası Sistemin Yapısı, Bölgeselleşme ve Analiz Seviyesi 7

1.2 Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi 12

1.2.1 Bölge Kavramı..... 13

1.2.2 Güvenlik Kavramı 14

1.2.2.1 Güvenlikleştirme Yaklaşımı 18

1.2.2.2 Sektörel Güvenlik Anlayışı ve Toplumsal Güvenlik 21

1.2.3 Bölgesel Güvenlik Kompleksleri..... 26

1.2.3.1 Bölgesel Güvenlik Komplekslerinin Tarihi 26

1.2.3.2 Bölgesel Güvenlik Komplekslerinin Özellikleri..... 28

1.2.3.3 Bölgesel Güvenlik Kompleksi Oluşturmayan Durumlar 31

1.2.3.4 Bölgesel Güvenlik Komplekslerinin Analizi ve Dönüşümü..... 32

2.) BALKAN BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ 33

2.1 Balkan Coğrafyasının Tanımlanması 33

2.2 Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi'nin Güvelik Dinamikleri..... 36

2.2.1 Soğuk Savaş Öncesi Dönem'de Balkan Bölgesel Güvenlik
Kompleksi'nin Güvenlik Dinamikleri 36

2.2.1.1 1390-1912 Arası Dönemde Balkan Bölgesel Güvenlik
Kompleksi'nin Güvenlik Dinamikleri.. 37

2.2.1.2	1912-1945 Arası Dönemde Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi'nin Güvenlik Dinamikleri..	39
2.2.1.3	1945-1991 Arası Dönemde Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi'nin Güvenlik Dinamikleri..	43
2.2.2	Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi'nin Güvenlik Dinamikleri	46
2.3	Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi'nin Analizi.....	54
2.3.1	Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi İçerisinde Yer Alan Devletlerinin İyapıları ve Zafiyetleri	54
2.3.2	Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi İçerisinde Yer Alan Devletler Arasındaki Karşılıklı İlişkilerin Durumu.....	57
2.3.3	Küresel Güçlerin Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi Üzerindeki Roller.....	60
2.3.4	Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksinin Diğer Bölgesel Güvenlik Kompleksleriyle Etkileşimi	63
3.)	SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM'DE BALKAN BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ'NİN GÜVENLİĞİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ: MÜLTECİ KRİZİ ÖRNEĞİ.....	65
3.1	Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi'nin Güvenliği Çerçevesinde Değerlendirilmesi...	65
3.2	Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi'nin Güvenliğine Tehdit: Mülteci Krizi.....	71
3.2.1	Uluslararası Sistemde Mültecilerin Hukuki Statüsü ve Hakları	73
3.2.1.1	Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Avrupa Birliği'nin Göç Politikalarında Mültecilerin Hukuki Statüsü	75
3.2.1.1.1	Dublin Sistemi.....	77
3.2.1.2	Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Avrupa Birliği Üyesi Olmayan Balkan Devletlerinin Göç Politikalarında Mültecilerin Hukuki Statüsü	79
3.2.1.3	Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Türkiye'nin Göç Politikalarında Mültecilerin Hukuki Statüsü	80
3.2.2	Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi'nde Mülteci Krizi	82

3.2.2.1 2015-2016 Mülteci Krizi'nin Batı Balkan Rotası'nın Ortaya Çıkışı ve Nedenleri.....	83
3.2.2.2 2015-2016 Mülteci Krizi'nde Batı Balkan Rotası'nın Durumu	86
3.2.3 Mülteci Krizinin Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi'nde Ortaya Çıkardığı Tehditler.....	91
3.3 Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi İçerisindeki Aktörlerin Mülteci Krizi'nin Oluşturduğu Tehditlere Yönelik İşbirliği Süreci	93
3.3.1 Balkan Devletleri Tarafından Alınan Önlemler	94
3.3.1.1 Transit Ülke Uygulamaları	95
3.3.1.2 Sınır Kontrolleri	97
3.3.2 Avrupa Birliği'nin Balkan Devletleriyle İşbirliği İçerisinde Aldığı Önlemler ve Türkiye ile İşbirliği	99
3.3.2.1 Avrupa Birliği ve Balkan Devletleri Ortak Sınır Kontrolleri	100
3.3.2.2 Avrupa Birliği ve Türkiye İşbirliği	103
3.4 Mülteci Krizi Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Türkiye İşbirliğinin Değerlendirilmesi	105
SONUÇ	113
KAYNAKÇA	124

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1.1: Soğuk Savaş Öncesi ve Sonrasında Meydana Gelen Çatışmalarda Hayatını Kaybeden Asker ve Sivillerin Sayısı	21
Şekil 1.2: Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de BGK’ların Haritası.....	28
Şekil 2.1: Balkanlar’ın Fiziki Haritası	34
Şekil 2.2: Balkanlar’da Büyük Devlet Projeleri	58
Şekil 3.1: Ekim 2015-Mart 2016 Sürecinde Aktif Bir Şekilde Kullanılan Batı Balkan Göç Rotası.....	84
Şekil 3.2: 2015 Yılı Boyunca Yunanistan ve İtalya’ya Ulaşan Mülteci Sayılarının Aylık Gösterimi.....	87
Şekil 3.3: 2014-2017 Yılları Arasında İtalya, Yunanistan ve İspanya’ya Ulaşan Toplam Mülteci Sayısı	88
Şekil 3.4: 2016 Yılı Boyunca Yunanistan’a Deniz Yoluyla Ulaşan Mülteci Sayılarının Aylık Gösterimi	90
Şekil 3.5: Balkan Rotası Kapanmış Hali	106

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AIDA	:Sığınma Bilgi Veri Tabanı
ASEAN	:Güneydoğu Asya Uluslararası İşbirliği
AT	:Avrupa Toplulukları
AU	:Afrika Birliği
BAB	:Batı Avrupa Birliği
BAE	:Birleşik Arap Emirlikleri
BAMF	:Almanya Federal Göç ve Mülteci Dairesi
BGK	:Bölgesel Güvenlik Kompleksleri
BGKT	:Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi
BİO	:Barış İçin Ortaklık
BM	:Birleşmiş Milletler
BMGK	:Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BREXIT	:İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden Çıkması
CEAS	:Ortak Avrupa Sığınma Sistemi
ÇHC	:Çin Halk Cumhuriyeti
DAEŞ	:Irak ve Şam İslam Devleti
EASO	:Avrupa Sığınma Destek Ofisi
EULEX	:AB Kosova Hukukun Üstünlüğü Misyonu
EURODAC	:Avrupa İltica Daktiloskopi Veri Tabanı
EUROFOR	:Avrupa Acil Müdahale Gücü
EUROSTAT	:Avrupa İstatistik Ofisi
EYMC	:Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti
FRONTEX	:Avrupa Birliği Sınırları ve Sahil Güvenlik Ajansı
GKRY	:Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
IOM	:Uluslararası Göç Örgütü
İİT	:İslam İşbirliği Teşkilatı
KFOR	:Kosova Gücü
KHK	:Kanun Hükmünde Kararname
KİK	:Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi
KKTC	:Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOB	:Katılım Ortaklığı Belgesi
MENA	:Orta-Doğu ve Kuzey Afrika
NATO	:Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OAS	:Amerikan Devletleri Örgütü
ODGP	:Ortak Dış Güvenlik ve Politika
OHAL	:Olağanüstü Hâl
RF	:Rusya Federasyonu
SECI	:Güneydoğu Avrupa İşbirliği İnisiyatifi
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UÇK	:Kosova Kurtuluş Ordusu

UNHCR :Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNPROFOR :Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Gücü
YSFC :Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti
YUKK :Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

ÖZ

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN BALKANLAR'IN TOPLUMSAL GÜVENLİĞİ ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ: MÜLTECİ KRİZİ ÖRNEĞİ

Musa PALTA

Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

İstanbul, Mayıs, 2020

Tez çalışmamızda Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de uluslararası güvenliğin doğasında yaşanan gelişmeler, Barry Buzan’ın geliştirmiş olduğu Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi kapsamında dikkate alınmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın konusu, uluslararası güvenliği bölgesel güvenlik anlayışı çerçevesinde ele alarak ve toplumsal güvenliğin önemini ön plana çıkararak Balkanlar’ın toplumsal güvenliğini incelemektir. Çalışmanın amacı ise Balkanlar’ın güvenliği açısından Türkiye ve Avrupa Birliği’nin bölgedeki çıkarlarının uyuştuğunu ve bölgenin herhangi bir tehdit altında olması durumunda iki aktörün işbirliğine gittiğini ortaya çıkarmaktır. Bu çerçevede çalışma; Balkan bölgesi devletleri arasında geçmişten günümüze uzanan azınlık sorunlarının var olması ve bölge toplumlarının birbirlerini tehdit olarak görmesi nedenleriyle bölgede toplumsal kimlik sorunlarının ön plana çıktığını ve dolayısıyla toplumsal yapının hassas olduğunu savunmaktadır. Zira toplumsal yapının hassas olduğu Balkanlar’a, bölge dışından düzensiz göç yoluyla gelecek yeni bir yabancı kimlik, bölgenin toplumsal yapısındaki hassasiyeti tetikleyerek toplumsal güvenlik açısından büyük bir tehdit oluşturacaktır. Belirtilen saptama çerçevesinde yabancı bir kimliğin bölgeye yerleşmesi durumunda uzun dönemde bölgede iç çatışmaların yaşanması ve iç çatışmaların da bölge devletleri arasında devletlerarası bir çatışmaya dönüşmesi potansiyeli bulunmaktadır. Çalışma, 2015-2016 yıllarında yaşanan mülteci krizinin Balkanlar’ın toplumsal güvenliğine yönelik bahsedilen tehdidi oluşturduğunu savunmaktadır. Buna göre mülteci krizinin oluşturduğu tehdit Balkanlar’daki istikrarı tehlikeye sokmuştur. Çalışmada bahsedilen tehdidin, bölgede istikrarın devam etmesi yönünde çıkarları uyuşan Türkiye ve Avrupa Birliği’nin, bölge devletlerini de dâhil ederek ortak güvenlik anlayışı çerçevesinde işbirliğine girmeleriyle sonlandırıldığı sonucuna varılmıştır. Çalışmada birincil ve ikincil kaynaklar veri tarama tekniğiyle incelenmiş ve verilerin çözümünde nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi, Toplumsal Güvenlik, Balkanlar, Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri, Mülteci Krizi

Bilim Kodu : 114111, 114105, 114103

Sayfa Sayısı : xiv +147

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Barış ÖZDAL

ABSTRACT

THE STUDY OF TURKEY-EUROPEAN UNION RELATIONS WITHIN THE SCOPE OF BALKANS' SOCIETAL SECURITY: THE CASE OF THE REFUGEE CRISIS

Musa PALTA

Turkish National Defense University, Atatürk Strategic Researches Institute

Istanbul, May, 2020

In the study, the developments occurred in the nature of international security in the post-Cold War period is considered within the scope of the Regional Security Complex Theory developed by Barry Buzan. Accordingly, the subject of the study is to examine the security of the Balkans by considering international security within the framework of regional security and highlighting the importance of societal security in this framework. The purpose of the study is to reveal that Turkey and the European Union's interests match in the region and they cooperate in case of any threat intended the stability in the region. The study argues that the problems which related societal identity come to the forefront in the region by the reasons of the existence of minority issues ongoing among the states of the region and the societies in the region regard each other as a threat. This means the societal structure in the region is fragile. This fragility of the societal structure will be triggered in case of any foreign identity comes from outside to Balkans and it will create a great threat in societal security of the region. There is the potential for both internal conflicts to occur in the region and internal conflicts to turn into an interstate conflict among the states of the region in case of foreign identity settling in the region in long term. This study argues that the refugee crisis occurred in 2015-2016 has constituted the mentioned threat to the Balkans' societal security. Accordingly, the threat posed by the refugee crisis has endangered the stability in Balkans. The study has concluded that the threat has been controlled by the cooperation of Turkey and European Union whose interests matching on protection of the stability in the region within the framework of common security understanding by including the states of the region. In the study, primary and secondary sources has been examined by data scanning technique and qualitative research methods has been used in data analysis.

Keywords: Regional Security Complex Theory, Societal Security, Balkans, European Union-Turkey Relations, the Refugee Crisis

Science Code : 114111, 114105, 114103

Pages : xiv +147

Supervisor : Prof. Dr. Barış ÖZDAL

GİRİŞ

Güvenlik olgusu Dünya üzerinde bulunan canlıların, varlıklarını sürdürmeleri için ihtiyaç duydukları en temel gereksinimdir. Sayısız türde ve sayıda organizmanın bulunduğu doğada, varlıklarını sürdürme, başka bir deyişle güvenliklerini sağlama ihtiyacında olan en önemli canlı türüyse hiç şüphesiz insanlardır. Öznesi insan olan bir güvenlik konusu akademik olarak ele alındığında bu öznenin; sosyal, ekonomik ve siyasi sonuçlarından kaçınmadığı bir beşeri çevrede varlığını sürdürme zorunluluğunda olduğu görülmektedir. Böyle bir çevre içerisinde insanlar Barry Buzan'ın tespit ettiği üzere dört temel tehditle karşı karşıyadır: 1) fiziksel tehditler (acı, sakatlık, ölüm vb.), 2) ekonomik tehditler (yoksulluk vb.), 3) temel haklar üzerindeki tehditler (sivil özgürlüklerden mahrum bırakılmak vb.) ve 4) pozisyon veya stratejiye yönelik tehditler (rütbe indirme, aşağılama vb.).¹

İnsanların yukarıda aktardığımız tehditlere karşı varlıklarını sürdürmek zorunda oldukları süreçteyse devletler büyük bir önem taşımaktadır. Thomas Hobbes'ın deyimiyle insanlar, yabancıların istilalarından korunmak için devletleri kurmuşlardır. Benzer şekilde John Locke da insanların, güvensizlik içeren doğa durumunda mülkiyetlerini korumak için devletleri oluşturduklarını belirtmektedir. Bu görüşe göre devletler, insanların sosyal tehditlere karşı yeterli seviyede güvenlik sağlama anlayışından doğan oluşumlardır.

Ancak insanların, devletleri oluşturmalarıyla güvenlik ihtiyaçlarını karşılamaları yeterli olmamış, devletlerin de tıpkı insanlar ve diğer tüm canlılar gibi güvenliklerini sağlama ihtiyaçları orta çıkmıştır. Bu bağlamda devletlerin güvenlikleri uzunca bir dönem genellikle “ulusal güvenlikleri” çerçevesinde ele alınmıştır. Devletlerin ulusal güvenlikleri çerçevesinde tehditlerden koruması gereken varoluşsal değerleri ise konunun uluslararası hukuk boyutunda ortaya çıkmaktadır. Uluslararası hukuk açısından bakıldığında bir insan topluluğunun devlet olmasının veya devlet olarak varlığını devam ettirmesinin dört şartı bulunmaktadır: 1) Sınırları belirli bir toprak

¹ Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, 2. bs. (Boulder: Lynne Rienner, 1991), 2.

parçası yani ülke, 2) Sürekli bir insan topluluğu, 3) Kurulu bir otorite ve 4) Egemenlik.² Dolayısıyla devletlerin kara parçalarını ve buna bağlı deniz ve hava alanlarını temsil eden ülkesel bütünlüğünü, ülkeleri üzerinde yaşayan sürekli haldeki insan topluluklarını ve insan topluluğunu yönetmek için egemen bir şekilde sahip oldukları bürokrasilerini veya kamu otoritelerini tehditlere karşı korumaları gerekmektedir.

Devletlerin ulusal güvenliklerini tesis ettikleri uluslararası sistemse realist görüş itibarıyla egemenlik anlayışına bağlı olarak devletlerin kendilerinden daha üstün bir siyasi otoriteyi kabul etmemeleri çerçevesinde kapsayıcı bir yönetimin bulunmadığı anarşik bir yapıdadır. Anarşik yapıdaki uluslararası sistemde devletler, ulusal güvenliklerini sistemdeki diğer devletlerden gelen askeri ve siyasi konulardaki tehditlere karşı korumak zorunda olmuşlardır. Bu süreçte T. Hobbes, N. Machiavelli ve J. J. Rousseau gibi yazarlar ulusal güvenliğin en iyi nasıl sağlanabileceği konusunda karamsar bir eğilime sahip olmuşlardır. Zira devletler, kendi güvenliklerini komşuları pahasına korumaya çalıştıkları sert yapıdaki uluslararası sistemde bir güç mücadelesi içerisinde bulunmaktadır.³ Bu bağlamda devletler ancak sistemde yeterli güce sahip olup egemen konuma gelirse güvenliklerini sağlayabilecektir.

Uluslararası İlişkiler'in akademik bir disiplin haline geldiği Birinci Dünya Savaşı sonrasında savaşın getirdiği büyük yıkımın da etkisiyle liberal görüş, ulusal güvenliğin sağlanması konusunda genel kabul görmeye başlamıştır. Bu görüşe göre bir uluslararası örgüt çerçevesinde barışın sağlanması, sistemdeki her devlet için güvenlik oluşturacaktır. Ancak bu amaçla kurulan Milletler Cemiyeti'nin vaat ettiği uluslararası düzen İkinci Dünya Savaşı'nın yaşanmasıyla hayal kırıklığına uğrayınca güvenliğin ancak güç ile sağlanabileceğine yönelik realist görüş tekrar popüler hale gelmiş ve Soğuk Savaş Dönemi boyunca etkinliğini büyük ölçüde korumuştur. Bu görüşün savunucuları klasik realist düşünce ekolünü geliştiren Hans Morgenthau ve Edward H. Carr gibi yazarlar olmuştur. Bununla birlikte Kenneth Waltz ve John

² Amerikan Devletleri Örgütü'nün 1933 yılında kabul ettiği "Devletlerin Hakları ve Yükümlülüklerine ilişkin Montevideo Konvansiyonu"na belirlediği bu prensipler günümüzde uluslararası hukukta kabul görmüş prensipler haline gelmiştir. Yücel Acer, İbrahim Kaya, *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*, 10. bs. (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019), 119.

³ John Baylis, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", *Uluslararası İlişkiler*, C. 5, S. 18 (Yaz, 2008): 71-72.

Mearsheimer gibi neo-realist düşünce yazarları da güvenliğin güç ile ilişkisine ve askeri-siyasi konuların güvenlik konusundaki önemine vurgu yapmışlardır.

Ancak Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de ulusal güvenlik boyutunda bir takım değişimler meydana gelmiştir. Zira söz konusu dönemde askeri ve siyasi konuları temel alan, güce dayalı güvenlik anlayışı eleştirilmeye başlanmış ve birçok Uluslararası İlişkiler uzmanı ulusal güvenliğin askeri ve siyasi konular dışında diğer konuları da içerecek şekilde genişlediğini savunmuşlardır. Örneğin Kopenhag Okulu yazarlarından Barry Buzan, söz konusu bu dönemde askeri ve siyasi konuların ulusal güvenlik açısından öneminin devam ettiğini belirtmiş ancak ekonomik, toplumsal ve çevresel konuları da analize dâhil ederek güvenliği daha geniş bir çerçeveye taşımıştır.

Bu bağlamda özellikle toplumsal güvenlik Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de ayrıca dikkat edilmesi gereken bir güvenlik konusu olarak çokça tartışılmaya başlanmıştır. Zira toplumsal güvenlikte yaşanan herhangi bir sorun kolayca siyasi ve askeri konulara taşınabilmektedir. Dolayısıyla toplumsal kimliğe yönelik bir tehdit, sorunun askeri ve siyasi boyutlara taşınmasına yol açarak silahlı çatışmaların yaşanmasına neden olabilmektedir. Bununla birlikte toplumsal güvenlik, toplumsal kimlikle ilgili konuları kapsamakta olup toplumsal kimliğe yönelik tehditler de genellikle göç konusunda yaşanmaktadır.

Diğer yandan Soğuk Savaş sürecindeki iki kutuplu sistemin çöküşüyle uluslararası sistem de değişime uğrayarak daha fazla bölgeselleşmiş bir hal almıştır. Zira büyük güçler arasındaki güç mücadelesi artık ideolojik (demokrasi ve sosyalizm gibi) bir karaktere sahip değildir. İdeolojilerin sağladığı geniş siyasi bütünleşmelerin etkisini yitirdiği bu dönemde büyük güçlerin küresel seviyedeki liderlik özellikleri zayıflamıştır. Bu durum günümüzde bölgeleri, kendi sorunlarını kendi başlarına halletmeye itmektedir. Dolayısıyla Buzan ulusal güvenliğin, uluslararası sistem ve birim sistem arasında yer alan alt-sistem seviyesinde diğer bir deyişle bölgesel seviyede analiz edilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Bu çalışma da Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de ulusal güvenliğin doğasında yaşanan gelişmeleri dikkate almaktadır. Dolayısıyla çalışmanın konusu, ulusal güvenliği bölgesel güvenlik anlayışı çerçevesinde ele alarak ve bu çerçevede toplumsal güvenliğin önemini ön plana çıkararak Balkanlar’ın toplumsal güvenliğini

incelemektir. Bu çerçevede çalışmanın ilk varsayımı, Balkan devletleri arasında geçmişten günümüze uzanan azınlık sorunlarının var olması ve bölge toplumlarının birbirlerini tehdit olarak görmesi nedenleriyle toplumsal kimlik sorunlarının ön plana çıktığı ve dolayısıyla bölgede toplumsal yapının hassas olduğudur.

Diğer bir varsayım ise toplumsal yapının hassas olduğu Balkanlar'a, bölge dışından gelecek yeni bir yabancı kimliğin, bölgenin toplumsal yapısındaki hassasiyetleri tetikleyerek toplumsal güvenlik açısından büyük bir tehdit oluşturma potansiyeline sahip olacağı üzerinedir. Bu varsayım ile bağlantılı olarak 2015-2016 sürecinde Balkanlar'da yaşanan mülteci krizinin bahsedilen tehdit potansiyelini oluşturduğu da çalışmada kabul edilmektedir. Dolayısıyla çalışma, mülteci krizinin Balkanlar'da oluşturduğu tehdidi ele almaktadır.

Çalışmanın diğer bir varsayımı ise mülteci krizinin Balkanlar'da oluşturduğu tehdidin, bölge devletlerinin ve özellikle bölgedeki iki önemli aktör olan Türkiye ve Avrupa Birliği'nin işbirliği içerisinde sonlandırıldığıdır. Bu çerçevede çalışmanın amacı; Balkanlar'ın güvenliği açısından Türkiye ve Avrupa Birliği'nin bölgedeki çıkarlarının uyuştüğunu ve bölgenin herhangi bir tehdit altında olması durumunda bu iki aktörün işbirliğine gittiğini ortaya çıkarmaktır.

Çalışmanın önemiyse Balkanlar'ın jeopolitik konumunun hem Türkiye'nin ulusal güvenliğine etkileri hem de Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı olan Avrupa Birliği (AB) ile ekonomik ilişkilerindeki yeri konularında ortaya çıkmaktadır. Zira bölgede yaşanan herhangi bir istikrarsızlık durumu bölgenin Türkiye'ye olan coğrafi yakınlığı nedeniyle Türkiye'yi güvenlik açısından doğrudan etkilemektedir. Bunula birlikte büyük bir ekonomik ortaklığa sahip olan Türkiye ve AB arasındaki ticaret büyük oranda karayolu üzerinden yapılmakta ve Balkanlar ise iki aktör arasında karayolu bağlantısını sağlayan köprü görevindeki önemli bir jeopolitik konuma sahiptir. Dolayısıyla bölgenin güvenliği konusunda meydana gelecek herhangi bir zafiyet Türkiye ve AB arasındaki ticari ilişkileri sekteye uğratabilecektir.

Çalışmanın konusu, varsayımları ve amacı çerçevesinde oluşturulan temel hipotez ise Balkanlar'da 2015-2016 sürecinde yaşanan mülteci krizinin bölgedeki toplumsal güvenliğe yönelik oluşturduğu tehdidin Balkanlar'da iki önemli aktör olan Türkiye ve Avrupa Birliği'nin bölgedeki çıkarlarının uyuşması sebebiyle işbirliğine gitmeleri çerçevesinde ortadan kaldırıldığıdır.

Çalışma; konusu ve amacı doğrultusunda varsayımlarını ve temel hipotezini doğrulamak amacıyla aşağıdaki şu sorulara yanıt aramaktadır:

- Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de uluslararası sistemde güvenlik konuları nasıl bir dönüşüm geçirmiştir?
- Balkanlar’da güvenlik zafiyetleri nelerdir ve toplumsal yapı neden hassas durumdadır?
- Balkanlar’ın toplumsal yapısındaki hassasiyetin sonuçları nelerdir?
- 2015-2016 sürecinde yaşanan mülteci krizi Balkanlar’ın toplumsal güvenliğine nasıl bir tehdit oluşturmuştur?
- Türkiye ve AB’nin Balkanlar’daki çıkarları uyuşmakta mıdır?
- Balkanlar’daki mülteci krizi temelli tehdit, Türkiye ve AB işbirliği çerçevesinde nasıl kontrol altına alınmıştır?
- Balkanlar’ın güvenliğini tehdit edecek yeni bir mülteci krizinin önüne geçmek ve kalıcı bir çözüm oluşturmak için neler yapılmalıdır?

Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de güvenliğin doğasına yönelik getirdiği kapsamlı, tutarlı ve gerçekçi yaklaşımlar nedeniyle Barry Buzan’ın geliştirmiş olduğu Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi, bu çalışmanın teorik zemini olarak ele alınmaktadır. Teorinin esas mantığı, sistemdeki tüm devletlerin karşılıklı bağlanmış durumdaki güvenliğin küresel ağına düşmüş olmalarıdır. Buna görüşe göre devletlerin sistemde ulusal güvenlik arayışlarını tek başlarına gerçekleştirmeleri mümkün değildir. Dolayısıyla bölgesel anlamda diğer aktörleri de içeren bir işbirliği sürecinde güvenlik ihtiyaçlarını gidermeleri gerekmektedir. Bu bağlamda çalışmada devletler temel aktör olarak ele alınacak olsa da alt-sistem seviyesinde analiz yapılmaktadır.

Çalışmanın sınırlılıkları bakımından zamansal olarak Soğuk Savaş Sonrası Dönem ele alınmaktadır. Mekânsal sınırlama olarak ise Balkanlar’ın güvenlik dinamikleri irdelenmektedir. Çalışmada örnek olay olarak mülteci krizi incelenmekte olup bu krizin sadece 2015-2016 sürecinde Balkanlar’daki etkisi değerlendirilmektedir. Bu kapsamda krizin 2019 Kasım ayına kadar olan süreçteki etkisinden de bahsedilmektedir. Bununla birlikte araştırmacı tarafından sahada gözlem yapılamaması ve bölge dillerinden herhangi birinin bilinmediği için Türkçe ve İngilizce kaynaklardan yararlanılması, çalışmanın diğer bir sınırlılığını oluşturmaktadır.

Çalışmada yararlanılan veriler; araştırmacının satın aldığı veya kütüphanelerden temin ettiği kitap ve dergilerden, internet ortamındaki bilimsel yayın tabanlarından, medya ve internet sitelerinden ve kurumların internette yayınlanan resmi raporlarından temin edilmiştir. Çalışmanın konusuyla ilgili olarak büyük ölçüde birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu çerçevede birincil kaynakların orijinal dili olan İngilizce metinlerinin kullanımına dikkat edilmiş ve bununla birlikte Türkçe kaynaklardan da yararlanılmıştır. Çalışmada birincil ve ikincil kaynaklar veri tarama tekniğiyle incelenmiş ve verilerin çözümünde nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de güvenlik anlayışının askeri ve siyasi konulardaki öneminin devam ettiği ve bununla birlikte genişleyerek ekonomik, toplumsal ve çevresel gibi konuları da içerdiği anlayışından yola çıkan bu çalışmanın varsayımları büyük ölçüde Kopenhag Okulu’nun görüşleriyle örtüşmektedir. Bu nedenle çalışmanın kavramsal çerçevesi için bu Okul’un Uluslararası İlişkiler analizlerinde kullandığı teorik zeminden faydalanılacaktır. Dolayısıyla bu bölümde ilk olarak Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de uluslararası sistemin Kopenhag Okulu anlayışı çerçevesinde tanımlanması yapılacak ardından Okul’un uluslararası güvenlik çalışmaları literatürüne katmış olduğu üç temel teori (Güvenikleştirme Teorisi, Sektörel Güvenlik Anlayışı Teorisi ve Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi) analiz edilecektir. Bu tez çalışması her ne kadar Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (BGKT) üzerine kurgulanmış olsa da bahsedilen üç teorinin birbirlerinden bağımsız yapıda olmamaları nedeniyle birlikte irdelenmeleri çalışmanın bütünlüğü açısından oldukça önemlidir.

1.1 Uluslararası Sistemin Yapısı, Bölgeselleşme ve Analiz Seviyesi

Günümüzün uluslararası güvenlik konularını analitik olarak açıklayabilmek için öncelikle uluslararası sistemin yapısını incelemek gerekmektedir. Kopenhag Okulu’na göre uluslararası sistem anarşik yapıdadır ve güç dengesi (balance of power) de bu sistemin özü konumundadır. Buzan, bu yapıdaki uluslararası sistemde, küresel seviyedeki güvenliğin en iyi; bir süper güç + dört büyük güç + bölgeler (1+4+ Regions) formülü ile açıklanabileceğini savunmaktadır.⁴ Soğuk Savaşın ardından Amerika Birleşik Devletleri (ABD) sistemdeki tek süper güç olarak varlığını sürdürürken İsrail, İran, Brezilya, Endonezya, Hindistan, Pakistan ve Türkiye gibi önemli bölgesel güçler ortaya çıkmıştır. Bu iki tür gücün arasında ise;

⁴ Barry Buzan, Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 40.

ABD'nin gücüne yaklaşamayan ancak bölgesel güçlerden de net bir şekilde üstün olan dört büyük güç bulunmaktadır; Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), Japonya, Rusya Federasyonu (RF) ve bir bütün olarak Avrupa Birliği (AB).⁵

Süper güç ve büyük güçlerin küresel seviyede, bölgesel güçlerin ise bölgesel seviyede etkili olduğu uluslararası sistem günümüzde bölgeselleşmiş bir yapıya sahiptir. Hettne, uluslararası sistemin iki kez bölgeselleşme sürecine girdiğinden bahsetmekte ve bunları eski ve yeni bölgeselleşme olarak adlandırmaktadır.⁶ Eski bölgeselleşme iki dünya savaşı arası dönemde artan milliyetçiliğin ve İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisine dayanmakta olup 1940'larda Batı Avrupa'da ortaya çıkmış ve güneydeki diğer bölgelere yayılmıştır. Örneğin Avrupa'da yeni bir büyük savaşın önüne geçmek için Avrupa devletleri bir bölgesel bütünleşme sürecine girerken bu sürecin etkisinde Afrika'da da bir Afrika Birliği sağlanmıştır.⁷ Eski bölgeselleşme 1960'ların sonları ile 1970'li yılların başlarında Soğuk Savaş'ın kızıışmasıyla son bulmuştur. Yeni bölgeselleşme ise 1980'lerin ortalarında yine Batı Avrupa'da ortaya çıkmış, diğer bölgelere eskisine göre daha geniş bir şekilde yayılmış ve günümüzde de yayılmaya devam etmektedir.⁸

Eski ve yeni bölgeselleşme arasında bazı benzer noktalar olsa da birçok noktada birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Eski bölgeselleşme; ticaret düzenlemelerine ve güvenlik ittifaklarına, sayıya ve çeşitliliğe önem vermezken yeni bölgeselleşmede bu unsurlar vardır. Yeni bölgeselleşme eski bölgeselleşmenin içeriği olan askeri ve ekonomik konuların dışında kültürel ve çevresel konuları da içermektedir.⁹ Diğer bir deyişle eski bölgeselleşme Avrupa merkezli ve dar kapsamlıyken yeni bölgeselleşme küresel ve çoğulcudur.¹⁰ Bununla birlikte eski bölgeselleşme iki kutuplu küresel sistem bağlamında şekillenmişken yeni küreselleşme çok kutuplu dünya düzeni ve küreselleşme bağlamında şekillenmiştir.¹¹ Ayrıca eski bölgeselleşme komşu ulus-

⁵ Ibid., 41.

⁶ Björn Hettne, "The New Regionalism Revisited", *Theories of New Regionalism*, ed. Fredrik Söderbaum, Timothy M. Shaw (Hampshire: Palgrave Macmillan Press, 2003), 22-42.

⁷ John S. Moolakkattu, "The Role of the African Union in the Continental Peace and Security Governance", *India Quarterly*, Vol. 66, No. 2 (October, 2010): 152.

⁸ James H. Mittelman, *The Globalization Syndrome: Transformation and Resistance* (New Jersey: Princeton University Press, 2000), 113.

⁹ Wilfred J. Erthier, "The New Regionalism", *The Economic Journal*, Vol. 108 No. 449 (July, 1998): 1149.

¹⁰ Fredrik Söderbaum, "Introduction: Theories of New Regionalism", *Theories of New Regionalism*, ed. Fredrik Söderbaum, Timothy M. Shaw (Hampshire: Palgrave Macmillan Press, 2003), 4.

¹¹ Hettne, op. cit., 23.

devletler arasındaki ilişkileri içerirken yeni bölgeselleşme küreselleşmenin bir parçası olarak küresel sistemde söz sahibi olan devlet dışı aktörleri de içermektedir.

Bu bağlamda tez çalışmamız Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de ortaya çıkan yeni bölgeselleşme üzerine kurgulandığı için bu olgu ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır. Öncelikle belirtmek gerekir ki Soğuk Savaş sürecinde uluslararası sistem bölgesel bir nitelik taşımamıştır. Bu süreçte bölgesel güçler ya süper güçlerden birine dâhil olmuş ya da Bağlantısızlar Hareketi’ne katılarak her iki güce de eşit mesafede kalmakta karar kılmışlardır.¹² Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de ise Uluslararası İlişkiler eski bölgeselleşmeden daha fazla bölgeselleşmiş bir karakter kazanmıştır. Bu dönemde iki kutuplu yapının çökmesiyle güç dengesinde jeopolitik bazlı bazı gelişmeler yaşanmıştır. İlk olarak Doğu-Batı boyutlu yaklaşım büyük ölçüde sona ermiş, bunun yerini Batı ve diğerleri (genellikle İslam medeniyeti) yaklaşımı almıştır.¹³ İkinci değişim olarak da geleneksel kültürel arka planları ile batılılaşma süreci arasında kendi yerlerini bulmaya çalışan ve “gri alanlar” olarak adlandırılan birçok coğrafi alan ortaya çıkmıştır.¹⁴ Bölgeselleşen uluslararası sistemde artık büyük güçler arasındaki düşmanlık ideolojik (emperyalizm ve sosyalizm gibi) bir karaktere sahip olmamakla birlikte neredeyse tüm bölgelerdeki ideolojik süper güç düşmanlığı sona erdiği için, yerel güçler daha fazla hareket alanına sahip olmaktadır.

Bununla birlikte Buzan uluslararası sistemin bölgeselleşmesini iki nedene bağlayarak açıklamaktadır. İlk olarak modern silahların günümüzde üçüncü dünya ülkelerine yayılması uluslararası sistemin bölgeselleşmesini sağlamıştır. 19. yüzyıldaki gibi bir sistemde belki büyük güçler Afrika ve eski Amerikalardaki yerel aktörleri pek umursamadan sanki dünya onların bir bahçesiymiş gibi hareket edebilmişlerdir. Bunun sebebi büyük güçlerin siyasi ve askeri güçlerinin sanayileşmemiş devletlere kıyasla oldukça güçlü duruma olmasıyla birlikte bu durum Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de artık devam etmemektedir. Öyle ki büyük güçlerin dışındaki dünyada birçok devlet kurulmakla birlikte her ne kadar bu devletler hem askeri hem de devlet kurumları olarak güçsüz devletler olsalar da günümüzdeki siyasi ve askeri hareketlilikler geçmişe göre çok farklı durumda olmaktadır. Dolayısıyla günümüzde modern silahların üçüncü dünya ülkelerine yayılması nedeniyle güçlü ve güçsüz

¹² Stephan C. Calleya, “Regional Dynamics in the Post-Cold War World”, *Regionalism in the Post-Cold War World*, ed. Stephan C. Calleya (Aldershot: Ashgate Publishing Ltd, 2000), 235.

¹³ Nathan C. Funk, “Transforming Islamic-Western Identity Conflict: A Framework for Strategic Engagement”, *International Journal of Peace Studies*, Vol. 12, No. 1 (Spring, 2007): 25-26.

¹⁴ Calleya, op. cit., 234.

devletler arasındaki ilişkiler askeri açıdan önem taşıyor hale gelmiştir.¹⁵ Diğer bir deyişle güçsüz devletlerin güçlü devletler tarafından önemsenir hale geldiği modern sistemde gücün dağılımı, sistemin işleyişi konusunda hiyerarşik güç yapısının alt seviyelerindeki aktörlerin önemi arttırmış durumdadır.

İkinci olarak; günümüzde tek süper güç (ABD) ve büyük güçler (ÇHK, AB, Japonya, RF) kendi bölgelerinin dışındaki güvenlik meselelerine karışmakta eskisi kadar istekli değildirlir.¹⁶ Buzan bu durumu Fransa, İngiltere ve Almanya gibi bir zamanların korkulan ve saygı duyulan büyük güçlerinin Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de birer hafif güce (Lite Powers) dönüşmeleri ile açıklamaktadır.¹⁷ Ayrıca 1970’lerden itibaren dünya ekonomisinin hızlı bir şekilde serbestleşmesi ve siyasi ve sosyal alandaki liberalleşmenin etkisiyle büyük güçler artık ekonomi yönetimi ve ticaret politikaları gibi basit devlet fonksiyonlarını kontrol edememekte ve bu süreçte çok uluslu şirketlerin önem kazanmasıyla devletlerin rolü azalmaktadır. Askeri operasyonların yüksek maliyetinden ve vatandaşlarına karşı sorumlu olmalarından dolayı büyük güçler çıkarları kesin bir şekilde tehdit edilmediği sürece ülke dışında gerçekleşen olaylara dâhil olmaktan ve bunların yaratacağı ekonomik yük ve sorumluluklardan kaçınmaktadırlar.¹⁸ Ruanda’daki katliamlara sessiz kalınması, Bosna’daki çatışmalara geç müdahale edilmesi ve Hindistan ve Pakistan arasındaki nükleer çatışma potansiyelinin farkında olunmasına karşın bu konuda çok az şey yapılması büyük güçlerin hafif güçlere dönüştüğünün en net örneklerdir.¹⁹

Büyük güçlerin bölgesel çatışmalara müdahale etme konusundaki isteksizlikleri Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de yerel güçleri, kendi sorunlarını kendi başlarına halletmeye itmektedir. Bu nedenle yerel güçler, güvenlik anlayışlarını ortak bir zemine oturtturarak bölgeselleşme yoluna gitmektedirler.²⁰ Örneğin Güneydoğu Asya Uluslararası İşbirliği (ASEAN), küreselleşmenin yaratacağı ekonomik eşitsizlik tehdidine karşı Asyalı devletlerin oluşturduğu bir bölgeselleşme hareketi olarak

¹⁵ Buzan, “People, State and Fear”, op. cit., 113.

¹⁶ Buzan, Wæver, “Regions and Powers”, op. cit., 3.

¹⁷ Barry Buzan, Gerald Segal, “The Rise of “Lite” Powers: A Strategy for the Postmodern State”, *World Policy Journal*, Vol. 13, No. 3 (1996): 2.

¹⁸ Ibid., 4.

¹⁹ David A. Lake, Patrick M. Morgan, “The New Regionalism in Security Affairs”, *Regional Orders: Building Security in a New World*, ed. David A. Lake, Patrick M. Morgan (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1997), 5.

²⁰ Raimo Väyrynen, “Regionalism: Old and New” *International Relations Review*, Vol. 5, No. 1 (March, 2003): 32.

ortaya çıkmıştır.²¹ Diğer taraftan; AB, Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK), İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), Afrika Birliği (AU) ve Amerikan Devletleri Örgütü (OAS) gibi uluslararası örgütler de bölgesel seviyede ortak güvenlik anlayışı çerçevesinde bir araya gelmiş kuruluşlardır.

Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de uluslararası sistemin bölgeselleşmesi uluslararası güvenlik ve güç yapısı üzerine yapılacak olan akademik çalışmaların analiz seviyelerini belirlemede etkili olmaktadır. Günümüzde sistemi sadece küresel güç dengesi ile açıklamaya çalışmak eksik bir yaklaşım olacaktır. Bunun yerine, küresel sistemle aynı özelliklere sahip (anarşik yapı ve güç dengesi) olan bölgesel güç dengeleri üzerinde de inceleme yapmak gerekir.²² Buzan sistemdeki güç yapısını genel bir çerçevede incelemek yerine belirli sistemlerin güvenlik özelliklerinin; birim (devlet, ulus, ulus-aşırı şirketler vs.) ve uluslararası sistem arasında yer alan, birimlerden meydana gelen gruplarının oluşturduğu ve coğrafi bir bölgesel özellik taşıyabilen ve daha spesifik bir boyuta sahip alt-sistem seviyesinde incelemesini önermektedir.²³ Öyle ki alt-sistem seviyesinde yapılan çalışmalarda sistemler arasında karşılaştırma yapma yeteneği kaybedilebilse de belirli sistemler üzerinde daha zengin bir inceleme yeteneği kazanılmış olacaktır.

Zira alt-sistemler, küresel sistem ile benzer temel özelliklere sahiptir ve bu açıdan alt-sistemler de küresel sistem gibi anarşik yapı ve güç dağılımı boyutlarıyla incelenebilmektedir. Bu güç dağılımı; çok kutuplu, iki kutuplu ve tek kutuplu olabilmektedir. Alt-sistemler ve küresel sistem arasındaki fark ise alt-sistemlerin açık, küresel sistemin ise kapalı sistem olmalarıdır. Açık sistemde, sistem içerisinde yer alan aktörlerin yanı sıra dışarıdan aktörler de sisteme dâhil olabilirken kapalı sistem de böyle bir durum söz konusu değildir.²⁴ Bununla birlikte küresel sistem alt-sistemleri etkileyebilmektedir. Örneğin Soğuk Savaş sürecinde olduğu gibi iki kutuplu küresel sistem alt-sistemdeki olayları (bölgesel çatışmalar) küresel boyuta taşımaktadır.²⁵

²¹ “Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)”, mfa.gov, <http://www.mfa.gov.tr/guneydogu-asya-ulkeleri-birligi.tr.mfa> [e.t.: 26.05.2019]

²² Buzan, Wæver, “Regions and Powers”, op. cit., 8-9.

²³ Barry Buzan, Ole Wæver, Jaap De Wilde, *Security: A New Framework for Analysis* (London: Lynne Rienner Publishers, 1998), 6.

²⁴ David A. Lake, “Regional Security Complexes: A system Approach”, *Regional Orders: Building Security in a New World*, ed. David A. Lake, Patrick M. Morgan (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1997), 60.

²⁵ Ibid., 61.

1.2 Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi

Yukarıda aktardığımız olgulardan dolayı günümüzde güvenlik algılamaları iki kutuplu sistemden farklı olarak “bölgesel güvenlik” yapısında karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda Stadtmüller, dış tehditlere karşı güvenlik arayışının bölgesel düzenlemeler ve bölgesel işbirliği ile sağlanması gerektiğini ve bu durumun bölgedeki ekonomik, teknolojik, siyasi ve kültürel ilişkileri sağlamlaştıracağını belirtmektedir.²⁶ Bu nedenle Buzan da bölgesel güç dengesi ve alt sistemler kavramlarını ortaya atarak anarşik uluslararası sistemin bir parçası olan Bölgesel Güvenlik Kompleksleri Teorisi/ Regional Security Complex Theory (BGKT/RSCT) ’den bahsetmektedir.

BGKT, Soğuk Savaş sonrasında hem ulusal hem de küresel güvenliğin, istikrarın ve barışın nasıl sağlanıp sürdürüleceği konusunda çalışmalar yapan bir teoridir. BGKT’yi diğer güvenlik teorilerinden ayıran özelliği, Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de ortaya çıkan askeri-siyasi güç boşluğunun sebep olduğu güvenlik sorunlarının incelenmesinde geleneksel teorilerin sistem temelli yaklaşımlarından ziyade bir sosyal süreç içerisinde yalnızca askeri olmayan; etnik temelli çatışmalar, göç hareketleri, terörizm, organize suç ve bölgesel güvenlik gibi konuların devletler tarafından güvenlikleştirilme sürecini açıklamasıdır.²⁷

İnşacı yaklaşımdan köklenen BGKT bölgesel sistemleri sadece güç dağılımı üzerinden değil, aktörlerin davranışları üzerinden de açıklamaktadır. Bu sebeple BGKT devletlerin komşularından veya onların diğer bölgesel aktörlerle ittifak yapmalarından endişe duydukları içsel yapıdaki güvenlik etkileşimlerine vurgu yapmaktadır.²⁸ Dolayısıyla sistemdeki tüm devletlerin karşılıklı bağlanmış durumdaki güvenliğin küresel ağına düşmüş olmaları teorinin esas mantığını oluşturmaktadır. BGKT; devletlerin içsel koşullarına, bölge devletleri arasındaki ilişkilere, bölgeler arasındaki ilişkilere ve son olarak bölgeler ve küresel güçler arasındaki ilişkilere yönelik çalışmaları bir bütün olarak kapsamaktadır. BGKT aracılığıyla tanımlayıcı senaryolar üretilebilmekte ve bu sayede istikrar ve değişim

²⁶ Elzbieta Stadtmüller, “Regional Dimention of Security”, *Global Politics of Regionalism: Theory and Practice*, ed. Mary Farrell, Björn Hettne, Luk Van Langenhove (London: Pluto Press, 2005), 109.

²⁷ Hakan Kıyıcı, “Bölgesel Güvenlik Kompleksi Bağlamında Almanya’nın “Yeni Güç, Yeni Sorumluluk Anlayışı” *Muhafazakârdüşünce*, C. 14, S. 51 (Mayıs-Ağustos, 2017): 123.

²⁸ Buzan, Wæver, “Regions and Powers”, op. cit., 40-42.

konusunda olasılıklar ve tahminler oluşturan çalışmalar gerçekleştirilebilmektedir.²⁹ Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere BGKT ile Buzan, Hungtinton'ın Medeniyetler çatışması tezine bir alternatif geliştirmiştir. Teoriye göre uluslararası sistemde yeni çatışma ve ittifak alanları din, kültür ve medeniyet zemininde değil bölgelerin oluşturduğu alt-sistemlerde meydana gelmektedir.³⁰ Bu nedenle BGKT, güvenlik çalışmalarının incelenme alanı olarak bölgesel alt sistemleri ele almaktadır. Ayrıca her ne kadar uluslararası sistemde diğer aktörlerin ve başka güvenlik sektörlerinin varlığına vurgu yapsa da öncelikli aktör olarak devleti kabul etmekte ve askeri ve siyasi sektörleri de güvenlik ilişkilerinin esas konuları olarak ele almaktadır.³¹

BGKT herhangi bir bölgedeki güvenlik gelişmelerini analiz edebilmek ve açıklayabilmek için Bölgesel Güvenlik Kompleksleri (BGK) modelini oluşturmaktadır. Zira anarşik yapıdaki uluslararası sistemde ve coğrafi karmaşıklıkta BGK'lar uluslararası sistemdeki küresel güç kutuplaşmaların işleyişinde önemli bir arabuluculuk rolüne sahiptir. Bu sebeple çalışmamızın bundan sonraki kısmında bölge ve güvenlik kavramları BGK'lar özelinde açıklanacaktır.

1.2.1 Bölge Kavramı

Bölge kavramının kökenine yönelik iki iddia bulunmaktadır. Kavramın, Latince bir kelime olan ve yön/istikamet anlamına gelen “*regio*” kelimesinden ya da yine Latince bir kelime olan ve hükmetmek/emretmek anlamına gelen “*regere*” kelimesinden türediği tartışılabilir. Ancak kavram nihai olarak sınır veya sınırlandırılmış bir alanı temsil etmektedir.³² Hurrell bu sınırların bölgeyi oluşturan devletler arasındaki kültürel, ekonomik, sosyal, siyasi ve tarihsel boyutlu etkileşimler tarafından belirleneceğini ifade etmektedir.³³

²⁹ Buzan, Wæver, Wilde, “Security: A New Framework”, op. cit., 15.

³⁰ Aslan Yavuz Şir, “Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi, Enerji Güvenliği ve Rusya”, *II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi/BİLGESAM*, 346. <http://www.bilgesam.org/incele/1670/-bolgesel-guvenlik-kompleksi-teorisi--enerji-guvenligi-ve-rusya/#.XOf8zogzbIU> [e.t.: 24.05.19]

³¹ Barry Buzan, “The Logic of Regional Security in the Post-Cold War World”, *The New Regionalism and the Future of Security and Development*, ed. Björn Hettne, Andr s Inotai, Osvaldo Sunkel (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2000), 2.

³² Söderbaum, op. cit., 6.

³³ Andrew Hurrell, “Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics”, *Review of International Studies*, Vol. 21, No. 4 (October, 1995): 331-358.

Jessop bölgeyi toplumsal olarak inşa edilmiş bir süreç olarak ele almaktayken³⁴ Neumann bölgelerin oluşumunu bir siyasi-edim (political act) olarak yorumlamakta ve diğerleri tarafından tepkisel olarak kabul edildiği için var olduğunu ifade etmektedir.³⁵ Hettne, bölge kavramına daima gelişmekte ve değişime uğramakta olan bir süreç ve sosyal yapı olarak yaklaşmakta, bölgeyi coğrafi bazda ele almakta ve beş adımda incelemektedir; 1) bölgesel alan, 2) bölgesel kompleks, 3) bölgesel toplum, 4) bölgesel cemaat ve 5) bölgesel kurumlaşma.³⁶

Lake ve Morgan bölge kavramını; “coğrafi olarak birbirine bağlanmış ve bir veya daha fazla ortak özellikleri (kültür, gelişme seviyesi ve siyasi kurumlar gibi) bulunan bir grup devlet” olarak tanımlamaktadır.³⁷ Buzan da bölge kavramıyla, iki veya daha fazla devletin oluşturduğu, mekânsal anlamda toprak arazilerini kastetmektedir.³⁸ Diğer bir deyişle bölgelerin coğrafi nitelikli kümelenmeler olarak tanımlanması gerektiğini savunmaktadır.³⁹ Kendi öz yapısına sahip bu kümeler ayrıca daha büyük bir sistemin parçaları durumundadır. Dolayısıyla bölge bir bütünün (küresel sistemin) daha küçük yapıları olarak ele alınmaktadır. Diğer taraftan bölgeler içerisinde alt-bölgeler (subregions) olabilmektedir.

Bölgesel Sistem Teorileri, bölgeleri aktörler arası ilişki meseleleri çerçevesinde veya coğrafi bir alandaki etkileşim olarak tanımlamaktadır. Bu anlayışa göre, bölgesel sistemde birinde meydana gelen değişim diğerini de etkilemektedir. Benzer şekilde inşacı yaklaşım da bölgeleri; toplum tarafından inşa edilmiş, ortak bir alanda yaşayan ve ortak özellikleri paylaşan birimlerin (devletler) oluşturduğu coğrafi alanlar şeklinde yorumlamaktadır. İnşacı yaklaşımdan esinlenen Kopenhag Okulu’nun yaklaşımlarına dayanan tez çalışmamız da bölgeleri coğrafi nitelikli bir ortak yaşam alanı olarak ele almaktadır.

1.2.2 Güvenlik Kavramı

Güvenlik kavramını açıklamaya çalışan birçok analiz, güç ve barış kavramlarından yola çıkmaktadır. Güç üzerinden açıklamaya çalışan analizler genellikle Uluslararası

³⁴ Bob Jessop, “The Political Economy of Scale and the Construction of Cross-Border Micro-Regions”, *Theories of New Regionalism*, ed. Fredrik Söderbaum, Timothy M. Shaw (Hampshire: Palgrave Macmillan Press, 2003), 179-196.

³⁵ Iver B. Neumann, “A Region-Building Approach”, *Theories of New Regionalism*, ed. Fredrik Söderbaum, Timothy M. Shaw (Hampshire: Palgrave Macmillan Press, 2003), 160-178.

³⁶ Hettne, op. cit., 28-29.

³⁷ Lake, Morgan, “The New Regionalism in Security Affairs”, op. cit., 11.

³⁸ Buzan, Wæver, Wilde, “Security: A New Framework”, op. cit., 18-19.

³⁹ Buzan, Wæver, “Regions and Powers”, op. cit., 40.

İlişkiler'deki realist okula aitken barış kavramı üzerinden açıklayanlar ise liberal görüştür. Liberal görüş barışın sağlanmasının herkes için güvenlik oluşturacağını savunurken Realist çerçevede güvenlik kavramını gücün bir türevi olarak görmektedir.⁴⁰ Yani bir devlet diğer devletlerden gelecek düşmanca bir saldırıyı önleyebiliyorsa veya rakibi caydırabiliyorsa güvende olacaktır.⁴¹ Klasik realizme göre yeterli güce sahip olan bir aktör egemen konuma gelirse güvenlik sağlanacaktır. Gücü nihai hedef olarak gören Klasik Realizmin aksine Neo-realizm ise devletlerin anarşik sistemde nihai hedefinin güvenlik olduğundan ve gücün ise bunu gerçekleştirme yolunda bir araç olduğundan bahsetmektedir.⁴² Realistlerin güvenlik anlayışı devlet merkezli ve güç kutuplaşması tartışması üzerine kurulmuştur. Bu tartışma, küresel siyasi sistem ve güç dengesi ile ilgilidir. Soğuk Savaş Sonrası Dönem'in güvenlik yapısına yönelik görüşü ise küresel sistemde güç yapısında bir değişimin olduğu ve güvenlik meselelerini anlayabilmek için bu değişimin doğasının tanımlanması gerektiği üzerinedir.⁴³

Buzan ise güvenlik kavramına realist ve liberal yaklaşımların ortasından bakmaktadır. Bu bakışa göre güvenlik kavramının gücün bir türevi olduğu anlayışı yerine, güvenliğin ona eşlik eden bir kavram olduğu ve barışın bir sonucu olduğu anlayışı yerine de onun bir ön koşulu olduğu şeklinde yorumlanmasını daha kullanışlı bulmaktadır.⁴⁴ Diğer bir deyişle Kopenhag Okulu uluslararası sistemde güvenlik analizlerini yaparken hem realizm hem de liberalizm yaklaşımların unsurlarından faydalanmaktadır. Realizmin güç dağılımı ve liberalizmin de çok boyutlu güvenlik algılaması fikirlerini benimsemektedir.⁴⁵ Ancak Kopenhag Okulu'nun onlardan farkı daha alt seviyede yani bölgesel seviyede analiz yapmasıdır. Öyle ki Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de; göç, terörizm, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi devlet sınırlarının ötesine geçen yeni tehdit alanlarının ortaya

⁴⁰ Stephen M. Walt, "The Renaissance of Security Studies", *International Studies Quarterly*, Vol. 25, No. 2 (June, 1991): 212.

⁴¹ Stephen M. Walt, "Realism and Security", *Oxford Research Encyclopedia of International Studies* (Mart, 2010): 2. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013.286> [e.t.: 01.02.2020]

⁴² Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics* (London: Addison-Wesley Publishing Company, 1979), 126.

⁴³ Buzan, Wæver, "Regions and Powers", op. cit., 6-10.

⁴⁴ Buzan, "People, States and Fear", op. cit., 2.

⁴⁵ Buzan, Wæver, "Regions and Powers", op. cit., 14.

çıkması “kooperatif güvenlik” çerçevesinde bölgesel sorunlara bölgesel çözüm anlayışının diğer bir deyişle bölgesel güvenlik anlayışının gelişmesini sağlamıştır.⁴⁶

Realist ve Liberal yaklaşımlar başta olmak üzere Uluslararası İlişkiler yaklaşımları güvenliği genellikle ulusal güvenlik kapsamında ele almaktadır. Ancak ulusal güvenliğin tanımı henüz ne kesin bir şekilde yapılmış ne de bir devlet kapsamında sağlanabilmiş değildir.⁴⁷ Bununla birlikte literatürde bazı ortak noktaları olan ulusal güvenlik tanımları bulunmaktadır. İlk olarak Lippmann bir ulusun, temel değerlerini feda etme tehlikesinden uzak olduğu oranda güvenli olduğunu ifade etmektedir.⁴⁸ Aynı şekilde Wolfers güvenliği elde edilmiş değerlere karşı herhangi bir tehdidin olmaması durumu olarak tanımlamıştır.⁴⁹ Luciani ise ulusal güvenliğin, dışarıdan gelen saldırganlıklara karşı koyabilme yeteneği olarak tanımlanabileceğini belirtmektedir.⁵⁰ Temel değerlere yönelik herhangi bir tehdidin bulunmaması durumu bu tanımların güvenlik kavramına yönelik sahip oldukları ortak noktadır.⁵¹ Kopenhag Okulu da güvenlik kavramını bu ortak çerçevede değerlendirmektedir. Öyle ki Buzan güvenliği genellikle ulusal güvenliğin boyutuyla ele almakla birlikte güvenlik kavramını tehditlerden uzak bir şekilde özgürlüğün sürdürülmesi ve devletlerin ve toplumların, düşmanca gördükleri değişimlere karşı kendi bağımsız kimliklerini ve fonksiyonel bütünlüklerini sürdürme kabiliyetleri olarak tanımlamaktadır.⁵² Bu tanıma göre güvenliğin temelinde güvenlik tehditlerine karşı hayatta kalmak vardır. Güvenlik tehditleri, bu tehditlerle baş edebilmek adına olağanüstü tedbirlerin kullanılmasını ve güç kullanımını meşrulaştırmaktadır.

Daha önce belirttiğimiz üzere Buzan ulusal güvenliğin objesi olarak devleti ele almakta ve devleti üç unsurdan oluşan bir yapı olarak tanımlamaktadır; devlet fikri,

⁴⁶ Michael Leifer, “Regional Solutions to Regional Problems?”, *Towards Recovery in Pasific Asia*, ed. Gerald Segal, David S.G. Goodman (London: Routledge, 2000), 108-118.

⁴⁷ Selim Kurt, “Dağlık Karabağ Sorununun Güvenikleştirme Teorisi Çerçevesinde Analizi”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, C. 6, S. 2 (Kasım, 2017): 3.

⁴⁸ Walter Lippmann, *U.S. Foreign Policy: Shield of the Republic* (Boston: Little, Brown and Co., 1943), s.51.’den aktaran Arnold Wolfers, “*Discord and Collaboration: Essays on International Politics*”, (London: Oxford University Press, 1962), 150.

⁴⁹ Ibid., 150.

⁵⁰ Giacomo Luciani, “The Economic Content of Security”, *Journal of Public Policy*, Vol. 8, No. 2 (April, 1988): 151.

⁵¹ John Baylis, “International and Global Security in the Post-Cold War Era” *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, ed. John Baylis, Steve Smith, 2. bs. (New York: Oxford University Press, 2001), 254.

⁵² Barry Buzan, “New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century”, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 67, No. 3 (July, 1991): 432.

devletin fiziksel dayanağı ve devletin kurumsal ifadesi.⁵³ Bu tanıma göre ulusal güvenliğin bu üç yapıda ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir. Buzan hem ulusal hem de uluslararası güvenliğin analiz konularını; devletlerin dış, askeri ve ekonomi politikaları ve devlet ilişkilerinin genel yapısı kapsamında ele almaktadır. Bu konuları içeren bir güvenlik anlayışı da temelinde bir güvenlik ikilemi (security dilemma) barındırmakta ve devletlerin kendine yardım (self-help) durumunda kendi güvenliklerini sağlama konusunda göstermiş oldukları davranışlar diğer devletler açısından güvensizliğin artmasına neden olmaktadır.⁵⁴ Yani bir taraf için savunma olarak yorumlanan durum diğerleri için tehdit olarak yorumlanmaktadır.

Buzan ulusal güvenliğin de bölgesel seviyede incelenmesini önermektedir. Çünkü güvenlik dinamikleri tabiatı gereği bağlantısal olduğu için ulusal güvenlik kendi başına bir anlam ifade etmemektedir. Bölge ise devlet veya diğer aktörlerin güvenliklerinin birbirlerinden ayrı düşünülemeyecek şekilde birbirine bağlı olduğu bir alan olduğu için ulusal güvenlik konusunu bölgesel seviyede incelemek yararlı olacaktır. Zira bölgesel seviye ulusal ve küresel güvenliğin etkileşime geçtiği ve günümüzde çoğu olayların gerçekleştiği bir seviyedir. Bu nedenle hem farklı ünitelerin güvenlik konuları hem de küresel gücün nüfuz etme sürecini anlamak bölgesel güvenlik komplekslerinin iyi bir şekilde kavranmasıyla mümkün olmaktadır.

Bu kapsamda Buzan güvenlik analizleriyle ilgili varoluşsal tehdit (existential threats) ve referans nesne (referent object) kavramlarını ortaya atmakta ve bunları tanımlamaktadır.⁵⁵ Varoluşsal tehditleri anlamak için öncelikle referans nesnenin karakteristik özelliklerini anlamak gerekmektedir. Referans nesne; varoluşsal bir şekilde tehdit edilen ve hayatta kalma meşrutiyyetine sahip şeyler olarak tanımlanmaktadır.⁵⁶ Bu açıdan varoluşsal tehdit de referans nesneye tehdit oluşturduğu gerekçesiyle güvenlik sorunu olarak ele alınan unsurdur. Kopenhag Okulu hangi meselelerin nasıl güvenlik sorunu haline geldiğini veya getirildiğini ise güvenlikleştirme yaklaşımı ile açıklamaktadır.⁵⁷

⁵³ Buzan, "People, States and Fear", op. cit., 36.

⁵⁴ Ibid., 3.

⁵⁵ Buzan, Wæver, Wilde, "Security: A New Framework", op. cit., 21-23.

⁵⁶ Ibid., 36.

⁵⁷ Altan Aktaş, "Güvenlikleştirme Yaklaşımı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Anlayışındaki Dönüşüm", *Sosyal Bilimler*, C. 1, S. 2 (Temmuz, 2011): 12.

1.2.2.1 Güvenlikleştirme Yaklaşımı

Güvenlikleştirme yaklaşımı ilk olarak 1995 yılında Wæver'ın "Securitization and Desecuritization" adlı makalesinde ortaya atılmış ardından 1998 yılında "Security: A New Framework for Analysis" isimli kitapta ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Buna göre Kopenhag Okulu'nun güvenlik anlayışında herhangi bir meseleye yönelik üç seviyede çözüm aranabilmektedir; 1) siyaset-dışı (non-political) süreç, 2) siyasal süreç ve 3) güvenlikleştirme. Siyaset-dışı süreçte meseleye yönelik, devlet müdahalesi olmadan özel kurumlar tarafından çözüm bulunulurken; siyasal süreçte mesele devlet kurumları tarafından siyasi prosedürler (örneğin demokratik siyasal sistem prosedürleri) çerçevesinde çözülmektedir. Güvenlikleştirme ise bir meselenin, acil tedbirler alınması gereken ve normal siyasi prosedürlerin dışındaki bir davranışı meşrulaştıran bir varoluşsal tehdit olarak tanıtılması anlamına gelmektedir.⁵⁸ Diğer bir deyişle eğer bir mesele normal siyasal prosedürler çerçevesinde çözülemeyecek derecede büyük tehdit oluşturuyorsa ve olağan üstü önlemler alınması gerekiyorsa güvenlikleştirme seçeneğine başvurulur ve bu olağan üstü önlemlerin alınması meşrulaştırılmaktadır.

Bir meselenin güvenlikleştirilmesi için söylem yoluyla varoluşsal tehdit olarak sunulması gerekmektedir. Söyleme dayalı bir süreç olduğu için de güvenlikleştirme bir söz-edim (speech act) olarak görülmektedir.⁵⁹ Söz-edim, yani söylem, kendi başına gerçekleştiremeyeceği için onun bir aktör tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu noktada Kopenhag Okulu'nun güvenlik anlayışında başka bir kavramdan daha bahsedilmektedir; güvenlikleştiren aktörler (securitizing actors)⁶⁰ Güvenlikleştiren aktörler, güvenlik söz edimini (security speech act) gerçekleştiren, yani bir meseleyi ilgili nesneye yönelik varoluşsal tehdit olarak gösteren bir kimse veya gruptur. Hangi meselelerin tehdit olarak görülüp güvenlikleştirildiği ise devletten devlete değişiklik göstermektedir. Bazı devletler dini güvenlikleştiren (İran, Suudi Arabistan ve Burma), bazıları bunu yapmamakta (Fransa, ABD) ve bazıları da kültürü güvenlikleştirmektedirler (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği/SSCB, İran).⁶¹

⁵⁸ Buzan, Wæver, Wilde, "Security: A New Framework", op. cit., 23-24.

⁵⁹ Ole Wæver, "Securitization and Desecuritization", *On Security*, ed. R. D. Lipschutz (New York: Columbia University Press, 1995), 55.

⁶⁰ Buzan, Wæver, Wilde, "Security: A New Framework", op. cit., 36-40.

⁶¹ Ibid., 24.

Bir meselenin güvenlikleştirilmesi o meselenin diğerleri arasındaki önemine bağlıdır. Diğer bir deyişle bir mesele diğerlerinden daha önemli bulunduğu ve kesin bir öncelik kazandığı için uluslararası güvenlik konusu haline getirilebilmektedir. Böyle bir durumda aktörler normal siyasi kuralları yıkararak, olağanüstü yöntemlerle meselenin üstesinden gelmek için hak talep etmektedirler.⁶² Dolayısıyla burada güvenlik kendini referans veren bir uygulama olarak karşımıza çıkmakta, yani bir mesele gerçekten bir varoluşsal tehdit oluşturduğu için değil bir tehdit olarak sunulduğu için güvenlik meselesi haline gelmektedir.⁶³

Sonuç olarak eğer bir güvenlikleştirme aktörü bir varoluşsal tehdit konuşması yaparak bir meseleyi normal siyasetin dışına çıkarıyorsa burada bir güvenlikleştirme süreci söz konusudur. Ancak ilgili nesneye yönelik varoluşsal bir tehdit oluşturmayı amaçlayan bir söylem veya sunuş tek başına bir güvenlikleştirme oluşturmamaktadır, çünkü bu sadece bir güvenlikleştirme hareketidir (securitizing move).⁶⁴ Güvenlikleştirici aktörün varoluşsal tehdit konuşması ancak dinleyici ikna olursa veya kabul ederse bir güvenlikleştirme söz konusu olmaktadır.

Süreklilik arz eden veya oldukça tehlikeli saldırgan kimselere karşı devletler için güvenlikleştirme kaçınılmaz olabilmektedir. Ancak bunlardan daha hafif meseleler için sürekli güvenlikleştirme yoluna gitmek faydalı bir durum olmamaktadır.⁶⁵ Diğer bir deyişle fazla güvenlikleştirme iyi değildir çünkü güvenlikleştirme normal siyasi prosedürlerin meseleyi çözme konusunda başarısız olması anlamına gelmektedir. Bunun yerine meselelerin olabildiğince güvenlik-dışılaştırılması (Desecuritization) ve siyasal süreç içerisinde çözülmesi gerekmektedir.⁶⁶ Güvenlik-dışılaştırma, güvenlikleştirmenin bir zıttı olarak geçmişte güvenlik sorunu olarak görünen bir meselenin güvenlik sorunu olmaktan çıkarılarak siyasal sürece taşınmasıdır.

Güvenlikleştirmeye verilebilecek tipik bir örnek 11 Eylül saldırılarının sonrasında ortaya çıkmıştır. ABD, bağımsız devletler içerisinde yer alan cihatçı grupları devletsiz düşman savaşçılar olarak tanımlamıştır. Bunun sebebi terörle mücadele etmede olağan üstü önlemler almak ve bu önlemleri meşrulaştırmaktır. ABD'nin bu

⁶² Ciaran O'reilly, "Primetime Patriotism: News Media and the Securitization of Iraq", *Journal of Politics and Law*, Vol. 1, No. 3 (September, 2008): 69.

⁶³ Buzan, Wæver, Jaap De Wilde, "Security: A New Framework", op. cit., 24.

⁶⁴ Ibid., 25.

⁶⁵ Ibid., 28.

⁶⁶ Pınar Bilgin, "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları", *Stratejik Araştırmalar*, C. 8, S. 14 (Ocak, 2010): 83-84.

söz eylemi kitleler tarafından kolayca kabul edilmiş ve terörizm konusu ABD tarafından başarılı bir şekilde güvenlikleştirilmiştir.⁶⁷ Böylece “Bybee memo”⁶⁸ ve “Patriot Act”⁶⁹ gibi politikaların onaylanmasına izin verilmiştir. Güvenlikleştirme açısından diğer bir örnek ise Menent Savaş’ın 2016’da yayınlamış olduğu makalesinden verilebilir. Zira Arktik bölgenin deniz yatağında gömülü olan doğal kaynaklardan yararlanmak adına bölgede hak iddia eden ABD, Kanada, Norveç, Danimarka ve RF gibi devletler iddialarına uluslararası meşruiyet kazandırmak amacıyla “Arktik ulusu” kavramını ortaya atarak güvenlikleştirme söylemine başvurmuşlardır. Arktik ulusu kavramıyla devletler kendilerini bölgenin bir parçası olarak göstererek hem rakip güçlere karşı kendi bağımsız kimliklerini inşa etmek hem de kendi ulusları tarafından konunun içselleştirilmesini sağlamak istemektedirler.⁷⁰ Özellikle RF bu güvenlikleştirme söylemiyle 2013’te Arktik Kuvvetler Grubu (Arctic Group of Force)’nun kurulmasını ve Kuzey Deniz Yolu (Northern Sea Route) üzerinde yer alan SSCB döneminde inşa edilmiş hava ve donanma kuvvetlerine ait askeri üslerin yeniden inşa edilmesini kararlaştırabilmiştir. RF bu silahlanma hamlesine ek olarak 2015’te denizcilik doktrininde bölgede altı yeni donanma üssü inşa etmeyi ve daha fazla askeri mühimmatla varlığını devam ettirmeyi amaçlayan değişikliklere de gitmiştir.⁷¹

⁶⁷ O’reilly, op. cit., 69-70.

⁶⁸ 1 Ağustos 2002 tarihinde ABD Savunma Bakanlığı’na bağlı Başsavcı Yardımcısı Jay S. Bybee tarafından imzalanan ve İşkence Memorandumu (Torture Memos) olarak da bilinen memorandumdur. Bu memorandum, ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA), ABD Savunma Bakanlığı ve ABD Başkanına fiziksel işkence ve zorlama yoluyla sorgulama yapma yetkisi vererek “Terörle Savaş” durumunda işkencenin yasal olabileceğini ifade etmiştir. Uykudan mahrum etme, stres pozisyonunda bağlama (ellerin arkadan bağlanarak kişinin bütün yükü bir veya kasının üzerine binecek şekilde çömltilmesi) ve su işkencesi (kişinin yüzüne havlu konularak su dökülmesi) memorandumla yasallaştırılan işkence yöntemleri arasında bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Michael P. Scharf, "International Law and the Torture Memos", *Case Western Reserve Journal of International Law*, 2009, 341-352. https://scholarlycommons.law.case.edu/faculty_publications/16 [e.t.: 26.05.2019]

⁶⁹ ABD Vatanseverlik Yasası (Patriot Act) 11 Eylül saldırılarından sonra ABD ulusal güvenliğini güçlendirmek amacıyla 26 Ekim 2001 tarihinde dönemin ABD Başkanı George W. Bush tarafından imzalanan bir Kongre yasasıdır. Yasa; sahibinin izni veya bilgisi olmadan ev ve iş yerlerinin aranmasına, mahkeme kararı olmadan telefonların, maillerin ve banka hesaplarının Federal Soruşturma Bürosu (FBI) tarafından incelenmesine ve özellikle göçmenlerin belirsiz bir şekilde tutuklanabilmesine yetki vermiştir. Wikipedia, “Patriot Act”, https://en.wikipedia.org/wiki/Patriot_Act [e.t.: 26.05.2019]

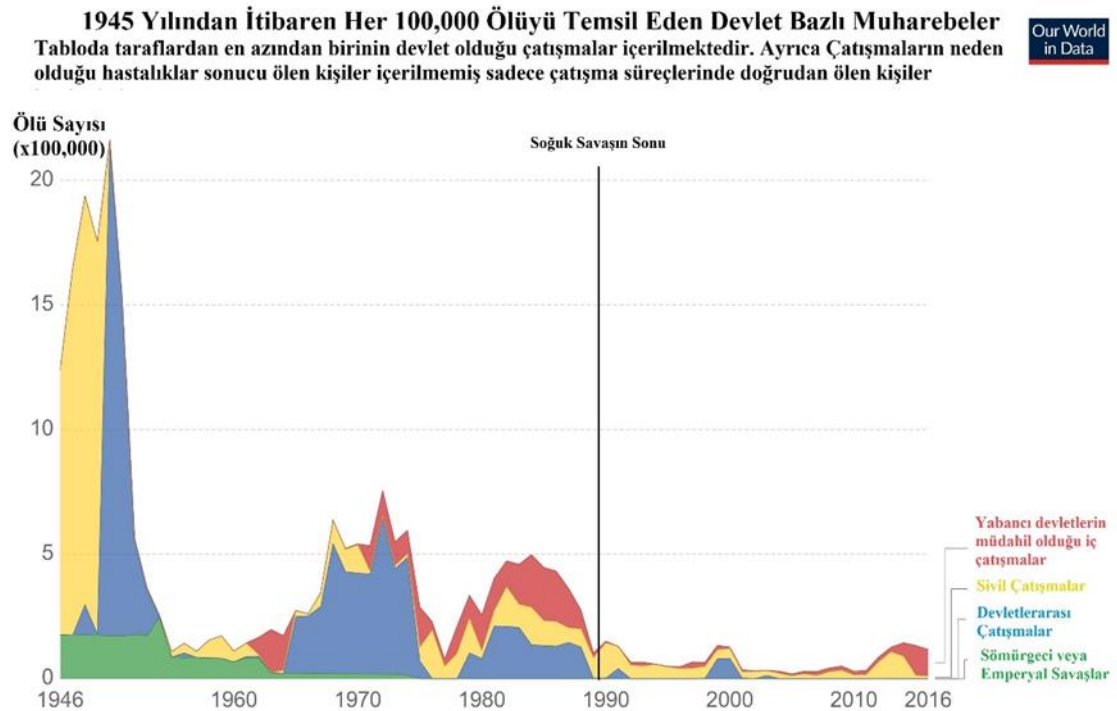
⁷⁰ Menent Savaş Cazala, “Rusya’dan Arktik Güvenliğe Bakışlar: Yeni Bir Soğuk Savaş Tartışmak”, *OAKA*, C. 10, S. 21 (2016): 166-167.

⁷¹ Ibid., 171-172.

1.2.2.2 Sektörel Güvenlik Anlayışı ve Toplumsal Güvenlik

Buzan her ne kadar güvenliğin askeri-siyasi boyutuna öncelik verse de Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de güvenlik anlayışının değişime uğradığını belirtmektedir. ABD ve SSCB arasındaki silahlı meydan okuma ve ideolojik karşıtlık sona erdiği için söz konusu bu dönemde büyük güçler arasındaki askeri ve siyasi güvenlik konularının yoğunluğu büyük ölçüde azalmıştır. Nükleer silahların caydırıcı etkisi ve Vietnam Savaşı’nda ABD’nin tecrübesi, askeri ve siyasi güvenlik anlayışının ilgilendiği savaş unsurunun geniş çaplı siyasi ve ekonomik çıkarları gerçekleştirmede oldukça masraflı bir yöntem olduğunu göstermiştir.⁷² Bu durum günümüzde devletlerarası savaşların büyük ölçüde azalmasına neden olmuştur. Öyle ki RF, 2000 tarihli Askeri Doktrini’nde nükleer silahların caydırıcılığı nedeniyle büyük ölçekli devletlerarası bir savaşın yaşanma olasılığının azaldığından bunun yerine bölgesel çatışmaların arttığından ve kendisine yönelik asıl tehdidin dışarıdan değil içerideki ayrılıkçı hareketlerden geldiğinden bahsetmiştir.⁷³

Şekil 1.1: Soğuk Savaş Öncesi ve Sonrasında Meydana Gelen Çatışmalarda Hayatını Kaybeden Asker ve Sivillerin Sayısı

Max Roser, “War and Peace after”, OurWorldInData.org, 2015 <https://ourworldindata.org/war-and-peace> [e.t.: 21.04.2019]

⁷² Buzan, “The Logic of Regional Security”, 9.

⁷³ NTI, “Russia's 2000 Military Doctrine”, <https://www.nti.org/analysis/articles/russias-2000-military-doctrine/> [e.t.: 21.04.2019]

Şekil 1.1’de 1946 yılından itibaren tarafların en azından birinin devlet olduğu çatışmalarda hayatını kaybeden asker ve sivillerin sayıları verilmiştir. Şekildeki mavi kısım ise devletlerarası çatışmaları temsil etmektedir. Çatışmalarda ölen asker ve sivil sayıları ile bu çatışmaların sayısının doğru orantılı bir şekilde arttığı düşünülrse, Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de meydana gelen devletlerarası çatışma sayılarının büyük ölçüde azaldığı kolayca görülmektedir. Devletlerarası savaşların büyük ölçüde azalması, devletlerin birbirlerine yönelik doğrudan tehdit algılamalarında değişim meydana getirmiş ve buna göre askeri ve siyasi güvenlik anlayışının uluslararası sistemdeki önceliği devam etmekle birlikte başat konumu sona ermiştir. Bu açıdan Buzan geleneksel yaklaşımların aksine güvenliği sadece askeri ve siyasi boyutla ele almamakta ve Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de güvenlik konularının çeşitlendiğini ifade etmektedir.⁷⁴ Örneğin terörizm, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, ekonomik krizler, çevre sorunları, siber saldırılar ve göç güvenliğinin konuları arasına girmiştir.⁷⁵ Bu çeşitlenme nedeniyle Buzan güvenliği beş sektörde incelemektedir; 1) askeri güvenlik, 2) siyasi güvenlik, 3) ekonomik güvenlik, 4) toplumsal güvenlik ve 5) çevresel güvenlik. Bu beş güvenlik sektörü bir taraftan askeri-siyasi güvenlik anlayışının tekeline karşı çıkarken bir yandan da onun önemini devam ettirmektedir.⁷⁶ Zira özellikle askeri güvenliğin kapsamı Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de “uluslararası terörizm” ile genişleyerek önemini devam ettirmektedir.⁷⁷

Askeri güvenlik, devletlerin askeri olarak savunma ve saldırı kabiliyetleri arasındaki ilişkileri ve devletlerin birbirlerinin niyetlerine yönelik algılamalarını ele alırken siyasi güvenlik; devletlerin örgütsel istikrarları, hükümet sistemleri ve onlara meşruluk kazandıran ideolojileri ile ilgilenmektedir. Bununla birlikte ekonomik güvenlik; refah ve devletin gücü için önemli olan kaynaklara, finansa ve pazarlara erişim konularını ele almakta, toplumsal güvenlik ise toplumların kendi geleneksel dil, kültür, birlik, din ve ulusal kimliklerinin yapıları ve bu yapılarda meydana gelen değişimler gibi konuları içermektedir. Son olarak çevresel güvenlik ise; insan

⁷⁴ Buzan, Wæver, Wilde, “Security: A New Framework”, op. cit., 1-7.

⁷⁵ Viktor Chibuike Obikaeze, Ifeanyichukwu Johah Iheke, “Post-Cold War World and Contemporary Security Challenges: Re-Visiting New Threats to Global Peace”, *International Journal of Research in Arts and Social Sciences*, Vol. 9, No. 1 (2016): 227.

⁷⁶ Başar Baysal, Çağla Lülecı, “Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi”, *Güvenlik Stratejileri*, Yıl 11, S. 22 (Ekim, 2015): 72.

⁷⁷ Güngör Şahin, “Küresel Güvenliğin Dönüşümü; NATO Bağlamında Kavramsal, Tarihsel ve Teorik Bir Analiz”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, C. 16, S. 2 (2017): 68.

aktiviteleri sonucu kötü bir şekilde etkilenen yerel ve küresel düzeydeki canlı yaşamlarının sürdürülmesi üzerinde durmaktadır.⁷⁸

Askeri sektörde, referans nesne genellikle devlettir. Devletin askeri organı konumundaki silahlı kuvvetlerin varlığını tehdit eden durumlar ise varoluşsal tehditleri oluşturmaktadır. Siyasi sektörde de ilgili nesne devlettir ve bu sektör için varoluşsal tehditler, bağımsızlığa ve bazen de devlet ideolojisine yönelik olmaktadır. Bağımsızlık; siyasi tanınmanın, meşruluğun ve hükümet otoritesinin sorgulanmasıyla tehdit edilebilir. Ekonomik sektörde şirketler genellikle ilgili nesneyken, iflas yoluyla veya onları yasadışı ilan eden hukuk düzenlemeleri tarafından tehdit edilebilmektedirler. Çevresel sektörde ilgili nesne doğa olurken, varoluşsal tehditler belli bir tür canlının yok olmasından küresel ısınmaya kadar değişiklik göstermektedir. Son olarak toplumsal sektörde ise referans nesne; devletler, uluslar, dinler ve hatta Hungtinton'un beklentisiyle medeniyetler olabilmektedir.⁷⁹ Bu ilgili nesneler geniş boyutlu ortak kimlikler (collective identities) olarak adlandırılabilir. Bu kapsamda göçmenlerle veya rakip kimlikle ilgili konular ortak kimliğe yönelik varoluşsal tehdit olarak algılanabilmektedir.⁸⁰

Devletlerin hangi sektörlerden tehdit aldığı, bulunduğu coğrafyadan etkilenmektedir. Örneğin ABD ve İngiltere'nin doğal izolasyona sahip coğrafi konumları onları coğrafi olarak kısa mesafede daha hızlı hareket eden askeri-siyasi tehditlere ve göç tehdidinde karşı daha güçlü yaparken, Türkiye'nin birçok bölgesel çatışma bölgelerinin merkezinde kalan jeopolitik konumu onu askeri, siyasi ve toplumsal sektörden gelecek tehditlere açık hale getirmektedir. Devletlerin hangi sektörden tehdit aldığını etkileyen diğer bir unsur da devletlerin gelişmişlik düzeyidir. Gelişmiş devletler askeri ve siyasi sektörde çok fazla tehdit hissetmezken, diğer sektörlerden gelecek tehditleri güvenlik gündemlerine taşımaktadırlar. Gelişmemiş devletler ise hemen hemen her sektörden tehdit almakta ancak varoluşsal tehdit olasılığı daha yüksek olduğu için genellikle askeri ve siyasi sektörlerden gelen tehditleri güvenlik gündemlerine taşımaktadırlar.

Tez çalışmamızda Balkan coğrafyasının toplumsal güvenliğini inceleyeceği için bu güvenlik sektörünün ayrıntılı bir şekilde açıklanması gerekmektedir. Soğuk Savaş

⁷⁸ Buzan, "New Patterns of Global Security", op. cit., 433.

⁷⁹ Buzan, Ole Wæver, Jaap De Wilde, "Security: A New Framework", op. cit., 36.

⁸⁰ Ibid., 23.

Sonrası Dönem’de etnik çatışmalar yoğunluk kazanmış ve bu da toplumsal güvenliğin önem kazanmasını sağlamıştır. Bu kapsamda Kopenhag Okulu Yugoslavya’nın dağılması sonrası ortaya çıkan etnik çatışmaların Doğu Avrupa’daki eski SSCB devletlerine de yayılması endişesiyle kimlik kavramının güvenlik çerçevesinde incelenmesini gerekli görmüştür.⁸¹ Toplumsal güvenlik, toplumların kimlik ve kültür yapılarını etkileyen tehditler ve bunlara yönelik zafiyetler ile ilgili bir konudur. Kimlikler sürekli değişen, istikrarsız ve objektif olmayan bir unsur olduğu için “biz kimliğini” savunmak çelişkili olmaktadır. Çünkü herkes birden fazla kimliğe sahiptir ancak toplu katliamlar ve ırkçı eylemler genellikle ulusal kimlik altında yapıldığı için toplumsal güvenlikle çoğunlukla ulusal kimlik güvenlikleştirme konusu olmaktadır.

Toplumsal güvenlik her ne kadar devletin kendi güvenliği ile yakından ilişkili olsa da ondan farklıdır. Çünkü bir devletin sınırları ile onu oluşturan toplumun sınırları çoğu zaman birbirlerinden farklıdır. Örneğin Sırp güvenliğinden bahsederken iki farklı anlam ortaya çıkmaktadır. İlki Sırp devletinin güvenliğiymişken diğeri daha geniş çerçevede farklı ülkelerde bulunan tüm Sırp ulusunun güvenliği anlamına gelmektedir.⁸² Toplumsal sektörde güvenlik ilişkileri mantığı askeri ve siyasi güvenlik mantığı ile de benzer yönere sahiptir. Askeri ve siyasi tehditlerde olduğu gibi kimliğe yönelik tehditler çoğunlukla uzun mesafelere nazaran kısa mesafelerde daha hızlı hareket etmektedir.⁸³ 21. yüzyılda toplumsal güvenlik ile ilgili iki mesele öne çıkmaktadır: Göç ve rakip medeniyet kimliklerin çatışması.

Göç, toplumsal kimliği ve kültürü; doğrudan nüfusun etnik, kültürel, dinsel ve dilsel düzenini değiştirerek tehdit etmektedir. Göç meselesi bir noktaya kadar hoş karşılanabilmekte ancak bir noktadan sonra problem oluşturmaktadır. Aşırı fazla yabancı akını var olan toplumun eski alışkanlarını devam ettirme kabiliyetini tehdit edecek ve kontrolsüz göç var olan yerleşik kültürü zor durumda bırakacaktır.⁸⁴ İstenmeyen bu insan akınına karşı bir devlet kendisini korumak için hukuksal düzenlemeler ve fiziksel bariyerler oluşturmaktadır. Göçmenlere yönelik bu tarzda bir davranış da kolayca her iki toplum arasında düşmanlık yaratmaktadır.

⁸¹ Ole Wæver, “Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, C. 5, S. 18 (Yaz, 2008): 155.

⁸² Ibid., 154.

⁸³ Buzan, “The Logic of Regional Security”, op. cit., 18.

⁸⁴ Buzan, “New Patterns of Global Security”, op. cit., 447-448.

Rakip medeniyet kimliklerin çatışması da merkez ve çevre arasında gerçekleşebilecek bir toplumsal tehdit konumundadır. Bu kimlik çatışmasının günümüzde Batı ve İslam arasında yaşanması en aşikâr olanıdır. Batı ve İslam arasındaki çatışmanın bir kısmı Hristiyanlık ve İslam arasındaki tarihsel rakiplikten, bir kısmı Batı'nın Orta Doğu üzerinde kurduğu siyasi egemenliğine yönelik kızgınlıktan ve bir kısmı da seküler ve dinsel değerler arasındaki karşıtlıktan kaynaklanmaktadır.⁸⁵ Örneğin ikinci körfez savaşının sonuçları Araplar arasında hâlihazırda nefrete ve Batı karşıtı duygulara neden olmuştur.

Bununla birlikte toplumlar kimliklerine yönelik yukarıda bahsettiğimiz tehditlere karşı iki şekilde kendilerini savunabilirler; toplumun kendisi tarafından geliştirilen faaliyetlerle ya da konunun devlet gündemine getirilerek siyasi sektöre taşınmasıyla. Küreselleşme gibi yabancı bir kültürün etkisine karşı toplumlar kendi kültürlerine yoğunlaşarak devlet dışı yöntemlerle karşı koymaya çalışabilmektedirler. Diğer taraftan göç tehdidine ise, yasalar yoluyla veya sınır kontrolleriyle devlet seviyesinde önlemler alınabilmektedir.⁸⁶ Toplumsal sektörün tehditlerine yönelik önlemler genellikle devlet seviyesinde alındığı için konu siyasi sektöre kaymakta ve bu da iki sektörün gittikçe iç içe geçmesine neden olmaktadır. Özellikle etnik çatışmalar gibi toplumsal kökenli tehditler önce siyasi sektörde sonra da askeri sektörde sonuçlanmaktadır.⁸⁷

Çalışmamızın kapsamı açısından belirtmek gerekir ki toplumsal güvenliğe yönelik göç tehdidi ve rakip kimlik çatışmaları tehdidinin birleşiminde Batı ve İslam arasında toplumsal bir Soğuk Savaş'ın yaşanması oldukça muhtemel bir senaryo olmaktadır. Böylesi bir toplumsal ve medeniyetler seviyesindeki yeni bir soğuk savaş, güçlü fikir birliğine dayanan ortak bir dış politikanın geliştirilmesiyle Avrupa'nın siyasi bütünleşmesine yardımcı bulunabilecektir. Türkiye ise bu senaryoda fazlasıyla merkezi bir konuma sahiptir. Zira Türkiye, hem coğrafi olarak hem de kültürel (Arap olmayan) ve ideolojik (İslam ancak güçlü bir seküler devlet geleneğine sahip) olarak Batı ve Orta Doğu arasında doğal bir yalıtkan ülke durumundadır.⁸⁸ Türkiye'nin olası Batı-İslam Soğuk Savaşı arasındaki öncül pozisyonu tehlikeli olmakla birlikte,

⁸⁵ Ibid., 448.

⁸⁶ Wæver, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi" op. cit., 161-162.

⁸⁷ Ibid., 162.

⁸⁸ Buzan, "New Patterns of Global Security", op. cit., 449.

devletlerin geleneklerinin uyuşmasını sağlama ve AB ile ilişkilerini güçlendirme konusunda ona güçlü bir koz verecektir.

1.2.3 Bölgesel Güvenlik Kompleksleri

BGK ilk kez Barry Buzan tarafından 1991 yılında “People, State and Fear” isimli kitabında; *“başlıca güvenlik algılamaları ve kaygıları, ulusal güvenlik problemleriyle, birbirinden ayrı analiz edilemeyecek veya çözümlenemeyecek biçimde birbirine bağlanmış devlet grupları”* şeklinde tanımlanmıştır.⁸⁹ Bu tanıma göre bir güvenlik kompleksini biçimlendiren dinamikler ve yapılar kompleks içerisindeki (sadece) devletlerin karşılıklı güvenlik algılamaları ve etkileşimleri aracılığıyla oluşturulmaktadır. Bununla birlikte Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de uluslararası sistem daha ademi merkezîyetçi ve daha çok bölgeselleşmiş bir karaktere sahip olacağı için BGK, Buzan’ın 1998 yılında yayımladığı “Security: A New Framework for Analysis” kitabıyla güncellenmiştir. Artık BGK’lar; *“başlıca güvenlikleştirme ve güvensizlikleştirme süreçleri, güvenlik sorunları birbirlerinden ayrı analiz edilemez veya çözümlenemez şekilde birbirine bağlı olan birimler”*⁹⁰ şeklinde tanımlanmaktadır.

Bu iki güvenlik kompleksi tanımı arasında bazı farklar bulunmaktadır. Önceki güvenlik kompleksi tanımında siyasi ve askeri sektör odaklı formüle edildiği için devletler referans obje olarak alınmıştır. Güvenlik kompleksi tanımının güncellenmesiyle birlikte devlet merkezli ve askeri-siyasi odaklı olmayan farklı aktörleri ve birçok güvenlik sektörünü de içerebilen bir güvenlik kompleksi tanımı geliştirilmiştir. Güncellenmiş güvenlik kompleksi tanımına göre hangi bölgenin hangi güvenlik sektörü üzerinde oluşturulacağı esas güçlerin kendi güvenlikleri ile alakalı bir konuyu güvenliikleştirmesiyle belirlenmektedir.⁹¹

1.2.3.1 Bölgesel Güvenlik Komplekslerinin Tarihi

Bölgesel Güvenlik Komplekslerinin (BGK) modern tarihi üç tarihsel döneme ayrılmaktadır; 1500-1945 arası modern dönem, 1945-1989 arası Soğuk Savaş ve sömürgeleşme dönemi ve 1991 sonrası Soğuk Savaş Sonrası Dönem.⁹²

⁸⁹ Buzan, “People, States and Fear”, op. cit., 106.

⁹⁰ Buzan, Wæver, Wilde, “Security: A New Framework”, op. cit., 201.

⁹¹ Ibid., 19.

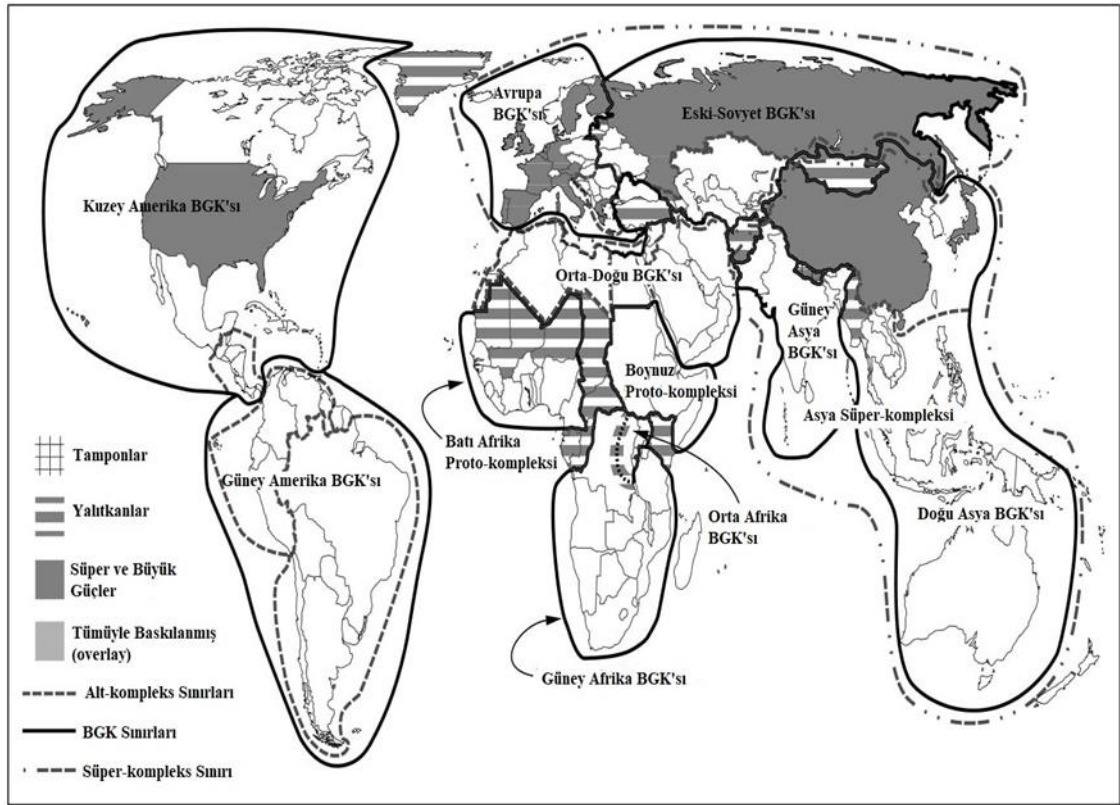
⁹² Buzan, Wæver, “Regions and Powers”, op. cit., 14-20.

1500-1945 arası modern dönem, Avrupa uluslararası sisteminin yayılmasıyla sistemin küresel seviyeye çıkması üzerine şekillenmiştir. Bu dönemde Avrupa ulus-devletleri ekonomik, siyasi ve askeri açıdan gelişerek dünyanın dört bir yanında egemen konuma gelmişlerdir. Avrupa'nın gücü, Afrika, Orta Doğu ve Asya'da bölgesel güvenlik dinamiklerini bastırarak var olan sosyal ve uluslararası sisteme hâkim olmuşlardır. Diğer bir deyişle bölgelerin yerel güvenlik kompleksleri Avrupa güvenlik kompleksi içerisinde değerlendirilmiştir. Dolayısıyla Avrupa'nın, sistemi kendi kontrolünde küreselleştirdiği bu dönemde BGK'lar tümüyle baskılanmıştır (overlay).

1945-1989 arası dönemde; sömürsüzleşme sürecinin etkisiyle; Afrika, Orta Doğu ve Asya'da birçok bağımsız devlet kurulmuş ve bu devletler arasında bölgesel güvenlik dinamikleri etkin hale gelmiştir. Ancak Soğuk Savaşın etkisiyle, iki kutuplu sistemde iki süper güç arasındaki ideolojik rekabet Avrupa dahil olmak üzere tüm bölgelerdeki bölgesel güvenlik dinamiklerini ikinci plana atmıştır. Yani BGK tarihinin bu sürecinde her ne kadar üçüncü dünya bölgelerinde yeni BGK'lar kurulmuş olsa da iki kutuplu ideolojik rekabet bu yeni BGK'ların çalışmasına müdahale etmiştir. Bu dönemde; Kuzey Amerika, Güney Amerika, Güney Asya, Güney Doğu Asya, Kuzey Doğu Asya, Orta Doğu ve Güney Afrika BGK'ları olmak üzere toplam yedi tane tümüyle baskılanmış BGK var olmuştur.

1991 sonrası dönemde ise süper güçlerin Avrupa ve diğer bölgeler üzerindeki hâkimiyeti son bulmuş ve ideolojik mücadelenin sona ermesiyle üçüncü dünya bölgeleri BGK'ları üzerlerindeki küresel güç nüfuzundan kurtulmuşlardır. Bu dönemde birçok BGK daha fazla işleyiş özerkliği kazanmıştır. Ayrıca Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de askeri meselelerin dışında birçok çok konu da güvenlik gündemi içerisinde yer almaya başlamıştır. Bu dönemde SSCB'nin dağılmasıyla 15 yeni devlet daha kurularak yeni bir BGK ortaya çıkmıştır. Günümüzde Kuzey-Doğu Asya BGK'sının ortadan kalkıp buradaki devletlerin Güney Asya BGK'sına dâhil olması ve Avrupa, Eski SSCB ve Orta Afrika BGK'larının ortaya çıkmasıyla toplam dokuz BGK bulunmaktadır.

Şekil 1.2: Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de BGK’ların Haritası

Buzan, “Regions and Powers”, op. cit., xxvi

1.2.3.2 Bölgesel Güvenlik Komplekslerinin Özellikleri

Herhangi bir bölge içerisinde bulunan devletlerarasında güvenlik konularının karşılıklı olarak birbirine bağlanmış olması durumu BGK’ların esas mantığını oluşturmaktadır. Sistemin anarşik yapısının, mesafenin ve coğrafi çeşitliliğin etkisiyle bu karşılıklı güvenlik bağımlılığı kompleks içerisindeki devletler arasında dışarıdakilere nazaran daha yoğun olmaktadır. Bu nedenle BGK, doğasında; bölgesellik (territoriality), güç dağılımı (distribution of power), güvenlik ikilemleri (security dilemma), güç dengeleri (balance of power), silah mücadeleleri ve güvenlik rejimleri bulunan güvenlik kavramını bölgesel ilişkiler çerçevesinde ve birim (devlet) ve sistem seviyesi kapsamında incelemektedir.⁹³

Bir güvenlik kompleksinde iç dinamikler, bölgedeki devletlerarasında güvenliğin karşılıklı bağımlılığının türüne göre oluşturulmaktadır. Eğer bu bağımlılık korku, rakiplik ve çoklu tehdit algılaması tarafından belirlenmişse güvenlik kompleksinin iç dinamiklerini çatışmalar oluşturacaktır. Eğer devletler birbirlerini potansiyel tehdit

⁹³ Buzan, Wæver, Wilde, “Security: A New Framework”, op. cit., 10-11.

olarak görüyor, ancak güvenlik ikilemini azaltmak için aralarında güven verecek düzenlemeler yapıyorlarsa burada güvenlik rejimi bulunmaktadır. Son olarak devletlerin ilişkilerinde birbirlerine karşı bir güç kullanımı beklenmiyorsa burada çoğulcu güvenlik topluluğu bulunmaktadır.⁹⁴ Bir bölgesel güvenlik kompleksinde eğer bölge devletleri bölgesel bir entegrasyon oluşturursa bu durum, bölgede güvenlik kompleksini ortadan kaldıracak ve bölgeyi anarşik devlet alt-sisteminden tek ve daha büyük bir aktörün olduğu sisteme dönüştürecek.

BGK'ların iç dinamiklerini şekillendiren diğer bir unsur da karşılıklı güvenlik bağımlılıkları üzerine kurulmuş dostluk ve düşmanlık kalıplarıdır. Bu dostluk ve düşmanlık meseleleri tarih, kültür, din ve coğrafya gibi çeşitli arka planlardan etkilenmektedir. Tarihsel nefret veya dostluk BGK'ların içerisindeki tehdit ve dostluk gruplaşmalarının şekillenmesinde etkili olmaktadır. Bir güvenlik kompleksinin karakteristik özellikleri çoğunlukla uzun süreli düşmanlık algılaması gibi tarihsel faktörler tarafından şekillenmektedir.⁹⁵ Örneğin Türkler ve Yunanlılar arasındaki tarihsel düşmanlık Balkan BGK'sının dinamiklerinin şekillenmesini etkilemiştir.

BGKT'ye göre güç dağılımı bir bölge içerisinde güvenlik algılamalarının açıklanmasında ve hangi ittifakların mümkün olabileceği veya hangilerinin olamayacağı konusunda oldukça bilgi vermektedir.⁹⁶ Morgan, Buzan'a ek olarak, BGK içerisindeki güvenlik algılamalarının sadece bölge içerisindeki güç dağılımı üzerinden açıklanmadığını, diğer bir deyişle üyelerin birbirlerine yönelik tehdit algılamaları üzerinden gerçekleşmediğini belirtmektedir. Çünkü bir bölgenin BGK olarak tanımlanabilmesi için bölge aktörlerinin ortak bir tehdit algılamasına sahip olması gerekir.⁹⁷ Buna göre üye devletler bu ortak tehdit algılamasına yönelik işbirliği içerisinde hareket edebilmektedir.⁹⁸ Napolyon Savaşlarında Avrupa devletlerin iş birliği içinde hareket etmeleri de bu durumun bir örneği olmaktadır. Aynı şekilde Calleya da Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de büyük ve küçük güçlerin

⁹⁴ Ibid., 12.

⁹⁵ Buzan, Wæver, "Regions and Powers", op. cit., 45.

⁹⁶ Ibid., 50.

⁹⁷ Fikret Birdişli Ve Merve Gören, "Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Bağlamında Türkiye-İran Arasında Göç ve Sınır Güvenliği", *İran Çalışmaları Dergisi*, C. 1, S. 2 (Ocak, 2018): 17.

⁹⁸ Patrick M. Morgan, "Regional Security Complexes and Regional Orders", *Regional Orders: Building Security in a New World*, ed. David A. Lake, Patrick M. Morgan (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1997), 34.

güvenlik ve dış politika meselelerini ortak bir zeminde çözmeye sıcak baktığını belirtmektedir.⁹⁹

BGK'ların yapısı bir taraftan anarşik sistem ve güç dengesinden diğer yandan da coğrafi yakınlığın baskısından meydana gelmektedir. Coğrafi yakınlık, farklı bölgelerde bulunan devletlere nazaran komşu devletler arasında daha fazla güvenlik etkileşimi oluşturmaktadır. Güvenlik konusunda yakınlık önemlidir çünkü Buzan birçok tehdidin uzun mesafelere kıyasla kısa mesafelerde daha kolay hareket ettiğini belirtmektedir¹⁰⁰ Ayrıca birçok devlet tarihsel olarak öncelikle kendi komşularının niyetlerinden ve kapasitelerinden kaygı duymaktadır.

Bununla birlikte coğrafi yakınlığı bulunmayan dış güçler de BGK'lara dâhil olabilmektedir. Küresel güçler, BGK'ların dinamikleri üzerinde nüfuz mekanizması yoluyla etkin olmaktadır. Bu nüfuz mekanizması dış güçlerin BGK içerisindeki devletlerle işbirliği yapmasıyla gerçekleşmektedir. Güç dengesi mantığı çerçevesinde yerel güçler içerideki rakiplerini dengelemek için dış güçleri yardıma çağırılmaktadır. Bu durumda yerel düşmanlık meseleleri küresel seviyeyle bağlantı kurmuş olmaktadır. Bu gibi yerel ve küresel güvenlik arasındaki bağlantı anarşik sistemin doğal bir özelliğidir.¹⁰¹

Buzan, küresel seviyede güçlü olan devletlerin nüfuz etme yoluyla kendi BGK'larının dışındaki BGK'lara dâhil olabileceklerini ancak yine de BGK dinamiklerinin bu küresel güçlerden önemli derecede özerk olduğunu belirtmektedir.¹⁰² Diğer bir deyişle küresel güçler birden fazla BGK'ya dâhil olabilir ancak onların bir üyesi değildir. Morgan bu konuda Buzan'dan farklı düşünmektedir. Ona göre bir süper gücün herhangi bir BGK'yı kendi dış politikasının veya güvenlik kavramının merkezinde görerek bu BGK'ya dâhil olması ve bu dâhil olmanın BGK'nın merkezi dinamiklerini etkilemesi durumunda o süper gücün ilgili BGK'nın dışında tutulamayacağını ve ilgili BGK'nın bir üyesi olarak görülmesi gerektiğini savunmaktadır.¹⁰³ Ancak bu dâhil olmanın sürekli olması gerekmektedir. Eğer dış güç geçici olarak nüfuz oluşturuyorsa ilgili BGK'nın bir üyesi olarak

⁹⁹ Calleya, op. cit., 233.

¹⁰⁰ Buzan, Wæver, "Regions and Powers", op. cit., 4.

¹⁰¹ Ibid., 46.

¹⁰² Ibid., 4.

¹⁰³ Patrick M. Morgan, "Regional Security Complexes and Regional Orders", *Regional Orders: Building Security in a New World*, ed. David A. Lake, Patrick M. Morgan (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1997), 11-12.

değerlendirilemez. Morgan bu kapsamda ABD ve RF'nin Avrupa BGK'sında sürekli bir nüfuz oluşturmaları sebebiyle onun birer üyeleri olduğunu savunmaktadır.

Sonuç olarak bahsettiğimiz özelliklerinden dolayı BGK'lar karmaşık yapılara sahiptir. Buzan bu nedenle BGK'ların sınırlarını kesin bir şekilde belirlemenin zor olduğundan bahsetmektedir. Bir taraftan uluslararası sistem birbirleriyle çakışan, örtüşen veya iç içe geçmiş çok sayıda güvenlik kompleksinden oluşmaktayken diğer taraftan kompleks içerisinde yer alan devletlerin dışında bazı devletler birden fazla kompleks içerisinde yer alabilmektedirler. Ayrıca bir kompleksin dışarısında kalan devletler kendi güvenlik kaygılarının merkezinde olmasa bile o güvenlik kompleksi içerisinde etkin bir rol oynayabilmektedirler. Bu karmaşıklığa rağmen Buzan yine de komplekslerin sınırlarının coğrafi, siyasi, tarihi, ekonomik ve kültürel olarak belirlenebileceğini belirtmektedir.¹⁰⁴

1.2.3.3 Bölgesel Güvenlik Kompleksi Oluşturmayan Durumlar

Buzan iki durumda güvenlik kompleksi sisteminden bahsedilemeyeceğini savunmaktadır. İlk olarak, eğer bölge devletleri kendi sınırları dışında yeterli güç kapasitesine sahip değillerse birbirleri arasında yeterince güvenlik etkileşimi kuramayacakları için bir güvenlik kompleksi oluşturamazlar. İkinci olarak eğer bir dış güç, bölge üzerinde bölgenin güvenlik dinamiklerini tamamen baskılayacak düzeyde bir nüfuzla sahipse (overlay) devletler bu güçten bağımsız davranamayacakları için güvenlik kompleksi oluşturamazlar.¹⁰⁵ Ancak bu son durum büyük bir gücün bölgeye nüfuz etme durumuyla karıştırılmamalıdır, çünkü bu nüfuz etme bölgenin güvenlik dinamiklerini güçlendirmektedir. Diğer taraftan büyük gücün bölge üzerinde tümüyle baskı oluşturması durumu (overlay) bölgenin güvenlik dinamiklerini küresel güç rekabetinde ikincil plana düşürmekte ya da tamamen yok etmektedir.¹⁰⁶ Bu duruma en iyi örnek Avrupa'nın sömürgecilik döneminde şuan ki üçüncü dünya ülkeleri üzerinde tamamen nüfuz oluşturarak onları boyundurukları altına almaları ve buraların güvenlik dinamiklerini Avrupa güvenlik dinamikleri altında birleştirmiş olmalarıdır. Ayrıca Soğuk Savaş Sürecinde Avrupa BGK'sının güvenlik dinamiklerinin iki süper güç rekabetinin gölgesinde kalması da tümüyle baskılamının (overlay) bir örneğidir.

¹⁰⁴ Buzan, "People, States and Fear", op. cit., 106.

¹⁰⁵ Buzan, Wæver, Wilde, "Security: A New Framework", op. cit., 12.

¹⁰⁶ Ibid., 12-13.

1.2.3.4 Bölgesel Güvenlik Komplekslerinin Analizi ve Dönüşümü

Buzan bir BGK'nın dört seviyede analiz edilmesi gerektiğini belirtmektedir. İlk analiz bölge devletlerinin içyapıları üzerinde yapılarak devletlerin zafiyetlerinin belirlenmesi ile yapılmaktadır. Burada Devlet ve ulus arasındaki iç düzenin sağlamlığı ile devletin güçlü veya güçsüzlüğü incelenir. Devletlerin sahip oldukları zafiyetler türleri onların güvenlik endişelerinin konusunu oluşturmaktadır. İkinci olarak bölge içi devletlerin ilişkileri ve üçüncü olarak bölgenin diğer bölgelerle olan etkileşimleri ele alınmaktadır. Son olarak da küresel güçlerin bölge üzerindeki rolleri analiz edilir.¹⁰⁷ Bu dört seviye güvenlik gruplaşmalarını oluşturmaktadır alt-kompleksler de BGK'lar ile büyük ölçüde aynı tanıma sahiptirler ve bu dört analiz seviyesi onlar için de geçerlidir.¹⁰⁸

Bununla birlikte, herhangi bir BGK'nın üç temel bileşeninden (birimlerin ayarlanması ve onlar arasındaki farklılıklar, dostluk ve düşmanlık meseleleri, esas birimler arasındaki güç dağılımı) birisinde büyük bir değişim meydana geldiğinde o BGK dönüşüme uğramaktadır ve bu nedenle de onun yeniden tanımlanması gerekmektedir.¹⁰⁹ Bir BGK'nın muhtemelen dönüşebileceği dört yapı bulunmaktadır; 1) ana yapı üzerinde önemli bir değişimin olmadığı anlamına gelen statükonun devamı, 2) sınırlarının içerisinde önemli bir değişikliğin meydana gelmesiyle ortaya çıkan içsel dönüşüm (içerideki güç dağılımında veya dostluk ve düşmanlık anlayışında değişim), 3) BGK'nın üyelerinin değişmesiyle meydana gelen sınırlarındaki genişleme veya daralma anlamındaki dışsal dönüşüm ve 4) BGK'nın dış güçler tarafından tümüyle baskılanması (overlay).¹¹⁰

¹⁰⁷ Buzan, Wæver, "Regions and Powers", op. cit., 51.

¹⁰⁸ Ibid. 53.

¹⁰⁹ Barry Buzan, "Regional Security Complex Theory in the Post-Cold War World", *Theories of New Regionalism*, ed. Fredrik Söderbaum, Timothy M. Shaw (Hampshire: Palgrave Macmillan Press, 2003), 140-159.

¹¹⁰ Buzan, Wæver, "Regions and Powers", op. cit., 53.

İKİNCİ BÖLÜM

BALKAN BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ

Barry Buzan, Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de Avrupa entegrasyon sürecinin Balkanlar’ı da içerecek şekilde genişlemesi sebebiyle bölgeyi Avrupa BGK’sı içerisinde yer alan bir alt-kompleks olarak tanımlamaktadır.¹¹¹ Daha önce belirttiğimiz gibi karşılıklı güvenlik bağımlılığının sınırların dışına nazaran, içeride daha yoğun olduğu şeklindeki BGK tanımı aynı şekilde alt-kompleksler için de geçerlidir. Bir alt-kompleksin kesin sınırları olmakla birlikte içerisinde yoğun bir güvenlik etkileşimi vardır. Balkan alt-kompleksinin sınırlarının belirlenebilmesi için bu bölümde, ilk olarak bölge kavramını açıklarken kullandığımız coğrafi tanım çerçevesinde Balkanlar’ın tanımı yapılacaktır. Ardından Buzan’ın BGK’ların güvenlik dinamiklerini açıklarken kullandığı “tarihsel dostluk ve düşmanlık” formülünden faydalanarak Balkan BGK’sı içerisindeki güvenlik etkileşimi, bölgenin tarihsel gelişimi çerçevesinde irdelenecek olup son olarak Balkan BGK’sının analizi yapılacaktır.

2.1. Balkan Coğrafyasının Tanımlanması

Her ne kadar üzerinde mutabakata varılan bir tanım bulunmasa da Barbara Jelavich Balkan coğrafyasını; doğuda Karadeniz, güneyde Ege Denizi, batıda Yunan Denizi ve Adriyatik Denizi’nin çevirdiği, Tuna, Sava ve Kupa nehirlerinin bölgenin kuzey sınırlarını oluşturduğunu ancak Romanya, Hırvatistan, Slovenya ve Macaristan’ın da içerildiği bir yarımada olarak tanımlamaktadır.¹¹² Antik Yunanda ismi Haimos olan ve Osmanlı Devleti’nin himayesine girmesiyle Balkanlar olarak anılmaya başlayan yarımada Türkçede “sık ormanlarla kaplı kayalık dağlar” anlamına gelen bu ismini bölgenin coğrafi yapısının özelliklerinden almıştır.¹¹³ Zira Akdeniz’in batısından doğusuna uzanan sıra dağlar Balkanlar’ın ana coğrafi karakteristik özelliğini

¹¹¹ Buzan, Wæver, “Regions and Power”, op. cit., 377.

¹¹² Barbara Jelavich, *History of the Balkans: Eighteen and Nineteenth Century* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983), 1.

¹¹³ Maria Todorova, *Imagining the Balkans* (New York: Oxford University Press, 2009), 26.

oluşturmaktadır. “Kuzeyde Karpat Dağları ufku kaplamakta, güneyde Bulgaristan Balkan Dağları tarafından ikiye bölünmekte ve Rodop Dağları tarafından Yunanistan’dan ayrılmakta ve güneybatıda Dinar Alpleri, Adriyatik sahili ile Bosna-Hersek’in hinterlandı arasında aşılmaz bir engel teşkil etmektedir.”¹¹⁴ Bu dağlık yapı hem iç ticaretin hem de siyasi birliğin önünde büyük bir engel olmakta ve bölgedeki ulaşımı olumsuz etkilemekteyken, coğrafyasının gelişiminde önemli yer tutan Tuna, Sava, Morova, Vardar ve Meriç gibi nehirlerin oluşturduğu vadiler kuzeyden ve güneyden gelen tehditlere karşı korunmasını engellemektedir.¹¹⁵

Şekil 2.1: Balkanlar’ın Fiziki Haritası

Kaynak: Mazower, op.cit., 17.

¹¹⁴ Jelavich, “Eighteen and Nineteenth”, op. cit., 1.

¹¹⁵ Mark Mazower, *Bizans’ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar*, çev. Ayşe Ozil (İstanbul: ALFA, 2014), 49-50.

Bununla birlikte Balkan coğrafyasının diğerk bir karakteristik özelliğı tarih boyunca en önemli kültürel ayrımların merkezinde bulunmuş olmasıdır. Diğerk bir ifade ile bölge tarihsel süreç içerisinde farklı imparatorluklar, krallıklar ve rejimler tarafından bölünmüş ve yönetilmiştir.¹¹⁶ Zira “*Antik Yunan, Roma, Bizans, Osmanlı ve Habsburg İmparatorluklarının sınırları bu topraklar üzerinde yer almıştır. Bunula birlikte Balkanlar Asya, Afrika ve Avrupa’nın kesişim noktasında olmasıyla farklı ideolojilerin mücadele alanı olmuştur. Ayrıca siyasi ve kültürel olarak; Doğu ve Batı Roma imparatorluklarının, Ortodoksluk ve Katolikliğin, İslam ve Hristiyanlık âleminin ve Soğuk Savaş sürecinin ayırım noktaları olan kalpgahın (the heartland) sınırları bu yarımada üzerinde bulunmaktadır*”.¹¹⁷ Diğerk taraftan Avrupa Kıtasındaki etnik çeşitliliğin en fazla olduğu bölgelerden birisi olan Balkanlar güvenlik kuşakları bağlamında da bir kesişim noktası olmuştur. Soğuk Savaş sürecinde bölge devletleri Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO/North Atlantic Treaty Organisation), Varşova Paktı ve Bağlantısızlar Hareketi çevresinde toplanmıştır. Bu bölünmüşlük Soğuk Savaş sonrasında da AB, NATO ve Batı Avrupa Birliğı (BAB) gibi Avrupa entegrasyon süreci içerisinde devam etmiştir.¹¹⁸

Bazı coğrafyacılar Balkan coğrafyasında yer alan devletleri; Bulgaristan, Arnavutluk, Yunanistan, Eski Yugoslavya içerisinde bulunan devletler, Dobruca Bölgesi dolayısıyla Romanya ve Avrupa yakası dolayısıyla da Türkiye olarak tanımlamaktadır.¹¹⁹ Bununla birlikte BGKT açısından baktığımızda Buzan, Balkan BGK’sı içerisinde bulunan devletleri; Hırvatistan, Bosna Hersek, Sırbistan, Karadağ, Kuzey Makedonya, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan’ı saymakta ve Türkiye ve Kıbrıs’ı Balkan devletleri olmasalar da Doğu-Avrupa devletleri olarak bu BGK içerisinde değerlendirmektedir.¹²⁰ Buzan bölgenin iki merkeze sahip olması nedeniyle Balkan BGK’sının sınırlarının belirlenmesinin zor olduğunu özellikle belirtmektedir. Birinci merkez Sırlar, Hırvatlar ve Bosnalılar arasındaki gruplaşmayken ikinci merkez de Arnavutluk, Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan’ın içerildiğı ve Türkiye’nin de yer alabileceğı Makedonya sorunu üzerinde kurulmuştur. Buzan’a ek olarak 2008 yılında bağımsızlığını ilan eden Kosova çerçevesinde

¹¹⁶ Adrian Pop, “The Independence of Kosovo in the Light of Regional Security Complex Theory”, *European Journal of Science and Theology*, Vol. 9, No. 2 (June, 2013): 107.

¹¹⁷ Jelavich, “Eighteen and Nineteenth”, op. cit., ix.

¹¹⁸ Sophia Clément, “Subregionalism in South Eastern Europe”, *Regionalism in the Post-Cold War World*, ed. Stephan C. Calleya (Aldershot: Ashgate Publishing Ltd, 2000), 76.

¹¹⁹ Todorova, op. cit., 30.

¹²⁰ Buzan, Wæver, “Regions and Powers”, op. cit., 382.

Sırbistan, Kosova, Arnavutluk ve bu bağımsızlığı tanıyan diğer bölge devletlerinin dâhil olabileceği üçüncü bir merkezin süreç içerisinde ortaya çıktığı söylenebilir. Son olarak Bölgenin dış sınırları ise Romanya, Macaristan ve Türkiye'nin meselelere göre dâhil olması veya olmaması nedeniyle istikrarsızdır.¹²¹

2.2. Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi'nin Güvelik Dinamikleri

Buzan'ın BGK tanımından yola çıkarak bir BGK'nın güvenlik dinamiklerinin belirlenmesinde, bölgesel güç dengesinin özelliklerinin ve tarihsel dostluk-düşmanlık ilişkilerinin önemli rol oynadığı yukarıda belirtilmiştir. Buzan Balkan BGK'sının kesin bir şekilde anarşik yapıda olduğunu ve kompleks içerisindeki kutuplaşmaların ve dostluk düşmanlık meselelerinin net bir şekilde tanımlamanın oldukça zor olduğunu belirtmektedir.¹²² Ancak bu zorluğa rağmen Balkan BGK'sının güvenlik dinamikleri tezin bu kısmında bölgenin tarihi geçmişi incelenerek bölge devletleri arasındaki dostluk düşmanlık ilişkilerinin gelişimi ve bölgedeki güç dengesinin yapısından bahsedilerek tanımlanmaya çalışılacaktır. Tezin konusu Soğuk Savaş Sonrası Dönem'i kapsadığı için Soğuk Savaşın bitişi tarihsel incelememizin bölüm noktası olmakla birlikte bölgenin güvenlik dinamikleri bu bölüm noktasının öncesi ve sonrası şeklinde incelenecektir.

2.2.1. Soğuk Savaş Öncesi Dönem'de Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi'nin Güvenlik Dinamikleri

Her ne kadar Buzan BGK'ların tarihini 1500 yılından itibaren başlatsa da Balkan BGK'sı özelinde bu güvenlik kompleksinin tarihini, bölgenin kaderini derinden etkileyen Osmanlı Devleti hâkimiyetinin gerçekleşmeye başladığı 1390'lı yıllardan itibaren ele almak çalışmanın kapsamı açısından daha uygun olacaktır. Bu tarihten itibaren Soğuk Savaş'ın sonuna kadar olan süreç içerisinde Balkan BGK'sı iki kez tümüyle baskılanmış (overlay) ve bir kez de bağımsız bir güvenlik kompleksi olarak ortaya çıkmıştır. Balkan BGK'sının dönüşümlerini daha iyi anlamak için bu süreçler; "1390-1912", "1912-1945", "1945-1991" olmak üzere üç dönem içerisinde incelenecektir.

¹²¹ Ibid.

¹²² Ibid.

2.2.1.1. 1390-1912 Arası Dönemde Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi'nin Güvenlik Dinamikleri

Balkanlar'ın büyük çoğunlukla Osmanlı Devleti hâkimiyetinde kaldığı bu dönem Birinci Balkan Savaşı'na kadar olan süreci kapsamaktadır. Bölgenin güvenlik dinamikleri bu dönemde Osmanlı Devleti güvenlik dinamikleri içerisinde kaldığı için diğer bir deyişle bölge Osmanlı Devleti tarafından tümüyle baskılandığı (overlay) için herhangi bir bağımsız Balkan güvenlik kompleksinden bahsetmek mümkün değildir.

14. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti tarafından gerçekleştirilen Balkan seferlerinin ardından nihai olarak 1521'de stratejik konumdaki Belgrad'ın fethedilmesiyle Balkanlar'ın büyük bir kısmı bu devletin hâkimiyetine girmiştir.¹²³ Osmanlı Devleti'nin yaklaşık 500 yıllık Balkanlar hâkimiyeti Balkan toplumları açısından genellikle bir karanlık çağ olarak görülse de Osmanlı yönetiminin bölgedeki köylülere bile fayda sağladığı söylenebilir.¹²⁴ Zira Osmanlı Devleti'nden önceki dönemde prensler, feodal beyler ve voyvodalardan zulüm gören köylüler Osmanlı yönetiminin bunları ortadan kaldırmasıyla veya Tımar Sistemi altına sokmasıyla refah içinde yaşamışlardır.¹²⁵ Bununla birlikte 14. yüzyılda Balkanlar'da yaşanan ve bitmek bilmeyen savaşlar Osmanlı Devleti'nin gelişile son bulmuş ve merkezi düzenin yerleşmesiyle bölgede istikrar sağlanmıştır.¹²⁶

Ancak 17. yüzyılın sonunda İkinci Viyana Kuşatması'nın ardından Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki ilerleyişi durmuş ve 1699 Karlofça Antlaşması'nın ardından gerilemeye başlamıştır.¹²⁷ Tımar Sisteminin bozulması, Balkanlar'da Avusturya'nın ticari ve Rusya'nın kültürel (Panslavizm) etkinliğini arttırması, Avrupa aydınlanmasının ve 1789 Fransız Devrimi ile Napolyon Savaşları'nın yaydığı milliyetçi fikirlerinin Balkanlar'daki etkileri ve Balkan köylülerinin yoksullaşması sonucunda Osmanlı yönetimine tepkileri gibi nedenler Osmanlı

¹²³ Caner Sancaktar, "Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve Siyasal Mirası", *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 2 (2011): 30.

¹²⁴ Halil İncelik, "Osmanlı Döneminde Balkanlar Tarihi Üzerinde Yeni Araştırmalar", *GAMER*, C. 1, S.1 (2012): 5.

¹²⁵ Halil İncelik, "Türkler ve Balkanlar", *Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi*, ISSN: 1452-2179 (Eylül, 2005): 28.

¹²⁶ Mazower, op.cit., 63.

¹²⁷ Barış Özdal, "Modern Diplomasinin Gelişiminde Etkili Olan Unsurlar", *Diplomasi Tarihi 1*, ed. Barış Özdal, R. Kutay Karaca, 2. bs. (Bursa: Dora Yayınları, 2017): 292.

Devleti'nin 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren savunma pozisyonuna geçmesine neden olmuştur.¹²⁸

Bu dönemde Osmanlı Devleti; 1) Topraklarını işgal veya ilhak etmek isteyen dış güçler, 2) Osmanlı Devleti ile onun halkı arasındaki kopuk bağları suiistimal ederek devletin topraklarında etkinlik kazanmaya çalışan güçler, 3) Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmak isteyen güçler ve 4) Balkanlar'da başlayan milliyetçi hareketler olmak üzere dört temel tehditle mücadele etmiştir.¹²⁹

19. yüzyılda Balkanlar'da başlayan milliyetçi isyanlar sonucunda ilk olarak 1830'da Yunanistan bağımsızlık ve Sırbistan özerklik kazanmış ardından 1860'larda özerk bir Romanya kurulmuş ve 1878 Berlin Kongresi'yle Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsızlıklarını elde etmiş ve Bulgaristan özerk bir statü kazanmıştır.¹³⁰ Bununla birlikte 1867'de Habsburg İmparatorluğu Avusturya ve Macaristan olarak ikiye ayrılmış ve Bukovina, Dalmaçya ve Sloven toprakları Avusturya idaresinde ve Hırvatistan, Voyvodina ve Rumenlerin çoğunlukta olduğu Erdel Macaristan idaresinde bırakılmıştır.¹³¹

20. yüzyılın ilk on yılı sona erdiğinde Arnavutluk, Makedonya ve Kosova dışında Osmanlı Devleti hâkimiyetindeki tüm bölge devletleri ulus-devlet olarak bağımsızlıklarını kazanmıştır. Ancak bölgedeki hemen hemen hiçbir ulus devletin ulusal sınırları bu devletlerin tüm uluslarını kapsayacak şekilde belirlenmemiştir. Diğer bir deyişle bu ulus devletlerin ulusal toprakları dışında kalan kendi ulusları olmuştur. Bölge devletlerinin ulusal sınırları ötesinde kendi milletlerinin bulunması bu devletlerin irredentist politikalar izlemesine neden olmuştur. Zira Sırbistan; Bosna-Hersek, Karadağ, Srem, Banat ve Makedonya'yı¹³², Yunanistan; Epir, Teselya, Makedonya ve Trakya'yı¹³³, Bulgaristan, uygulamaya girmeyen Ayastefanos Anlaşması'nda kendisine verilen yerleri¹³⁴ ve Romanya; Erdel ve

¹²⁸ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 2. bs. (İstanbul: Hil Yayın, 1987) 57-69.

¹²⁹ Barbara Jelavich, *the Ottoman Empire, the Great Powers and the Strait Question 1870-1887* (London: Indiana University Press, 1973), 4-5.

¹³⁰ Kader Özlem, "19. Yüzyılda Balkanlar'da Yaşanan Bazı Önemli Olayların Diplomasinin Gelişimine Etkileri", *Diplomasi Tarihi 1*, ed. Barış Özdal, R. Kutay Karaca, 2. bs. (Bursa: Dora Yayınları, 2017): 570.

¹³¹ Bkz. Misha Glenny, *the Balkans: Nationalism, War and the Great Powers 1804-2012* (Toronto: House of Anansi Press, 2012), 252-254.

¹³² Charles Jelavich, Barbara Jelavich, *the Establishment of the Balkan National States 1804-1920*, 4. bs. (Washington: University of Washington Press, 2000), 63.

¹³³ Ibid., 77.

¹³⁴ Ibid., 138.

Baserabya'yı¹³⁵ bahsettiğimiz sebepten dolayı topraklarına katmak istemişlerdir. Günümüzde devam eden etnik sorunların en önemli nedenini de bu dağınık haldeki ulus yapısı oluşturmaktadır.¹³⁶

2.2.1.2. 1912-1945 Arası Dönemde Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi'nin Güvenlik Dinamikleri

Bu dönem, Balkan devletlerinin ulus devlet olarak bağımsızlıklarını kazanmalarıyla bağımsız bir Balkan BGK'sının ortaya çıktığı sürecin başlangıcından Soğuk Savaş'ın başlamasıyla bu BGK'nın dönüşüm geçirdiği 1945 yılına kadar olan süreci kapsamaktadır. Dönemin başlangıcı olarak 1912 yılının belirlenmesinin sebebi ise bölge devletleri arasında tehdit algılamalarının ortaya çıktığının en somut göstergesi olan Birinci Balkan Savaşı'nın bu yıl yaşanmış olmasıdır. Balkan BGK'sının somut göstergesi olan bu savaşın ortaya çıkmasının temel sebebi ise bölgenin güvenlik dinamiklerinin belirlenmesinde belki de en önemli konu olan Makedonya Sorunu'dur.

Makedonya Sorunu; kesin sınırları belirli olmayan¹³⁷ ancak Manastır, Üsküp ve Selanik gibi önemli şehirleri içerisinde bulunduran Makedonya coğrafyasında, 1878 Berlin Kongresi'nde başlayan ve Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'ın bölgede yaşayan insanların kendi uluslarının bir parçası olduğunu iddia ettiği bir konudur.¹³⁸ Bölgede en az sekiz farklı milletin (Türkler, Rumlar, Bulgarlar, Arnavutlar, Yahudiler, Ulahlar ve Çingeneler ve diğerleri)¹³⁹ yaşaması bu iddiaların doğrulanmasını oldukça karmaşık bir hale sokmakla birlikte Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan tarihsel, dilsel, kültürel, etnik/dinsel gibi unsurlar üzerinden iddialarını sürdürmektedirler. Bununla birlikte bölgenin asıl önemi stratejik konumundan

¹³⁵ Ibid., 127.

¹³⁶ Kader Özlem de benzer şekilde Balkanlar'da yaşanan demografik sorunların temel olarak Balkan devletlerinin savaşlar sonunda kendilerinden olmayan diğer nüfusları kendi egemenlik alanlarına almış olmalarından kaynaklandığını savunmaktadır. Kader Özlem, "Bulgaristan-Yunanistan Nüfus Mübadelesi ile Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi Arasındaki Etkileşimin Değerlendirilmesi", *International Journal of Social Inquiry*, C. 12, S. 1 (Haziran, 2019): 222.

¹³⁷ Genellikle bölgenin sınırlarını; kuzeyde Şar Dağları, güneyde Ege Denizi, doğuda Rodop Dağları ve batıda Ohri Gölü'nün oluşturduğu düşünülmektedir. Georges Castellan, *Balkanlar'ın Tarihi (14.-20. Yüzyıl)*, çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1995), 364.

¹³⁸ Andrew Rossos, "The Macedonian Question and Instability in the Balkans", *Yugoslavia and Its Historians: Understanding the Balkan Wars of the 1990s*, ed. Norman M. Naimark, Holly Case (California: Stanford University Press, 2003), 142-143.

¹³⁹ Fikret Adanır, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulusal Sorun ile Sosyalimin Oluşması ve Gelişmesi: Makedonya Örneği" *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik 1876-1923*, ed. Mete Tunçay, Erik Z. Zürcher, çev. Mete Tunçay (İstanbul: İletişim Yayınları, 1995), 36-37.

kaynaklanmaktadır. Jelavich'in, stratejik önemi nedeniyle "Balkanlar'ın kalbi"¹⁴⁰ olarak adlandırdığı Makedonya'da yaşanan gelişmelere, bölgenin bu özelliğinden dolayı başka devletler de dâhil olabilmektedir. Örneğin Yunanistan'ın bu bölgede genişlemesini tehdit olarak algılaması nedeniyle Türkiye, Bulgaristan'ın genişlemesine yönelik olarak da Romanya, Makedonya bölgesinde yaşanan olaylarda içerilmektedir.¹⁴¹ Makedonya Sorunu'nun bölgede yaşanan çatışmalar ve bu çatışmalar çerçevesinde oluşan kutuplaşmalar gibi bölgenin güvenlik dinamiklerinin belirlenmesi konusunda en önemli tarihsel gelişme olduğu kolaylıkla söylenebilir. Zira Balkan BGK'sının en somut göstergeleri olarak saydığımız Balkan Savaşları da Makedonya Sorunu çerçevesinde gelişmiştir.

Birinci Balkan Savaşı, Avusturya'nın, Sırbistan'ın doğal yayılma alanı olan Bosna-Hersek'i 1908'de işgal etmesi üzerine gelişim göstermiştir.¹⁴² Bu işgalle Sırbistan'ın Adriyatik Denizi'ne çıkacak yolu kapanmış ve Sırbistan bu olumsuz durumdan kurtulmak için Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetindeki Makedonya topraklarını almak istemiştir.¹⁴³ Bununla birlikte Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'yle tek başına mücadele edecek gücünün olmaması onu müttefik arayışına yöneltmiş ve bu kapsamda Sırbistan, Makedonya üzerinde aynı emellere sahip olan Bulgaristan ve Yunanistan ile bir ittifak kurmak istemiştir.¹⁴⁴

Üç devletin de aynı bölge üzerinde farklı çıkarlara sahip olması aslında bu ittifakın kurulmasının önündeki en büyük engel olsa da Rusya'nın devreye girmesiyle 13 Mart 1912 tarihinde Sırbistan ve Bulgaristan, 29 Mayıs 1912'de ise Yunanistan ve Bulgaristan arasında ittifak (Balkan Ligi) sağlanabilmiştir.¹⁴⁵ Rusya'nın bu ittifakın kurulmasını sağlamaktaki asıl amacı Habsburg monarşisine yönelik olsa da bölge devletleri Rusya'dan bağımsız hareket ederek Makedonya'nın paylaşımı konusunda Osmanlıya karşı birlik oluşturmuşlardır.¹⁴⁶ Son olarak 1912'de Karadağ'ın da Balkan ittifakına katılmasıyla bu devlet aynı yıl Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan etmiş ve ittifakın diğer üyelerinin de savaşa girmesiyle bu devletler hızlı bir zafer almışlardır.

¹⁴⁰ Barbara Jelavich, *History of the Balkan: Twentieth Century*, 2. bs. (Cambridge: Cambridge University Press, 1983), 89-90.

¹⁴¹ Jacob Grould Schurman, *the Balkan Wars 1912-1913*, 3. bs. (Auckland: the Floating Press, 2008), 50.

¹⁴² Tanıl Bora, *Milliyetçiliğin Provokasyonu*, 2. bs. (İstanbul: Birikim Yayıncılık, 1995), 26.

¹⁴³ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997), 653.

¹⁴⁴ Schurman, op.cit., 54-56

¹⁴⁵ Armaoğlu, "19. Yüzyıl Siyasi ", op. cit., 656-661.

¹⁴⁶ Jelavich, "Twentieth Century", op. cit., 96-97.

Ancak Osmanlı Devleti'ne coğrafi olarak daha yakın olması nedeniyle en zorlu mücadeleyi Bulgaristan vermiş ve bu zorlu mücadele Makedonya'nın stratejik açıdan en önemli şehri olan Selanik'in Yunanistan'a kaptırılmasına neden olmuştur.¹⁴⁷

Bulgaristan'ın Makedonya konusunda umduğunu alamaması bölgenin paylaşımında ittifak devletleri arasında bir anlaşmazlığa sebep olmuş ve bu anlaşmazlık sonucunda Balkan Ligi'nin Balkanlar'daki Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine karşı bu devletlerin geçici olarak birleşmesini sağlayan pamuk ipliğine bağlı bir ittifak sisteminden daha ileriye gidemediği görülmüştür.¹⁴⁸ Zira yaşanan anlaşmazlık sonucunda Makedonya bir kimlik iddiasından çıkarak güç dengesi meselesi halini almış ve Bulgaristan 23 Haziran 1923'te Yunanistan ve Sırbistan'a saldırarak İkinci Balkan Savaşı'nı başlatmıştır.¹⁴⁹ İlkinden farklı olarak bu kez Bulgaristan'a coğrafi yakınlığı nedeniyle bu devletin güçlenmesinden endişe eden Romanya da dâhil olmuş ve bu devlet Yunanistan ve Bulgaristan karşısında yenik konuma düşen Bulgaristan'dan Dobruca'yı alırken aynı şekilde Osmanlı Devleti de Bulgaristan'ın yenilgisinden yararlanarak Edirne'yi geri almıştır.¹⁵⁰ Savaş sonucunda Makedonya'nın Selanik dâhil olmak üzere büyük kısmı Yunanistan'da kalırken Sırbistan bölgedeki kendi payını alınca toprakları neredeyse iki kat büyümüş ve Bulgaristan ise yenilgiye rağmen bölgenin küçük bir bölümüne sahip olmuştur.¹⁵¹

Balkan Savaşları sonucunda Makedonya konusu kesin bir çözüme kavuşmamış ve Birinci Balkan Savaşı sonrasında bağımsızlık kazanan Arnavutluk da bölgedeki Arnavut azınlık sebebiyle bölge üzerinde hak iddia etmeye başlamıştır.¹⁵² Bununla birlikte BGKT açısından baktığımızda Buzan Balkan Savaşları'nın yaşandığı 20. yüzyılın ilk 15 yılında Balkanlar'ın; Avrupalı güçlerin denetiminde olsa da kendi güç dengesi sistemine ve çatışmacı bir forma sahip ayrı bir BGK görünümünde olduğunu belirtmektedir.¹⁵³ Zira Birinci Balkan savaşında bölge devletleri ortak bir tehdide karşı (Osmanlı Devleti) ittifak oluştururken, İkinci Balkan Savaşı'nda birbirlerine karşı tehdit algılamışlar ve bu tehdit algısı çerçevesinde gruplaşmışlardır. Dolayısıyla birinci bölümde BGK'ların özelliklerini açıklarken bahsedilen bölge devletlerinin birbirlerine yönelik tehdit algılamaları veya ortak bir tehdit karşısında ittifak

¹⁴⁷ Ibid., 98-99.

¹⁴⁸ Armaoğlu, "19. Yüzyıl Siyasi ", op. cit., 661.

¹⁴⁹ Jelacivh, "Twentieth Century", op. cit., 99.

¹⁵⁰ Armaoğlu, "19. Yüzyıl Siyasi ", op. cit., 684.

¹⁵¹ Jelacivh, "Twentieth Century", op. cit., 99-100.

¹⁵² Kaya Bayraktar, "Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi", *bilig*, S. 60 (Bahar, 2014): 6.

¹⁵³ Buzan, Wæver, "Regions and Powers", op. cit., 381.

oluşturmaları gibi unsurlar Balkan savaşları sırasında çok açık bir şekilde görülmüştür.

“*Balkan savaşlarıyla Balkanlar bir bağımsızlık elde ederken Birinci Dünya savaşıyla bu bağımsızlık bozulmuş ve Balkan ve Avrupa dinamikleri birleşmiştir. Bölgedeki bölgesel güç dengesi yapısı var olmaya devam etmiş olsa da iki dünya savaşı arası dönemde de yapı Avrupa dinamikleriyle birleşmiştir.*”¹⁵⁴ İkinci Dünya Savaşı yaklaşırken uluslararası sistemde; 1929 Büyük Buhran’ı gibi ekonomik, Alman ve İtalyan yayılmacı politikaları gibi siyasi tehditler ve Kellog Paktı, Locarno Anlaşmaları ve Litvinov Protokolü gibi uluslararası teşvikler meydana gelmiştir.¹⁵⁵ Uluslararası sistemde meydana gelen bu gelişmeler, Balkan devletleri arasındaki ilişkilere de yansımış ve tıpkı Birinci Balkan Savaşı’nda olduğu gibi ortak güvenlik anlayışı çerçevesinde işbirliği oluşturmayı amaçlayan girişimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹⁵⁶ Bu girişimlerin birçoğu iki dünya savaşı arası dönemde bölge devletleri arasında var olan gerilimleri azaltmayı ve çoklu ilişkilerde gelişme sağlamayı amaçlamıştır.¹⁵⁷

Bu kapsamda Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya, Romanya ve Türkiye’nin katıldığı 1930’lu yıllardaki Balkan Konferansları¹⁵⁸ bölge devletleri arasındaki savaşları sonlandırarak nihayetinde bir Balkan Federasyonu kurmayı amaçlamış olsa da başlangıç olarak ekonomik, endüstriyel ve çevresel meselelerle sınırlandırılmıştır.¹⁵⁹ Ancak bölge devletleri arasındaki toprak ve azınlık meseleleri konusundaki siyasi ayrılıklar ve çatışmalar var olan ayrımları daha da derinleştirmiş ve Balkan Konferansları’nın hedeflediği işbirliğini gölgelemiştir.¹⁶⁰ Zira Yugoslavya

¹⁵⁴ Ibid., 381.

¹⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Barış Özdal, “İki Savaş Arası Dönemdeki Olayların Diplomasinin Gelişimine Etkileri”, *Diplomasi Tarihi II-Ders Notları*, ed. Barış Özdal, R. Kutay Karaca, 5. bs. (Bursa: Dora Yayınları, 2018)

¹⁵⁶ Osman Akandere, “20-26 Ekim 1931 Tarihlerinde İstanbul’da Toplanan İkinci Balkan Konferansı ve Sonuçları”, *Türkiyat Araştırmalar Dergisi*, S. 14 (2003): 252-253.

¹⁵⁷ Clément, op. cit., 78.

¹⁵⁸ Birincisi; 5-12 Ekim 1930 tarihinde Atina’da, ikincisi; 20-26 Ekim 1931 tarihinde İstanbul’da, üçüncüsü; 22-29 Ekim 1932 tarihinde Bükreş’te ve dördüncüsü; 4-11 Kasım 1933 tarihinde Selanik’te düzenlenen konferanslardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Robert Joseph Kerner, Harry Nicholas, Howard, *The Balkan Conferences and the Balkan Entente 1930-1935* (California: University of California Press, 1936)

¹⁵⁹ Ioan Scurtu, Ionut Cojocaru, “Balkan Conferences-Significant Moments in the History of This Geographical Region States” *Annals of the Academy of Romanian Scientists Series on History and Archaeology*, Vol. 4, No. 4 (2012): 80.

¹⁶⁰ Özellikle Bulgaristan’ın komşularından toprak ve bu devletlerde bulunan Bulgar azınlıkların korunması talepleri Konferansların başarılı bir şekilde sonuçlanmasını engellemiştir. Kadir Kasalak “Atatürk Dönemi Türk Romen İlişkileri”, *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri I* (Ankara: Genelkurmay Basım Evi, 2005), 512.

ve Çekoslovakya'nın, Macaristan'a karşı oluşturduğu ve 1920'den beri varlığını sürdüren Küçük Antant'a (Little Entente) daha sonra Romanya da katılırken, Antant sadece Macaristan'a yönelik olmaktan çıkarak Bulgaristan tehdidini de kapsamış ve 1933'de süresiz hale getirilerek genişletilmiştir.¹⁶¹

Diğer taraftan 1934'de Yunanistan, Romanya, Yugoslavya ve Türkiye arasında oluşturulan Balkan Antantı da Almanya ve İtalya'nın revizyonist politikalarına karşı kurulmuş bir güvenlik anlaşması olmasının yanında Bulgaristan'ı da tehdit olarak algılamıştır.¹⁶² Bu durum iki savaş arası dönemde bölge devletleri arasında düşmanlık bloklasmalarının devam ettiğini göstermektedir. Ayrıca blok üyelerinin farklı çıkarlara sahip olmaları ve uluslararası sistemden kaynaklanan çekinceleri nedenleriyle bu bloklar uzun dönemli fayda sağlamaktan uzak olmuşlardır.¹⁶³

2.2.1.3. 1945-1991 Arası Dönemde Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi'nin Güvenlik Dinamikleri

Soğuk Savaş sürecinde Balkan devletlerinin kaderi, iki kutuplu sistemin temsilcileri olan dönemin iki süper gücü ABD ve SSCB'nin ideolojileri (kapitalizm ve komünizm) çevresinde gelişen bloklar içerisinde belirlenmiştir. Yunanistan ve Türkiye, 1952'de NATO'ya dâhil olmaları ile ABD'nin baskınlığındaki Batı bloğunda ve Arnavutluk, Bulgaristan ve Romanya 1955'de Varşova Paktı'na dâhil olmaları ile SSCB'nin liderliğindeki Doğu bloğunda yer almışlardır.¹⁶⁴ Yugoslavya ise her ne kadar komünist rejimi benimsemiş olsa da 1961 yılından itibaren Bağlantısızlar Hareketi içerisinde yer alarak her iki bloğa da eşit mesafede kalmıştır.¹⁶⁵

Buzan iki kutuplu hale gelen uluslararası sistemin yoğun baskısının Balkanlar üzerinde etkili bir şekilde görülmesi nedeniyle Soğuk Savaş sürecinde Balkan

¹⁶¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, 11. bs. (Ayraç Sanal Yayın), 100-101. <https://docplayer.biz.tr/208829-Ayrac-sanal-yayin-http-ayrac-org-ayrac-org-gmail-com.html> [e.t.: 14.06.2019]

¹⁶² Buket Önal, Mehlika Özlem Ultan, "Balkan Paktı (1934) ve Dışarıdaki Yansımaları, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, S. 22 (2012): 67-68.

¹⁶³ Yusuf Sarıncay, "İki Savaş Arası Dönemde Türkiye'nin Balkan Ülkeleri İle Münasebetleri (1919-1939), *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 1 (1987): 252-253.

¹⁶⁴ Kader Özlem, "1945-1955 Soğuk Savaş'ın İlk Yıllarında Diplomasi", *Diplomasi Tarihi II-Ders Notları*, ed. Barış Özdal, R. Kutay Karaca, 5. bs. (Bursa: Dora Yayınları, 2018): 257.

¹⁶⁵ Svetozar Rajak, "From Regional Role to Global Undertakings: Yugoslavia in the Early Cold War", *The Balkans in the Cold War*, ed. Svetozar Rajak, Konstantina E. Botsiou, Eirini Karamouzi, Evanthia Hatzivassiliou (London: Palgrave Macmillan, 2017), 65-66.

BGK'sının tümüyle baskılandığını (overlay) belirtmektedir.¹⁶⁶ Zira bu dönemde bir yandan bölgedeki yerel siyasi koşullar iki kutuplu sistemin baskısı nedeniyle son bulurken uluslararası güvenliğin, siyasi istikrarın ve ekonomik gelişmenin blok düzeyinde sağlanabilmesi adına bölge devletleri arasında bir önceki dönemde görülen milliyetçi çatışmalar azalmıştır.¹⁶⁷ Bu süreçte her ne kadar Balkan devletleri, geçmişteki uzun dönemli çatışmaları ve iç savaşları bir kenara bırakarak dış güçlerin baskınlığından kurtulmanın yollarını aramış olsalar da dış güçlerin koruması bölgedeki iç istikrarsızlığa ve bölge devletleri arasındaki saldırganlığa karşı bir garanti olmuştur.¹⁶⁸

Bununla birlikte Soğuk Savaş sürecinde Balkan devletleri arasında ortak güvenlik anlayışı çerçevesinde oluşturulan, bölgesel yakınlaşmaya yönelik girişimler olmuş ancak bu girişimler iki kutuplu sistemin baskısı ve yeterli bölge içi gücün sağlanamaması nedenleriyle öncekiler gibi başarısız olmuştur. İlk olarak Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya dâhil olmaları nedeniyle yakınlaşmalarının ve Yugoslavya'nın SSCB ile arasının bozulup Komünform'dan çıkarılmasının ardından bu üç devlet 28 Şubat 1953'te Ankara'da imzaladıkları Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'yla Balkan Pakti'nı oluşturmuşlardır.¹⁶⁹ Askeri nitelikte olan bu pakt NATO'nun sağ kanadını güçlendiren bir durum olsa da sadece bir görüntüden ibaret olmuştur. Zira SSCB'nin etkisi ile Yugoslavya'nın bu pakta yönelik tutumunun değişime uğraması ve Yunanistan'ın Türkiye'ye yönelik Kıbrıs üzerindeki emellerinin görünür hale gelmesiyle¹⁷⁰ pakt etkisini yitirmiştir¹⁷¹.

İkinci olarak 1950'lerde Romanya Başbakanı Chivu Stoica'nın Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye ve Yugoslavya'ya nota vererek ortaya attığı Stoica

¹⁶⁶ Buzan, Wæver, "Regions and Powers", op. cit., 381-382.

¹⁶⁷ Benjamin Miller, Korina Kagan, "The Great Powers and Regional Conflicts: Eastern Europe and the Balkans from the Post-Napoleonic Era to the Post-Cold War Era", *International Studies Quarterly*, No. 41 (1997): 76.

¹⁶⁸ Konstantina E. Botsiou, "Balkan Dilemmas in the 1970s and 1980s: A Point of No Return", *The Balkans in the Cold War*, ed. Svetozar Rajak, Konstantina E. Botsiou, Eirini Karamouzi, Evanthia Hatzivassiliou (London: Palgrave Macmillan, 2017), 262.

¹⁶⁹ Toktamış Ateş, "Geçmişten Günümüze Balkanlar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 44, S. 1-4 (2011): 94.

¹⁷⁰ İki kutuplu sistemin baskısı altında Yunanistan'ın Kıbrıs üzerindeki çıkarlarının var olmaya devam etmesi bu bölümde bahsettiğimiz kavramlarla çelişmekte gibi görünüyorsa da Türkiye ve Yunanistan'ın her ikisinin de birer NATO üyesi olması ve NATO içerisinde üye devletlerin Varşova Pakta'nı nazaran daha serbest hareket edebilmesi bu durumu açıklamaktadır. Ayrıca Yunanistan'ın bu emperyalist tavrı iki kutuplu sistemin baskısı altında sınırlı ölçüde kalırken diğer NATO üyelerinin devreye girmesiyle bastırılmış ve bu durum ancak sistemin yumuşama sürecine girmesiyle 1974'te bir çatışmaya dönüşmüştür. bkz. Armaoğlu, "20. Yüzyıl Siyasi", op. cit., 272-273.

¹⁷¹ Ibid., 267.

Planı nükleer silahlardan arındırılmış bir Balkanlar oluşturma önerisinde bulunmuştur.¹⁷² Romanya'nın bağımsız bir dış politika geliştirilebilme isteği ile sunduğu bu öneri de iki kutuplu sistemin şartlarında başarısız kalmıştır. Öyle ki birer NATO üyesi olan Yunanistan ve Türkiye bölgeden ABD silahlarının (Jüpiter Füzeri) çekilmesiyle bölgedeki Sovyet etkisinin artmasına neden olacak herhangi bir düzenlemeye sıcak bakmamışlardır.¹⁷³

1970 ve 1980'lerde Soğuk Savaşın yumuşama sürecine (détente) girmesi ile Balkanlar'da bölgesel girişimler açısından bir canlanma olmuştur. Süper güçler arasındaki bu yumuşama sürecinde Balkan devletleri, iki süper güç arasındaki işbirliğinin istikrarlı bir şekilde devam etmesi adına kendi ulusal çıkarlarından taviz verme konusunda tedirginlik duymuşlar ve bu güvensiz durumdan kurtulmak için kendi mikro yumuşama süreçlerini oluşturmuşlardır.¹⁷⁴ Ayrıca yine aynı dönemde sosyalizmin idraki konusunda bölgesel ihtiyaçları daha fazla dikkate alan "ulusal komünizm" yerleştiğinde bölgedeki komünist devletler SSCB'den eskisine göre daha bağımsız hareket edebilecekleri bir alan bulmuşlardır.¹⁷⁵ Böylece Balkan devletleri kendi aralarında girişimler başlatmıştır.

"Arnavutluk; bir yandan Yugoslavya, Bulgaristan ve Romanya ile ilişkilerini geliştirmenin yollarını ararken diğer yandan Yunanistan ile de buzları eritmiştir... Bulgaristan, ekonomisini modernize etmek için Batı'nın teknolojisine ihtiyaç duyarken bir yandan Balkanlar'da çoklu işbirliği ortamı oluşturarak NATO'nun giney kanadını zayıflatmak istemiş ve diğer yandan süper güçler arasındaki yumuşama sürecinden kaynaklanan Doğu Blokundaki bölünmenin daha fazla ileri gitmesini engellemek istemiştir. Böylece Türkiye, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya ve Arnavutluk'la diplomatik bağlantılar kurmaya başlamıştır... Romanya ise iki süper güç arasında kaybolmaktan korkmuş ve diğer Balkan devletleriyle ilişkilerini geliştirmek istemiştir. Diğer Balkan devletlerinden daha istekli bir şekilde bir Balkan Bloku oluşturmak ve Stoica Planına benzer bölgesel yumuşama sağlayacak bir adım atmak istemiştir... Romanya'nın aksine Tito bölgede çoklu değil ikili işbirliği oluşturmak istemiştir. Zira Bulgaristan'ın SSCB ile yakın ilişkisi, Yugoslavya'nın karmaşık etnik yapısından ve Makedonya konusundaki gerilimlerden dolayı Bulgaristan'ı içerecek olan çok taraflı bir düzenleme Tito'yu SSCB'nin Yugoslavya'nın etnik durumunu bahane ederek Yugoslavya'ya müdahale edebileceği konusunda tedirgin etmiştir... Yunanistan'daki cunta yönetimi ise

¹⁷² Mogens Pelts, *Trying Greece to the West: US-West German-Greek Relations 1949-1974* (Copenhagen: Museum Tusculanum Press, 2006), 178.

¹⁷³ Ibid., 178.

¹⁷⁴ Effie G.H. Pedaliu "the US, the Balkans and Detente, 1963-73" *The Balkans in the Cold War*, ed. Svetozar Rajak, Konstantina E. Botsiou, Eirini Karamouzi, Evanthis Hatzivassiliou (London: Palgrave Macmillan, 2017), 206.

¹⁷⁵ Ulusal komünizm 1970'lerden itibaren yumuşa döneminin etkisinde, SSCB'nin bölge devletleri ve onların ulusal ekonomileri üzerindeki etkisinin azalmasıyla gelişim göstermiştir. Ulusal komünizm Prag Baharı'ndaki utanç verici çarpışmadan sonra komünist devletlere siyasi avantajlar sunmuştur. Öyle ki Sovyet politikaları Balkan devletlerindeki komünist partileriyle yabancılaşmaya başlamış ve bu partiler Titoizm, Maoizm ve Kastroizm gibi alternatif sosyalist doktrinlere yönelmeye başlamıştır. Botsiou, op. cit., 263.

Balkan yumuşama sürecini demokratik olmayan pozisyonunun getirdiği dezavantajı yıkarak uluslararası rolünü meşrulaştırmanın bir fırsatı olarak görmüştür. Bu açıdan rejim 1970’de Bulgaristan ve Romanya ile ticaret anlaşması imzalamıştır.”¹⁷⁶

Ancak bir yandan SSCB, Balkanlar’da başlatılan bu girişimlerden tedirgin olmuş ve Yugoslavya ve Romanya’yı 1933’de gerçekleştirilen Balkan Antantı’nı canlandıracak herhangi bir girişimde bulunmamaları konusunda sosyalist birliğini zarara uğratacağı gerekçesiyle uyarmış, diğer yandan da ABD, Yunanistan’ın herhangi bir yetersizliği durumunda Balkanlar’ın daha fazla Sovyet etkisine girmesinden ve bunun da süper güçler arasındaki yumuşama sürecini bozmasından tedirgin olmuştur.¹⁷⁷ Bununla birlikte Soğuk Savaş’ın tekrar kızışması sonucu iki kutuplu sistemin baskısı ve dış güçlerin etkisi bölgede çoklu anlaşmazlıkların ve ikili çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuş ve bu nedenle iki kutuplu sistemde Balkanlar’da gerçekleştirilen bu girişimler kısa ömürlü olmuştur.¹⁷⁸

2.2.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi’nin Güvenlik Dinamikleri

1995-1999 yılları arasında yaşanan etnik çatışmalar Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de Balkan BGK’sının güvenlik dinamiklerinin yeniden şekillenmesinde önemli rol oynamışlardır. Buzan, 1991-1995 yılları arasında Yugoslavya içerisinde yaşanan etnik çatışmalar sırasında bölge içerisindeki etkileşimin dışarıya nazaran daha yoğun olduğu gerekçesi ile bu süreçte Balkan BGK’sının Avrupa BGK’sından ayrıldığını ve Soğuk Savaş sürecindeki tümüyle baskılanma (overlay) statüsünden çıkarak nispeten bağımsız bir statüye girdiğini belirtmektedir.¹⁷⁹ Nitekim bu süreçte Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti (YSFC)’nde milliyetçiliğin artış göstermesinin sonucunda Slovenya, Hırvatistan ve Bosna Hersek’in Yugoslavya’dan ayrılarak bağımsızlıklarını ilan etmeleri ve bu bağımsızlık ilanlarının hemen ardından meydana gelen milliyetçilik tabanlı çatışmalar bölgede karşılıklı tehdit algılamalarının tekrar ortaya çıktığının bir göstergesi olmuştur.

Bu dönemde yaşanan milliyetçi çatışmaların merkezinde Bosna Hersek’in olması ise bu devletin demografik özellikleri çerçevesinde anlam bulmaktadır. Birinci Balkan Savaşı’ndan bahsederken Sırbistan’ın Bosna Hersek’i doğal yayılma alanı olarak

¹⁷⁶ Bkz. Pedaliu, op.cit., 206-208.

¹⁷⁷ Ibid., 210.

¹⁷⁸ Clément, op. cit., 78-79.

¹⁷⁹ Buzan, Wæver, “Regions and Powers”, op. cit., 377.

gördüğünü hatırlatmakla birlikte bu devlette etnik yapı %44 Bosnalı Müslümanlar, %31 Sırp ve %17 Hırvatlar şeklinde bölünmüştür.¹⁸⁰ Miloseviç'in Sırp milliyetçiliğini şovenizme dönüştürmesiyle Hırvat ve Müslümanların Sırp milletine yönelik bir tehdit olarak görülmesinin¹⁸¹ ardından Bosna Hersek'teki Sırp, Miloseviç'in desteği ile 1992'de Bosnalı Müslümanlara saldırmış ve kısa sürede ülkenin %70'ini ele geçirmişlerdir.¹⁸² Sırp'ların Müslümanlara yönelik yapmış oldukları katliamlar ancak 1995'de NATO'nun üye devletler arasındaki çıkar mücadeleleri nedeniyle geç kalmış müdahalesinin ardından son bulmuştur.¹⁸³

Bosna'da yaşanan etnik çatışmaların sonucunda Avrupa merkezli dış güçlerin bölgedeki yoğun baskısı nedeniyle Balkan BGK'sı, Avrupa BGK'sı içerisinde yer alan bir alt-kompleks olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.¹⁸⁴ Zira yaşanan etnik çatışmaların sonucunda Balkanlar'da ekonomik yapı ve devlet kurumları büyük ölçüde çökmüştür. Bu çöküntüler sonucunda ortaya çıkan, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık ve göç¹⁸⁵ gibi tehditler Batı Avrupa devletlerinin güvenliklerini tehdit ettiği için bu devletler, günümüzde Balkanlar'ın güvenliğini kendi güvenlik dinamikleri içerisinde değerlendirmeye başlamıştır.¹⁸⁶ Öyle ki Balkanlar'da meydana gelen istikrarsızlıkların Avrupa'nın kendi güvenlik dinamiklerini etkilemesi nedeniyle Avrupa devletlerinin artık bu bölgede herhangi bir kargaşa yaşanmasına izin vermesi bu süreçten itibaren mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla Avrupa, Balkanlar'daki gelişim sürecini askeri yöntemlerle devralmış ve ekonomik ve siyasi çabalarla uzun dönemli korumayı garantilemiştir.

Balkanlar'da meydana gelen istikrarsızlıkların Avrupa'yı da etkilemesi Avrupalı devletlerin bu bölgeye yönelik daha önceden yok saydıkları kimlik algısını da değiştirmiştir. Bu devletlerin çoğu Balkanlar'a yönelik 20. yüzyılın başlarından

¹⁸⁰ Harun Semercioğlu, "Bosna Hersek'te Yaşanan Boşnak-Sırp Çatışmasının Analizi" *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 16, S. 63 (Güz, 2017): 1344.

¹⁸¹ Bora, op. cit., 123-124.

¹⁸² Semercioğlu, op. cit., 1342.

¹⁸³ Merve İrem Yapıcı, "Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 2, S. 8 (2007): 9.

¹⁸⁴ Buzan, Wæver, "Regions and Powers", op. cit., 378.

¹⁸⁵ Bosna Savaşı sonucunda ülkenin 4.4 milyonluk nüfusunun 2 milyondan fazlası mülteci durumuna gelmiş ve yarım milyon insan Batı Avrupa devletlerine sığınmıştır. Bu çerçevede Almanya 200 bin, İsveç 55 bin ve Macaristan ve Avusturya da 100 bin kişiyi mülteci olarak kabul etmiştir. Hüseyin Bağcı, "Bosna Hersek: Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş" *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 16, S. 27 (2005): 268-269.

¹⁸⁶ Barış Özdal, *Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı? Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Süreçlerinin Tarihsel Gelişimi* (Bursa: Dora Yayıncılık, 2013), 215.

itibaren “Balkanlaşma” (Balkanization) olarak kavramlaşan, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların ve demokratik zayıflıkların var olduğu ve çatışma potansiyelinin yüksek olduğu bir bölge şeklinde negatif yargılara sahip olmuştur.¹⁸⁷ Dolayısıyla bölge bu zamana kadar Batı Avrupa devletleri tarafından Avrupa entegrasyon sürecinin içerisinde değerlendirilmemiştir.¹⁸⁸ Ancak Bosna Krizi’nin sonucunda bölgedeki herhangi bir istikrarsızlığın Batı Avrupa için ekonomik, siyasi, psikolojik ve güvenlik maliyetlerine yol açmasının ve bu maliyetlerin Batı kurumlarının entegrasyon ve reform süreçlerini etkileyebilme kapasitesinin görülmesi üzerine Avrupalı devletler “*ya biz Balkanlar’ı Avrupalılaştıracamız ya da onlar bizi Balkanlaştıracaklar*”¹⁸⁹ düşüncesine girmişlerdir.

Bu kapsamda bölgede aşılma etnik sınırlar inşa etmek yerine var olan bu tarz sınırların Avrupa modeli çerçevesinde kaldırılması ve bölünmez ulusal bağımsızlığın korunması yerine de bölge devletlerinin bu bağımsızlıklarının bir bölümünü AB kurumlarına transfer ettikleri bir Avrupa entegrasyon sürecinin başlatılması gerekmiştir.¹⁹⁰ Bu entegrasyon sürecindeki temel hedef bölgedeki hiçbir devletin sürecin dışarısında bırakılmaması olmuştur. Aksi durumda bölgenin geri kalmışlığı daha da artacaktır. Böylesi bir durumda Avrupalılar için önemli bir bölgesel pazar alanı kaybolabilecek, Bosna Hersek’te Müslüman gettoları ve çeşitli Panslavizm ve Ortodoks temelli ittifaklar ortaya çıkabilecektir.¹⁹¹ Bu nedenle Avrupa entegrasyonu sürecinde bölgeye yönelik ekonomik yardımlarla sağlanacak bir bölgesel işbirliği, Batı Avrupa devletleri tarafından Balkanlar’da güven oluşturma konusunda ve gelecekte AB genişleme sürecine katılım konusunda önemli bir araç olarak görülmeye başlanmıştır.¹⁹² Böylece Balkanlar’da Avrupa devletleri tarafından 1990’lı yıllarda başlatılan ve günümüzde de devam eden, bölgenin yeniden inşası,

¹⁸⁷ Todorova, op. cit., 3.

¹⁸⁸ Eşref Yalınkılıçlı, “From Neo-Balkanization to Europeanization: Institutional Change and Regional Cooperation in the Western Balkans”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S. 2 (Aralık, 2014): 128.

¹⁸⁹ Lucio Caracciolo, Michel Korinman, “The Euroslavia Project”, *Limes*, No. 4 (November, 1995): 21.

¹⁹⁰ Clément, op. cit., 77.

¹⁹¹ Jelica Minic, “A Regional Framework for Peace and Development in the Balkans”, *the New Regionalism and the Future of Security and Development*, ed. Björn Hettne, András Inotai, Osvaldo Sunkel (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2000), 282.

¹⁹² İbrahim Alper Arısoy, “Balkan Paradoksu: Bir Parçalanma ve Bütünleşme Alanı Olarak Güneydoğu Avrupa” *Avrasya Etüdleri*, S. 43 (2013): 85.

bölgedeki ekonomik ve siyasi yapıların düzenlenmesi ve sivil toplumun oluşturulması gibi hedefleri olan birçok teşviklerden bahsedebiliriz.¹⁹³

21 Kasım 1995 tarihinde imzalanan ve Bosna Savaşı'nı bitiren Dayton Anlaşması Balkanlar'da istikrar, barış, güvenlik ve ekonomik refah sağlama konusunda bu dönemdeki ilk proje konumunda olmuştur. Bu proje İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın yeniden inşa edilme sürecine benzer şekilde, yeni kurulan Bosna-Hersek devletinde temel devlet fonksiyonlarının, piyasa ekonomisinin ve sivil toplumun oluşturulmasını ve korunmasını ve ekonomik olarak uluslararası yardımın yapılmasını teşvik ederken ürün, insan ve sermayenin serbest dolaşımını sağlayacak bir model oluşturmayı kapsamıştır.¹⁹⁴

Askeri ve sivil olmak üzere iki alanda düzenlemeler içeren Dayton Anlaşması'nın sivil bölümünde Bosna'da istikrar sağlanması adına bir yandan bireysel özgürlüğe ve insan haklarına dayanan parlamenter demokratik bir sistemin inşa edilmesi diğer yandan da çok etnikli toplumun yeniden kurulması amaçlanmıştır.¹⁹⁵ Ülkede çok etnikli yapının yeniden kurulması adına Dayton Anlaşması'nın; seyahat özgürlüğü, mültecilerin geri dönmesi, seçim kayıtlarının savaş öncesi ikametlere göre yapılması ve suçluların cezalandırılması gibi öngörülleri olmuştur. Eğer bu konularda başarı sağlanırsa bu sürecin tüm Balkanlar için bölgenin istikrarı, liberal ekonomiye hızlı geçişi ve Avrupa entegrasyon sürecine dahil edilmesi konularında büyük ölçüde etkili olacağı düşünülmüştür.¹⁹⁶ Ancak Dayton Anlaşması, getirdiği sistemle Bosna Hersek'te yaşanan çatışmaları sonlandırmış olsa da kalıcı ve sürdürülebilir barış ortamı oluşturmuş değildir. Zira günümüzde anlaşma taraflar arasında statü eşitsizliği oluşturması¹⁹⁷ ve siviller hakkındaki bölümün uygulanmasında sorunlar yaşanması nedeniyle kırılğan bir yapıdadır.¹⁹⁸

Balkanlar'a yönelik en önemli girişimlerden bir diğeri de AB tarafından 1995'teki Paris Barış Konferansı'nda Royaumont Deklarasyonu'nun kabul edilmesinden sonra 1996'da istikrar ve iyi komşuluk ilişkileri amacını taşıyan Royaumont Süreci ile

¹⁹³ Şule Kut, N. Aslı Şirin, "the Bright Side of Balkan Politics: Cooperation in the Balkans", *South European and Black Sea Studies*, Vol. 2, No. 1 (2002): 13.

¹⁹⁴ Minic, op. cit., 273.

¹⁹⁵ Mehmet Dalar, "Dayton Barış Antlaşması ve Bosna Hersek'in Geleceği", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, Yıl. 9, S. 16 (2008): 99-100.

¹⁹⁶ Minic, op. cit., 278.

¹⁹⁷ Etnik milliyetçiliğin sorumlusu olan Sırp Cumhuriyeti olarak tanımlanırken Müslüman ve Hırvat kesim federasyon olarak temsil edilmektedir. Bu nedenle Sırp bölgede otonom yapıya sahipken Hırvatlar ve Müslümanların siyasi ve askeri durumları denetim altında olmaktadır.

¹⁹⁸ Dalar, op. cit., 108.

başlatılmıştır.¹⁹⁹ Royaumont Süreci özellikle Dayton Anlaşması'nın sivillere yönelik koşulların uygulanması konusunda bu anlaşmanın bir eklentisi olarak Avrupa Konseyi tarafından tavsiye edilen yönlendirici ilkeleri içermektedir.²⁰⁰ Ana hedef Dayton Anlaşması'nın; diyalog ve güven oluşturma, krizleri ve gerilimleri önleme, uzlaşma, bölgesel işbirliği, ekonomik yeniden inşa ve iyi komşuluk uygulamalarının Bosna Hersek dışında daha da genişletilerek tüm Balkanlar'da gerçekleştirilmesini sağlamak olmuştur.²⁰¹ Royaumont Süreci, Dayton Anlaşması ile olan bağı sayesinde Yugoslavya'yı içeren tek bölgesel düzenleme olduğu için ayrıca önemli olmakla birlikte sonrasında RF'nin yanı sıra bölgedeki tüm devletleri içerecek şekilde genişletilmiştir.²⁰²

Diğer bir bölgesel işbirliği girişimi ABD'nin girişimleri ile 1996'da başlatılan Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Türkiye, Kuzey Makedonya ve Arnavutluk'u içeren Güney-Doğu Avrupa İşbirliği İnisiyatifi'dir (SECI).²⁰³ Bu girişim özellikle bölgede özel sektörün modernizasyonunu ve bölgenin Avrupa entegrasyonunu desteklemek için ekonomik ve finansal yardım sağlama amacını taşımıştır.²⁰⁴ Başlangıçta ekonomik ve finansal projeler, altyapı, enerji, iletişim ve çevre koruması bu girişimin içerisinde bulunan konular olsa da daha sonraki süreçte siyasi anlaşmalar, fizibilite çalışmaları, yardım programları ve ilave para kaynağı gibi projelerin sunulması planlanmıştır.²⁰⁵ Bu projelerin ortak çıkarı ise bölgede yeni bir uzlaşma kültürü oluşturmaktır. Yugoslavya hariç tüm bölge devletlerini kapsayan SECI; AB ve RF gibi ortaklara sahip belirli bir uzlaşma oturumu olarak tasarlanmıştır.²⁰⁶

¹⁹⁹ Selahattin Ertürk Çiftçi, "Avrupa Birliği Genişleme Politikası İçin İnsan Güvenliği Seçeneği: Bosna-Hersek Örneği", *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*, C. 2, S. 1 (2018): 58.

²⁰⁰ Murat Kavalalı, *Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkileri* (Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, 2005), 38. <http://ekutup.dpt.gov.tr/> [e.t.:24.06.2019]

²⁰¹ European Stability Initiative, "The Stability Pact and Lessons from a Decade of Regional Initiatives" (Eylül, 1999), https://www.esiweb.org/index.php?lang=tr&id=156&document_ID=1 [e.t.: 24.06.2019]

²⁰² Kavalalı, op. cit., 37-38.

²⁰³ Işıl Cemali, "Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi (SECI)", *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, S. 11 (Kasım, 2003), http://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-ekonomik-sorunlar-_kasim-2003_.tr.mfa, [e.t.: 24.06.2019]

²⁰⁴ Snezhana Shtonova, "Regional Co-operation and Strengthening Stability in Southeast Europe", *NATO Research Fellowships Programme*, 96/84, (04.06.1996) 15. <https://www.nato.int/acad/fellow/96-98/f96-98.htm>, [e.t.: 24.06.2019]

²⁰⁵ Ibid., 15-16.

²⁰⁶ Cemali, op. cit.,

Diğer taraftan NATO da 1995'te Barış İçin Ortaklık (BİO / Partnership for Peace / PfP) programı çerçevesinde Balkan coğrafyasında bir güvenlik inisiyatifi başlatmıştır. İkili ilişkilere ve gönüllük esasına dayanan BİO, NATO üyesi olmayan devletlerin askeri ve savunma sektörlerinin modernizasyonunu sağlamayı ve bu devletlerin NATO ile işbirliği yapmasıyla kalıcı barış ve istikrarı gerçekleştirmeyi amaçlamıştır.²⁰⁷ Öyle ki bu çerçevede 1997'de Arnavutluk'ta silahlı kuvvetlerin ve polis gücünün güç kaybetmesine neden olan ekonomik ve siyasi krizin ardından NATO, Arnavutluk için genişletilmiş bir BİO programı oluşturmuştur.²⁰⁸

1990'lı yıllarda gerçekleştirilen bu teşvikler bölge devletleri arasındaki ilişkilerin sınırlı seviyede de olsa iyi yönde gelişmesini sağlamıştır.²⁰⁹ Ancak tüm bu teşvikler bölgeye yeterince uyumlu ve kapsamlı bir yaklaşım içermemiştir. Özellikle Royaumont Süreci ve SECI, ortak stratejileri ve projeleri tanımlamadan ekonomik meselelere öncelik vermiş ve bu nedenle çatışmaları önleme konusunda uygun hedefleri ve yeterli finansal araçları sağlayamamıştır. Ayrıca Royaumont Süreci ve BİO, bölgesellik bakımından yetersiz kalmış ve bu nedenle bölgesel işbirliği konusunda belirli devletlerin içerilmesinde dengesizlikler olmuştur.²¹⁰ Dolayısıyla bu teşviklerin gerçekleştirilmesiyle sağlanan istikrar ortamı geçici bir “soğuk barış süreci” niteliğinde olmuş ve bölgede yaşanan savaşların çıkış nedeni olan etnik temelli sorunlar tam anlamıyla çözülememiştir.²¹¹ Zira 1990'ların sonlarına doğru Kosova'da ortaya çıkan çatışmalar, bölgedeki karşılıklı tehdit algılamalarına yönelik güvenlik dinamiklerinin Avrupa entegrasyon sürecinden bağımsız bir şekilde devam ettiğinin bir göstergesi olmuştur.

Kosova²¹², Ortaçağ döneminde Sırp imparatorluğunun merkezi olması ve bu imparatorluğun 1389'da Osmanlıya karşı yenilgisiyle yıkılmasına sebep olan meydan muharebesinin yaşandığı yer olması nedeniyle “Eski Sırbistan” olarak anılmakta ve

²⁰⁷ Tarık Oğuzlu, *NATO Ortaklıkları ve Türkiye: Barış için Ortaklık, Akdeniz Diyalogu, İstanbul İşbirliği Girişimi* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013), 16-17.

²⁰⁸ Elena Zamfirescu, “NATO and the Balkans”, *Journal of International Affairs*, Vol. 4, No. 1 (March, 1999), <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/ELENA-ZAMFIRESCU.pdf> [e.t.: 25.06.2019]

²⁰⁹ Kut, “the Bright side” op. cit., 14.

²¹⁰ Clément, op. cit., 86.

²¹¹ Özdal, “Avrupa Birliği Siyasi”, op.cit., 200.

²¹² Kosova Balkan Savaşları sonrasında 1913'te imzalan Londra Anlaşmasıyla Osmanlı'dan alınarak Sırbistan'a verilmiş ve Birinci Dünya Savaşının ardından kurulan Yugoslavya içerisinde yer almıştır. Bununla birlikte İkinci Dünya Savaşının ardından YSFC'nin kurulmasıyla bu devletin içerisinde yer almış ve 1963'te YSFC içerisinde özerk statü kazanarak (1974 anayasasıyla bu özerklik daha da genişletilmiştir) bu statüsünü 1989 yılına kadar sürdürmüştür.

bu nedenle Sırp milliyetçiliği açısından önem arz etmektedir.²¹³ Ancak Sırp milliyetçiliğinin yayılma alanı olarak görülen Kosova’da Arnavut nüfusun çoğunluğa sahip olması²¹⁴ Sırp milletine yönelik bir tehdit olarak görülmektedir.²¹⁵ Zira Yugoslavya içerisinde 1980’lerde artan Sırp milliyetçiliğinin ilk kurbanının Kosova olması bu tehdit algılamasının bir sonucu niteliğindedir. Öyle ki 1981’de Kosova’da gerçekleşen Arnavut ayaklanması şiddetli bir biçimde bastırılmakla birlikte 1989’da Miloseviç, Kosova’nın özerklik statüsünü kaldırmıştır.²¹⁶ Buna karşılık Kosova Arnavutları 1991’de Kosova’nın bağımsızlığını ilan ederek pasif direniş göstermişler ancak etkili bir sonuç alamayınca Kosova Kurtuluş Ordusu (Ushtria Çlirimtare e Kosovës/UÇK), 1998’de silahlı mücadeleye girmiş ve bu durum Sırpların Arnavutlara yönelik etnik temizlik hareketi başlatmasına neden olmuştur.²¹⁷ Bu etnik temizlik çerçevesinde gerçekleşen çatışmalar ancak 24 Mart 1999 tarihinde NATO’nun Birleşmiş Milletler (BM) yetkisine dayanmayan müdahalesiyle son bulmuştur. NATO’nun müdahalesiyle Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de Bosna müdahalesinin ardından ikinci kez Batı “koruyuculuğu” (protectorate) Balkanlar üzerinde kurulmuştur.²¹⁸

Kosova Savaşı’nın ardından bölgesel istikrarsızlığın daha da artması ve bunun sonucunda daha fazla güvenlik garantisi ihtiyacının duyulması AB genişlemesinin Balkanlar’ı da içermesini sağlayarak Balkanlar’daki bölgesel işbirliği sürecine yeni bir boyut kazandırmıştır. Dolayısıyla Kosova Savaşı’nın ardından Balkanlar’a yönelik Avrupa entegrasyonu çerçevesinde başlatılan ve günümüzde de devam eden en önemli teşvik AB genişlemesi olmuştur. 2007’de Bulgaristan ve Romanya’nın AB’ye üye olmalarının²¹⁹ yanı sıra aynı beklenti “Batı Balkanlar”²²⁰ (Western

²¹³ Bora, op. cit., 110.

²¹⁴ 1981 yılındaki verilere göre Kosova’nın 1,5 milyonluk nüfusunun %77’si Arnavutlar ve %13’ü Sırpolar oluşturmuştur. Nuri Demirel, “Kosova’nın Temel Dinamikleri”, *Sosyoloji Konferansları*, S. 32 (2005): 65. <https://dergipark.org.tr/iusoskon/issue/9520/118928> [e.t.: 28.06.2019]

²¹⁵ 1980’lerde artan Sırp Milliyetçiliğinin en önemli temsilcilerinden olan Sırp Bilimler Akademisi tarafından 1986’da hazırlanan ve Miloseviç’in politikalarına yön veren memorandum, Kosova ve Voyvodina’nın özerk statüsünün Sırbistan’a yönelik bir haksızlık olduğunu ve Kosova’daki Arnavut ayrılıkçıların anti-Sırp politikalar izlediğini belirtmiştir. Zeynel Levent, “Tarihi Süreçte Kosova”, *Ankara Üniversitesi Türk Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 52 (Güz, 2013): 859.

²¹⁶ İsmail Arslan, “Kosova Sorunu: Tarihsel Perspektiften Bir Değerlendirme”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 15 (2009): 52-53.

²¹⁷ Baskın Oran ve diğ., *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II, 1980-2001)*, ed. Baskın Oran, 12. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 509.

²¹⁸ Pop, “The Independence of Kosovo”, op.cit., 110.

²¹⁹ Nevin Türker Yıldız, “Bulgaristan ve Romanya’nın Avrupa Birliğine Üyelik Süreçlerinin Değerlendirilmesi” *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 1 (2018), 7.

Balkans) olarak adlandırılan devletler için de var olmuştur. Arnavutluk, Bosna Hersek, Hırvatistan, Kuzey Makedonya, Sırbistan ve Karadağ'ın katılımıyla 21 Haziran 2003 tarihinde gerçekleştirilen AB-Batı Balkanlar Zirvesi'nde (EU-Western Balkans Summit) AB devlet başkanları ortak bir açıklamayla Batı Balkanlar'ın geleceğinin AB içerisinde olacağını ve tüm Eski Yugoslavya devletleri ve Arnavutluk'un potansiyel aday olduğunu belirtmişlerdir.²²¹ Ancak günümüze kadar olan süreçte yalnızca 2011'de Hırvatistan, AB'ye katılım anlaşmasını imzalarken aynı yıl Karadağ ve 2012'de Sırbistan resmi olarak AB üyeliği için aday gösterilmiştir. Bununla birlikte Arnavutluk ve Bosna Hersek'in de yakın gelecekte aday gösterilebileceği mümkün olarak tanımlanmaktadır. En son 17 Mayıs 2018'de Sofya'da gerçekleştirilen Arnavutluk, Bosna Hersek, Sırbistan, Karadağ, Kuzey Makedonya ve Kosova'nın katıldığı AB-Batı Balkanlar Zirvesi'nin ardından Avrupa Konseyi Başkanı Donald Tusk, AB'nin Batı Balkanlar'ın en güvenilir ortağı olduğunu ve olacağını ve Avrupa perspektifinin tüm bölgeyi kapsayacağını tekrar doğrulamıştır.²²²

Bu yeni bölgesel işbirliği süreci bölgedeki siyasi ve güvenlik boşluklarının giderilmesini, bölgenin daha fazla ötekileştirilmesinden sakınılmasını ve Batı kuruluşlarıyla daha yakın işbirliği ve etkileşim kanalları oluşturmayı amaçlamaktadır.²²³ Böylece AB'nin Balkanlar üzerinde genişlemesinin bölgesel işbirliği için gerekli olan ekonomik, siyasi ve güvenlik koşullarının yerine getirilmesini sağlayacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla Balkanlar'da bölgesel işbirliği kavramı artık AB genişleme sürecinin bir parçası olarak algılanmaktadır. AB bütünleşmesi Balkanlar'daki tüm devletleri içerecek şekilde genişlediğinde bölgenin güvenlik dinamikleri tümüyle AB içerisinde değerlendirileceği için (overlay) artık bağımsız bir Balkan BGK'sının varlığından söz etmek mümkün olmayacaktır.²²⁴ Ancak AB genişlemesi süreci her ne kadar bölgeye yönelik genişleme politikaları oluştursa da bu süreç günümüzde henüz tüm bölge devletlerini kapsamış durumda

²²⁰ Eski Yugoslavya Federal Cumhuriyeti içerisinde yer alan devletler; Hırvatistan, Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ, Makedonya ve ayrıyeten Arnavutluk AB tarafından Batı Balkanlar olarak anılmaktadır. Kavalalı, op.cit., 37.

²²¹ European Commission, "Eu-Western Balkans Summit Thessaloniki", 21.06.2003, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-03-163_en.htm [e.t.:01.06.2019]

²²² European Council Council of the European Union, "EU-Western Balkans summit in Sofia", 17.05.2018 <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2018/05/17/> [e.t.:01.06.2019]

²²³ Clément, op. cit., 79.

²²⁴ Buzan, Wæver, "Regions and Powers", op. cit., 378.

değildir. Bu nedenle günümüzde Balkanlar'ın, Avrupa BGK'sının güvenlik dinamikleri çerçevesinde Avrupa tarafından tümüyle baskılandığı (overlay) söylenemez. Zira bu genişleme süreci tamamen gerçekleşene kadar Balkanlar kendi güvenlik dinamiklerine sahip bir alt-kompleks olarak varlığını devam ettirecektir.

2.3. Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi'nin Analizi

Buzan'ın bir BGK'nın dört seviyede analiz edilmesi gerektiğinden bahsettiği birinci bölümde belirtilmiştir. Buzan'ın tanımından yola çıkılarak bu kısımda; bölge devletlerinin içyapıları ve zafiyetleri, bölge içi devletlerin karşılıklı ilişkileri, küresel güçlerin bölge üzerindeki rolleri ve bölgenin diğer bölgelerle olan etkileşimleri çerçevesinde Balkan BGK'sının analizi yapılacaktır.

2.3.1. Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi İçerisinde Yer Alan Devletlerinin İçyapıları ve Zafiyetleri

Balkan BGK'sı içerisinde yer alan devletlerin iç dinamikleri büyük ölçüde bölgenin heterojen toplum yapısı tarafından şekillenmektedir. Soğuk Savaş sonrasında kurulan yeni devletler de dâhil olmak üzere bölgedeki birçok devletin sınırları içerisinde farklı etnik gruplar birbirine karışmış durumda olmakla birlikte bunların her biri diğer etnik grupları tehdit olarak gören ulusal kimliklere sahiptirler.²²⁵ Hırvatistan²²⁶, Bosna-Hersek²²⁷, Kuzey Makedonya²²⁸ ve Kosova'da²²⁹ bulunan Sırp azınlık, Romanya²³⁰ ve Sırbistan'daki²³¹ Macar azınlık, Bulgaristan'daki ve Yunanistan'ın

²²⁵ J. Pejic, "Western Balkans in the Light of Regional Security Complex Theory". *Vestnik RUDN. International Relations*, Vol. 16, No. 3 (2016): 496.

²²⁶ 2011 verilerine göre Hırvatistan'da en büyük azınlık grubu olarak sırpalar ülke nüfusunun % 4,36'sını (187 bin civarında) oluşturmaktadır. Croatian Bureau of Statistics, "Population By Ethnicity, 1971 – 2011 Censuses" https://www.dzs.hr/Eng/Censuses/Census2011/Results/Htm/Usp_03_EN.Htm (e.t.: 22.01.2020)

²²⁷ 2013 verilerine göre Bosna-Hersek'te yaklaşık 1 milyon (% 30,7) Sırp azınlık bulunmaktadır. "Census of Population, Households and Dwellings in Bosnia and Herzegovina", *Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina*, ed. Velimir Jukić, 2019, 26. http://www.popis.gov.ba/popis2013/doc/Knjiga2/K2_B_E.pdf (e.t.: 22.01.2020)

²²⁸ Kuzey Makedonya'nın en güncel nüfus bilgilerini içeren 2002 verilerine göre ülkede bulunan Sırp azınlık nüfusun % 1,8'ini (yaklaşık 46 bin) oluşturmaktadır. "Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Macedonia, 2002", *Republic of Macedonia State Statistical Office*, ed. Katerina Kostadinova, 2005, 34. <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/knigaXIII.pdf> (e.t.: 22.01.2020)

²²⁹ 2011 verilerine göre Kosova'da nüfusun % 1,5'ini (25,532) Sırp azınlık bulunmaktadır. Mehmet Musaj, "Kosovo 2011 Census: Contested Census within a Contested State", *Contemporary Southeastern Europe*, Vol. 2, No. 2 (2015): 89.

²³⁰ 2011 verilerine göre Romanya'da (özellikle Transilvanya'da) % 6,1 (yaklaşık 1,2 milyon) Macar azınlık bulunmaktadır. "Romania Population and Housing Census 2011", *National Institute of*

kuzeydoğusundaki Türk/Müslüman azınlık²³² ve Kosova²³³ ile Kuzey Makedonya'da²³⁴ bulunan geniş Arnavutluk azınlık bölgedeki heterojen ulus yapısının en belirgin göstergesidir.

Bu heterojen ulus yapısı bölgede toplumsal ve siyasi etkileşimde birçok sorunu ortaya çıkarmakla birlikte bu durum etnik-teritoryal çatışmaların yaşanmasına neden olmaktadır. Hacısalihoğlu ve Aksu; Sırbistan ve Kuzey Makedonya'daki Arnavut ve Transilvanya'daki Macar azınlıkların diğerlerine göre daha çok gündemde olsa da Balkanlar'da dünya politikası açısından problem oluşturabilecek ve gözden kaçırılan birçok azınlık meselelerinin olduğunu ve bunların birçoğunun çözülmüş gibi görünse de hala çatışma oluşturma potansiyeline sahip olduğunu belirtmektedir.²³⁵ Bu kapsamda; Bulgaristan'ın AB'ye girmesiyle azınlık politikalarını değiştirmiş olmasına rağmen buradaki Türk azınlıklar, Kuzey Makedonya'da bulunan Arnavut ve Türk azınlıklar, Yunanistan'da (Batı Trakya bölgesinde bulunan Türk azınlıklar hariç²³⁶) Onikiada'da bulunan ve AB standartlarından geri bırakılmış Türk azınlıklar, Yunanistan'ın azınlık olarak tanımadığı Arnavut azınlıklar ve Arnavutluk'ta bulunan Yunan azınlıklar çatışma potansiyeline sahip azınlık konularıdır.²³⁷

Statistics (Romania), Bucharest, (2014): 10. <http://ghdx.healthdata.org/record/romania-population-and-housing-census-2011> (e.t.: 22.01.2020)

²³¹ 2011 verilerine göre Sırbistan'da (özellikle Vojvodina'da) % 3,5 (yaklaşık 250 bin) Macar azınlık bulunmaktadır. "2011 Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Serbia", *Statistical Office of the Republic of Serbia*, Belgrade, (2012): 14. <https://web.archive.org/web/20140811224233/http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2011/Nacionalna%20pripadnost-Ethnicity.pdf> (e.t.: 22.01.2020)

²³² Nüfusunun yaklaşık % 4'ünü azınlıkların oluşturduğu Yunanistan'da 1994 yılı verilerine göre ülke nüfusunun % 1,5'ine denk gelen 120 bin civarında Türk ve Pomak karışımında Müslüman nüfus bulunmaktadır (Batı Trakya bölgesinde). Nüfusunun yaklaşık dörtte birini azınlıkların oluşturduğu Bulgaristan'da ise % 10 civarında Türk azınlık bulunmaktadır. Bkz. Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar Kafkasya ve Ortadoğu*, (çev. Şirin Tekeli), İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, 35-40.

²³³ 2011 verilerine göre Kosova nüfusunun % 92,9'unu (yaklaşık 1,6 milyon) Arnavutlar oluşturmaktadır. Musaj, op. cit., 89.

²³⁴ Makedonya'da nüfusun yaklaşık dörtte birini ve Kosova nüfusunun yaklaşık % 85'ini Arnavut azınlıklar oluşturmaktadır. Şule Kut, *Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, 23-24.

²³⁵ Mehmet Hacısalihoğlu, Fuat Aksu, "A General Introduction to Minority Issues in the Balkans", *Proceeding of the International Conference on Minority Issues in the Balkans and the EU, 16 May 2017*, ed. Mehmet Hacısalihoğlu, Fuat Aksu (İstanbul: OBİV, 2007), 10.

²³⁶ Batı Trakya'da bulunan Türk azınlıkların, Türkiye ve Yunanistan arasında herhangi bir çatışma oluşturma potansiyeli bulunmamaktadır. Zira buradaki Türk azınlıklar, Türkiye ve Yunanistan arasında 1923'te yapılan "Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" çerçevesinde yerleşik halk (étaqlis) olarak tanınmışlardır. Kader Özlem, "Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesinin Balkanlar'dan Türkiye'ye Yönelik Göçler İçerisinde Yerine İlişkin Bir Değerlendirme", *Mübadele Göçmenleri ve Bursa*, ed. Hacer Karabağ (Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2019): 304-305.

²³⁷ Bkz. Hacısalihoğlu, op. cit., 10-14.

Çatışma oluşturma potansiyelini içinde bulunduran bölgenin bu heterojen ulus yapısı Balkan BGK'sı içerisinde yer alan devletler ve onların ulusları ile arasındaki bağın zayıf olmasına neden olmaktadır. Bölgede yaşanan ve etkileri günümüzde de görülen birçok çatışmanın kaynağı bu heterojen ulus yapısı olurken bu durum nedeniyle bölgedeki devletler, içeride güç mücadelelerinin yaşandığı alanlar haline gelmektedir. Ayrıca bölgede ekonomik gelişmenin önündeki en temel engel olan organize suçlar ve yolsuzluk gibi uluslararası güvenlik sorunlarının temel sebeplerinden birisi de devletler ve ulusları arasındaki bu bağın güçsüz olmasıdır. Sonuç olarak günümüzde siyasi, askeri ve ekonomik kurumların modern yapıdan oldukça uzak olduğu bölgede, çatışma oluşturma potansiyeline sahip hassas ulus yapısının bir göç tehdidi sonucunda daha da karmaşık hale gelmesi, bölge devletlerindeki tüm azınlıkları içerebilecek iç çatışmaların yaşanma potansiyelini yükseltmektedir.

Bununla birlikte Balkan coğrafyasını etkileyecek olan göç tehdidinin bölgedeki ulusal kimlikleri diğer bir deyişle toplumsal yapıyı ilgilendiren başka bir boyutu daha bulunmaktadır. Zira Balkanlar'daki heterojen ulus yapısı çoğunlukla ulusal kimlik sorununu ortaya çıkarmaktadır. Ulusal kimlik sorunu da tehdit ve mücadelelerin merkezinde olduğu için Balkan BGK'sında toplumsal sektör oldukça önemli hale gelmektedir. Bu kapsamda din olgusu Balkanlar'da ulusal ve etnik kimlik tanımında en belirleyici faktör konumunda olmakla birlikte toplumsal güvenlik konusunun da en önemli bileşeni olarak tanımlanmaktadır.²³⁸ Örneğin 1875'te Bosna'da Sırbistan ve Karadağ denetiminde Osmanlı'ya karşı başlatılan milliyetçi ayaklanmaların Pan-Slav etkisi taşımanın yanı sıra Müslüman Hristiyan çatışmasına da dönüşmesi Balkanlar'daki milliyetçiliğin din ile bağlantısını göstermektedir.²³⁹ Dolayısıyla Suriye Krizi çerçevesinde gerçekleşen göç tehdidinin Balkanlar'da dini bir boyutu da ortaya çıkmaktadır. Öyle ki Müslüman azınlıkların her daim "Osmanlı zulmünün temsilcileri" olarak görüldüğü²⁴⁰ Balkanlar'da çoğunluğu Müslümanlardan oluşan bir göç tehdidi hali hazırda yaşanma potansiyeli var olan çatışma konularında ayrı bir dezavantaj oluşturmaktadır.

²³⁸ Waever, "Toplumsal Güvenliğin Değişen", op. cit., 167.

²³⁹ Bora, op. cit., 23.

²⁴⁰ Hacısalihoğlu, Aksu, op. cit., 6.

2.3.2. Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi İçerisinde Yer Alan Devletler Arasındaki Karşılıklı İlişkilerin Durumu

Soğuk Savaşın ardından Balkanlar'da birçok değişimin ve yeni şekillenmelerin ortaya çıktığından ve Bosna Savaşı'yla bölgedeki etnik ve siyasi gerginliklerin yeniden canlandığından yukarıda bahsedilmiştir. Bu durum bölgedeki yerel bağları kopararak ve bölgesel güç dengesini değiştirerek bölge devletleri arasındaki ilişkilerin zayıflamasına neden olmuş ve bölgedeki siyasi, ekonomik ve sosyal geçişleri yavaşlatmıştır.²⁴¹ Bu olumsuz durumdan kurtulmak için bölge Avrupa entegrasyon sürecine dahil edilmiştir. Ancak bir yandan Avrupa entegrasyon sürecinin tüm bölgeyi kapsayacak şekilde genişlemesi bölge devletleri arasındaki bölgesel sorunları kalıcı olarak çözüme kavuşturacakken diğer yandan milliyetçilikten kaynaklanan bölgesel sorunlar, Avrupa entegrasyonu çerçevesinde gerçekleştirilen teşviklerin genişletilmesini engellemektedir.²⁴² Bu nedenle Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de bölge devletleri arasında sorun oluşturan veya oluşturma potansiyeli bulunan konular var olmaktadır.

Bölge devletleri arasında güvensizlik sorununun ortaya çıktığı Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Büyük Arnavutluk²⁴³, Büyük Romanya, Büyük Sırbistan, Büyük Hırvatistan ve Büyük Makedonya²⁴⁴ gibi projeler gün yüzüne çıkmıştır.²⁴⁵ Özellikle Sırbistan'da, Kosova'da, Kuzey Makedonya'da ve Yunanistan'da geniş çapta uluslarının bulunduğu Arnavutluk'un etnik genişliğinin aksine çok dar bir alanda kurulmuş bir devlet konumunda olması nedeniyle daha büyük bir Arnavutluk potansiyeli bölge devletleri arasındaki ilişkilerde istikrarsızlık oluşturabilecek en öncül kaynak olmaktadır. Zira hali hazırda 2001'de Kuzey Makedonya'daki Arnavut azınlığın Makedon milliyetçiliğini ön plana çıkaran anayasaya tepkileri ve özerklik

²⁴¹ Clément, op. cit., 74.

²⁴² Caner Sancaktar, "Balkanlar'da İşbirliğine Bir Engel Olarak Aşırı Milliyetçilik", 3. Uluslararası Balkan Kongresi: Balkanlar'da Bölgesel İşbirliğinde STK ve Düşünce Kuruluşlarının Rolü, ed. Caner Sancaktar (İstanbul: Tasam Yayınları, 2010), 182.

²⁴³ Balkanlarda toplam Arnavut nüfusun %40'ını Kosova ve Makedonya Arnavutları oluşturmaktadır. 1980'lerde Yugoslavya içerisinde yaşanan Kosova ayaklanmasının esas sorumlusu Kosova'yı ve Yunanistan'ın Epir bölgesini topraklarına katmak isteyen Arnavutluk olarak görülürken bu dönemde ABD'de yaşayan anti-komünist Arnavutlar Kosova'yı kapsayan "Büyük Arnavutluk" haritasını hazırlamıştır. Bora, op. cit., 83, 102 ve Jelavich, "Twentieth Century", op. cit., 212.

²⁴⁴ Yugoslavya Sınırları içerisinde bulunan Vardar Makedonyası'nın 1989 tarihli Makedon Anayasası'nda Makedon milliyetçiliğini ve bu konuda irredentist politikaları öngören ifadeler yer almıştır. 1991'de iktidara gelen Makedonya'nın Birliği için Demokratik Parti içerisinde Büyük Makedonya fikrini savunan kanat gücünü arttırmıştır. Büyük Makedonya fikri Bulgaristan'daki Prin Makedonyası ve Kuzey Yunanistan'daki Ege Makedonyası'nı Vardan Makedonyası ile birleştirmeyi amaçlamaktadır. Bora, op.cit., 152-153.

²⁴⁵ Sancaktar, "Balkanlar'da İşbirliğine" op.cit., 180.

talepleri sonucunda çatışmalar yaşanmış ve bu çatışmalar ABD ve AB'nin arabuluculuğunda gerçekleştirilen ve iki tarafında benimsemeyerek kabul ettiği yönünde tartışmaları olan Ohrid Anlaşması'yla son buluştur.²⁴⁶

Şekil 2.2: Balkanlar'da Büyük Devlet Projeleri

Kaynak: Philippe Rekacewicz, "Persistantes Envies D'empire", (Ocak 2008), <https://www.monde-diplomatique.fr/cartes/balkans2> [e.t.:03.07.2019]

Bununla birlikte Bosna Hersek'te siyasi yapıların işlevsizliği çerçevesinde Dayton Barış Anlaşması'nın kırılganlığı²⁴⁷, Sırp milliyetçiliğinin merkezi olan Kosova'nın 2008'de tek tarafı olarak bağımsızlık ilan etmesi bağlamında Sırbistan'ın sınır sorunu²⁴⁸, Türkiye ve Yunanistan arasındaki gergin ilişkiler²⁴⁹ ve en önemlisi

²⁴⁶ Kevin Adamson, Dejan Jovic, "the Macedonian-Albanian Political Frontier: the Re-articulation of Post-Yugoslav Political Identities" *Nations and Nationalism*, Vol. 10, No. 3 (2004): 302-304.

²⁴⁷ Bosna Savaşı'nı bitiren Dayton Anlaşması yaşanan bunalımın sona erdirilmesi konusunda nihai bir çözüm olmamış sadece süreci dondururmuştur. Öyle ki Bosna-Hersek'te Bosna halkının egemenliğine dayalı bir sistem henüz kurulamamıştır.

²⁴⁸ Özdal, "Avrupa Birliği Siyasi", op. cit., 201.

²⁴⁹ Yunanistan'ın Kıbrıs'ı kendisine katma (ENOSIS) planı çerçevesinde adada uyguladığı politikaların ardından Türkiye'nin 1960'ta imzalanan Garanti Andlaşması'ndaki garantörlüğüne dayanarak 20 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleştirdiği Barış Harekâtı'ndan günümüze kadar ada üzerinde her iki tarafında anlaşmaya vardığı bir düzenleme oluşturulamamış ve bu durum süreç içerisinde her iki tarafın ilişkilerinin zaman zaman gerilmesine neden olmuştur. Günümüzde Kıbrıs çevresinde doğal gaz ve petrol kaynaklarının keşfi konusunda Türk tarafı Rumların kendisiyle işbirliği yapmasını istemekte ancak Rumlar kendilerinin tek tanınan Kıbrıs yönetimi olduklarını iddia ederek bu teklifi reddetmektedir. Bu durum günümüzde Yunanistan ve Türkiye arasındaki gerginlikleri arttırmaktadır. Dorian Jones, "Türkiye Yunanistan İlişkileri Kıbrıs Yüzünden Gergin", 06.12.2018, <https://www.amerikaninsesi.com/a/t%C3%BCrkiye-yunanistan-i%C3%87li%C5%9Fkileri-k%C4%B1br%C4%B1s-y%C3%BCz%C3%BCnden-gergin/4689397.html> [e.t.: 02.07.2019]

Makedonya anlaşmazlığının üstü örtülü bir şekilde devam etmesi²⁵⁰ (her ne kadar 2019'un başlarında Yunanistan'la isim konusunda anlaşma sağlanmış olsa da Makedonya Cumhuriyeti devletinin varlığı²⁵¹) gibi konular bölge devletleri arasındaki ilişkilerde sorunlar oluşturmaktadır.

Bölge devletleri arasındaki ilişkilerde sorun oluşturan konulara bakıldığında AB üyesi olan devletler arasında görülmemekle birlikte AB üyesi olmayan devletler arasında veya taraflardan en az birinin AB üyesi olmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu sorunların geçmişteki milliyetçi duygulardan kaynaklanmakta olduğunu belirtmekle birlikte önceki başlıkta bahsedilen, bölge devletlerinin kendi uluslarıyla aralarındaki bağın güçsüzleşmesine sebep olan azınlık meseleleriyle yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Zira bölge devletleri içerisinde bulunan tüm azınlıkların dışarıda temsilcisi olan bir ana devlet bulunmaktadır. Kuzey Makedonya ve Kosova'da bulunan Arnavutların temsilcisinin Arnavutluk devleti, Bosna-Hersek'teki Sırpların temsilcisinin Sırbistan ve Bulgaristan'da bulunan Türklerin temsilcisinin Türkiye olması bu konudaki bazı örneklerdir. Bölge devletleri içerisindeki azınlıkların dışarıda temsilcileri olan ana devletlerinin bulunması bölge devletlerin iç meselelerini devletlerin karşılıklı ilişkileri boyutuna taşımaktadır.

Kut, Balkanlar'da azınlıkların davranışlarının bu azınlıkların ana devletlerinin tavırları ile doğrudan ilişkili olduğunu belirtmektedir. Örneğin; Bosna-Hersek'in bağımsızlığını ilan etmesinin ardından çatışmaların yaşanmasının sebebi Sırbistan'ın buradaki Sırp azınlıkları ve Hırvatistan'ın da Hırvat azınlıkları destekleyebilmiş

²⁵⁰ İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar Balkanlar'da en önemli mesele olan Makedonya sorunu, Vardar Makedonya'sının "Makedonya Cumhuriyeti" olarak 1991'de Yugoslavya'dan bağımsızlık ilan etmesiyle tekrar gündeme gelmiştir. Yunanistan bir yandan Makedon ulusun varlığını reddederken bir yandan da bu devletin diğer devletler tarafından tanınmasını ve Avrupa entegrasyon sürecine dahil olmasını her fırsatta engellemiştir. Yunanistan Makedonya Cumhuriyeti'nin bayrağına ve temsil ettiği halka tepki göstermekle birlikte Yunanistan ve Bulgaristan içerisinde kalan Makedonya bölgesini de kapsayan Büyük Makedonya'yı çağrıştırması sebebiyle bu ismin kullanılmasını kabul etmemiş ve bu nedenle devlet "Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti" olarak anılagelmiştir. Kut, "Balkanlar'da Kimlik", op. cit., 1-17.

²⁵¹ Yunanistan ve Makedonya Cumhuriyeti arasında "Kuzey Makedonya Cumhuriyeti" ismini öngören Prespes Anlaşması 20 Haziran 2018 imzalanmış ve bu anlaşma 11 Ocak 2019'da Makedonya parlamentosunda ve 24 Ocak 2019'da Yunanistan Parlamentosunda imzalanmıştır. Bu anlaşmayla Makedonya Cumhuriyeti'nin NATO ve AB üyeliğinin önü açılmış gibi görünse de Yunanistan'daki ana muhalefet Yeni Demokrasi Partisi (YDP)'nin anlaşmanın bu devlete Makedon kimliğini ve dilini temsil etme hakkı tanıdığı gerekçesiyle Yunan ulusal çıkarlarına aykırı olduğunu ileri sürmesi sorunun henüz çözülmediğinin bir göstergesi gibi görünmektedir. Ayrıca anlaşmanın kabulü için 30 Eylül 2018'de Referanduma giden Makedonya'da referanduma katılımın %40'ı bile bulmaması anlaşmanın diğer bir kırılma noktasını oluşturmaktadır. Bbc, "Yunanistan Parlamentosu, Makedonya'nın Yeni İsmi Onayladı", 25.01.2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47002081> [e.t.: 02.07.2019]

olmasıyken, Kuzey Makedonya'nın bağımsızlığının ardından çatışma yaşanmamasının nedeni de Arnavutluk'un buradaki Arnavut azınlıkları desteklememesi veya destekleyememesi olmuştur.²⁵² Kut'un analizlerinin doğruluğunu kabul etmekle birlikte düz mantık çerçevesinde bu durumun tersinin de mümkün olabileceğini belirtmekte fayda vardır. Yani bölgesel güçlerin tamamen küresel güçlerin kontrolünde olmadığı, bunun yerine belli bir çerçevede bağımsız hareket edebildiği anlayışına dayanan bu çalışmanın görüşlerine paralel bir şekilde Balkan devletleri içerisinde yer alan azınlıklar da tamamen ana devletlerine bağlı durumda değildir ve bunlardan belli ölçüde bağımsız hareket edebilmektedirler.

Kut, ayrıca Balkanlar'da azınlık davranışlarını etkileyen diğer bir unsurun da uluslararası konjonktürün çatışmaya müsait olup olmamasıyla ilişkili olduğunu belirtmektedir. Örneğin Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını elde etmesinin ve AB'nin bunları tanımmasının oluşturmuş olduğu uluslararası ortam Bosna-Hersek'i de bağımsızlık ilan etmeye teşvik etmiştir.²⁵³ Bu çerçevede bakıldığında günümüzde Balkanlar'da ortaya çıkacak olan herhangi bir göç tehdidi herhangi bir bölge devletinde heterojen ulus yapısını daha da karmaşık hale getirerek kargaşa dolu bir ortam meydana getirebilecektir. Bu kargaşalı ortam ise Balkanlar'da bulunan bazı azınlıkları bağımsızlıklarını kazanmaları konusunda teşvik edebilecektir. Öyle ki ana devletlerinden bağımsız bir şekilde bu azınlıkların, içerisinde bulundukları devletle çatışmaya girmeleri durumunda bu azınlıkların ana devletleri yaşanan bu çatışmalara kayıtsız kalmayacak ve dâhil olacaktır. Özetle Balkanlar'da herhangi bir devlet içerisinde azınlık meselelerinden dolayı yaşanan bir iç çatışma kısa sürede ilgili azınlığın ana devletinin içerilmesiyle devletlerarası bir savaşa dönüşebilme potansiyeline sahip olmaktadır.

2.3.3. Küresel Güçlerin Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi Üzerindeki Roller

Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de AB, ABD ve RF gibi küresel güçler Balkan BGK'sı üzerinde yoğun bir etkiye sahip olmakta ve bu durum bölge devletleri arasındaki güvenlik dinamiklerini büyük ölçüde etkilemektedir.²⁵⁴ Dolayısıyla küresel güçlerin yoğun etkisi Balkan BGK'sının en önemli karakteristik özelliklerinden olmaktadır. Bölgedeki güç dağılımının küresel güçlerin etkisinde olması bölgesel işbirliği

²⁵² Kut, "Balkanlar'da Kimlik", op. cit., 103-104.

²⁵³ Ibid., 105.

²⁵⁴ Pejic, op. cit., 497.

olanaklarını olumsuz etkilemekle birlikte bu dış etki bölge devletlerinin dışarıda güçlü dostlara sahip olması ve çatışma durumlarında bunlardan yardım umması çerçevesinde gelişmektedir.²⁵⁵ Zira Yugoslavya’da yaşanan çatışmalar sırasında klasik askeri mantık içerisinde bölge devletleri savaş meydanlarında dezavantajlı duruma düştükleri zamanlarda büyük güçlerden yardım alma yoluna gitmişlerdir.²⁵⁶ “Bosna Savaşı sırasında Hırvatlar Almanya’nın desteğini beklerken, Sırp RF’den ve Müslümanlar da ABD’den yardım istemiş ve benzer şekilde Kosova Savaşı’nda da UÇK’nın, dış güçlerin içerilmesini istemesi sonucunda Yugoslavya’ya karşı 1999’da NATO müdahalesi gerçekleşmiş ve savaş sonrası düzen için yine Batı, bölge üzerinde baskın rol oynamıştır.”²⁵⁷

AB, 1990’lı yıllarda bölgede yaşanan çatışmalara yönelik “bir şeyler yapılması gerektiği” (something must be done) anlayışını benimsemiş olsa da kendi içerisinde yaşadığı çıkar farklılıkları nedeniyle kararsız bir tutum izlemiş ve bu durum krizin çözülme sürecini geciktirmiştir.²⁵⁸ Öyle ki 1994’te kurulan Temas Grubu içerisinde krizin çözüme kavuşturulması konusunda ABD ön plana çıkarken AB geri planda kalmış ve Dayton Barış Anlaşması sürecinde temsilci buldurmasına rağmen etkin bir rol oynamamıştır.²⁵⁹ Ancak AB, yukarıda bahsettiğimiz gibi bölgedeki güvenlik sorunlarının coğrafi yakınlık nedeniyle Avrupa’yı etkilemesi üzerine savaşın ardından Bosna’nın yeniden yapılanması sürecinde etkin rol oynamaya başlamış ve günümüzde de Avrupa entegrasyonu çerçevesinde bölgede en etkin rol oynayan küresel güç konumuna gelmiştir.

ABD ise Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de Balkanlar’ı coğrafi ve ekonomik açıdan öncelikli bir çıkar alanı olarak görmemiş ve burayı Avrupa’nın sorumluluğuna bırakmış, bunun yerine petrol zengini olan İran Körfezi’ndeki çatışmalara yönelmiştir.²⁶⁰ Ancak Avrupalı devletlerin Balkanlar’daki krizi çözme konusunda yetersiz kalmaları ve ABD’nin Soğuk Savaş Sonrası Dönem’in tek kutuplu dünya sisteminde “küresel jandarma” olma iddiası onu bölgede yaşanan çatışmaların

²⁵⁵ Pop, “The Independence of Kosovo”, op. cit., 108.

²⁵⁶ Adrian Pop, “The Independent Statehood Between the Domino and the Boomerang Principles: The Case of Kosovo”, *International Conference about Balkan and North Cyprus Relations: Perspectives in Political, Economic and Strategic Issues, 17-18 March 2011* (Gazimagusa: Eastern Mediterranean University, 2011), 81.

²⁵⁷ Buzan, Wæver, “Regions and Powers”, op. cit., 383.

²⁵⁸ Bkz. Özdal, “Avrupa Birliği Siyasi”, op. cit., 209-212.

²⁵⁹ Aslı Şirin Öner, “Savaştan Bürokratik Yoluna: Bosna Hersek’in Dünü ve Bugünü”, *Küresel Riskler ve Bölgesel Krizler*, ed. Atilla Sandıklı, Elnur İsmayıl (İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2017), 93.

²⁶⁰ Miller, Kagan, op. cit., 77.

çözümü konusunda baskın bir politika izlemeye yöneltmiştir.²⁶¹ Bu çerçevede ABD, hem üstün bir güç olduğunu kanıtlayarak haydut devletler olarak adlandırdığı devletlere ABD'nin onları cezalandırabileceğini göstermek hem de Avrupa üzerindeki etkinliğini arttırmak amacıyla NATO'nun Bosna ve Kosova Müdahaleleri'nde liderlik rolü üstlenmiş ve Balkanlar'daki krizin çözümünde önemli bir rol oynamıştır.²⁶² Bununla birlikte 2000'li yıllarda ABD'nin Balkanlar'daki varlığı bir yandan NATO'nun bölgedeki genişlemesi çerçevesinde ve diğer yandan da NATO müdahalelerinin ardından kurulan SFOR ve KFOR içerisindeki askeri varlığı ile devam ederken zamanla ABD bu kuruluşlardaki askeri varlıklarını azaltarak yerini AB'ye bırakmıştır.²⁶³ Kardeş'a göre 2016'da Trump'ın iktidara gelmesiyle ABD'nin dış politikası hakkında soru işaretleri ortaya çıkmış ve buna göre yeni dönemde Trump'ın “önce Amerika” sloganı, ABD'nin ikinci dünya savaşının sonrasında desteklediği “liberal uluslararası düzeni” sorgular nitelikte olmuştur.²⁶⁴ Zira söz konusu bu liberal uluslararası sistemde ÇHC'nin ABD'ye rakip olarak yükselmesinin ABD'nin “off shore dengeleme politikası” çerçevesinde içe kapanarak öncelikli çıkarlara sahip olmadığı bölgelerdeki angajmanlarını sınırlandırmasına ve yerel aktörlere alan açmasına neden olabileceği ihtimali bulunmaktadır.²⁶⁵ Dolayısıyla günümüzde ABD'nin öncelikli çıkarlara sahip olmadığı Balkanlar'da meydana gelecek bir çatışmada nasıl bir varlık göstereceği tartışmalı bir durum olmaktadır.

SSCB'nin devamı olan RF dış politikalarında 1990'lı yıllar boyunca önceki on yıla nazaran daha sönük kalmış ve V. Putin'in 1999'daki iktidarına kadar gücünü dış politikadan ziyade iç politikada kullanmıştır.²⁶⁶ Bu çerçevede RF, Yugoslavya Krizi sürecinde geleneksel müttefiki Sırbistan'ın aleyhine gelişen durumlarda ona yardımcı

²⁶¹ Kader Özlem, “Kosova Sorunu Ekseninde Küresel Aktörlerin Politikalarının Analizi”, *Küresel Riskler ve Bölgesel Krizler*, ed. Atilla Sandıklı, Elnur İsmayıl (İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2017), 101-102.

²⁶² M. Cem Oğultürk, “Kosova'nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 9 (2014): 113-114.

²⁶³ SFOR (Stabilization Force) Bosna Savaşı'nın ardından NATO önderliğinde bölgede barışı korumak için kurulmuş ve 2004'te yerini AB nezdindeki EUFOR'a (European Union Force) bırakmıştır. KFOR (Kosovo Force) ise Kosova Savaşı'nın ardından BM Güvenlik Konseyi tarafından bölgede barışı korumak amacıyla kurulmuş ve zamanla görevlerini Kosova polisine devretmeye başlamıştır. Bkz. Tayyar Arı, Ferhat Pirinççi, “Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası”, *Alternatif Politika*, C. 3, S. 1 (Mayıs, 2011): 26

²⁶⁴ Şaban Kardeş, “Trump Dönemi Amerikan Dış Politikası ve Türkiye”, *Ortadoğu Analiz*, C. 9, S. 78 (Ocak, 2017), 1.

²⁶⁵ Ibid. 2.

²⁶⁶ Özlem, “Kosova Sorunu Ekseninde”, op. cit., 100.

olmamış veya olamamıştır. Zira Hırvatistan, Bosna-Hersek ve diğer cumhuriyetlerin bağımsızlıklarına karşı çıkmış olsa da BM'nin Sırbistan'a yönelik 1992 yılındaki yaptırımlarını veto etmemiş, Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Gücü (United Nations Protection Force/UNPROFOR) içerisinde yer almış ve 1994'te BM'nin Sırpların Saraybosna'daki pozisyonlarına yönelik hava saldırısı gerçekleştirme tehdidine kadar Batı'nın Yugoslavya'daki politikalarını desteklemiştir.²⁶⁷ Bununla birlikte RF, NATO'nun Sırlara yönelik gerçekleştirdiği Bosna ve Kosova müdahalelerine engel olamamıştır.²⁶⁸ Ancak 2000'li yıllardan sonra V. Putin iktidarıyla RF'nin dış politikalarında bir dönüşüm meydana gelmiştir. Bu süreçten itibaren RF bir yandan NATO'nun doğuya doğru genişlemesini kendisine yönelik tehdit olarak algılamaya başlamışken²⁶⁹ diğer yandan da uluslararası sistemde daha aktif olmaya ve Eski Sovyetler Birliği havzası ve Balkanlar'daki etkisini geri kazanmaya çalışmıştır.²⁷⁰ Bu süreçte bölgedeki en güçlü müttefiki Sırbistan'ı geri kazanmak için enerji ve ekonomik sektörünü kullanmış ve Kosova'nın bağımsızlığını tanımayarak politik anlamda kendisinin yanında olduğunu göstermiştir.²⁷¹ Bu durum günümüzde bölgede Sırbistan'ı etkileyecek herhangi bir gelişmeye yönelik RF'nin kayıtsız kalmayacağını bir göstergesi olmaktadır.

2.3.4. Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksinin Diğer Bölgesel Güvenlik Kompleksleriyle Etkileşimi

Balkanlar'ın coğrafi olarak Avrupa'ya yakın ve tarihi olarak da onunla bağlara sahip olduğundan²⁷², bölgede yaşanan istikrarsızlıkların sonucunda ortaya çıkan tehditlerin Avrupa BGK'sını doğrudan etkilemesi nedeniyle bu iki bölgenin güvenlik dinamiklerinin birleştirildiğinden ve bunun sonucunda Balkan BGK'sının Avrupa BGK'sı içerisinde yer alan bir alt-kompleks olarak değerlendirildiğinden yukarıda

²⁶⁷ Glenny, op. cit., 639.

²⁶⁸ Rusya, Kosova'da NATO operasyonunun başlamasıyla BM Güvenlik Konseyi'ni acil toplantıya çağırması ve bu müdahalenin durdurulmasını istemiştir. Ancak NATO'nun müdahale konusundaki kararlı tavrı karşısında Rusya'nın tek yapabildiği, bu müdahalenin devam ettikçe kendi prestijinin sarsıldığı düşüncesi içerisinde Miloseviç'i koşulları kabul etmesi konusunda ikna etmek olmuştur. Arı, Pirinççi, op. cit., 14.

²⁶⁹ Ahmet Sapmaz, *Rusya Federasyonu'nun Askeri Güvenlik Refleksindeki Dönüşüm: Askeri Doktrinler, Askeri Müdahaleler, Nedenler* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2018), 103.

²⁷⁰ Erjada Progonati, "Rusya'nın Balkanlar Politikası", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 45 (Bahar, 2015): 106.

²⁷¹ Ibid., 112.

²⁷² Clément, op. cit., 75.

bahsedilmiştir. Buna göre Balkan BGK'sının etkileşimde olduğu en önemli bölgenin Avrupa BGK'sı olduğunu tekrar belirtmek gerekir.

Bununla birlikte Balkan BGK'sı, doğusunda bulunan, Eski-Sovyet BGK'sı içerisinde yer alan ve Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'ı içeren Kafkasya alt-kompleksi²⁷³ ile de etkileşim içerisinde. Dolayısıyla Kafkasya BGK'sı içerisinde meydana gelen herhangi bir güvenlik konusu Balkan BGK'sını etkileyebilmekte ve Balkan BGK'sında meydana gelen herhangi bir güvenlik konusu da Avrupa BGK'sı kadar olmasa da Kafkasya BGK'sını etkileyebilmektedir. Örneğin 17 Şubat 2008 tarihinde Kosova'nın Sırbistan'dan bağımsızlığını ilan etmesi ve AB devletleri tarafından tanınması Sırbistan kadar RF'yi da şoka uğratmış ve bunun sonucunda RF, 25 Ağustos 2008'de Gürcistan içerisindeki Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanıdığını açıklamıştır.²⁷⁴ Görüldüğü üzere Batı'nın Kosova'nın bağımsızlığını tanınması bumerang etkisi oluşturarak Gürcistan'daki uzun dönemli çıkarlarını etkileyip kendisine geri dönerken bu durum Balkan BGK'sı ve Kafkasya BGK'sı arasındaki etkileşimi ortaya çıkarmaktadır.

Balkan BGK'sının etkileşimde olduğu diğer bir BGK ise bölgenin güneyinde yer alan, İran, Mısır, Suriye, Suudi Arabistan ve İsrail gibi önemli aktörlerin yer aldığı ve 1990'lardan beri çatışmacı formdaki²⁷⁵ Orta Doğu BGK'sı olmaktadır. Zira Orta Doğu'daki istikrarsızlıklar sonucunda meydana gelen tehditler Avrupa BGK'sını etkilemektedir.²⁷⁶ Dolayısıyla Orta Doğu BGK'sı ile Avrupa BGK'sı arasındaki doğrudan tek karayolu bağlantısına sahip jeopolitik konumu nedeniyle özellikle 2011 Arap Baharı ile başlayan ve günümüze kadar devam eden çatışmaların sonucunda ortaya çıkan ve coğrafyayla ilişkisi olan tehditler Balkan BGK'sını da etkileyebilme kapasitesine sahip olmaktadır. Bu çalışmanın kapsamını oluşturan, coğrafya ile ilişkisi olan ve Suriye krizi sonucunda gerçekleşen göç tehdidinin Balkan BGK'sını etkileyebilme potansiyeli de Balkan BGK'sının Orta Doğu BGK'sı ile etkileşimi çerçevesinde değerlendirilebilmektedir.

²⁷³ Azad Garibov, "Alignment and Alliance Policies in the South Caucasus Regional Security Complex" *Center for Strategic Studies*, Vol. 14 (December, 2015): 11.

²⁷⁴ Pop, "The Independence of Kosovo", op. cit., 111-112.

²⁷⁵ Bezen Balamir Coşkun, "The European Neighborhood Policy and the Middle East Regional Security Complex", *Insight Turkey*, Vol. 8, No. 1 (January, 2006): 45.

²⁷⁶ Ibid., 48.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM'DE BALKAN BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ'NİN GÜVENLİĞİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ: MÜLTECİ KRİZİ ÖRNEĞİ

Bu bölümde Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Türkiye ve AB'nin güvenlik boyutlu ilişkileri, Balkan BGK'sının güvenliği çerçevesinde incelenecektir. Bu çerçevede 2015-2016 yılları arasında Balkan BGK'sına tehdit oluşturan mülteci krizinin Türkiye ve AB'nin Balkanlar'daki ortak çıkarlarını tehlikeye atması nedeniyle iki aktörün bu tehdidi ortadan kaldırma konusunda işbirliğine gitme süreci detaylı olarak irdelenecektir. Son olarak da Türkiye ve AB işbirliğinin tehdidi sonlandırma konusunda ne derece başarılı olduğundan ve işbirliğinin günümüzdeki durumundan bahsedilecektir.

3.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi'nin Güvenliği Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Türkiye ve Avrupa Toplulukları (AT veya günümüzde AB) arasındaki ilişkiler 1960'lı yıllarda ortaklık mevzuatının kurulmasıyla başlamıştır. 1999 Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde Türkiye'nin, AB üye adayı olarak kabul edilmesiyle iki aktör arasındaki ilişkiler yeni bir boyuta geçmiştir.²⁷⁷ Bu kapsamda Türkiye'nin aday olarak gösterilmesiyle üyeliğine yönelik Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) hazırlanmıştır. Buna göre Türkiye, AB müktesebatına uyum sağlamak için Ulusal Programını tesis ederek birçok Anayasa değişikliği yapmış ve bazı yasalar çıkarmıştır.²⁷⁸

²⁷⁷ Paul T. Levin, *Turkey and the European Union: Christian and Secular Images of Islam* (New York: Palgrave Macmillan, 2011), 167.

²⁷⁸ Barış Özdal, "Avrupa Birliği'nin Göç Politikası ve İstihdam Stratejisi Bağlamında Türkiye'nin Üyelik Süreci", *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*, ed. Barış Özdal (Bursa: Dora Yayınları, 2018), 253-254.

Bu sürecin sonunda 17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel’de gerçekleştirilen AB Konseyi Zirvesi’nde, 3 Ekim 2005 tarihi itibarıyla Türkiye’nin tam üyelik müzakerelerinin başlatılmasına karar verilmiştir. Böylece 2-3 Ekim 2005 tarihlerinde Lüksemburg’da gerçekleştirilen AB Bakanlar Konseyi’nde Türkiye için Tam Üyelik Müzakere Çerçeve Belgesi onaylanmıştır. Bu belgenin onaylanmasıyla Türkiye ve AB arasındaki katılım müzakerelerinin genel prensipleri belirlenmiş olmakla birlikte yine aynı tarihte Lüksemburg’da gerçekleştirilen Hükümetlerarası Konferans ile Türkiye’nin AB’ye katılım müzakereleri resmi olarak başlatılmıştır.²⁷⁹

Katılım müzakereleri, Müzakere Çerçeve Belgesi kapsamında, 35 fasıl üzerinden yürütülmektedir ve toplumsal yaşamın hemen her alanını kapsamaktadır.²⁸⁰ Türkiye’nin AB’ye üye olabilmesi için bu fasılların tümünü tamamlaması gerekmektedir. Ancak günümüze kadar bu fasıllardan sadece 16’sı açılabilmiş ve bir tanesi geçici olarak kapatılmıştır. 14 fasıl AB Konseyi ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)’nin siyasi nitelikli engellemeleri nedeniyle bloke edilmiş durumdadır.²⁸¹ 11 Aralık 2006 tarihli AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi’nde alınan karar uyarınca Ek Protokol’ün uygulanması, 8 fasılın dondurulmasına ve diğerlerinin de tamamlanmasına rağmen kapatılmamasına karar verilmiş ve bunun gerekçesi olarak da Türkiye’nin GKRY’ye limanlarını açmamış olması gösterilmiştir.²⁸²

Buradan çıkarılacak sonuca bakıldığında Türkiye’nin müzakere sürecinin başladığı 2005 yılından itibaren yerine getirmesi gereken 35 fasıldan sadece 1 tanesinin geçici süreliğine kapatılmış olması Türkiye-AB ilişkilerinin olumsuz yönde seyrettiğini göstermektedir. Ancak bu fasılların her birisi farklı bir konuyu ele aldığı için Türkiye-AB ilişkilerini genel bir boyutta değerlendirmek bu çalışmanın kapsamı açısından doğru bir yaklaşım olmamaktadır. Dolayısıyla çalışma, uluslararası güvenlik konusu üzerine kurgulanması nedeniyle Türkiye-AB ilişkilerinin güvenlik boyutunu incelemektedir.

²⁷⁹ “Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi”, T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 23.07.2019, https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html [e.t.:05.10.2019]

²⁸⁰ “Türkiye-AB İlişkileri”, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerine-genel-bakis.tr.mfa> [e.t.: 05.10.2019]

²⁸¹ “Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum”, T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 08.07.2019, https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakerelerinde-mevcut-durum_65.html [e.t.:05.10.2019]

²⁸² Deniz Altınbaş, “Türkiye, AB Yol Haritasını Çiziyor”, Hürriyet, 29.04.2007, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/turkiye-ab-yol-haritasini-ciziyor-6406267> [e.t.: 05.10.2019]

Türkiye'nin üyelik sürecinin başladığı 1998 yılından günümüze kadar olan süreçte her yıl Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan gelişmeleri analiz eden İlerleme Raporlarında, iki aktör arasında uluslararası güvenlikle ilişkilendirilebilecek Ortak Dış Güvenlik ve Politika (ODGP) konuları şu ana başlıklar içerisinde ele alınmaktadır.²⁸³

- “SİYASİ KRİTERLER
- 2.2. İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması
- 2.3. Bölgesel Konular ve Uluslararası Yükümlülükler
- Fasl 30: Dış İlişkiler
- Fasl 31: Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası”

Buna göre ilk iki başlık bakımından günümüze kadar yayınlanmış olan toplam 21 İlerleme Raporu birlikte değerlendirildiğinde, bu raporların tümünde AB'nin Türkiye'deki siyasi kriterlere ve insan haklarının uygulanmasına yönelik eleştirilerde bulunduğu görülmektedir.²⁸⁴ Bu eleştiriler genel olarak; ifade ve basın özgürlüğünün kısıtlanması, yargının bağımsızlığının ve hukukun üstünlüğünün endişe verici olması ve %10 seçim barajının bulunması konuları etrafında toplanmaktadır.²⁸⁵ Bununla birlikte 2016'dan itibaren AB'den Türkiye'ye yönelik bu eleştiriler daha çok artmaya başlamıştır.²⁸⁶ Bunun sebebi ise 15 Temmuz 2016 darbe girişiminden sonra 20 Temmuz'da ilan edilen Olağanüstü Hâl (OHAL) kapsamında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kanun Hükmünde Kararname (KHK)'leri ile alınan önlemlerin gereklilik ve orantılılık ilkesine uymadığının düşünülmesidir.²⁸⁷ Sonuç olarak Türkiye ve AB arasındaki ilişkiler; siyasi kriterler ve temel insan hakları konusunda pek olumlu bir seyir izlememiştir.

Bununla birlikte Türkiye ve AB arasındaki bölgesel konular, dış ilişkiler, güvenlik ve savunma politikalarına yönelik siyasi diyalogların genellikle; İran, Irak, Güney Kafkasya, Pakistan, Afganistan, Doğu Akdeniz, Orta Doğu ve Balkanlar gibi iki

²⁸³ Özdal, “Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce”, op. cit., 287.

²⁸⁴ Levin, op. cit., 169-170.

²⁸⁵ “Türkiye 2007 İlerleme Raporu”, Avrupa Komisyonu, 6 Kasım 2007, Brüksel, 7-8 ve 14. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf [e.t.:05.10.2019]

²⁸⁶ “Türkiye 2016 İlerleme Raporu”, Avrupa Komisyonu, 8 Kasım 2006, Brüksel, 8, 14 ve 24. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf [e.t.:05.10.2019]

²⁸⁷ Ibid., 9.

tarafı da ilgilendiren uluslararası konuları kapsadığı görülmektedir.²⁸⁸ 2005-2019 yılları arasında yayınlanan İlerleme Raporları değerlendirildiğinde Türkiye ve AB arasındaki bu siyasi diyalog sürecinin 2011 yılından itibaren bir dönüşüm geçirdiği görülmektedir.

Buna göre Türkiye'nin, 2005-2011 arası süreçte AB'nin ODGP çerçevesinde yayımladığı AB bildirilerinin %82'sine uyum sağladığı görülmektedir.²⁸⁹ Dolayısıyla bu süreçte Türkiye-AB ilişkileri ODGP çerçevesinde büyük ölçüde olumlu bir seyir izlemiştir.²⁹⁰ Ayrıca bu süreçte Türkiye ve AB'nin Orta Doğu'daki politikalarının uyuştugu görülmektedir. Raporlarda özellikle Türkiye'nin AB tutumuyla uyumlu olarak Orta Doğu barış sürecini ve bu çerçevede İran'ın nükleer programı konusunda AB tutumunu desteklediği belirtilmekle birlikte; Afrika, Suriye, İran ve Yemen ile ilgili bazı AB bildirilerine katılmadığı da görülmektedir.²⁹¹

Ancak 2011 tarihinden itibaren Türkiye'nin, ODGP çerçevesinde AB bildirilerine uyumunda ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Uyum oranı 2011'de %48, 2012'de %53 ve 2013'te %46'yken 2019'da %18'e kadar düşmüştür.²⁹² 2011-2019 sürecinde Türkiye AB arasındaki ODGP oranının genel ortalamasına bakıldığında %36'lık bir uyum oranı görülmektedir. Dolayısıyla AB ve Türkiye ilişkilerinde dış politika ve güvenlik konusunda 2011 yılından itibaren ciddi bir kötüleşme söz konusu olmuştur. Türkiye ve AB arasındaki bu kötüleşme 2011 yılında başlayan Arap Baharı nedeniyle iki aktörün özellikle Orta Doğu'daki politikalarında kendini göstermiştir. Bu sürece kadar İran konusunda AB ile belirli bir çerçevede ortak bir politika izleyen Türkiye, 2011 yılından itibaren Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)'nin İran'a yönelik dördüncü tur yaptırımlarına ilaveten, AB'nin İran'a yönelik uyguladığı

²⁸⁸ “2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu”, Avrupa Toplulukları Komisyonu, 14 Ekim 2009, 86. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf [e.t.:05.10.2019]

²⁸⁹ Türkiye, 2007'de 46 AB bildirisinin 45'ine, 2008'de 124 AB bildirisinin 109'una, 2009'da 128 AB bildirisinin 99'una ve 2010'da 73 AB bildirisinin 54'üne uyum sağlamıştır. (bkz. Avrupa Komisyonu, “2007 İlerleme Raporu” op. cit., 75.; “Türkiye 2008 İlerleme Raporu”, 5 Kasım 2008, Brüksel, 85. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf [e.t.:05.10.2019]; “2009 İlerleme Raporu”, op. cit., 87. ve “Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu”, 9 Kasım 2010, Brüksel, 95. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf [e.t.: 05.10.2019]

²⁹⁰ Avrupa Komisyonu, “2009 İlerleme Raporu”, op. cit., 87.

²⁹¹ Ibid., 86-87.

²⁹² “2019 Türkiye Raporu”, Avrupa Komisyonu, 29 Mayıs 2019, Brüksel, 114. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2019_trkiye_raporu-_tr.pdf [e.t.: 05.10.2019]

kısıtlayıcı önlemlere katılmamıştır.²⁹³ Türkiye ayrıca 2011’de Suriye’de yaşanan olaylara tepkisini göstermek ve reformlar yapılmasını desteklemekle birlikte AB’nin Suriye’ye ve Libya’ya yönelik kısıtlayıcı önlemlerine de katılmamıştır.²⁹⁴ Dolayısıyla Türkiye’nin 2011’den itibaren özellikle Suriye, İran, Libya, Tunus, Mısır ve Bahreyn hakkındaki AB bildirimlerine ve Konsey kararlarına katılmaması²⁹⁵ çerçevesinde iki aktörün Orta Doğu politikaları olumsuz yönde bir dönüşüm gerçekleştirmiştir.

Orta Doğu konusunda yaşanan olumsuz ilişkilerin yanı sıra Türkiye ve AB’nin bölgesel konularda ve uluslararası yükümlülükleri konusunda ilişkilerini belirleyen iki temel sorunun daha olduğu görülmektedir. İlk olarak tüm İlerleme Raporları’nda, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de GKRY’ye deniz veya hava yoluyla gelen malların serbest dolaşımına yönelik kısıtlayıcı önlemler aldığına yönelik eleştiriler bulunmaktadır. Hatta 2012 İlerleme Raporu’nda Türkiye’nin bu kısıtlamaları kaldırmadığı sürece, “Dış İlişkiler” faslına ilişkin AB müktesebatını tam olarak uygulama konumunda olmayacağı belirtilmektedir.²⁹⁶ Dolayısıyla Türkiye’nin bu sorunu çözmemesi durumunda AB’ye üye olması olanaksız olmaktadır. GKRY konusunda Türkiye’ye yönelik diğer bir eleştiri konusu da 2009 Raporu’ndan itibaren kendini göstermeye başlamıştır. Buna göre Türkiye’nin, GKRY’nin menfaatine, münhasır ekonomik bölge içerisinde petrol ve hidrokarbon arama faaliyetlerini engellediği söylenmektedir.²⁹⁷

İkinci sorun ise Türkiye ve Yunanistan arasındaki sınır anlaşmazlıkları konusunda kendisini göstermektedir. Buna göre Yunanistan’ın karasularını genişletmesi durumunda, Türkiye’nin 1995’te aldığı kararla bu durumu bir savaş nedeni (casus belli) sayacak olması ve bu kararından vazgeçmemesi tüm İlerleme Raporları’nda AB tarafından eleştirilmektedir.²⁹⁸

²⁹³ “Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu”, Avrupa Komisyonu, 12 Ekim 2011, Brüksel, 105-106. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf [e.t.: 05.10.2019]

²⁹⁴ Ibid., 106.

²⁹⁵ “Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu”, Avrupa Komisyonu, 10 Ekim 2012, Brüksel, 111. https://www.ab.gov.tr/files/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf [e.t.: 05.10.2019]

²⁹⁶ Ibid., 110

²⁹⁷ “2016 Türkiye Raporu”, Avrupa Komisyonu, 9 Ekim 2016, Brüksel, 30. https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf [e.t.: 05.10.2019]

²⁹⁸ Avrupa Komisyonu, “2007 İlerleme Raporu”, op. cit., 25., “2009 İlerleme Raporu”, op. cit., 32. ve “2016 İlerleme Raporu”, op. cit., 30.

Türkiye ve AB'nin bu iki temel bölgesel sorundan, 2011 Arap Baharı'ndan itibaren dönüşüme uğrayan Orta Doğu politikalarından ve 2016'daki darbe girişiminin ardından dönüşüme uğrayan siyasi kriterler konularından bağımsız olarak ilişkilerinin sürekli olarak olumlu yönde bir istikrar içerisinde olduğu konu, iki aktörün de Balkanlar politikasında kendisini göstermektedir. Zira 2005-2019 arasında incelenen tüm İlerleme Raporları'nda her iki aktörün de bölgede kalıcı barışı, istikrarı ve işbirliğini desteklediği görülmektedir.

Bu kapsamda süreç içerisinde yayınlanmış olan tüm raporlarda Türkiye'nin, ODGP çerçevesinde AB'nin Balkanlar'da istikrarı korumaya yönelik yürütmekte olduğu Bosna Hersek'te EUROFOR'u ve Kosova'da KFOR ve EULEX'i desteklemeye devam ettiğinden bahsedilmektedir.²⁹⁹ Bununla birlikte Türkiye'nin, Balkan devletlerinin NATO ve AB'ye katılım süreçlerini desteklemeye devam ettiği³⁰⁰ ve bölge devletleri ile ilişkilerini sürekli olarak geliştirmesinin AB tarafından olumlu olarak karşılandığı belirtilmektedir.³⁰¹ Özellikle 2010 İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin girişimleriyle Sırbistan ve Bosna Hersek dışişleri bakanlarının savaştan sonra ilk kez bir araya geldiğinden, Türkiye'nin Batı Balkanlar'da barış ve istikrarın geliştirilmesine olan bağlılığından ve bu konuda aldığı inisiyatiflerden övgüyle bahsedilmektedir.³⁰²

Sonuç olarak Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Türkiye AB ilişkileri güvenlik boyutuyla değerlendirildiğinde, temel haklar konusunda ve bazı bölgesel konularda olumsuz yönde seyreden değişimlerin yaşandığı görülmektedir. Ancak söz konusu Balkanlar'ın güvenliği olduğunda bu süreçte iki aktörün ilişkilerinin istikrarlı bir şekilde olumlu yönde geliştiği, diğer bir deyişle çıkarlarının uyduğu görülmektedir. Dolayısıyla her iki aktörün de istikrar ve barış sürecini desteklediği Balkanlar'da, bu süreci tehlikeye atacak bir durum söz konusu olduğunda bu aktörlerin işbirliğine gitmeleri hem gerekli hem de kolay olacaktır. Zira 2015-2016 sürecinde yaşanan ve Balkanlar'ın güvenliğini tehlikeye atan mülteci krizi iki aktörü, bu krizin yaratmış olduğu tehdidi ortadan kaldırma konusunda bir araya getirmiştir.

²⁹⁹ Avrupa Komisyonu, "2007 İlerleme Raporu", op. cit., 25.; "2009 İlerleme Raporu", op. cit., 87.; "2011 İlerleme Raporu", op. cit., 44. ve "Türkiye 2015 Yılı İlerleme Raporu", 10 Kasım 2015, Brüksel, 89. https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/2015_ilerleme_raporu_tr.pdf [e.t.: 05.10.2019]

³⁰⁰ Avrupa Komisyonu, "2016 İlerleme Raporu", op. cit., 31.

³⁰¹ Avrupa Komisyonu, "2009 İlerleme Raporu", op. cit., 33.

³⁰² Avrupa Komisyonu, "2010 İlerleme Raporu", op. cit., 37-38.

3.2. Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi'nin Güvenliğine Tehdit: Mülteci Krizi

Mülteci krizi; geniş mülteci, göçmen ve yerinden edilmiş insan kitlelerinin düzenli ve düzensiz kanallar yoluyla Avrupa'ya göç ediş süreçlerini tanımlayan bir kavram olarak literatürde yoğun bir şekilde kullanılır hale gelmiştir.³⁰³ Ancak mülteci krizi, akademik çalışmalarda kullanılan yeni bir kavram değildir. Kavram daha önceki yıllarda 2. Dünya Savaşı sonrasında³⁰⁴ ve 1990'lardaki Yugoslavya Krizi çerçevesinde gelişen³⁰⁵ büyük kitlesel insan hareketlerini diğer bir deyişle insanların "zorla yerinden edilme" (forced displacement) süreçlerini tanımlamak için de kullanılmıştır. Bu çalışma ise mülteci krizi kavramını; ekonomik yetersizliğin, uzun yıllardır devam eden çatışmaların ve özellikle 2010-2011 yıllarında başlayan Arap Baharı'nın etkisiyle Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi'nde (Middle East and North Africa/MENA) ortaya çıkıp günümüzde hala Avrupa'yı etkilemeye devam eden zorla yerinden edilme süreci kapsamında ele almaktadır.

"2010-2011 Arap Baharı'ndan itibaren MENA, çatışmaların devam ettiği bir bölge olarak uluslararası toplumun gündeminde yer almaktadır. Devrimci temelde sosyal bir geçiş süreci olarak görülen Arap Baharı'nın yaydığı siyasi ve sosyal değişim, bazı durumlarda iç savaşların yaşanmasına neden olmuş ve bunun sonucunda bölgede ulus devlet düzeni sorgulanır hale getirmiştir. Bölgedeki eski rejimlerin yeni rejim yanlısı ayaklanmalara karşı büyük bir direnç göstermeleri, barışçıl bir demokratikleşme sürecine yönelik umutların büyük hayal kırıklığına uğramasına neden olmuştur. Demokratikleşme sürecinin bu başarısızlığı birçok çatışmacı sorunu ortaya çıkarmıştır. Örneğin bir yandan sistem karşıtı olarak ortaya çıkan DAES'in terör faaliyetlerinde bulunması bu çatışma ve kaos ortamındaki gerilimleri yükseltirken diğer yandan Kürt milliyetçiliğinin yeniden gün yüzüne çıkması ve mezhep çatışmalarının artması bölgesel düzenin parçalanmasını hızlandırmıştır. Bununla birlikte Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)'nin Katar'ı, teröristleri desteklediği ve İran tarafından kontrol edildiği iddialarıyla suçlamasıyla Körfez devletlerinde gerilim artmıştır. Bu sırada Yemen'de devam eden iç savaşın İran ve Suudi Arabistan tarafından kontrol edilen bir vekâlet savaşına (proxy war) dönüşmesi Körfez bölgesinin dinsel, etnik ve aşiret temelinde bölünmüşlüğü'nün bir göstergesi olmuştur. Tüm bu süreç sonucunda Suriye, Irak, Libya ve diğer bazı devletler birer başarısız devlet (failed state) haline gelmiş ve bu durum bölgedeki milyonlarca insanın yerinden edilmesine neden olmuştur."³⁰⁶

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (United Nations High Commissioner for Refugees/UNHCR)'nin 2017 raporlarına göre de MENA bölgesinde yaşanan istikrarsızlıkların büyük etkisiyle tüm dünyadaki zorla yerinden

³⁰³ Óscar García Agustín, Martin Bak Jørgensen, *Solidarity and the 'Refugee Crisis' in Europe* (Cham: Palgrave Macmillan, 2019): 2.

³⁰⁴ Liisa H. Malkki, "Refugees and Exile: From 'Refugee Studies' to the National Order of Things" *Annual Review of Anthropology*, Vol. 24 (1995): 497-498.

³⁰⁵ Jef Karl Huysmans, "Shape-Shifting NATO: Humanitarian and the Kosovo Refugee Crisis", *Review of International Studies*, Vol. 28, No. 3 (July, 2002): 599.

³⁰⁶ Kenneth Christie, "Introduction: Migration, Refugees and Human Security in the Twenty-First Century", *Migration, Refugees and Human Security in the Mediterranean and MENA*, ed. Marion Boulby, Kenneth Christie (Cham: Palgrave Macmillan, 2018): 4-5.

edilmiş insan sayısı 65,3 milyona ulaşmış ve bunların 22,5 milyonu mülteci statüsü elde etmişlerdir.³⁰⁷

Siyasi istikrar, kazançlı bir iş beklentisi ve çocuklar için eğitim fırsatı ve güvenli bir çevre yerlerinden edilerek göç etmek zorunda kalan insanlar için bir çekim faktörü (pull factor) oluşturmaktadır.³⁰⁸ Avrupa ise coğrafi yakınlığı, güvenlik yapısı ve ekonomik istikrarı sebebiyle özellikle MENA bölgesinden kaçan topluluklar için bir varış yeri olarak görülmesi nedeniyle bu göç sürecinden büyük ölçüde etkilenmiştir.³⁰⁹ Avrupa için yeni bir mülteci krizi oluşturan bu durum, UNHCR raporlarında İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan en büyük yerinden edilme süreci olarak nitelendirilmiştir.³¹⁰

Özellikle 2011 yılında Suriye'de iç savaşın başlamasıyla burada zorla yerinden edilen 5.163.650 insan Lübnan, Ürdün ve Türkiye gibi komşu devletlere göç etmişlerdir.³¹¹ Bu çerçevede Türkiye kendi sınırına dayanan mültecilere yönelik açık kapı politikası izlemiştir.³¹² 2014'ün Kasım ayına gelindiğinde ülkedeki Suriyeli sayısı 1,6 milyona ulaşmışken Türkiye'de umduklarını bulamayan Suriyeliler, Balkanlar üzerinden geçerek Avrupa'ya ulaşmak maksadıyla 2013 yılından itibaren Yunanistan'a doğru hareket etmeye başlamışlardır.³¹³ 2015-2016 yılları arasında bu göç hareketi benzeri görülmemiş bir büyüklüğe ulaşmıştır.

Sonuç olarak bu çalışma, Balkanlar'ın güvenliği üzerine kurgulandığı için mülteci krizinin Avrupa'nın tümündeki etkisi yerine Balkan BGK'sını etkilediği 2015-2016 yılları arasındaki süreci inceleyecektir. Dolayısıyla çalışmada Mülteci Krizi kavramıyla kastedilen, 2010-2011 yılında MENA bölgesinde ortaya çıkan zorla yerinden edilme sürecinin 2015-2016 yılları arasında Balkanlar'ın güvenliği üzerindeki etkisidir. Bu nedenle çalışmanın bir sonraki kısımda öncelikle

³⁰⁷ "Global Trends: Forced Displacement in 2016", UNHCR, 19 June 2017, Geneva, <http://www.unhcr.org/globaltrends2016/> [e.t.: 25.09.2019]

³⁰⁸ Robert James Hanlon, "Human Trafficking and the Issue of Slavery in Supply Chains", *Migration, Refugees and Human Security in the Mediterranean and MENA*, ed. Marion Boulby, Kenneth Christie (Cham: Palgrave Macmillan, 2018): 180.

³⁰⁹ Christie, op. cit., 7.

³¹⁰ "Global Trends Forced Displacement in 2015", UNHCR, 20 June 2016, Geneva, 5. <https://www.unhcr.org/576408cd7.pdf> [e.t.: 11.09.2019]

³¹¹ Nur Koprulu, "Intervention and Policy in the Mediterranean Refugee Crisis", *Migration, Refugees and Human Security in the Mediterranean and MENA*, ed. Marion Boulby, Kenneth Christie (Cham: Palgrave Macmillan, 2018): 139.

³¹² Nergis Canefe, "Death of the Refugee: The Silence of Numbers", *Migration, Refugees and Human Security in the Mediterranean and MENA*, ed. Marion Boulby, Kenneth Christie (Cham: Palgrave Macmillan, 2018): 32.

³¹³ Ibid., 37.

mültecilerin uluslararası sistemdeki hukuki statüsü ve Balkan BGK'sı içerisindeki aktörlerin (AB ve Türkiye dâhil olmak üzere) mültecilere yönelik uyguladığı göç politikaları irdelenecek ve ardından mülteci krizinin Balkanlar'daki durumu analiz edilecektir.

3.2.1. Uluslararası Sistemde Mültecilerin Hukuki Statüsü ve Hakları

Mülteci haklarının korunmasına yönelik uluslararası boyuttaki yasal çerçeve ilk kez İkinci Dünya Savaşı sonrasında BM Genel Kurulu'nun 1 Ocak 1951 tarihinde UNHCR'yi kurmasıyla gerçekleştirilmiştir.³¹⁴ Komiserliğin oluşturduğu 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi'nde mülteci kavramı şu şekilde tanımlanmıştır: *“1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs”*.³¹⁵

Yerinden edilmiş bir kişinin sözleşmeye taraf olan bir devlette yaptığı başvuru ile mülteci statüsünü alabilmesi için tanımda yer alan şartları taşıması gerekmektedir. Buna göre tanımda yer alan *“1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar”* ifadesi ile zamansal ve coğrafi olarak iki sınırlama ortaya çıkmaktadır. Zamansal sınırlamada sadece belirtilen tarihten önceki süreçte yerinden edilmiş kişiler mülteci statüsü alabilecektir. Coğrafi sınırlamada ise sözleşmeyi imzalayacak olan devletler *“meydana gelen olaylar”* ifadesinden Avrupa'da meydana gelen olayları mı yoksa Avrupa'da veya başka yerlerde meydana gelen olayları mı anladığını belirtmesi gerekmektedir.³¹⁶ Eğer bir devlet birinci ifadeyi anladığını beyan ederse o devlet sadece Avrupa'daki yerinden edilmiş kişilere mülteci statüsü verecektir.

Bununla birlikte zamanla mültecilerle ilgili yeni durumlar ortaya çıkmış ve 1967 Protokolü ile sözleşmede değişikliğe gidilmiştir. Buna göre protokolde zamansal

³¹⁴ “Resolution 319 (XI): Refugees and stateless persons”, UN Economic and Social Council (ECOSOC), 16 August 1950, E/RES/319 (XI), <https://www.refworld.org/docid/3ae69efd2.html> [e.t.: 27.09.2019]

³¹⁵ *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme*, 1951, Md. 1. (A/2)

³¹⁶ *Ibid.*, Md. 1. (B/1a).

sınırlama ile coğrafi sınırlama kaldırılmıştır.³¹⁷ Ancak tanımın diğer kısmında yer alan “zulüm, haklı sebep ve belli bir gruba aidiyet” gibi ifadeler net bir şekilde açıklanmamıştır. Bu nedenle söz konusu ifadeler devletlerin yorumuna açık olmaktadır. Özetle sözleşmede yer alan muğlak ifadeler nedeniyle sözleşmeye taraf devletler, kime mülteci statüsü vereceği ve kime vermeyeceği konusunda kendi çıkarlarına göre hareket edebilmektedirler.³¹⁸

Bu karmaşık durumdan bağımsız olarak 1951 Cenevre Sözleşmesi ile mültecilik durumu hukuki bir statü olarak tanımlanmış ve bu nedenle de mülteciler bazı haklara sahip olmuştur. Bu kapsamda mültecilerin geri gönderilmeme³¹⁹, cezalandırılmama³²⁰, ayrımcılığa uğramama³²¹ ve sağlık, eğitim ve çalışma gibi temel haklara erişim³²² gibi hakları vardır ve bu hakların korunması ilgili devletlerin yükümlülüğündedir. Ancak Cenevre Sözleşmesine göre yerinden edilmiş bir kişi sadece mülteci statüsünü kazandıktan sonra belirtilen haklara sahip olmaktadır. Mülteci statüsünü kazanamayıp bu haklardan yararlanamayan kişiler ise sığınmacı statüsünde olmaktadır.³²³

Mülteci veya sığınmacı statüsüne bakılmaksızın, 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 14. Maddesine göre her insanın sahip olması gereken hak ise sığınma hakkıdır (right of asylum).³²⁴ Sığınma hakkı, zulümden kaçan herkesin başka devletlere sığınma talebinde bulunabilmesidir.³²⁵ Sığınma hakkı her ne kadar devletlerin keyfi davranışlarından münezzeh olarak her insana tanımak zorunda olmaları gereken bir hak olsa da 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde mültecilere verilen haklar arasında yer almayıp İnsan Hakları Beyannamesi’nde yer aldığı için devletler

³¹⁷ *Mültecilerin Statüsüne Dair Protokol*, 1967, Md. 1.

³¹⁸ Arzu Güler, “Mülteci Sorunu ve 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme: Siyasi Gerçeklik ve Normatif Düzen İkilemi”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 13, S. 51 (2016): 47.

³¹⁹ Hiçbir taraf devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir. “Mültecilerin Hukuki Statüsüne”, op. cit., Md. 33. (1)

³²⁰ Taraf devletler, topraklarında bulunan mültecilere ülkeye yasadışı girişlerinin veya ülkede bulunuşlarının geçerli nedenlerini göstermeleri koşuluyla, yasadışı yollardan girişleri veya bulunuşlarından dolayı ceza vermeyeceklerdir. Ibid., Md. 31. (1)

³²¹ Taraf devletler, bu sözleşme hükümlerini mültecilere, ırk, din veya geldikleri ülke bakımından ayırım yapmadan uygulayacaklardır. Ibid., Md. 3

³²² Ayrıntılı bilgi için bilgi için bkz. Ibid., Md.17, 18, 22, 4, 13, 15, 16, 24 ve 26.

³²³ Serdar Çakmak, “Türkiye – Balkanlar Rotasında Sığınmacı Ve Mülteci Krizi (2011-2017)”, *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 2 (Aralık, 2018): 368-369.

³²⁴ *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*, 1948, Md. 14. (1)

³²⁵ Talip Menekşe, “İltica Hukukunda Hariçte Bırakma Değerlendirmesi”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 1 (Ocak-Haziran, 2018): 68.

açısından bağlayıcı bir durum oluşturmamaktadır.³²⁶ Ancak İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne saygı duyan her devlet, mülteci başvurusunda bulunmuş sığınmacı statüsündeki zorla yerinden edilmiş kişilere başvuruları sonuçlanana kadar mülteci statüsü çerçevesinde sahip olunan geri gönderilmeme ve ayrımcılık yapılamama gibi temel hakları verme yükümlüğündedir.³²⁷

Son olarak acil çözümler bulunması gereken geniş mülteci krizi gibi durumlarda yerinden edilmiş kişilere bazı devletler tarafından “geçici koruma statüsü” verilebilmektedir. Bu statü ile yerinden edilmiş kişiler ilgili devlette mülteci statüsünü almaya gerek olmaksızın belirli bir süreliğine mültecilere sunulması gereken haklardan faydalanabilmektedirler.³²⁸

3.2.1.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de Avrupa Birliği’nin Göç Politikalarında Mültecilerin Hukuki Statüsü

AB üyesi devletler için bağlayıcı olan ve sığınma hakkını temel bir hak olarak tanıyan temel uluslararası metin 1951 Cenevre Sözleşmesidir. Ayrıca AB, 1967 Protokolünü de imzalamıştır.³²⁹ Dolayısıyla AB mülteci kavramını; zaman ve coğrafi sınırlama olmaksızın 1967 Protokolündeki tanıma uygun şekilde tanımlamaktadır.³³⁰ Bu çerçeveden bakıldığında mültecilerin 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolünden doğan hakları ve özellikle mültecilerin geri gönderilmemesi ilkesi AB’nin bu düzenlemeleri imzaladığı tarihten itibaren kendisi için bağlayıcı bir durum oluşturmaya başlamıştır.

Bununla birlikte 1980’lere gelindiğine Avrupa’daki göçmen ve mültecilerin sayısında yaşanan hızlı artış, AB devletlerini ortak bir göç politikası oluşturma konusunda harekete geçirmiştir. Bu konuda gerçekleştirilen ilk işbirliği 1985’te

³²⁶ Güler, op. cit., 57.

³²⁷ Bu çalışmada incelenen mülteci krizi çerçevesinde hareket eden insanlar henüz mülteci statüsünü almadıkları, dolayısıyla sığınmacı statüsünde olmaları nedeniyle bu kişilerin sığınmacı olarak ifade edilmesi gerekmektedir. Ancak çalışmanın kapsamındaki aktörlere bakıldığında ya AB üyeleri ya da AB üyeliği yolunda ilerleyen devletler oldukları görülmektedir. Zira bu aktörlerin hepsi AB Antlaşması’nın 6. Madde’sine göre İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine saygı duymak zorunda oldukları için bahsettiğimiz sığınmacılara başvuruları sonuçlanana dek geri gönderilmeme hakkını vermektedirler. Dolayısıyla çalışmamız kapsamında hem mülteci statüsündeki hem de sığınmacı statüsündeki kişiler geri gönderilmeme hakkına sahip oldukları için anlam karmaşasını önlemek adına her ikisinin de mülteci olarak tanımlanmasında bir sorun görülmemektedir.

³²⁸ “Temporary Protection”, European Commission, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/temporary-protection_en [e.t.: 27.09.2019]

³²⁹ Muzaffer Akdoğan, “Avrupa Birliği’nin Sınırlarına Dayanan Mülteci Krizi ve Yönetimi”, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, C. 1, S. 1 (Haziran, 2018): 53.

³³⁰ “Migrant”, European Commission, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary_search/migrant_en [e.t.: 01.10.2019]

imzalanıp 1995'te yürürlüğe giren Schengen Anlaşması olmuştur. Schengen Anlaşması ile AB üyesi devletler arasında iç sınır kontrolleri kaldırılıp, dış sınırların güçlendirilmesi kararlaştırılmıştır.³³¹ Ancak göç konusu kapsamında sorunların ortak çözümünde Schengen Anlaşması tek başına bir başarı sağlamamış ve 1985'te imzalanan White Paper ile ve 1987 tarihli Avrupa Tek Senedi'nin 13. maddesinde göç konusunda hükümetler arası yeni bir işbirliğine gidilmesi kararlaştırılmıştır.³³² Bu işbirliği kararının ardından atılan ilk somut adım ise 1990 yılında 12 üye devlet tarafından imzalanıp 1997'de yürürlüğe giren Dublin Tüzüğü olmuştur. Ancak ortak bir göç politikasına yönelik en önemli adım 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Anlaşması ile atılmıştır. Amsterdam Anlaşması'nın IV. başlığında vize, sığınma, göç ve kişilerin serbest dolaşımına yönelik düzenlemeler oluşturulmuştur.³³³ Böylece bu tarihten itibaren AB, Ortak Avrupa Sığınma Sistemi (Common European Asylum System / CEAS) oluşturmaya çalışmakta ve mültecilerle ilgili ortak bir politika oluşturmayı hedeflemektedir.³³⁴

Daha geniş bir ifade ile belirtirsek AB, mültecilere yönelik üst düzey standartları sağlamak için adil, etkili ve istismara açık olamayan bir CEAS oluşturmaya taahhüt etmektedir.³³⁵ Bu kapsamda 15-16 Aralık 1999 tarihinde gerçekleştirilen Tampere Toplantısı'nda, Cenevre Sözleşmesi ve üye devletlerin taraf oldukları anlaşmalar çerçevesinde mültecilere yönelik bir sığınma politikası oluşturulmasına karar verilmiştir.³³⁶ Ancak ortak sığınma politikası çerçevesinde 1999 yılında başlatılan bu çalışmalar, o dönemdeki mülteci hareketini önlemek üzere 2004 yılına kadar sürecek olan kısa dönemli bir süreci içermiştir.³³⁷

CEAS kapsamında ikinci safha çalışmaları 4 Kasım 2004 tarihinde AB Konseyi tarafından 2005-2010 yılları arasında adalet, güvenlik ve özgürlük konularında

³³¹ Barış Özdal, Esra Vardar Tutan, "Avrupa Birliği'nin Düzenli Göç Politikası'nın Türkiye'ye Etkileri", *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*, ed. Barış Özdal (Bursa: Dora Yayınları, 2018), 276-277.

³³² Ibid., 240.

³³³ Mehmet Yunus Çelik ve diğ., "Avrupa Birliğinin Göç/Mülteci Politikası Ve Sığınmacıların Ekonomik, Sosyal Ve Kamusal İletişim Sorunları: Kastamonu Örneği", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 57 (Temmuz, 2018): 299.

³³⁴ Zehra Hoypar, "Avrupa'da Göç ve Mülteci Olgusu", *Diaspora Araştırma Merkezi*, Şubat 2016 Raporu, Sakarya, 3.

³³⁵ "Common European Asylum System", European Commission, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum_en [e.t.:01.10.2019]

³³⁶ "Tampere Council Conclusions 1999", European Commission, 15.10.1999, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/eu-policy/tampere-council-conclusions-1999_en [e.t.:01.10.2019]

³³⁷ Akdoğan, op. cit., 54-55.

gerçekleştirilecek hedefleri içeren Lahey Programı ile başlatılmıştır.³³⁸ AB Konseyi tarafından bu program 2005 tarihli “Göçe Yönelik Küresel Yaklaşım” ile bir Avrupa göç politikasına dönüştürülmek istenmiş ve 14-15 Aralık 2006 tarihli AB Konseyi Başkanlık Sonuç Bildirgesi ile 2010 yılına kadar CEAS’ın oluşturulması kararlaştırılmıştır.³³⁹ Ancak 2010 yılına gelindiğinde de CEAS’ın oluşturulmasında başarı sağlanamamıştır. Özdal’a göre başarısızlığın sebebi AB’nin göç politikası konusunda yaşadığı ikilemdir.³⁴⁰ Buna göre; AB bir yandan insan hakları ve demokratik değerleri ön planda tutan, diğer yandan da ekonomik, güvenlik ve milli egemenliklerinin bulunduğu bir süreçte denge arayışına girmiştir. Ayrıca bir yandan kendisine yeni gelen göçmenleri engellerken bir yandan da kendisinde hali hazırda var olan göçmenlerin entegrasyonunu sağlamak için çabalamaktadır. Bu ikilemlerin sebebi ise AB’nin CEAS’ı üye devletlerin ulusal politikaları ile uluslararası ve Birlik içi anlaşmalar çerçevesinde şekillendirmeye çalışmasıdır.

Son olarak 2011-2014 sürecinde 1999 yılında başlatılan CEAS, AB tarafından reforma tabi tutulmuş ve kapsamlı bir hedefleri gerçekleştirmek için sığınma ile ilgili mevzuatında değişiklik yapmıştır. Ancak bu süreçte meydana gelen mülteci krizi, CEAS’ın genişletilmesini ve tamamlanmasını önleyici bir durum oluşturmuştur.³⁴¹

3.2.1.1.1. Dublin Sistemi

1997’de yürürlüğe giren Dublin Tüzüğü, Cenevre Sözleşmesi’nden sonra AB’nin mültecilere yönelik uyguladığı politikalarının temelini oluşturmaktadır. Tüzüğün oluşturduğu Dublin Sistemi, mültecilerin başvurularının hangi üye devletler tarafından inceleneceğini belirlemektedir.³⁴² Dolayısıyla Dublin Sistemi’nin amacı mülteci kabul sürecini hızlandırmak ve her bir başvurunun belirlenmiş tek bir devlet tarafından incelenmesini sağlamaktır.³⁴³ Böylece bir yandan mülteci krizi gibi durumlarda birçok başvuruya uğraşacak olan devletlerin yükü azaltılırken bir

³³⁸ “The Hague Programme Ten priorities for the next five years”, European Commission, 10.05.2005, https://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-05-153_en.htm [e.t.: 01.10.2019]

³³⁹ Özdal, “Avrupa Birliği’nin Göç Politikası”, op. cit., 243-244.

³⁴⁰ Ibid., 244-245.

³⁴¹ Akdoğan, op. cit., 55.

³⁴² “Country responsible for asylum application (Dublin)”, European Commission, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/examination-of-applicants_en [e.t.:01.10.2019]

³⁴³ Nevena Nancheva, “The Common European Asylum System and the failure to protect: Bulgaria’s Syrian refugee crisis”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 15, No. 4 (2015): 4.

yandan da bir kişinin tüm üye devletlerde mülteci başvurusu gerçekleştirmesiyle oluşacak sistemin kötüye kullanılması engellenmektedir.³⁴⁴

Dublin Tüzüğü, 2003 yılında Dublin Tüzüğü II ile revize edilmiştir. Bu tüzüğe göre; mültecilerin başvurularını incelemekle sorumlu devlet ilgili mültecilerin ilk ayak bastıkları AB üyesi devlet olacaktır. Ancak bu durum MENA bölgesinden Avrupa'ya doğru hareket eden mültecilerin Avrupa yolculuklarında, coğrafi konumları nedeniyle ilk ayak bastıkları ülkeler olan İspanya, İtalya ve Yunanistan'da yığılmalara neden olmaktadır.³⁴⁵

Dublin II ile ayrıca mülteci hareketlerini önleme konusunda askeri operasyonlar düzenleyerek Birliğin sınır güvenliğini sağlayacak olan Avrupa Birliği Sınırları ve Sahil Güvenlik Ajansı (Frontières Extérieures/FRONTEX) kurulmuştur.³⁴⁶ Bununla birlikte ortak bir sığınma sistemi oluşturmakla sorumlu Avrupa Sığınma Destek Ofisi (The European Asylum Support Office/EASO) ve sığınmacıların parmak izlerini kaydetmekle görevli Avrupa İltica Daktiloskopi Veri Tabanı (European Asylum Dactyloscopy Database/EURODAC)³⁴⁷ birimleri oluşturulmuştur.³⁴⁸

2013'te ise Dublin Tüzüğü III, AB tarafından onaylanmıştır. Bu tüzük, AB üyesi devletleri zorla yerinden edilmiş kişilerin mülteci başvurularını incelemekle yükümlü kılmışsa da Dublin II'deki başvuruları incelemekle zorunlu devletin ilk ayak basılan devlet olması kuralı bu tüzüğün 2. Bölümünün 2. Maddesinde korunmuştur.³⁴⁹ Ancak mülteci krizinin yaşanmasıyla mültecilerin ilk ayak bastıkları İtalya, İspanya ve Yunanistan gibi ülkelerde yığılmaların oluştuğu görülünce Mayıs 2016'da AB Komisyonu, Dublin IV Tüzüğü için bir taslak öneri hazırlamıştır. Bu taslak, mülteci başvurularını incelenmekle sorumlu devletin otomatik olarak belirlenmesini öngörmektedir. Buna göre bir üye devlet kendisi için verilen kontenjanın

³⁴⁴ Cansu Güleç, "Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları", *Tasam Akademi Dergisi*, C.2, N. 2 (Temmuz, 2015): 85.

³⁴⁵ Gordana Berc, "Croatian Experience with the Refugee Crisis on the Balkan Route and Possible Implications for Social Work Practice and Education", *Journal of Human Rights and Social Work* (October, 2018): 3, <https://doi.org/10.1007/s41134-018-0079-y> [e.t.: 01.02.2020]

³⁴⁶ Bkz. "Agencies", European Commission, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/agencies_en#6 [e.t.: 01.10.2019]

³⁴⁷ Bkz. "Identification of applicants (EURODAC)", European Commission, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/identification-of-applicants_en [e.t.: 01.10.2019]

³⁴⁸ Hoypar, op. cit., 3.

³⁴⁹ "Dublin III Yönergesi Tam Metin", İltica Haberleri, <https://ilticahaberleri.com/dublin-iii-yonergesi-tam-metin/> [e.t.: 01.10.2019]

%150'sinden fazla başvuru aldığında, o devletteki yeni başvurular AB çapında diğer devletler arasında paylaştırılacaktır.³⁵⁰

Son olarak Özdal, Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de AB'nin göç olgusunda “açıklık” ve “kontrol” olmak üzere iki özelliğin yer aldığını belirtmektedir.³⁵¹ Buna göre AB, açıklık konusunda fazla bir ilerleme kaydedememişken, sınır ve sahil güvenliğini artırma ve üçüncü devletlerle geri kabul anlaşmaları yapma gibi güvenlik konularını içeren kontrol politikalarına önem vermiştir.³⁵² Huysmans ise 2000'de yazdığı “The European Union and the Securitization of Migration” isimli makalesinde, AB'nin göç politikalarında önemli unsurlar olan Schengen Anlaşması, Dublin Tüzüğü ve Geri Kabul Anlaşmaları uygulamalarının AB'ye yönelik göçü sınırlama, kontrol altında tutma ve önleme konusunda hizmet ettiklerini belirtmektedir.³⁵³ Zira göç Avrupa'nın iç güvenliğine yönelik bir tehdit olarak görülmektedir.³⁵⁴ Böylece AB'nin Soğuk Savaş Sonrası Dönem'deki Göç Politikasının, göçün bir tehdit olarak algılanması ve dolayısıyla baş edilmesi gereken bir güvenlik sorunu olması üzerinden şekillendiği sonucu ortaya çıkmakta ve bu sebeple Avrupa'da göç güvenlikleştirilmiş bir hale gelmektedir.

3.2.1.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Avrupa Birliği Üyesi Olmayan Balkan Devletlerinin Göç Politikalarında Mültecilerin Hukuki Statüsü

1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olan Yugoslavya'nın dağılmasının ardından ortaya çıkan devletler de 1990'lı yıllar boyunca 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni ve 1967 Protokolü'nü onaylamışlardır. Bu süreçte 1992'nin Haziran ayında Slovenya, Ekim ayında Hırvatistan, 1993'ün Eylül ayında Bosna Hersek, 1994'ün Ocak ayında Kuzey Makedonya ve 2001'de Sırbistan ve Karadağ, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olmuşlardır. Bunların dışında Romanya Haziran 1992'de, Arnavutluk Ağustos 1992'de ve Bulgaristan Mayıs 1993'te Sözleşmeyi imzalamışlardır.³⁵⁵

³⁵⁰ “Country responsible for asylum application (Dublin)”, European Commission, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/examination-of-applicants_en [e.t.:01.10.2019]

³⁵¹ Özdal, “Avrupa Birliği'nin Göç Politikası”, op. cit., 235-236.

³⁵² Ibid., 246.

³⁵³ Jef Huysmans, “The European Union and the Securitization of Migration, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 38, No. 5 (December, 2000): 756-757.

³⁵⁴ Ayselin Gözde Yıldız, *The European Union's Immigration Policy Managing Migration in Turkey and Morocco* (London: Palgrave Macmillan, 2016), 43.

³⁵⁵ Ridvan Peshkopia, “Asylum In The Balkans: European Union and United Nations High Commissioner for Refugees Assistance to Balkan Countries for Establishing Asylum Systems”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 5, No. 2 (August, 2006): 220.

Süreç içerisinde bu devletlerden bazıları AB'ye üye oldukları için mülteci hakları konusunda bir önceki başlıkta belirtilen yükümlülükleri kabul etmişlerdir. Diğer taraftan AB üyesi olmayan Balkan devletleri ise hem AB'nin zorlamasıyla hem de AB entegrasyonunun koşullarını karşılamak maksadıyla AB'nin mültecilere yönelik uyguladığı yasal çerçeveyi benimsemişlerdir.³⁵⁶ Dolayısıyla AB üyesi olmayan Balkan devletleri de tıpkı AB üyesi devletler gibi sığınmacıların geri gönderilmeme ilkesi ve ayrımcılık yapılmama ilkesi gibi haklarını korumakla yükümlüdür. Ancak ileride ayrıntılı olarak anlatılacağı üzere 2015-2016 mülteci krizi kapsamında bu devletler krizin yüklediği sorumluluklardan kaçmak adına uluslararası hukuku ve AB müktesebatını kendi çıkarları doğrultusunda yorumlamışlar ve kendilerini transit ülkeler olarak tanımlayarak konuya güvenlik açısından yaklaşmışlardır.³⁵⁷ Dolayısıyla AB üyesi olamayan devletler de mülteci krizi çerçevesinde göç politikalarında güvenlikleştirme yoluna gitmişlerdir.

3.2.1.3. Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Türkiye'nin Göç Politikalarında Mültecilerin Hukuki Statüsü

Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne 29 Ağustos 1961 tarihinde coğrafi sınırlama ile taraf olmuştur.³⁵⁸ Daha sonra zamansal ve coğrafi sınırlamayı kaldıran 1967 Protokolü'ne ise Bakanlar Kurulu'nun 1 Temmuz 1968 tarihli kararı ile katılmıştır. Ancak Türkiye, Protokolü imzalarken 1951 Sözleşmesi ile getirdiği coğrafi sınırlamayı kaldırmamış ve günümüze kadar muhafaza etmeye devam etmiştir.³⁵⁹ Dolayısıyla Türkiye'nin göç politikasının temelini oluşturan 1994 Yönetmeliği'nde mülteci tanımı, Cenevre Sözleşmesi'ndeki tanıma coğrafi sınırlama dışında uygun olmaktadır.³⁶⁰ Bununla birlikte 4 Nisan 2013 tarihinde 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) çıkarılmış ve bu kanunda da coğrafi sınırlama yerini korumuştur. Dolayısıyla hem 1994 Yönetmeliği'nde hem de YUKK'un 61.

³⁵⁶ Neža Kogovšek Šalamon, "Asylum Systems in the Western Balkan Countries: Current Issues", *International Migration*, Vol. 54, No. 6 (December, 2016): 153.

³⁵⁷ Ibid., 153.

³⁵⁸ Uğur Özgöker, Gözde Doğan, *Uluslararası Göç ve Mülteci Krizi* (İstanbul: Der Yayınları, 2019), 21.

³⁵⁹ "Coğrafi Sınırlama", madde 14, <http://www.madde14.org/index.php?title=Co%C4%9Fraf%C4%B1n%C4%B1rlama> [e.t.: 02.10.2019]

³⁶⁰ "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik", 1994, Md. 3 ve 10.

maddesinde sadece Avrupa'dan gelen yerinden edilmiş kişiler mülteci olarak tanınmıştır.³⁶¹ Diğer bölgelerden gelen kişiler ise şartı mülteci olarak kabul edilmiştir. Bu tanıma göre şartlı mülteci statüsü; Avrupa dışından gelen kişilere, üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar geçici süreliğine verilmektedir.³⁶²

Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi sınırlama ile kabul etmiş olması nedeniyle sadece Avrupa'dan gelenlere mülteci statüsü vermesi ve diğer bölgelerden gelen kişiler için uyguladığı şartlı mülteci statüsü uygulaması, göç politikasının sınırlandırıcı bir forma sahip olduğunu göstermektedir. Her ne kadar şartlı mülteci statüsüne sahip olan kişilerin mülteci statüsünde tanınan temel haklara erişiminde herhangi bir farklılık bulunmasa da³⁶³ bu haklardan sadece geçici bir süreliğine faydalanabilecek olmaları Türkiye'de de göç konusunun güvenlikleştirildiğini göstermektedir.

Ancak Türkiye'nin mültecilere yönelik uyguladığı politikanın tamamen güvenlik boyutlu olduğu söylenemez. Zira 2011 yılında kapılarına dayanan ve günümüzde sayıları milyonları aşan Suriyeli mültecilere yönelik uyguladığı açık kapı politikasını ve sonrasında bu kişilerin haklarını korumaya yönelik gerçekleştirdiği düzenlemeleri sadece güvenlik boyutuyla açıklamaya kalkmak yetersiz kalacaktır. Öyle ki Türkiye, 2011'den itibaren Suriyeli mültecilere 1994 Yönetmeliğinin 10. Maddesine göre sığınma hakkı vermiş ve dolayısıyla bu kişilerin geri gönderilmeme ilkesini tanımıştır.³⁶⁴ Bununla birlikte 30 Mart 2012 tarihinde "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge" ve YUKK'un 91. maddesine dayanarak 13.10.2014 tarihli ve 2014/6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarmıştır.³⁶⁵ Bu düzenlemelerle Suriyeli mültecilerin geçici koruma kapsamında oldukları kabul edilmiştir.

³⁶¹ "Mülteci", T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/multeci> [e.t.: 02.10.2019]

³⁶² "Şartlı Mülteci", T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/sartli-multeci> [e.t.: 02.10.2019]

³⁶³ Hakan Bostan, "Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Uyum, Vatandaşlık ve İskân Sorunu", Göç Araştırmaları Dergisi, C. 4, S. 2 (Aralık, 2018): 50.

³⁶⁴ Ibid., 51.

³⁶⁵ "Türkiye'de Geçici Koruma", T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma> [e.t.: 02.10.2019]

3.2.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi’nde Mülteci Krizi

Soğuk Savaş sonrası süreçte Balkan BGK’sı içerisinde mülteci hareketi ilk kez 1990’da Yugoslavya’nın dağılmasıyla ortaya çıkan silahlı çatışmaların beraberinde meydana getirmiştir. Öyle ki 1991-1995 yılları arasında meydana gelen çatışmalarda Bosna Hersek nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan 4,4 milyon insan zorla yerinden edilmiştir.³⁶⁶ Bu süreçte Hırvatistan 1992 yılında Bosna Hersek’ten 324 bin mülteciyi kabul etmiştir.³⁶⁷ Slovenya’da ise Bosna savaşıdan 70 bin mülteci bulunmuştur.³⁶⁸ 1996 yılı verilerine göre ise Sırbistan, Bosna’dan 266,279 mülteci ve Hırvatistan’dan 330,123 mülteci kabul etmiştir.³⁶⁹ Yaklaşık 25,000 kişi Türkiye’ye gelirken,³⁷⁰ AB üyesi devletler ise (Almanya 342,500 ve Avusturya 88,609 kişiyi olmak üzere) 584 bin yerinden edilmiş kişiyi kabul etmiştir.³⁷¹ Yerinden edilmiş insanların çoğu çatışmalar sona erdikten sonra ülkelerine geri gönderilmek umuduyla mülteci statüsü yerine geçici koruma statüsü elde etmiştir.³⁷²

Diğer bir zorla yerinden edilme süreci ise 1998-1999 yıllarında Kosova’da yaşanan çatışmalarda ortaya çıkmıştır. Bu süreçte 600 bin Kosovalı Arnavut mülteci olurken 400 bin kişi de ülke içi mülteci konumuna gelmiştir.³⁷³ İnsani Tahliye Programı (Humanitarian Evacuation Programme) çerçevesinde 92 bin Kosovalı mülteci, 29 ülkede kabul edilmiştir.³⁷⁴ Savaşın ardından Kosovalı Arnavutların büyük bölümü

³⁶⁶ Kristen Young, “UNHCR and ICRC in the Former Yugoslavia: Bosnia-Herzegovina” *IRRC*, Vol. 83, No. 843 (September, 2001): 782-783.

³⁶⁷ Joanne Thorburn, “Transcending Boundaries: Temporary Protection and Burden-sharing in Europe”, *International Journal of Refugee Law*, Vol. 7, No. 3 (1995): 473.

³⁶⁸ Sardelić, op. cit., 2.

³⁶⁹ Vesna Lukic, Viladimir Nikitovic, “Refugees from Bosnia and Herzegovina in Serbia: A Study of Refugee Selectivity”, *International Migration*, Vol. 42, No. 4 (2004): 94.

³⁷⁰ Kader Özlem, “Cumhuriyet Döneminde Balkanlar’dan Türkiye’ye Yönelik Göç Hareketleri”, *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*, ed. Barış Özdal (Bursa: Dora Yayınlar, 2018), 113.

³⁷¹ Khalid Koser, Richard Black, “the ‘Temporary Protection’ of Refugees in the European Union”, *International Migration*, Vol. 37, No. 3 (1999): 539.

³⁷² Ibid., 536.

³⁷³ “Kosovar Refugees”, *Migration News*, Vol. 6, No. 5 (May, 1999): <https://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=1801#targetText=Kosovar%20Refugees,refugees%20or%20internally%20displaced%20people.> [e.t.: 16.09.2019]

³⁷⁴ Michael Barutciski, “Lessons from the Kosovo Refugee Crisis: Innovations in Protection and Border-sharing” *Journal of Refugee Studies*, Vol. 14, No. 2 (2001): 101.

ülkelerine geri dönerken 200 bin Kosovalı Sırp, Sırbistan'ın çeşitli bölgelerinde yerinden edilmiş bir şekilde kalmıştır.³⁷⁵

Görüldüğü üzere bu süreçte yaşanan mülteci hareketlerinin bir bölümü bölge içerisinde (iç göç) gerçekleşirken diğer bir bölümü de bölgeden diğer bölgelere (dış göç) doğru gerçekleşmiştir. Ayrıca bölgedeki ekonomik ve siyasi koşulların yetersizliği nedeniyle Soğuk Savaş'ın ardından günümüze kadar olan süreçte göçün yönünün bölgeden dışarıya doğru olması Balkan BGK'nın karakteristik bir özelliği olmuştur. Öyle ki 2015-2016 mülteci krizinin ortaya çıkışı da 2015'in başlarında yaklaşık 10 bin Kosovalı'nın Avrupa'ya ulaşmak için yasadışı ve düzensiz bir şekilde Sırbistan-Macaristan sınırını geçmesiyle gerçekleşmiştir.³⁷⁶

3.2.2.1. 2015-2016 Mülteci Krizi'nin Batı Balkan Rotası'nın Ortaya Çıkışı ve Nedenleri

UNHCR'nin 2017 raporlarına göre Suriye'de devam eden iç savaş nedeniyle 9 milyon Suriye vatandaşı yerinden edilmiştir.³⁷⁷ 2015'te bu sayının 1,8 milyonu ise AB sınırlarından geçiş yapmıştır.³⁷⁸ 2015 yazından itibaren özellikle Suriyeli mültecilerin büyük bölümünün Avrupa'ya ulaşmak için Balkanlar üzerinden geçen yolları kullanmasıyla Batı Balkan Rotası ortaya çıkmıştır. Bu rota Türkiye'den başlayarak Yunanistan- Kuzey Makedonya-Sırbistan hattını takip etmekte, Sırbistan'dan sonra ise sınırların kapatılmasına bağlı olarak ya Macaristan'dan ya da Hırvatistan-Slovenya üzerinden geçmekte ve nihai olarak Avusturya'dan Almanya'ya ulaşmaktadır.³⁷⁹ Bu süreçte Türkiye'den Almanya'ya kadar rota üzerinde bulunan AB üyesi ve AB üyesi olmayan bölge devletleri kendilerini

³⁷⁵ Biljana Đorđević, "Whose Rights, Whose Return? The Boundary Problem and Unequal Restoration of Citizenship in the Post-Yugoslav Space", *Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics*, Vol. 14, No. 2 (January 2015): 132.

³⁷⁶ "German police sent to Serbia-Hungary border to stem Kosovo exodus", Reuters, 12.02.2015, <https://www.reuters.com/article/us-germany-kosovo-migrants/german-police-sent-to-serbia-hungary-border-to-stem-kosovo-exodus-idUSKBN0LG21H20150212> [e.t.: 11.09.2019]

³⁷⁷ Murat Necip Arman, "the Syrian Refugee Crisis and the European Union Conditionality", *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*, C. 1, S. 2 (2017): 13.

³⁷⁸ Jon Henley, "What is the Current State of Migration Crisis in Europe", The Guardian, 21.11.2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/jun/15/what-current-scale-migration-crisis-europe-future-outlook> [e.t.:11.09.2019]

³⁷⁹ Jovana Arsenijevic, "A crisis of protection and safe passage: violence experienced by migrants/refugees travelling along the Western Balkan corridor to Northern Europe", *Conflict and Health*, Vol. 11, No. 6 (2017): 2.

Almanya'ya ulaşmak için toprakları üzerinden geçen geniş çapta bir mülteci hareketinin içinde bulmuşlardır.³⁸⁰

Şekil 3.1: Ekim 2015-Mart 2016 Sürecinde Aktif Bir Şekilde Kullanılan Batı Balkan Göç Rotası

Kaynak: “Migration to Europe Through the Western Balkans”, REACH, http://www.reachresourcecentre.info/system/files/resource-documents/reach_report_consolidated_report_on_migration_to_europe_through_the_western_balkans_2015-2016_july_2016_0.pdf [e.t.: 11.09.2019]

Batı Balkan Rotası'nın ortaya çıkışının nedenlerinden birisi İtalya'nın yürüttüğü Mare Nostrum olarak bilinen deniz operasyonunun 31 Ekim 2014 tarihinde AB'nin ilave fonlamayı onaylamaması üzerine sona erdirilmesidir. İngiltere bu arama ve kurtarma operasyonuna mülteciler için bir çekiş faktörü (pull factor) oluşturduğu gerekçesiyle karşı çıkmıştır.³⁸¹ Zira bu operasyon mültecileri Akdeniz üzerinden Avrupa kıyılarına ulaşmak için tehlikeli bir yolcuğu göze almaları konusunda cesaretlendirici bir rol üstlenmiştir. Mare Nostrum operasyonunun sonlandırılmasıyla yerine 1 Kasım 2014'te FRONTEX çerçevesinde yürütülen Triton Operasyonu başlatılmıştır. Bu operasyon öncekine nazaran çok daha küçük çapta bir arama ve kurtarma amacı gütmüştür.³⁸²

³⁸⁰ Patrick Kingsley, “Croatia Overwhelmed by Volume of Refugees Crossing From Serbia”, The Guardian, 17.09.2015 <https://www.theguardian.com/world/2015/sep/17/croatia-overwhelmed-by-volume-of-refugees-crossing-from-serbia> [e.t.: 11.09.2019]

³⁸¹ Pierluigi Musarò, “Mare Nostrum: the visual politics of a military-humanitarian operation in the Mediterranean Sea”, *Media, Culture & Society*, Vol. 39, No. 1 (2017): 4.

³⁸² Triton Operasyonu, Mare Nostrum'dan farklı olarak arama ve kurtarma operasyonunu içermemekte ve onun sadece üçte biri kadar bir bütçesine sahiptir. Bu operasyonda 6 gemi, 2 uçak ve

Operasyon çapının küçültülmesi 2015 Nisan ayında Akdeniz rotası üzerinden İtalya'ya ulaşmaya çalışan 700 civarında mültecinin Lampedusa Adası'nın yakınlarında boğulmasına neden olmuş³⁸³ ve bu durum da mültecilerin Akdeniz'den İtalya'ya geçmeleri konusunda itiş faktörü (push factor) teşkil etmiştir. Zira Avrupa'ya İtalya üzerinden ulaşmak isteyen mültecilerin sayısında bir yıl içerisinde yaşanan düşüş, mülteci rotasının Akdeniz yerine Ege Denizi'ne yöneldiğinin bir göstergesi olmuştur. Öyle ki 2014 yılında Avrupa'ya ulaşan toplam 283,532³⁸⁴ mültecinin 170,664'ü (%60'1'i) İtalya üzerinden gelirken³⁸⁵, 2015 yılında Avrupa'ya ulaşan toplam 1.005.504 mültecinin sadece 150,317'si (%14,9'u) İtalya üzerinden gelmiştir.³⁸⁶ Sonuç olarak Orta Doğu'daki mülteciler 2015 yılından itibaren artık Akdeniz yerine Ege Denizi'ni tercih etmeye başlamışlardır. Zira uzun mesafesi nedeniyle daha pahalı ve tehlikeli olan Akdeniz üzerinden İtalya'ya ulaşmaktansa, kısa bir mesafeden oluşan ve bu nedenle daha ucuz ve az tehlikeli olan Ege Denizi, mülteciler için daha cazip bir rota haline gelmiştir.³⁸⁷

Batı Balkan Rotası'nın ortaya çıkışının diğer bir nedeni de ileride ayrıntılı olarak anlatılacağı üzere, rota üzerinde bulunan Balkan devletlerinin kendilerini birer transit ülke olarak tanımlamaları olmuştur. Özellikle 18 Haziran 2015 tarihinde Kuzey Makedonya'nın mültecilerin geçişlerine izin vermeyen sığınma politikasını değiştirip 3 gün içerisinde yapılması şartıyla bu geçişlerin ülke üzerinden transit olarak gerçekleştirilmesine izin vermesi Türkiye'de bulunan mülteciler için Ege Denizi'ni kullanmaları konusunda bir çekici faktör oluşturmuştur.³⁸⁸

1 helikopter kullanılmaktadır. "UK opposes future migrant rescues in Mediterranean", bbc, 28.10.2014, <https://www.bbc.com/news/uk-29799473> [e.t.: 11.09.2019]

³⁸³ Patrick Kingsley, "700 Migrant Feared Dead in Mediterranean Shipwreck" 19.04.2015. <https://www.theguardian.com/world/2015/apr/19/700-migrants-feared-dead-mediterranean-shipwreck-worst-yet> [e.t.: 11.09.2019]

³⁸⁴ "10 Trends Shaping Migration" European Political Strategy Centre, https://ec.europa.eu/epsc/sites/epsc/files/epsc_-_10_trends_shaping_migration_-_web.pdf [e.t.:11.09.2019]

³⁸⁵ "Annual Risk Analysis 2015", FRONTEX, April 2015, Warsaw 5-6. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2015.pdf#page=21 [e.t.:11.09.2019]

³⁸⁶ "Irregular Migrant, Refugee Arrivals in Europe Top One Million in 2015: IOM", International Organization for Migration, 22.12.2015, <https://www.iom.int/news/irregular-migrant-refugee-arrivals-europe-top-one-million-2015-iom> [e.t.: 11.09.2019]

³⁸⁷ Ben Hubbard, "Money Flows With Refugees, and Life Jackets Fill the Shops", The New York Times, 26.09.2015, <https://www.nytimes.com/2015/09/27/world/middleeast/money-flows-with-refugees-and-life-jackets-fill-the-shops.html> [e.t.:11.09.2019]

³⁸⁸ Sardelić, op. cit., 13.

Diğer taraftan 25 Ağustos 2015 tarihinde Almanya Federal Göç ve Mülteci Dairesi (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge/BAMF)'nin Suriye vatandaşları için Dublin Düzenlemesinin kısıtlayıcı prosedürlerine bağlı kalınmasının faydalı bir durum olmayacağını açıklaması³⁸⁹ ve bunun yerine Almanya'nın Dublin 3 Düzenlemesinin 17. maddesini uygulaması Batı Balkan Rotası'nın ortaya çıkmasını sağlayan bir başka sebep olmuştur.³⁹⁰ Buna göre Almanya'nın kendisine ulaşan mültecileri geri göndermek yerine hoşgörüyü karşılayacak ve onlar için geçici koruma sağlayacak olması Türkiye'de bulunan birçok mültecinin Balkanlar'a doğru hareket etmelerine yol açmıştır.³⁹¹

3.2.2.2. 2015-2016 Mülteci Krizi'nde Batı Balkan Rotası'nın Durumu

Batı Balkan Rotası'nın mülteci hareketi konusunda yoğunluk kazanması 2015'in başlarında 10 bin Kosovalı'nın sığınma arayışıyla Sırbistan-Macaristan sınırını geçmesiyle başlamıştır.³⁹² Ancak Macaristan bu göçü siyasi bir konu olarak tanımlamak yerine Kosova'daki kötü sosyo ekonomik koşullardan kaçan ekonomik göçmenler olarak sınıflandırmıştır.³⁹³ Bununla birlikte 2015 Ağustos ayında Avusturya ve Macaristan sınırında bir kamyonetin kasasında 71 kişinin cesedinin bulunması ve daha sonra bu cesetlerin Suriye ve diğer bölgelerden gelen insanlara ait olduğunun tespit edilmesi yeni bir zorunlu göç yolu olan Batı Balkan Rotası'nın ortaya çıktığının sinyallerini vermiştir.³⁹⁴ Rota daha önceleri insan kaçakçılığı için

³⁸⁹ “Obscure German Tweet Helped Spur Migrant March From Hungary”, The Wall Street Journal 10.09.2015, <https://www.wsj.com/articles/obscure-german-tweet-help-spur-migrant-march-from-hungary-1441901563>, [e.t.: 11.09.2019]

³⁹⁰ Dublin Sözleşmesi 17. Madde: Herhangi bir üye devlet, kendisine veya başka bir üye devlete yapılan uluslararası koruma için başvuranın aile üyeleri ve akrabalarını bir araya getirme noktasında özellikle insani nedenlerden dolayı, başvuruyu inceleme yetkisi kendisinde olmasa bile sorumluluk kriterlerinden taviz vermemelidir. “EN - Dublin III Regulation, Regulation (EC) No. 604/2013 of 26 June 2013 (recast Dublin II Regulation)”, European Database of Asylum Law, https://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/en-dublin-iii-regulation-regulation-ec-no-6042013-26-june-2013-recast-dublin-ii-regulation#toc_185 [e.t.: 11.09.2019]

³⁹¹ Liz Sly, “8 reasons Europe’s refugee crisis is happening now”, The Washington Post, 18.09.2015 <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/09/18/8-reasons-why-europes-refugee-crisis-is-happening-now/> [e.t.: 11.09.2019]

³⁹² Fatos Bytyci, Krisztina Than, “Dramatic surge in Kosovars crossing illegally into EU”, Reuters, 04.02.2015, <https://www.reuters.com/article/us-kosovo-eu-migrants/dramatic-surge-in-kosovars-crossing-illegally-into-eu-idUSKBN0L811120150204> [e.t.: 16.09.2019]

³⁹³ Attila Juhász, Csaba Molnár, Edit Zgut, *Refugees, Asylum and Migration Issues in Hungary*, (Prague: Heinrich-Böll-Stiftung, 2017), 9.

³⁹⁴ International Organization for Migration, “Migrant deaths and disappearances worldwide: 2016 analysis”, *IOM’s Global Migration Data Analysis Centre*, No: 8 (March, 2017): 1-16. 5-6. ISSN 2415-1653

kullanılması nedeniyle aslında yeni bir rota değildir.³⁹⁵ Ancak 2015 yazından itibaren devletlerin baskın bir şekilde bu rotayı kullanan göçmenlerin geçişlerini kontrol altına alması rotayı karakterize eden yeni bir durum olmuştur.

Yaşanan gelişmeler çerçevesinde 2015 yazından Türkiye-AB arasındaki mutabakatın imzalandığı 20 Mart 2016 tarihine kadar olan süreçte benzeri görülmemiş sayıda mülteci ve göçmen Yunanistan’a ulaşmış ve Balkanlar üzerinden geçiş yapmıştır.³⁹⁶ Zira 2015 yılının Ocak-Temmuz ayları arasında Yunanistan’a ulaşan mültecilerin toplam sayısı 125 bin civarındayken bu sayı sadece Ağustos ayında 108 bine ve Eylül ayında ise 147 bine çıkmıştır (bkz. Şekil 3.2).

Şekil 3.2: 2015 Yılı Boyunca Yunanistan ve İtalya’ya Ulaşan Mülteci Sayılarının Aylık Gösterimi

Aylar	Yunanistan’a Varışlar	İtalya’ya Varışlar
Ocak	1,694	3,528
Şubat	2,873	4,354
Mart	7,874	2,283
Nisan	13,556	16,063
Mayıs	17,889	21,235
Haziran	31,318	22,891
Temmuz	54,889	23,186
Ağustos	107,843	22,609
Eylül	147,123	15,922
Ekim	211,663	8,916
Kasım	151,249	3,218
Aralık	108,742	9,637
Toplam	856,723	153,842

Kaynak: “the Refugee Crisis Through Statistics: a Compilation for Politicians, Journalists and Other Concerned Citizens”, European Stability Initiative, 30.01.2017 <https://www.esiweb.org/pdf/ESI%20-%20The%20refugee%20crisis%20through%20statistics%20-%2030%20Jan%202017.pdf> [e.t.:11.09.2019]

³⁹⁵ Lejla Mavris, “Human Smugglers and Social Networks: Transit Migration Through The States Of Former Yugoslavia”, *UNHCR*, No: 72 (December, 2002): 1-14. 1-2. ISSN 1020-7473

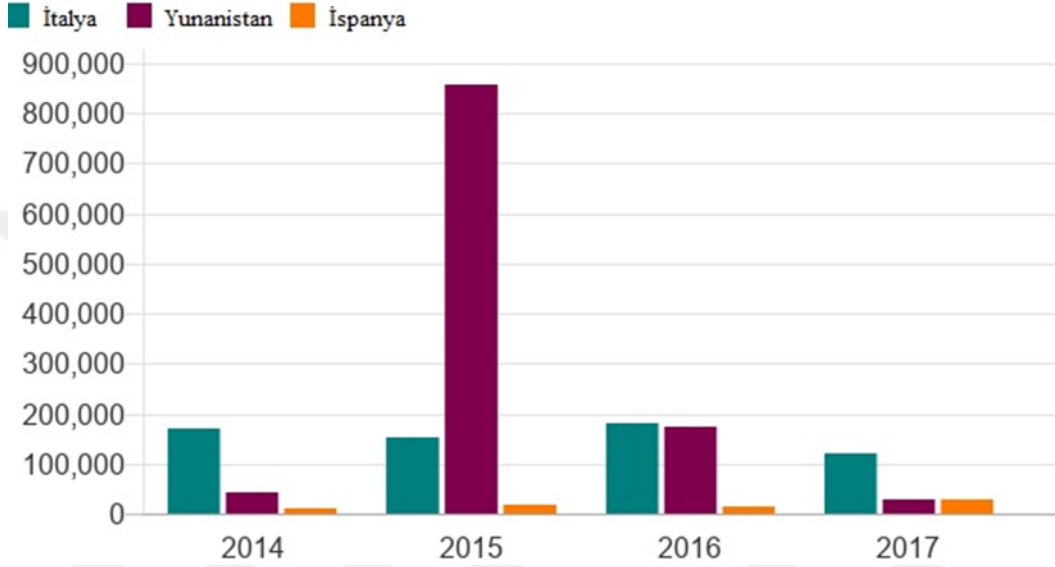
³⁹⁶ Aslı Okyay, Jonathan Zaragoza-Cristiani, “The Leverage of the Gatekeeper: Power and Interdependence in the Migration Nexus between the EU and Turkey”, *The International Spectator*, Vol. 51, No. 4 (October, 2016): 53.

2015'in sonuna gelindiğinde Türkiye'den Yunanistan'a gelen mültecilerin toplam sayısı bir önceki yıla göre (50 bin 834³⁹⁷) yaklaşık 17 kat artarak 856 bin 723'e ulaşmıştır (bkz. Şekil 3.3).

Şekil 3.3: 2014-2017 Yılları Arasında İtalya, Yunanistan ve İspanya'ya Ulaşan Toplam Mülteci Sayısı

Göçmenler ve Mülteciler

2014-17 yıllarında arasındaki Toplam Varışlar

Kaynak: "Migration to Europe in charts" bbc, 11.09.2018 <https://www.bbc.com/news/world-europe-44660699> [e.t.:11.09.2019]

Bu mültecilerin büyük çoğunluğu Türkiye-Yunanistan kara sınırlarını kullanmak yerine Ege Denizi üzerinden Yunanistan'a gelmişlerdir. Mültecilerin Avrupa yolculuklarında daha kolay ve güvenli bir rota olan kara yollarını kullanmak yerine küçük botlarla Ege Denizi'ni geçerek hayatlarını tehlikeye atmak zorunda kalmalarının nedeni ise 2012'de Yunanistan'ın ve 2014 yılında da Bulgaristan'ın Türkiye ile kara sınırları boyunca tel örgü çekmeleri olmuştur.³⁹⁸ Zira 2015 yılı boyunca Yunanistan'a ulaşan toplam mülteci sayısının 816 bin 752'si bu ülkeye deniz yoluyla gelirken sadece 34 bin 215'i Bulgaristan ve Yunanistan kara sınırlarını kullanmıştır.³⁹⁹

³⁹⁷ FRONTEX, "Annual Risk Analysis", op. cit., 16.

³⁹⁸ Nick Thorpe, "Migrant crisis: Bulgaria tightens border with Turkey", BBC News, 03.06.2016 <https://www.bbc.com/news/world-europe-36435420> [e.t.:11.09.2019]

³⁹⁹ "Irregular Migrant, Refugee Arrivals in Europe Top One Million in 2015: IOM", International Organization for Migration, 22.12.2015, <https://www.iom.int/news/irregular-migrant-refugee-arrivals-europe-top-one-million-2015-iom> [e.t.: 11.09.2019]

Mülteciler Ege Denizi'nin karşı kıyısındaki ilk durakları olan Yunanistan'a vardıklarında ise Almanya ve diğer Batı Avrupa ülkelerine ulaşmak için uzun bir karayolu kullanmışlardır. Yunanistan'dan başlayarak önce Kuzey Makedonya'ya oradan da yürüyerek Sırbistan'a ulaşmışlardır. Uluslararası Göç Örgütü (International Organisation of Migration/IOM)'nün raporlarına göre sadece 2015 yılında yaklaşık 815 bin mülteci Kuzey Makedonya⁴⁰⁰ ve Sırbistan⁴⁰¹ üzerinden geçmiştir.

Mülteciler, Sırbistan'dan sonra ise Schengen Alanı içinde bulunması nedeniyle Avusturya ve Almanya'ya ulaşmanın daha kolay yolu olan Macaristan'a ilerlemişlerdir.⁴⁰² 2015 baharında Macaristan, Sırbistan'dan kendisine gelen mültecilerin günden güne artarak büyük sayılara ulaşmasından (2015 boyunca 411 bin 515⁴⁰³) şikâyet etmeye başlamış ve Eylül ayının ortalarında Sırbistan sınırına dikenli tel örgü çekerek bu sınırı kapatmıştır. Bu durum mültecileri yeni bir rota oluşturmak zorunda bırakmış ve 16 Eylül gecesi binlerce mülteci Macaristan'a Hırvatistan üzerinden girmek için bu ülkeye hareket etmiştir.⁴⁰⁴ Yılsonuna kadar Yunanistan'dan gelip Hırvatistan⁴⁰⁵ ve Macaristan'a ulaşan toplam mülteci sayısı 764 bin 38 olmuştur.⁴⁰⁶ Bu artış sonucunda Macaristan, Hırvatistan sınırını da dikenli tel örgülerle çevirmiş ve bir ay sonra da bu sınırı kapatmıştır. Macaristan'ın Sırbistan ve Hırvatistan ile olan sınırlarını dikenli tel örgülerle kapatmasının ardından, mülteciler tekrar yeni bir rota oluşturmak zorunda kalmış ve Ekim ayının ortalarında Avrupa'ya ulaşmak için Hırvatistan üzerinden Slovenya'ya ilerlemişlerdir. Slovenya

⁴⁰⁰ "Former Yugoslav Republic of Macedonia", European Commission, 07 February 2018, Brussels, 1-2. https://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/fyrom_en.pdf [e.t.:11.09.2019]

⁴⁰¹ "Serbia: Response to the Refugee Crisis", Delegation of the European Union to the Republic of Serbia", 21.01.2017, <https://europa.rs/serbia-response-to-the-refugee-crisis/?lang=en#targetText=In%202015%2C%20the%20government%20registered,000%20refugees%20passing%20through%20Serbia.> [e.t.:11.09.2019]

⁴⁰² "Migration Issues in Hungary", International Organization for Migration, <http://www.iom.hu/migration-issues-hungary> [e.t.: 12.09.2019]

⁴⁰³ Ibid.,

⁴⁰⁴ Ekin Günaysu, "Avrupa ve Balkanlar'daki Mülteci Krizi", *Avrasya İncelemeleri Merkezi*, No: 144 (Kasım, 2015): 3.

⁴⁰⁵ AB Temel Haklar Ajansı (The EU Agency for Fundamental Rights/FRA) raporlarına göre 16 Eylül-20 Kasım 2015 periyodunda 432 bin göçmen Hırvatistan'a giriş yapmıştır. "Regular overviews of migration-related fundamental rights concerns", European Union Agency for Fundamental Rights, <https://fra.europa.eu/en/theme/asylum-migration-borders/overviews> [e.t.: 12.09.2019]

⁴⁰⁶ "Risk Analysis 2015", FRONTEX, March 2016, Warsaw, 16. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annula_Risk_Analysis_2016.pdf [e.t.: 12.09.2019]

İçişleri Bakanlığı 18 Eylül 2015 ve 9 Mart 2016 periyodunda 477 bin 791 göçmenin yasadışı bir şekilde Slovenya sınırını geçtiğini açıklamıştır.⁴⁰⁷

2016 yılına gelindiğinde Türkiye üzerinden Balkanlar’a doğru hareket eden mülteciler bu yılın ilk üç ayında bölgeyi etkilemeye devam etmiştir. Bu üç aylık süreç içerisinde Türkiye’den Yunanistan’a 151 bin 452 mülteci daha giriş yapmıştır (bkz. Şekil 3.4). Balkan BGK’sı açısından benzeri görülmemiş bu mülteci hareketi ancak 2016 Mart’ının sonunda Türkiye ve AB arasında yapılan mutabakatla büyük ölçüde durdurulmuştur.

Şekil 3.4: 2016 Yılı Boyunca Yunanistan’a Deniz Yoluyla Ulaşan Mülteci Sayılarının Aylık Gösterimi

Aylar	Varışlar	Toplam
Ocak	67,415	Ocak-Mart 151,452
Şubat	57,066	
Mart	26,971	
Nisan	3,650	Nisan-Aralık 21,995
Mayıs	1,721	
Haziran	1,554	
Temmuz	1,920	
Ağustos	3,447	
Eylül	3,080	
Ekim	2,970	
Kasım	1,991	
Aralık	1,662	
Toplam	173,447	

Kaynak: “The Refugee Crisis Through Statistics: a Compilation for Politicians, Journalists and Other Concerned Citizens”, European Stability Initiative, 30.01.2017 <https://www.esiweb.org/pdf/ESI%20-%20The%20refugee%20crisis%20through%20statistics%20-%2030%20Jan%202017.pdf> [e.t.:11.09.2019]

⁴⁰⁷ Sardelić, op. cit., 2.

3.2.3. Mülteci Krizinin Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi'nde Ortaya Çıkardığı Tehditler

2015 yılının başlarından 2016'nın Mart ayına kadar olan süreçte bir milyondan fazla mülteci Balkanlar'a hareket etmiştir.⁴⁰⁸ Bu göç hareketiyle birlikte Soğuk Savaş'ın ardından sürekli göç veren Balkan BGK'sı ilk kez göç alan bir bölge konumuna gelmiştir.⁴⁰⁹ Özellikle Batı Balkan Rotası üzerinde yer alan Yunanistan, Kuzey Makedonya, Sırbistan, Hırvatistan ve Slovenya gibi Balkan devletleri bu göç hareketinden büyük ölçüde etkilenirken diğer bölge devletleri göçten fazla etkilenmese bile mevcut rotanın kendilerini de içerecek şekilde değişmesinden endişe duymuşlardır.

Bununla birlikte mülteci krizi sürecinde tüm Balkan devletleri üzerinde asıl korku yaratan durum Almanya veya Avusturya'nın sınırlarını kapatması durumunda yaklaşık bir milyon mültecinin Balkan BGK'sı içerisinde sıkışıp kalması olmuştur.⁴¹⁰ Zira bu derece geniş çaptaki bir mülteci kitlesinin Balkanlar'a yerleşmesi durumunda Balkan BGK'ına yönelik birçok tehdidin ortaya çıkması da söz konusu olacaktır.

Daha ayrıntılı olarak belirtirsek mülteci krizi çerçevesinde Balkanlar'a hareket eden mültecilerin %56,1'i Suriyeli, %24,4'ü Afgan ve %10,3'ü Iraklı olması nedeniyle Müslüman kimliğinin yoğunlukta olduğu görülmektedir.⁴¹¹ Müslüman kimliğinin Balkan BGK'sının özellikle bir kısmında düşman kimlik olarak görüldüğünden çalışmamızın ikinci bölümünde bahsedilmiştir. Dolayısıyla mülteci krizi çerçevesinde Balkanlar'a hareket eden mültecilerin çoğunluğunun Müslüman kimliğine sahip olması Balkan BGK'sında toplumsal güvenliğe yönelik bir tehdit oluşturmuştur.⁴¹²

⁴⁰⁸ Yiannis Sakellis, "The refugee crisis in Greece in the aftermath of the 20 March 2016 EU-Turkey Agreement", European Social Policy Network (ESPN) Flash Report, No: 64, August 2016, 1. <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=16180&langId=en> [e.t.: 10.10.2019]

⁴⁰⁹ Rifat Sait, "Balkanlarda Mülteci Krizi", Balkan Günlüğü, 22.02.2016 <https://balkangunlugu.com/2016/02/22/balkanlarda-multeci-krizi/> [e.t.: 12.09.2019]

⁴¹⁰ M. Cem Oğultürk, Ferhat Dağıstan, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Almanya'nın Balkanlar'a Etkisi", *Savunma Bilimleri Dergisi*, C. 16, S. 1 (Mayıs, 2017), 48.

⁴¹¹ "Nationality of Arrivals to Greece, Italy and Spain: January – December 2015", UNHCR, <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/46811> [e.t.: 16.09.2019]

⁴¹² Gert Pickel, "Perceptions of Plurality: The Impact of the Refugee Crisis on the Interpretation of Religious Pluralization in Europe", *Religion in the European Refugee Crisis*, ed. Ulrich Schmiedel, Graeme Smith (New York: Palgrave Macmillan, 2018), 28.

Özellikle 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları'nın ardından Avrupa'da radikal sağın güç kazanmasının⁴¹³ ve daha sonra sağ partilerin Balkanlar'ı da içerecek şekilde Avrupa'da yükselişe geçmesinin etkisiyle⁴¹⁴, Avrupa ve Balkanlar'da Müslümanlara yönelik önyargılar artmıştır. Ayrıca 2015 Kasım'da Paris'te, 2016 Nisan'da Brüksel Havalimanı'nda ve 2016 Haziran'da Nice'te DAEŞ tarafından düzenlenen terör saldırılarının ardından Avrupa'da, İslam ve terörizm birlikte kullanılabilir hale gelmiştir.⁴¹⁵ Bu durumun Balkanlar'da mülteci hareketi konusunda var olan korkuyu daha da arttırması ise Balkanlar'da toplumsal kimliğin Müslüman kimliğine karşı algılamış olduğu tehdidi kuvvetlendirici bir etken olmuştur.⁴¹⁶

Ayrıca Balkan BGK'sında toplumsal yapının kendisinin birbirlerini tehdit olarak algılayan kimliklerden oluştuğundan ve heterojen bir forma sahip olduğundan da ikinci bölümde bahsedilmiştir. Dolayısıyla toplumsal yapının hali hazırda oldukça hassas bir durumda olduğu Balkanlar'a, bu derecede geniş çaptaki yeni bir yabancı kimliğin yerleşme olasılığı bölgede düşman kimlikler arasında iç çatışmaları tetiklemesi açısından bölgenin toplumsal güvenliğine tehdit oluşturmıştır.

Yine ikinci bölümde aktarıldığı üzere mülteci hareketinin Balkanlar'da toplumsal kimliği tehdit etmesi sonucunda ortaya çıkacak bir iç çatışmanın kolayca devletler arası bir savaşa dönüşebilmesi olasılığı da bulunmaktadır. Zira 1990'larda Yugoslavya'da ortaya çıkan çatışmaların ardından bölge devletleri arasında henüz tam bir uzlaşma sağlanamamıştır.⁴¹⁷ Böylece mülteci krizi, Balkan devletleri arasında karşılıklı güvensizlik, kindarlık, tartışmalı sınırlar ve geçmişten kalan çözüme kavuşmamış birçok meselelerin bulunması nedeniyle bölgede yeni çatışmaların yaşanmasını tetikleyebilme potansiyeline sahiptir.⁴¹⁸ Öyle ki Almanya Başbakanı A. Merkel 3 Kasım 2015 tarihinde Darmstadt şehrinde düzenlenen bir konferansta mülteci krizini önlemeye yönelik olarak Almanya'nın, Avusturya ile olan sınırını

⁴¹³ Aristotle Kallis, "Avrupa'da Radikal Sağın Yükselişi", *SETA*, S. 119 (Mart, 2015): 15-16.

⁴¹⁴ "Avrupa ve milliyetçilik: Avrupa Parlamentosu seçimlerinde milliyetçi ve aşırı sağcı partiler 'güç bloğu' oluşturma çabasında", BBC News, 20 Mayıs 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45474089> [e.t.: 18.11.2019]

⁴¹⁵ Erin K. Wilson and Luca Mavelli, "The Refugee Crisis and Religion Beyond Conceptual and Physical Boundaries", the Refugee Crisis and Religion: Secularism, Security and Hospitality in Question, ed. Luca Mavelli and Erin Wilson (London: Rowman & Littlefield, 2016), 1.

⁴¹⁶ Pickel, op. cit., 27.

⁴¹⁷ Senada Šelo Šabić, "The Impact of the Refugee Crisis in the Balkans: a Drift towards Security", *Journal of Regional Security*, Vol. 12, No. 1 (2017): 61.

⁴¹⁸ Francisco de Borja Lasheras, "Return to Instability: How Migration and Great Power Politics Threaten the Western Balkans" *European Council on Foreign Relations* (March, 2016): 12. https://www.ecfr.eu/publications/summary/return_to_instability_6045 [e.t.: 12.09.2019]

kapatması durumunda Balkanlar'da yeni bir askeri çatışmanın yaşanabileceğini belirtmiş ve buna izin verilmemesi konusunda uyarıda bulunmuştur.⁴¹⁹

A. Merkel'in bu uyarısının, mültecilere yönelik uygulamak istediği "açık kapı politikasına" ülke içerisinden ve diğer AB devletlerinden gelen eleştirileri kırmak maksadıyla yapılan abartılı bir söylem olduğu yönünde tartışmalar yaşanmıştır. Zira Hırvatistan Başkanı Zoran Milanovic, A. Merkel'e yanıt olarak; "Balkanlar'da askeri bir çatışmanın yaşanmayacağını ve gerekirse Hırvatistan'ın Almanya'dan önce sınırlarını kapatabileceğini" söylemiştir.⁴²⁰ Ayrıca Sırbistan Başbakanı Aleksandar Vucic ve Bosna Hersek Başbakanı Denis Zivicic Saraybosna'da yapılan ortak Bakanlar Kurulu'nda bir araya gelerek, Avrupa'nın sınırlarını kapatmaları durumunda Balkanlar'da tansiyonun yükseleceğini ancak silahlı bir çatışmanın yaşanmayacağından emin olduklarını ifade etmişlerdir.⁴²¹

Yine de Balkanlar'da yıllardır yapılan yatırımlara rağmen siyasi istikrar ve bölgesel işbirliği konusunda bölgede hala bir zafiyet bulunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma A. Merkel'in uyarısının tamamen sembolik ve abartılı bir söylem olmadığını ve bunun yerine böylesi bir zafiyetin bulunduğu bir ortama farklı bir kimliğin yerleşmesinin uzun vadede askeri bir çatışmaya sebebiyet verme potansiyelinin bulunduğunu savunmakta ve bu nedenle A. Merkel'in uyarısının var olan gerçek sebepler üzerine kurulduğunun altını çizmektedir.

3.3. Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi İçerisindeki Aktörlerin Mülteci Krizi'nin Oluşturduğu Tehditlere Yönelik İşbirliği Süreci

Mülteci krizi konusu temelde ulus aşan bir olgu olduğu, diğer bir deyişle çoğunlukla birden fazla devlet bu süreçten etkilediği için devletlerin bireysel politikalarla bu krizleri çözüme kavuşturma çabaları sonuçsuz kalmaktadır.⁴²² Dolayısıyla devletlerin birbirleriyle işbirliği içinde hareket etmeleri mülteci krizlerinin çözümünde bir zorunluluk oluşturmaktadır. Bu kapsamda mülteci krizi, devletlerin bireysel müdahalelerinin sınırlarını çizme ve bunun yerine hükümetlerin, hedeflerine ulaşmak

⁴¹⁹ Natalie Nougayrède, "We should heed Angela Merkel's warning of a new Balkans war", The Guardian, 05.11.2015, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/nov/05/angela-merkel-europe-unfinished-business-balkans> [e.t.: 12.09.2019]

⁴²⁰ Ibid.,

⁴²¹ Günaysu, op. cit., 2.

⁴²² Güngör Şahin, "Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'in Önemi: Tehditler, Riskler, Fırsatlar ve Türkiye", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl. 15, S. 29 (2019), 218.

için işbirliği yapmalarının gerekliliğini ortaya çıkarma konusunda önemli bir rol oynamaktadır.⁴²³ Çalışmada da 2015-2016 krizinin çözüme kavuşturulmasında Balkan BGK'sında bulunan devletlerin öncelikle bireysel politikalarından daha sonra karşılıklı işbirliklerinden ve ardından da bu BGK'nın diğer iki önemli aktörü olan AB ve Türkiye'nin işbirlikleri analiz edilecektir.

3.3. 1. Balkan Devletleri Tarafından Alınan Önlemler

Ekonomik kalkınma, demokratik bütünleşme ve 1990'lardaki çatışmaların etkileri gibi sorunlarla uğraşan Balkan devletleri için mülteci krizi yeni bir sorun ortaya çıkartmakla birlikte bu devletler AB'nin krizi çözme konusunda başarılı olup olmayacağı korku ve endişesine kapılmışlardır. Zira 2015 yazında gerçekleşen mülteci krizi hali hazırda AB'nin birçok krizle (BREXIT, Yunanistan Borç Krizi, Ukrayna'daki çatışmalar ve üye devletler arasında ortak bir sığınmacı ve göçmen politikasının oluşturulmasındaki zorluk) uğraştığı bir süreçte meydana gelmiştir.⁴²⁴ Ortak bir çözümün bulunmasındaki başarısızlık AB'nin bu krizi çözebilme kapasitesinin olup olmadığı yönündeki kuşkuları yükseltmiştir. Dolayısıyla Balkan BGK'sının güvenliğini tehdit eden 2015-2016 mülteci krizi sürecinin ilk etabında AB, bölgedeki bu tehdidi ortadan kaldırma konusunda etkisiz kalmıştır. AB tarafından geniş çaplı bir çözümünün sağlanamaması sebebiyle bölge devletleri ulusal çıkarlarını korumak adına sorunun çözümü için kendi yöntemlerini uygulamışlardır.

Bu bağlamda 2015 yazının başlarından itibaren Yunanistan'a ulaşanların sayısı hızlı bir şekilde arttığında Balkan rotası üzerinde yer alan devletler iki şekilde önlem almışlardır. İlk olarak söz konusu devletler kendilerini transit ülke olarak tanımlamış ve bir mülteci koridoru (refugee corridor) oluşturarak kendi toprakları üzerinden geçişleri mümkün olduğunca hızlı kılmak için kolaylaştırıcı adımlar atmışlardır.⁴²⁵ İkinci olarak da aşağıda daha ayrıntılı bir biçimde analiz edeceğimiz üzere sınır kontrollerini güçlendirmişlerdir.

⁴²³ Martin Geiger, Antoine Pécoud, "Migration, Development and the 'Migration and Development Nexus'", *Population, Space and Place*, Vol. 19, No. 4 (July/August 2013): 369-370.

⁴²⁴ François Heisbourg, "The Strategic Implications of the Syrian Refugee Crisis", *Survival*, Vol. 57, No. 6 (2015): 9.

⁴²⁵ Bernd Kasparek, "Routes, Corridors, and Spaces of Exception: Governing Migration and Europe", *Near Futures Online* 1 (March, 2016): 6. http://nearfuturesonline.org/wp-content/uploads/2016/01/Kasparek_Final_PDF.pdf [e.t.: 13.09.2019]

3.3.1.1. Transit Ülke Uygulamaları

2015-2016 sürecinde yaşanan mülteci krizi çerçevesinde Balkanlar üzerinden geçişlerin bir anda yükselmesi bölgedeki devletlerin mülteci hareketini yönetmesi konusunda bir güçsüzlük ortaya çıkarmıştır. Özellikle Kuzey Makedonya, Sırbistan, Hırvatistan ve Slovenya gibi bölge devletleri mültecilerin Avrupa yolculuğunda Batı Balkan Rotası'nın birer parçası olmuşlardır. Söz konusu devletlerin hiçbiri krizin sebepleri konusunda herhangi bir sorumluluk hissetmezlerken, kriz sürecinde kendilerini transit ülke olarak tanımlayarak krizi çözme sürecinin yaratacağı diğer sorumluluklardan da kaçınmak istemişlerdir.⁴²⁶ İlgili devletlerin bu davranışlarının sonucunda geleneksel olarak bir yandan dış göçün kaynağı olan Balkanlar artık dışarıdan gelen göçmenler için de bir geçiş güzergahı diğer bir deyişle transit bölge olmuştur.

Yukarıda da belirtildiği gibi transit ülke uygulaması ilk olarak Kuzey Makedonya'nın göç politikasını Haziran 2015'te mültecilerin 3 gün içerisinde ülke üzerinden geçiş yapmalarına izin verecek şekilde değiştirmesiyle başlamıştır. Bu durum mültecilerin ülkedeki ulaşım araçlarını yasal bir şekilde kullanmalarını sağlamıştır. Öyle ki Kuzey Makedonya'da demiryollarına olan talep birden artmış ve bunun sonucunda tek kişilik bilet fiyatları birkaç ay içerisinde 5 Euro'dan 25 Euro'ya kadar çıkmıştır.⁴²⁷ Mültecilerin geçişlerine izin vermesi Macaristan ve Avusturya gibi AB devletleri tarafından eleştirilince Kuzey Makedonya, Ağustos 2015'te Yunanistan sınırında asker görevlendirerek geçişleri önlemek istemiş ancak bu önlem sonuçsuz kalmıştır.⁴²⁸

Sırbistan ise mültecilerin bu ülkeden geçişleri sürecinde herhangi bir kısıtlayıcı prosedür uygulamayarak veya bir ücret talep etmeyerek bu geçişleri mümkün olduğunca kolaylaştırmak için uğraşmıştır.⁴²⁹ Bununla birlikte Sırbistan'ın

⁴²⁶ Drago Župarić-Iljić, Marko Valenta, “‘Refugee Crisis’ in the Southeastern European Countries: The Rise and Fall of the Balkan Corridor”, *The Oxford Handbook of Migration Crises* (March, 2019): 6. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780190856908.013.29

⁴²⁷ Sinisa Jakov Marusic, “Macedonia Railways ‘Exploiting Refugees’ by Hiking Fares”, *Balkan Insight*, 15.09.2015 <https://balkaninsight.com/2015/09/15/macedonian-railways-accused-of-exploiting-refugee-ordeal-09-15-2015/> [e.t.: 13.09.2019]

⁴²⁸ Meri Jordanovska, “Macedonia Declares Crisis on Border Over Refugees”, *Balkan Insight*, 20.08.2015 <https://balkaninsight.com/2015/08/20/macedonia-declares-crisis-on-border-over-refugees-08-20-2015/> [e.t.: 13.09.2019]

⁴²⁹ Aleksandar Pavlović, “A Passage to Europe: Serbia and the Refugee Crisis”, *Contemporary Southeastern Europe*, Vol. 3, No. 1 (2016): 61.

mültecilere yaklaşımı diğer bölge devletlerine göre daha ılımlı olmuştur.⁴³⁰ Öyle ki birçok gönüllü kişi ve sivil toplum örgütleri geçiş sürecinde mültecilere ihtiyaçları konusunda yardımda bulunmuşlardır.⁴³¹

Hırvatistan binlerce mültecinin Sırbistan sınırından Macaristan veya Slovenya sınırına geçişlerini hızlandırmak için otobüs seferleri düzenlemiş ve bu davranışı nedeniyle söz konusu iki devletten tepki almıştır.⁴³² Slovenya ise 2015 Haziranında bir Acil Durum Planı'nı oluşturmuştur.⁴³³ Bu planda yasadışı göçmelerin Slovenya üzerinden geçip gittiğinden ve dolayısıyla Slovenya'nın transit bir ülke konumunda olduğundan bahsedilmiştir.⁴³⁴ Her ne kadar Slovenya makamları geçişleri yasadışı olarak tanımlamış olsa da göçmenleri durdurup Hırvatistan sınırına geri göndermemiş ve kendi toprakları üzerinden Avrupa'ya geçişlerine izin vermiştir.

Sonuç olarak söz konusu bölge devletlerinin mültecilerin kendi ülkelerinden geçişlerini kolaylaştırmaları yönündeki yaklaşımları bir güvenlik konusu çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Zira bu devletler mülteci hakları konusunda bağlı oldukları uluslararası anlaşmaların getirdikleri yükümlülükleri uygulamak yerine, mültecilere yönelik tecrit edilmiş bir yaklaşım sergilemişlerdir. Diğer taraftan mültecilerin asıl hedeflerinin Balkanlar olmaması, yani Batı Avrupa'ya sığınma arayışı içerisinde olmaları Balkan devletlerinin kendilerini transit ülke olarak tanımlamalarını kolaylaştırıcı bir durum olmuştur. Zira Slovenya ve Hırvatistan üzerinden geçen göçmenlerin çoğu bu devletlerde sığınma talebinde bulunmamış ve Avusturya'ya ulaşmak için yollarına devam etmişlerdir. EUROSTAT'ın 2019 verilerine göre 2015-2016 yılları arasında Slovenya sadece 1,585, Hırvatistan ise yalnızca 2,435 sığınma talebi almıştır.⁴³⁵ Aynı durum Yunanistan, Kuzey Makedonya ve Sırbistan için de geçerli olmuştur. 2015 yılında Yunanistan'a sadece

⁴³⁰ Claudio Minca, Danica Šantić, and Dragan Umek, "Managing the "Refugee Crisis" along the Balkan Route: Field Notes from Serbia" *The Oxford Handbook of Migration Crises* (October, 2018): 1-21. 3. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780190856908.013.70

⁴³¹ Pavlović, op. cit., 63.

⁴³² Jamie Grierson, Matthew Weaver, "Croatia moves refugees to Hungarian border - as it happened", *The Guardian*, 18.09.2015 <https://www.theguardian.com/world/live/2015/sep/18/refugee-crisis-hungary-builds-border-fence-with-croatia-live-updates> [e.t.: 13.09.2019]

⁴³³ "The Humanitarian Corridor", *The University of Oxford*, 14.10.2016 <https://www.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/centre-criminology/centreborder-criminologies/blog/2016/11/humanitarian#targetText=In%20July%202015%2C%20the%20Slovenian,strategy%20to%20the%20refugee%20crisis.&targetText=By%20the%20time%20the%20Western,ha d%20crossed%20the%20Slovenian%20border.> [e.t.: 13.09.2019]

⁴³⁴ Sardelić, op. cit., 1.

⁴³⁵ "Asylum and first time asylum applicants by citizenship, age and sex Annual aggregated data (rounded)", Eurostat, 18.06.2019 <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> [e.t.: 13.09.2019]

13,197 başvuru yapılırken,⁴³⁶ AIDA'nın 2015 raporuna göre Sırbistan'da sığınma niyeti bulunan 577,995 mülteci den sadece 538 kişi sığınma talebini gerçekleştirmiştir. Kuzey Makedonya'da ise sığınma niyeti bulunan 388,233 göçmenin sadece 89'u sığınma başvurusunda bulunmuştur.⁴³⁷

3.3.1.2. Sınır Kontrolleri

Balkan devletleri arasında mülteci krizi kapsamında sınır kontrollerine yönelik önlemler genellikle sınırlara tel örgüler çekilmesi, askeri personellerin bu bölgelerde görevlendirilmesi ve geçişlerin sınırlandırılması uygulamalarıyla alınmıştır. Daha geniş bir ifadeyle belirtirsek Balkan devletlerinde sınırların tel örgülerle çevrilmesine yönelik önlemlerin uygulanması aslında mülteci hareketinin yoğunluk kazandığı 2015'ten daha önceki yıllarda başlamıştır. Örneğin 2012 yılında Yunanistan, Türkiye ile olan sınırına 2015 krizinde önemli bir rol oynayacak olan 12 km uzunluğunda tel örgü örmeye başlamıştır. 4 m yüksekliğindeki bu dikenli tel örgü aynı yılın Aralık ayında tamamlanmış ve düzensiz göçü önlemek için termal kameralarla desteklenmiştir.⁴³⁸ “Aspida” (Shield) Sınır Kontrol Operasyonu (border control operation) çerçevesinde örülen örgü göçmen hareketinin Ege Denizi üzerinden Yunan Adaları'na ve Türkiye-Bulgaristan Sınırı'na yönelmesine neden olmuştur.⁴³⁹

Göçmen rotasındaki bu değişime yönelik Bulgaristan tepki olarak 2013 Kasım ayında Türkiye sınırına 3 m yüksekliğinde dikenli tel örgü inşa edeceğini açıklamıştır.⁴⁴⁰ Bu tel örgünün inşa edilmesinin ardından mültecilerin Türkiye'den Bulgaristan'a geçişlerini önlemek amacıyla yaklaşık 1,500 kişilik sınır polisi 24 saat gözlem yapmaya başlamıştır.⁴⁴¹ Bu sayede 2013 yılında sınırı geçen 11,524 kişi 2014

⁴³⁶ Sakellis, op. cit., 1.

⁴³⁷ “Country Report: Serbia” AIDA Asylum Information Database, 15 March 2016, Belgrade, http://www.asylumineurope.org/sites/default/files/report-download/aida_sr_2016update.pdf [e.t.: 13.09.2019]

⁴³⁸ Nikolaj Nielsen, “Fortress Europe: a Greek wall close up”, euobserver, 21.12.2012 <https://euobserver.com/fortress-eu/118565> [e.t.: 13.09.2019]

⁴³⁹ Danae Leivada, “Why Greece Shut The Shortest, Safest Route For Migrants And Refugees”, HUFFPOST, 24.09.2015 https://www.huffpost.com/entry/greece-turkey-border-fence_n_55f9ab73e4b0d6492d63ec12 [e.t.: 13.09.2019]

⁴⁴⁰ “Bulgaria's fence to stop migrants on Turkey border nears completion”, Reuters, 17.07.2014, [e.t.: 07.10.2019]

⁴⁴¹ Stoyan Nenov, “Bulgaria to extend fence at Turkish border to bar refugee influx”, Reuters, 14.01.2015 <https://www.reuters.com/article/us-bulgaria-turkey-fence/bulgaria-to-extend-fence-at-turkish-border-to-bar-refugee-influx-idUSKBN0KN1JG20150114> [e.t.: 13.09.2019]

yılında 6,023'e inmiştir.⁴⁴² 2016 Mart ayında 92 km tel örgünün inşası tamamlanmış ve Bulgaristan hükümeti uzunluğun 2016 Haziran ayında 132 km ye çıkarılacağını duyurmuştur.⁴⁴³

Mülteci krizi sürecinde ise sınır kontrolü ilk olarak Macaristan Başbakanı'nı Viktor Orban'ın, 2015 Haziran ayında Sırbistan ve Hırvatistan sınırlarına 175 km uzunluğunda tel örgü öreceklerini açıklamasıyla gerçekleşmiştir. 4 metre yüksekliğindeki tel örgünün Sırbistan bölümü Eylül, Hırvatistan bölümü ise Ekim ayında tamamlanmıştır.⁴⁴⁴ Bu tel örgü sayesinde Macaristan bir yandan kendi toprakları üzerinden geçen mültecilerin sayısını düşürmüş diğer yandan da mültecileri yeni bir rota oluşturmaya zorlamıştır. Öyle ki Macaristan sınırının kapatılması mülteci hareketinin Sırbistan üzerinden Hırvatistan ve Slovenya'ya yönelmesine neden olmuş ve bu devletleri de önlem almaya itmiştir.⁴⁴⁵

Hırvatistan ve Slovenya ilk olarak kendi ülkeleri üzerinden yapılan günlük geçişleri sınırlama yoluna gitmiştir. Hırvatistan daha sonra Sırbistan sınırını belli saatlerde kapatma kararı almış ve Slovenya ise Ekim 2015'te günlük maksimum 2,500 mültecinin topraklarına girişine izin vermeye başlamıştır.⁴⁴⁶ Avusturya benzer biçimde günlük sadece 1,500 mültecinin ülkeye girişine izin verme kararı almıştır. Bu önlemlerin sonucunda Eylül ve Ekim ayları arasında Sırbistan-Hırvatistan, Hırvatistan-Slovenya ve Slovenya-Avusturya sınırlarında binlerce mülteci, saatlerce veya günlerce geçici mülteci kamplarında, trenlerde ve sokaklarda beklemek zorunda kalmıştır.⁴⁴⁷

Aktardığımız ilgilere de anlaşıldığı üzere Batı Balkanlar boyunca göçmen rotası üzerinde engellemelerin yürürlüğe girmesiyle Kuzey Avrupa'ya ilerleyen mülteci hareketi düşüşe geçmiştir. Bununla birlikte Batı Balkan sınırlarında oluşturulan bu önlemler Balkan devletlerinin birbirlerinin davranışlarına tepki olarak oluşturdukları

⁴⁴² "The Human Cost of Fortress Europe Human Rights Violations against Migrants and Refugees at Europe's Borders", Amnesty International (2014): 11. <https://www.amnesty.org/download/Documents/8000/eur050012014en.pdf> [e.t.: 13.09.2019]

⁴⁴³ János Besenyő, "Fences and Border Protection: The Question of Establishing Technical Barriers in Europe", AARMS, Vol. 16, No. 1 (2017): 81.

⁴⁴⁴ Adam Taylor, "Map: Europe is building more fences to keep people out", The Washington Post, 28.10.2015 <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/08/28/map-the-walls-europe-is-building-to-keep-people-out/> [e.t.:13.09.2019]

⁴⁴⁵ Besenyő, op. cit., 83.

⁴⁴⁶ "Migrant crisis: Slovenia sets limit of 2,500 people a day", BBC News, <https://www.bbc.com/news/world-europe-34567247> [e.t.: 07.10.2019]

⁴⁴⁷ Jonathan Zaragoza-Cristiani, "Containing the Refugee Crisis: How the EU Turned the Balkans and Turkey into an EU Borderland" *The International Spectator* Vol. 52, No. 4 (2017): 65-66.

bireysel önlemler olmuştur. Bu süreçte hem transit ülke uygulamaları hem de sınır kontrolü önlemleriyle Balkan devletlerinin her biri, mülteci hareketini en yakın komşusuna yönlendirmenin yolunu aradığı bir “sağlamlaştırma yarışı” içerisinde gibi görünmüştür.⁴⁴⁸ Ancak devletlerin işbirliği içerisinde çözmesi gereken mülteci krizine yönelik bölge devletlerin uyguladığı bireysel önlemler mülteci hareketini tamamen durdurma konusunda başarılı olamamıştır.

3.3.2. Avrupa Birliği’nin Balkan Devletleriyle İşbirliği İçerisinde Aldığı Önlemler ve Türkiye ile İşbirliği

Mülteci krizin gidişatını şekillendirecek olay aslında krizin henüz yeni başladığı 2015 yazında gerçekleşmiştir. AB’nin krizi çözme konusunda etkisiz kaldığı bu süreçte Almanya, A. Merkel’in öncülüğünde AB’den bağımsız şekilde bir önlem olarak 12 Ağustos 2015 tarihinde, bu yılın sonuna kadar 800 bin mültecinin başvurusunu inceleyeceğini açıklamıştır.⁴⁴⁹ Bu çerçevede 24 Ağustos’ta Dublin Sözleşmesi’nin sınırlayıcı önlemlerini uygulamaktan vazgeçerek Suriyeli mültecilere kapılarını açmıştır. 2016 yılına gelindiğinde Avrupa’da yapılan toplam 1,2 milyon mülteci başvurusunun 722,270’i Almanya tarafından incelenmiştir.⁴⁵⁰

Almanya’nın bu açık kapı politikası, bir yandan mülteci krizinin Balkanlar’da oluşturduğu tehdidi geçiştirmeye yönelik bir önlemken diğer yandan da bu tehdidi tetikleyici bir faktör olmuştur. Zira bu politika, mültecilerin ilk ayak bastıkları devletler olan İspanya, İtalya ve özellikle Yunanistan’ın üzerindeki yükü büyük ölçüde hafifletmiş ve mültecilerin Yunanistan’da, dolayısıyla Balkanlar’a sıkışmamasında büyük ölçüde etkili olmuştur. Diğer taraftan Almanya’nın mültecilere kapılarını açması Türkiye’de bulunan Suriyeliler için de bir çekim faktörü oluşturmuş ve daha fazla kişinin Türkiye’den Yunanistan’a hareket etmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Almanya’nın açık kapı politikası hem krize yönelik bir önlem hem de Balkan Rotası’nın ortaya çıkışının bir sebebi olarak pozitif ve negatif etkiler yaratmıştır.

⁴⁴⁸ Ibid., 8.

⁴⁴⁹ “Germany raises estimate on refugee arrivals to 800,000 this year”, The Guardian, 20.08.2015, <https://www.theguardian.com/world/2015/aug/20/germany-raises-estimate-refugee-arrivals-800000> [e.t.: 03.10.2019]

⁴⁵⁰ Stephanie D. Perham, “Causes and Migration” *Migration, Refugees and Human Security in the Mediterranean and MENA*, ed. Marion Boulby, Kenneth Christie (Cham: Palgrave Macmillan, 2018): 81.

2 Eylül 2015 tarihinde Türkiye’den Yunanistan’a geçmeye çalışan bir şişme botun batmasının ardından Aylan Kurdi isimli bir bebeğin cesedinin Türkiye sahillerinde kıyıya vurmasının sonucunda oluşan uluslararası toplum baskısı⁴⁵¹ AB’yi bir şeyler yapma konusunda harekete geçirmiştir.⁴⁵² Olayın ardından ilk olarak 22 Eylül’de Almanya, Fransa ve İngiltere’nin öncülüğünde iki yıllık bir süreç içerisinde 120 bin mültecinin kontenjan sistemiyle Avrupa içerisinde yeniden yerleştirilmesi üzerine bir paylaşım planı hazırlanmıştır.⁴⁵³ Ancak plan; Romanya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Macaristan’ın oylarıyla reddedilmiştir.⁴⁵⁴ Bu başarısızlığın ardından AB, hem mülteci krizinin Balkanlar’da ortaya çıkardığı tehditleri ortadan kaldırmak hem de Ege Denizi’nde yaşanan ölümleri sonlandırmak amacıyla Balkan devletleriyle işbirliğine gitmiştir.⁴⁵⁵

3.3.2.1. Avrupa Birliği ve Balkan Devletleri Ortak Sınır Kontrolleri

AB, çözümler bulmak ve bunları koordine etmek için Batı Balkan rotasında krizden etkilenen tüm devletlerin (Arnavutluk, Avusturya, Bulgaristan, Hırvatistan, Kuzey Makedonya, Almanya, Yunanistan, Macaristan, Romanya, Sırbistan ve Slovenya) liderleriyle Brüksel’de buluşmuştur. 25 Ekim 2015 tarihinde düzenlenen Batı Balkanlar Göç Rotası Toplantısı’nda (Meeting on the western Balkans Migration Route) Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker ve devlet liderleri Balkanlar’daki mülteci hareketini kontrol etmek için 17 maddelik bir plan üzerinde anlaşmışlardır.⁴⁵⁶ Planda temel olarak;

- Uluslararası korumaya ihtiyacı olmadığı belirlenen göçmenlerin geri gönderilmesinin kolaylaştırılması,
- Mülteci hareketlerinin diğer ülke sınırlarına geçişlerinde yapılan kolaylaştırılmaların (transit ülke uygulamaları) durdurulması,
- Bölge devletlerinin birbirleri arasında koordinasyonun, çift yönlü polis işbirliğinin ve bilgi alışverişinin genişletilmesi konusunda kararlar alınmıştır.

⁴⁵¹ Christie, op. cit., 5.

⁴⁵² Koprulu, op. cit., 143. ve Yeşim Bayram, “Aylan Avrupa’yı değiştirdi”, https://www.ntv.com.tr/dunya/aylan-avrupayi-degistirdi,OzVV_Y4Jm0uDZqHpr6PWdQ?_ref=infinite [e.t.: 13.09.2019]

⁴⁵³ Heisbourg, op. cit., 12.

⁴⁵⁴ Koprulu, op. cit., 144.

⁴⁵⁵ Günaysu, op. cit., 2.

⁴⁵⁶ “Meeting on the Western Balkans Migration Route: Leaders Agree on 17-point plan of action”, European Commission, 25.10.2015 https://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5904_en.htm [e.t.:13.09.2019]

Ek olarak toplantıda Türkiye ile bir anlaşma yapılmasının gerekliliğinin, Bulgaristan-Türkiye sınırında FRONTEX desteğinin güçlendirilmesinin ve Yunanistan-Kuzey Makedonya sınırında işbirliğin artırılmasının altı çizilmiştir. Ayrıca Hırvatistan-Sırbistan sınırında sınır geçişlerini, kayıtlarını ve parmak izi kontrollerini denetlemek için FRONTEX'sin desteklenmesi ve Slovenya'da 400 polisin görevlendirilmesi üzerinde anlaşılmıştır.

Bu anlaşmanın ardından 18 Kasım'da Kuzey Makedonya, Sırbistan, Hırvatistan ve Slovenya ekonomik göçmenlere sınırları kapatma ve sadece Suriye, Irak ve Afganistan'dan gelen mültecilere sınırlarından geçme izni verme kararı almıştır.⁴⁵⁷ Karar sonucunda Somali, Kongo, Sudan, Senegal ve Pakistan gibi ülkelerden gelen birçok mülteci kendilerini Balkan sınırlarında sıkışmış olarak bulmuştur. Bu karar Kuzey Makedonya-Yunanistan sınırının sağlamlaştırılması sayesinde başarılı bir şekilde uygulanabilmiştir. 2015 Kasım ayının başlarında Kuzey Makedonya hükümeti, Macaristan'inkine benzer olarak mültecilerin yoğun bir şekilde ülkeye giriş yaptığı güney sınırına 3 metre yüksekliğinde tel örgü inşa etme kararı almıştır.⁴⁵⁸ Bunun sonucunda ise Kuzey Makedonya-Yunanistan sınırında bulunan (İdomeni ve Eko Station) geçici mülteci kamplarında yığılmalar başlamıştır.⁴⁵⁹

Devam eden aylarda ise Avusturya, güneyden gelen girişleri önlemek için Kasım ayının ortalarında Spielfeld'da (Slovenya sınırı) 2,2 metre yüksekliğinde ve 3,7 km uzunluğunda tel örgü inşa etmeye başlamıştır.⁴⁶⁰ Aynı ay Slovenya da Hırvatistan sınırına dikenli tel örmeye başlamış⁴⁶¹ ve Mart 2016'da 150 km uzunluğundaki tel örgünün inşasını tamamlamıştır.⁴⁶² Bu önleme ek olarak, AB üyesi olan ve olmayan Batı Balkan devletleri arasında mülteci hareketini önlemek adına çift yönlü polis işbirliği oluşturulmuştur. 2016 Ocak ayında Slovenya Başbakanı Miro Cerar'ın,

⁴⁵⁷ "The Balkan Migrant Crisis: an Introduction", UNHCR, January 2016 Report, 1. <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/46801> [e.t.: 03.10.2019]

⁴⁵⁸ Ibid., 5.

⁴⁵⁹ "Greece: MSF help create a refugee transit camp in Idomeni", Medecins Sans Frontieres, 28.09.2015 <https://www.msf-me.org/article/greece-msf-help-create-a-refugee-transit-camp-in-idomeni> [e.t.:13.09.2019]

⁴⁶⁰ "Austria to build fence on Slovenia border in new blow to Schengen", Aljazeera America, 13.11.2015 <http://america.aljazeera.com/articles/2015/11/13/austria-to-build-fence-on-slovenia-border.html> [e.t.: 13.09.2019]

⁴⁶¹ Sven Milekic, "Slovenia Starts Building Fence on Croatia Border", Balkan Insight, 11.11.2015 <https://balkaninsight.com/2015/11/11/slovenia-setting-a-fence-on-border-with-croatia-11-11-2015/> [e.t.: 13.09.2019]

⁴⁶² "Slovenia Putting up More Fencing along Border with Croatia", Total Croatia News, 22.08.2019 <https://www.total-croatia-news.com/politics/37993-slovenia#targetText=There%20are%20currently%20179%20kilometres,found%20in%20the%20Politics%20section.> [e.t.: 13.09.2019]

Yunanistan sınırındaki kontrollerin sağlanabilmesi için Kuzey Makedonya'nın geçici polis ve ekipman aktarımı ile desteklenmesi konusunda çağrıda bulunmuştur.⁴⁶³ Başbakanın bu çağrısına yanıt olarak AB Komisyon Başkanı Juncker öneriye sıcak baktığını belirtmiştir.⁴⁶⁴ Juncker ile birlikte Almanya ve Avusturya'nın da öneriye sıcak bakmasının sebebi Yunanistan'ın sınırlarından geçen mültecileri kontrol etmemesi ve onların komşu ülkelere geçişlerini kolaylaştırması olmuştur.⁴⁶⁵ Bu kapsamda Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Hırvatistan, Slovenya ve Sırbistan, polis memurlarını Kuzey Makedonya'nın güneyindeki Yunanistan sınırında görevlendirmiştir.⁴⁶⁶ Aynı dönemde Kuzey Makedonya, hali hazırda var olan tel örgülere paralel olarak ikinci bir tel örgü inşa edeceğini açıklamıştır. Dahası Kuzey Makedonya, Yunanistan sınırında bulunan 30 km uzunluğundaki tel örgüleri genişletmek için yardım ve ekstra koruma talep etmiştir.⁴⁶⁷ İki hafta sonra Şubat ayının ortalarında Avrupa Komisyonu sınır ve göçmen yönetimini geliştirmesi için Kuzey Makedonya'ya 10 milyon dolar fon sağlamıştır.⁴⁶⁸

Benzer şekilde FRONTEX ve Yunanistan arasında varılan anlaşmanın ardından diğer Avrupa devletleri de Yunanistan'a Kuzey Makedonya sınırını kontrol etmek ve buradaki mültecilerin kayıtlarını gerçekleştirmek için yardım etmeye başlamıştır.⁴⁶⁹ Bu kısıtlayıcı önlemlerin uygulanması konusunda koordineli çalışan Kuzey Makedonya, Sırbistan, Hırvatistan ve Slovenya hükümetleri 2016 Şubat ayında günlük sadece 580 mültecinin kendi toprakları üzerinden geçmesi konusunda anlaşmış ve son olarak bu devletler 8 Mart 2016'da sınırlarını süresiz olarak geçişlere kapatmışlardır.⁴⁷⁰

⁴⁶³ "Macedonia Hails Slovene Plan to Stop Migrants", Balkan Insight, 27.01.2016, <https://balkaninsight.com/2016/01/27/macedonia-welcomes-slovenia-plan-to-stem-migrant-flow-01-26-2016/> [e.t.:03.10.2019]

⁴⁶⁴ Sinisa Jakov Marusic, "Macedonia Hails Slovene Plan to Stop Migrants", Balkan Insight, <https://balkaninsight.com/2016/01/27/macedonia-welcomes-slovenia-plan-to-stem-migrant-flow-01-26-2016/> [e.t.: 13.09.2019]

⁴⁶⁵ Cristiani, op. cit., 67.

⁴⁶⁶ "Czech police officers leave for Macedonian-Serbian border", Macedonia News, 02.11.2016 <https://macedonia-mk.blogspot.com/2016/11/czech-police-officers-leave-for.html> [e.t.: 13.09.2016]

⁴⁶⁷ Besenyő, op. cit., 83.

⁴⁶⁸ "EU approves additional €10 million to help the former Yugoslav Republic of Macedonia deal with the refugee crisis" European Commission, 15.02.2016 https://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-304_en.htm [e.t.: 13.09.2019]

⁴⁶⁹ "Frontex to assist Greece with registration of migrants at its land border", reliefweb, 05.12.2015 <https://reliefweb.int/report/greece/frontex-assist-greece-registration-migrants-its-land-border> [e.t.: 13.09.2019]

⁴⁷⁰ "Balkan Nations Shut Down March of Migrants", The New York Times, 09.03.2016 <https://www.nytimes.com/2016/03/10/world/europe/europe-refugee->

Tüm bu önlemler Batı Balkanlar üzerinden geçen mültecilerin sayısını düşürmeyi başarmıştır. Ancak sınırların koordineli olarak kapatılmasına yönelik önlemler birçok mültecinin de Balkanlar'da sıkışmasına neden olmuştur. IOM verilerine göre 2016 Mart sonunda 53,941 göçmen Batı Balkan Rotası'nda sıkışıp kalmıştır. Bunların 50,308'i Yunanistan'da, 1,230'u Kuzey Makedonya'da, 1,838'i Sırbistan'da, 373'ü Slovenya'da ve 192'si Hırvatistan'da bulunan mültecilerdir.⁴⁷¹

Sonuç olarak AB ve Balkan devletleri işbirliğinde gerçekleştirilen bu uygulamalar Batı Balkan Rotası üzerinden kuzey ülkelere doğru hareket eden mültecilerin geçişlerini düşürmüş ancak tamamen sonlandırma konusunda yetersiz kalmıştır. Bu kapsamda AB, mülteci krizinin tamamen sonlandırılabilmesi için krize Türkiye üzerinde müdahale edilmesi gerektiğinin farkına varmıştır.

3.3.2.2. Avrupa Birliği ve Türkiye İşbirliği

Türkiye, mülteci krizi konusunda sahip olduğu güzergâhın önemi nedeniyle AB'nin düzensiz göçle mücadelesinde işbirliği oluşturması gereken önemli bir aktör olmuştur.⁴⁷² Zira Aylan Kurdi olayının yaşandığı 2015 Eylül ayının başlarında, bu olayın AB'yi harekete geçirmesiyle A. Merkel ve diğer AB liderleri, mülteci krizinin çözüme kavuşturulmasında Türkiye'nin kilit role sahip olduğunu vurgulamaya başlamışlardır.⁴⁷³ Bu çerçevede 18 Ekim'de A. Merkel'in Türkiye ziyareti de AB'nin mülteci krizi konusunda Türkiye ile anlaşmak istediğinin sinyallerini vermiştir.⁴⁷⁴ 25 Ekim'de gerçekleştirilen Batı Balkanlar Toplantısı'nda ise ilk kez resmi olarak AB ve Balkan devletleri Türkiye ile bir anlaşmanın yapılmasının gerekliliği konusunda anlaşmışlardır. Böylece mülteci krizi konusunda Türkiye-AB işbirliği süreci başlamıştır.

29 Kasım 2015 tarihinde Türkiye ve AB, mülteci krizinin yönetimine ilişkin ortak eylem planını kabul etmişlerdir. Söz konusu plan temel olarak, Avrupa'ya hareket eden mülteci hareketini azaltması karşılığında Türkiye'deki mültecilerin

crisis.html#targetText=The%20four%20countries%20%E2%80%94%20Slovenia%2C%20Serbia,slo
w%20the%20flow%20of%20migrants. [e.t.: 13.09.2019]

⁴⁷¹ Cristiani, op. cit., 68.

⁴⁷² Özdal, Tutan, op. cit., 274.

⁴⁷³ İpek Demirsu, Damla Cihangir-Tetik, "Constructing the Partnership with Turkey on the Refugee Crisis: EU Perceptions and Expectations", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* Vol. 21, No. 6 (2018): 627.

⁴⁷⁴ "Merkel shifts EU-Turkey stance upon migrant crisis", *Hurriyet Daily News*, 18.10.2015, <http://www.hurriyetdailynews.com/merkel-shifts-eu-turkey-stance-upon-migrant-crisis-90028> [e.t.: 08.10.2019]

ihtiyaçlarının karşılanması için 3 milyar Euro değerinde finansal yardım yapılmasını önermektedir. Ayrıca Gümrük Birliği'nin güncellenmesi, 2013'te imzalanan Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması'nın 2016 Haziran ayına kadar tam olarak uygulanması ve 2016 Ekim ayına kadar da Türkiye'nin lehine vize muafiyetinin gerçekleştirilmesi de kararlaştırılmıştır.⁴⁷⁵ Bu planın uygulamaya geçmesinin ardından Yunanistan'a geçen mültecilerin sayısı 2016 Ocak ayında 70 bine ve şubat ayında 60 bine kadar düşmüştür.⁴⁷⁶ Ancak bu süreçte Avusturya'nın aşamalı olarak sınırlarını kapatmaya başlamasının ardından A. Merkel, Balkanlar'da yığılmaların yaşanmasının önüne geçmek adına Türkiye'nin işbirliğinde daha somut sonuçların üretilmesi için harekete geçmiştir. Sonuç olarak Berlin ve diğer AB aktörleri, bir B planı olarak AB-Türkiye Anlaşması'nın bir st seviyeye taşınması konusunda mutabakata varmıştır. Bu erevede 18 Mart 2016 tarihinde Türkiye-AB Mutabakatı gerçekleştirilmiştir. Söz konusu Mutabakata göre:⁴⁷⁷

- 20 Mart 2016 tarihinden itibaren Türkiye'den Yunanistan'a geçen mültecilerin Türkiye'ye geri gönderilmesi,
- Geri gönderilen her bir Suriyeli mülteci için Türkiye'de kayıtlı olan bir Suriyeli mültecinin AB içerisinde yeniden yerleştirilmesi (1-1 formülü),
- AB'nin, Türkiye'nin vize yol haritası kapsamında 72 kriteri karşılaması şartına bağlı olarak 2016 Haziran sonuna kadar bazı Türk vatandaşları için vize uygulamalarını kaldırmaması,
- 29 Kasım 2015 tarihli Ortak Eylem Planı'nda belirlenen 3 milyar Euro değerindeki fona ek olarak 3 milyar Euro değerinde yeni bir fonun 2018 yılı sonuna kadar sağlanması kararlaştırılmıştır.

Ayrıca bir yandan AB ve Türkiye Gümrük Birliği'nin geliştirilmesi konusunda çalışmalar devam edilecekken diğer yandan yeni fasılların açılmasıyla Türkiye'nin üyelik sürecine yeniden g verilecektir.⁴⁷⁸

⁴⁷⁵ "Meeting of heads of state or government with Turkey - EU-Turkey statement", European Council, 29.11.2015 <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/11/29/eu-turkey-meeting-statement/> [e.t.: 08.10.2019]

⁴⁷⁶ Bodo Weber, "The European Refugee Crisis, the Balkan Route and the EU-Turkey Deal", Democratization Policy Council, September, Berlin, 2016, 34. http://www.democratizationpolicy.org/pdf/DPC_Policy_Paper_Europ_refugee_crisis_EU_Turkey_deal.pdf [e.t.: 08.10.2019]

⁴⁷⁷ "EU-Turkey Statement", European Council, 18.03.2016, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/> [e.t.: 08.10.2019]

⁴⁷⁸ Cristiani, op. cit., 69.

Türkiye-AB işbirliğiyle Türkiye'nin kendi topraklarından Balkanlar'a hareket eden düzensiz göçü önlemesi konusunda anlaşma sağlanmış ve bu çerçevede Türkiye'den Yunanistan'a geçişler 2016 Ağustos ayında, 2015 Ağustos ayına göre %97'lik bir oranda azaltılmıştır.⁴⁷⁹ Zira Yunanistan'a geçen mülteci sayısının günlük ortalaması 2015'in Ekim ayında 6,929, Kasım ayında 5,146, Aralık ayında 3,368 ve 2016 Ocak ayında 1,949'ken Mart ayında 853'e Nisan ayında 137'e ve Mayıs ayında 47'ye kadar düşmüştür.⁴⁸⁰ Görüldüğü üzere; 2015 Ekim'de ortalama günlük sayı 7,000 civarındayken, 2016 Mayıs ayının sonunda bu sayı günlük ortalama 47 kişiye kadar düşmüştür. Sonuç olarak bu işbirliğiyle Batı Balkan Rotası kapatılarak mülteci krizinin Balkanlar'da oluşturduğu tehdit kontrol altına alınmıştır.

Son olarak 18 Mart 2016'da varılan mutabakatla AB, mülteci krizine yönelik güvenlik sınırlarını Türkiye'yi bir tampon bölge olarak içerecek şekilde Ege Denizi'nin ötesine genişletmiştir. Bu çerçevede 2017'den başlayarak Türkiye-Suriye sınırına 511 km uzunluğunda, 2 metre kalınlığında ve 3 metre uzunluğundaki dikenli tellerle kaplı güvenlik duvarı örülmeye başlanmıştır.⁴⁸¹ Duvarın örülmesiyle Suriye'den Türkiye'ye yapılacak yeni mülteci hareketlerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

3.4. Mülteci Krizi Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Türkiye İşbirliğinin Değerlendirilmesi

Günümüzde Balkan Rotası her biri farklı tipteki örgülerle çevrilmiş ve sınır kontrol uygulamalarıyla kapatılmış durumdadır. Bu rotayı kullanarak Avrupa'ya ulaşmak isteyen Suriyeli mülteciler, öncelikle Türk ordusu tarafından kontrol edilen ve inşa edilen duvar nedeniyle geçişin oldukça zor olduğu Türkiye-Suriye sınırını geçmek durumundadır. Mülteciler, Türk güvenlik güçleri tarafından sıkı bir şekilde kontrol edilen Türkiye topraklarını geçtikten sonra NATO operasyonları tarafından denetlenen Ege Denizi'ni bu denetimlere takılmadan aşmak ve Yunanistan'a ulaşmak

⁴⁷⁹ Bimal Ghosh, *Refugee and Mixed Migration Flows: Managing a Looming Humanitarian and Economic Crisis* (Cham: Palgrave Macmillan, 2018), 51.

⁴⁸⁰ "The EU and the Refugee Crisis", European Commission, 2016, <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1aa55791-3875-4612-9b40-a73a593065a3> [e.t: 08.10.2019]

⁴⁸¹ "Türkiye-Suriye sınır duvarının yarısı tamamlandı", Yeni Asya, 26.02.2017, https://www.yeniasya.com.tr/yurt-haber/turkiye-suriye-sinir-duvarinin-yarisi-tamamlandi_424924 [e.t.: 08.10.2018]

zorundadırlar.⁴⁸² Yunanistan'a ulaşan mültecilerin ise ilk olarak tel örgülerle kapatılmış Yunanistan-Kuzey Makedonya sınırını ve sonra Kuzey Makedonya-Sırbistan sınırını aşarak Hırvatistan'a geçmeleri gerekmektedir. Son olarak Hırvatistan topraklarından çıkmak için her ikisi de tel örgülerle kapatılmış Slovenya veya Macaristan sınırını aşmak ve buradan da çitlerle örülmüş Slovenya-Avusturya veya Macaristan-Slovakya sınırı geçmeleri gerekmektedir. (bkz. Şekil 3.5)

Şekil 3.5: Balkan Rotası Kapanmış Hali

Kaynak: Arsenijevic, op. cit., 2.

Buna göre Balkan BGK'sı için bir tehdit oluşturan mülteci krizinin etkisi Balkan devletlerinin hem kendi aralarında ve hem de AB ile işbirliğine gitmeleriyle belli bir ölçüde azaltılmıştır. Ancak krizin oluşturduğu tehdidin tamamen durdurulması Türkiye ve AB işbirliğinde 18 Mart 2016'da varılan mutabakatla sağlanmıştır.⁴⁸³

IOM verilerine göre Türkiye-AB mutabakatının yapıldığı 2016'nın ilk üç ayına kadar Türkiye'den Yunanistan'a geçen mülteci sayısı 153 bin civarındayken mutabakatın ardından yılsonuna kadar sadece 5 bin civarında kişi geçiş yapmıştır. IOM'a göre 2017'de 8,017, 2018'de 19,154 ve 2019'in Mayıs ayına kadar 14,367 kişi

⁴⁸² Almanya, Yunanistan ve Türkiye'nin ortak talebi sonucunda 2016 Şubat ayından beri NATO, insani krizlerin önüne geçmek amacıyla Ege Denizi'nde görev almaktadır. "Assistance for the refugee and migrant crisis in the Aegean Sea", North Atlantic Treaty Organization, 20.06.2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_128746.htm [e.t.: 09.10.2019]

⁴⁸³ "Italy new 'frontline' in Europe's refugee crisis, warns Frontex chief", Euronews, 07.12.2016, <https://www.euronews.com/2016/07/12/italy-new-frontline-in-europe-s-refugee-crisis-warns-frontex-chief> [e.t.: 09.10.2019]

Yunanistan'a geçmiştir.⁴⁸⁴ Bu çerçevede günümüzde Balkanlar'da kalan mülteci sayısı bölgenin güvenliğini tehdit edecek bir seviyede değildir. Zira 2019 itibarıyla bölgede toplam 82 bin mülteci bulunmaktadır. Bunların; 68,714'ü Yunanistan, 72'si Kuzey Makedonya, 3,562'si Sırbistan, 242'si Hırvatistan, 314'ü Slovenya, 614'ü Bulgaristan, 350'si Romanya, 206'sı Karadağ, 107'si Kosova ve 7,684'ü Bosna Hersek'te bulunmaktadır.⁴⁸⁵

Yine de belirtmek gerekir ki Balkanlar'da meydana gelen mülteci krizi temelli tehdidin sonlandırılması sürecinin bazı olumsuz durumları bulunmaktadır. Zira tehdit Balkan devletleri, AB ve Türkiye işbirliği içerisinde güvenlikleştirme eylemlerine başvurularak kontrol altına alınmıştır. Öyle ki yukarıda Balkan devletlerinin transit ülke ve sınır kontrolü uygulamalarının güvenlik algılamaları çerçevesinde gerçekleştirildiğinden ve AB'nin Dublin Sistemi ve Geri Kabul Anlaşmaları'nın da birer güvenlikleştirme politikaları olduğundan bahsedilmiştir. Türkiye ve AB arasında gerçekleştirilen mutabakatın da bir Geri Kabul Anlaşması çerçevesinde gerçekleştirilmiş olması, AB tarafından sorunun kendi toprakları dışarısında çözülmesi gereken bir güvenlik kaygısı olarak algılandığının göstergesi olmuştur. Dolayısıyla bu çalışma da konuya güvenlik boyutuyla yaklaştığı için mülteci krizinin Balkanlar'da oluşturduğu tehdidin; Balkan devletleri, AB ve Türkiye açısından başarılı bir şekilde kontrol altına alındığı sonucuna varmaktadır.

Ancak konuya insani açıdan bakıldığında bu süreçte kaybeden tarafın mülteciler olduğu görülmektedir. Zira daha iyi bir hayat beklentisiyle çıkılan bu yolculuklarda binlerce insan hayatlarını kaybetmiştir.⁴⁸⁶ Hayatlarını kurtaranlar ise Balkan yolculuklarında, bölge devletlerinin transit ülke ve sınır kontrolleri uygulamaları çerçevesinde haftalarca kötü şartlar altında sınırlarda beklemek zorunda kalmışlar, kimi zaman tekrar geldikleri ülkelere gönderilmişler ve kimi zaman da rotalarını değiştirerek farklı ülkelere doğru göç etmek zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla bu acı tablonun tekrar yaşanmasının önüne geçilmesi gerekmektedir.

⁴⁸⁴ "Mixed Migration Flows in the Mediterranean: Compilation of Available Data and Information May 2019", International Organization for Migration, 25 July 2019, 6. <https://www.iom.int/mediterranean-mixed-migration-flows-mediterranean-may-2019> [e.t.: 06.10.2019]

⁴⁸⁵ Ibid., 10.

⁴⁸⁶ IOM verileri sadece 2015 yılında 3771 insanın boğulduğunu göstermektedir. "Over 3,770 Migrants Have Died Trying to Cross the Mediterranean to Europe in 2015", IOM, <https://missingmigrants.iom.int/over-3770-migrants-have-died-trying-cross-mediterranean-europe-2015> [e.t.: 09.10.2019]

Bununla birlikte Türkiye-AB arasında yapılan mutabakatın birincil amacı Balkanlar'daki tehdidi önlemek olmamıştır. AB'nin Türkiye ile işbirliğine gitmesinin birincil sebebi Avrupa Kalesi olarak bilinen algıyı desteklemek yani mülteci hareketini kendi topraklarına ulaşmadan sınırları ötesinde önlemek istemesidir. Bu çerçevede Balkan coğrafyası, AB'nin Avrupa Kalesi politikasında bir tampon bölge olmuş ve Türkiye'nin de bu tampon bölgeye dâhil edilmesiyle mülteci hareketi Türkiye sınırlarında engellenmiştir.⁴⁸⁷ Tampon bölge uygulaması krizi Balkan devletlerinin topraklarının da dışına ittiği için Balkan devletleri için de avantajlı olmuştur. Dolayısıyla Türkiye ile işbirliğine giderek mülteci hareketinin Balkanlar'da oluşturduğu tehdidi ortadan kaldırmak AB'nin kendi sınırlarını korumanın bir yansıması diğer bir deyişle ikincil bir politika hedefi olmuştur. Türkiye açısından AB ile işbirliğine gitmek ise AB tam üyelik sürecini hızlandırmak olmuştur. Dolayısıyla Balkanlar'ın güvenliğini sağlamak Türkiye'nin de AB ile işbirliğine gitmesindeki ikincil politika amacı olarak ortaya çıkmaktadır.

Balkanlar'daki tehdidin ortadan kaldırmanın, her iki aktörün de çıkarlarına uygun olması Türkiye ve AB arasında işbirliğine gidilme sürecini kolaylaştırırsa da bu işbirliğinin her iki aktörün ikincil politika amaçları çerçevesinde gelişmesi işbirliğinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine engel olmuştur. Öyle ki AB-Türkiye işbirliğine gidilmesi bu aktörlerin kötü seyreden ilişkilerinin gelişmesinde bir fırsat yaratmışsa da⁴⁸⁸ bu işbirliğinin uygulanmasındaki yaşanan aksaklıklar bahsedilen fırsatın kaçmasına neden olmuştur.

Türkiye açısından bakıldığında, Birlik içerisinde yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle, Mutabakatta vaat edilen yardım gecikmeli gelmiştir. Zira 2017'nin sonuna kadar verilmesi gereken paranın Aralık 2017'de sadece 1 milyar 85 milyonu ödenmiştir. İkinci 3 milyar Euro ise İtalya'nın itirazlarına rağmen 28-29 Haziran 2019'da Brüksel'de onaylanmış ve yılsonuna kadar verilmesi planlanmıştır. Ayrıca mutabakat metninde bulunan ve Türkiye'yi ekonomik olarak rahatlatacak olan Gümrük Birliği revizyonu ise hala gerçekleşmemiştir.⁴⁸⁹

⁴⁸⁷ Özdal, Tutan, op. cit., 289.

⁴⁸⁸ Türkiye-AB işbirliği çerçevesinde 14 Aralık 2015 tarihinde "Ekonomik ve Parasal Politika" ve 30 Haziran 2016'da "Mali Bütçesel Hükümler" başlıklı fasıllar açılmıştır. Yonca Özer, "Mülteci Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Yansımaları, *Türkiye-AB İlişkilerinde Yeni Bir Konu: Mülteci Sorunu ve Türkiye-AB İşbirliği*, ed. Yaprak Gülcan, Sedef Akgüngör, Yeşim Kuştepe (İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 2017), 51-52.

⁴⁸⁹ Özdal, Tutan, op. cit., 289.

Bununla birlikte AB açısından bakıldığında; Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın terörle mücadele kanunlarını AB koşullarını karşılayacak şekilde değiştirilmesini reddetmesi⁴⁹⁰, 15 Temmuz 2016'da Türkiye'deki başarısız darbe girişimi⁴⁹¹ ve Türkiye'nin 2017 Nisan ayında Başkanlık sistemine geçmek için referanduma gitmesi gibi gelişmeler Türkiye ile varılan anlaşma konusunda AB içerisinde eleştirilerin yükselmesine neden olmuştur.⁴⁹² AB özellikle Türkiye'de darbe girişimi sonrası ilan edilen OHAL kapsamında gerçekleştirilen tutuklamaları eleştirmiş ve bu nedenle uyum yardımlarını kısmış ve gümrük birliği ve vize muafiyeti görüşmelerinin askıya alındığını ilan etmiştir.⁴⁹³

AB'nin yükümlülüklerini yerine getirmemesine rağmen Türkiye'nin, Türkiye-AB Mutabakatı'ndaki kendi yükümlülüklerine bağlı kalması sayesinde Balkanlar'a yapılan mülteci hareketinin durdurulması günümüze kadar başarılı bir şekilde uygulanmıştır. Ancak 22 Temmuz 2019 tarihinde Türkiye'nin de bu mutabakatı askıya aldığını açıklaması yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.⁴⁹⁴ Zira günümüzde Türkiye'de 3,6 milyon⁴⁹⁵ mültecinin bulunduğu düşünüldüğünde Türkiye-AB Mutabakatı'nın olmadığı bir ortamda bu mültecilerin tekrar Balkanlar'a hareket etmesiyle yeni bir krizin meydana gelme ihtimalinin önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır.

Türkiye'deki mültecilerin tekrar Balkanlar'a doğru harekete geçmeleri ise Türkiye'nin bu mültecilere yönelik uyguladığı politikaların ne derecede

⁴⁹⁰ Constanze Letsch, "EU-Turkey visa deal on brink as Erdoğan refuses to change terror laws", The Guardian, 06.05.2016, <https://www.theguardian.com/world/2016/may/06/erdogan-turkey-not-alter-anti-terror-laws-visa-free-travel-eu> [e.t.: 09.10.2019]

⁴⁹¹ Özer, op. cit., 50.

⁴⁹² "Statement by President Juncker, High Representative/Vice-President Mogherini and Commissioner Hahn on the referendum in Turkey", European Commission, 16 April 2017, Brussels, https://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-17-981_en.htm [e.t.: 09.10.2019]

⁴⁹³ Türkiye, vize muafiyeti için gereken 72 kriteri yerine getirdiğini ve adım atması gerekenin AB olduğunu belirtmiştir. AB ise şu 7 kriterin karşılanmadığını savunmuştur:

- Terörle mücadelede AB ile uyum sağlanması,
- Geri Kabulün tam olarak sağlanması,
- Kişisel verilerin korunması,
- Yolsuzlukla mücadele,
- AB ile uyumlu biyometrik pasaport,
- EUROPOL ile operasyonel işbirliği,
- Suç bağlantısı konularda işbirliği. "Turkey 2018 Report", European Commission, 17.04.2018, Brussels, 48-49. <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-turkey-report.pdf> [e.t.:09.10.2019]

⁴⁹⁴ "AB'yle geri kabul anlaşması askıya alındı", <http://www.diken.com.tr/abyle-geri-kabul-anlasmasi-askiya-alindi/> [e.t.: 09.10.2019]

⁴⁹⁵ "Türkiye'deki Suriyeli Sayısı Ekim 2019", <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> [e.t.: 09.10.2019]

güvenlikleştirildiğine bağlıdır. Zira Türkiye mültecilere yönelik uygulamalarında güvenlikleştirme yoluna giderse, bu durum mülteciler için bir itiş faktörü oluşturacak ve onları tekrar Balkanlar'a doğru hareket edip Avrupa'ya ulaşmak için yeni bir yolculuğa sürükleyecektir. Ancak Türkiye'de bulunan mülteciler, geçici olarak mülteci haklarından yararlanabilmekte ve 2016'da çıkarılan "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" sayesinde çalışma hakkına da sahip olabilmektedirler.⁴⁹⁶ Dolayısıyla Türkiye'nin mültecilere yönelik uyguladığı övgüye değer politikalar sayesinde bu mültecilerin temel ihtiyaçlarının karşılanabiliyor olması günümüzde yeni bir yolculuğa çıkmaları konusunda herhangi bir itiş faktörü oluşturmamaktadır.

Yine de 22 Temmuz 2019 tarihinde İstanbul Valiliği tarafından alınan kararla İstanbul'da ikamet kaydı bulunmayan mültecilerin ilk kayıtlı oldukları illere geri gönderilecek⁴⁹⁷ olması bir güvenlikleştirme eylemi şeklinde değerlendirilebilir. Zira mülteciler, şehrin geniş iş imkânlarından yararlanmak için İstanbul'a gelmektedirler. Bu mültecilerin İstanbul'dan geri çağırılması, iş bulma imkânlarını kısıtlayıcı bir faktör oluşturmaktadır. Türkiye tarafından yakın gelecekte buna benzer önlemlerin daha fazla alınması mültecilerin yeni bir yolculuğa çıkmaları konusunda bir itiş faktörü oluşturacaktır. Bu durum Balkanlar'da yeni bir tehdidin yaşanmasına neden olacağı için yine Türkiye ve AB'nin bu bölgedeki uyuşan çıkarlarını zarara uğratacaktır.

Dolayısıyla soruna hem daha insancıl hem de kalıcı çözümler bulmak amacıyla Balkan devletleri, AB ve Türkiye tarafından konunun güvenlikdışlaştırma yoluyla çözülmesi oldukça önemlidir. Bu çerçevede Balkan devletlerinin, transit ülke ve sınır kontrolleri uygulamalarıyla mülteci hareketini önlemeye çalışmalarından vazgeçmesi gerekmektedir. AB'nin ise Avrupa Kalesi mantığıyla krizi, kendi topraklarının dışında çözmek için uyguladığı geri kabul anlaşmaları gibi uygulamaları terk etmesi ve Türkiye'nin de coğrafi sınırlamayı kaldırarak ülkedeki Suriyelilere mülteci statülerini vermesi, dolayısıyla bu insanların geleceklerinin ne olacağına dair belirsizliği ortadan kaldırması gerekmektedir.

⁴⁹⁶ Oğuzhan Aslantürk, Yusuf Erdem Tunç, "Türkiye'de Yabancıların Çalışma İzinleri: Suriyeliler Örneği", *Akademik Ombudsman*, Yıl. 5, S. 9 (Temmuz-Aralık, 2018):144.

⁴⁹⁷ "İstanbul Valiliği, İstanbul'da kaydı olmayan Suriyelilerin kentten ayrılması için tarih verdi", T24, 22.07.2019, <https://t24.com.tr/haber/istanbul-valiligi-istanbul-da-kaydi-olmayan-suriyelilerin-kentten-ayrilmasi-icin-tarih-verdi,831685> [e.t: 09.10.2019]

Ancak belirtilmesi gerekir ki Türkiye'nin milyonlarca insana mülteci statüsü vermesi ve dolayısıyla sorunu güvenlikleştirmeden kaçınarak çözmesi, tek başına yapabileceği bir uygulama değildir. Zira bu derece fazla sayıdaki insanın Türkiye'de daimi olarak kalacak olması Türkiye'ye hem ekonomik hem de toplumsal kimlik açısından büyük bir yük yükleyecektir. Bu çerçevede Kamuran Reçber ve Veysel Ayhan'ın 2013'te yayınlanan ve Suriye'deki kriz çerçevesinde Türkiye'ye gelen mültecilerin Hatay bölgesi üzerindeki etkisini konu alan makalesi dikkat çekmektedir. Reçber ve Ayhan, söz konusu krizin Hatay bölgesini toplumsal ve ekonomik açıdan 11 başlıkta etkilediğini gözlemlemiştir.⁴⁹⁸ Bu görüşe göre kriz; Hatay'ın toplumsal grupları arasında güvensizlik ve gerginlik oluşturmuş, ayrıştırma ve ötekileştirme sürecini başlatmış, mültecilerden kaynaklanan düşük ücretli yeni iş gücü Hatay ekonomisi üzerinde farklı etkileri meydana getirmiş ve bu durum toplumsal yapıda rahatsızlıklar oluşturmuştur. Tüm bu etkiler çerçevesinde ortaya çıkan asıl önemli husus ise toplumsal gerginliğin bir çatışmaya dönüşebilecek olmasıdır.⁴⁹⁹ Suriye'deki krizin başları olarak kabul edilebilecek olan 2013'ten 2020'ye kadar olan yedi yıllık süreçte bahsedilen etkilerin Türkiye geneline yayılarak benzer ekonomik ve toplumsal sonuçlara yol açtığı ve uzun vadede de daha fazlasına yol açacağı kolaylıkla söylenebilir.

Bu nedenle AB'nin, geniş çaptaki mültecilerin Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal yapısı üzerinde oluşturduğu veya oluşturacağı etkileri göz önünde bulundurması ve yük paylaşımı yoluna giderek Türkiye'nin yükünü azaltması gerekmektedir. Böylece Türkiye de dâhil tüm AB devletlerinin sahip olması gereken mülteci kontenjanları gerekli şartlara göre belirlenmelidir. Dolayısıyla Türkiye'deki mülteci sayısı Türkiye'nin bunlara mülteci statüsü verebileceği seviyeye kadar düşürülecektir.

Türkiye'deki mülteci sayısının paylaşım yoluna gidilerek azalması sayesinde yeni bir mülteci krizinin yaşanma riski orta dönemde kaybolacaktır. Ayrıca mülteciler tekrar tehlikeli bir yolculuğa kalkışmak zorunda kalmadan AB içerisinde yeniden yerleştirilmiş olacağı için sorun insani çerçevede çözüme kavuşturulmuş olacaktır. Ancak mülteci krizi sürecinde 120 bin kişinin Avrupa içerisinde yeniden yerleştirilmesi konusunda bile başarısız kalınmışken AB'nin, Türkiye'nin yükünün

⁴⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kamuran Reçber, Veysel Ayhan, "Türkiye ile Suriye Arasındaki Krizin Hatay Bölgesi Üzerindeki Etkileri", *Alternatif Politika*, C. 5, S. 3 (Aralık, 2013).

⁴⁹⁹ Ibid., 326-327.

paylaştırılması konusunda bir adım atması yakın gelecekte mümkün gözükmemektedir.

SONUÇ

Balkanlar'ın güvenliğini incelemeyi konu alan bu çalışmada Kopenhag Okulu'nun uluslararası sistemin yapısına yönelik varsayımlarından yararlanmıştır. Bu kurama göre uluslararası sistem anarşik yapıdadır ve bir süper güç (ABD), dört büyük güç (ÇHC, AB, Japonya ve RF) ile bölgesel güçler (İran, İsrail, Pakistan, Hindistan, Türkiye vb.) olmak üzere devletler temel aktörler olarak bulunmaktadır. Söz konusu uluslararası sistemde süper güçler ve büyük güçler küresel seviyede, bölgesel güçlerse bölgesel seviyede etkili olmaktadır.

1980'lerin ortalarından itibaren uluslararası sistem bir bölgeselleşme sürecine girmiştir artık büyük güçler arasındaki düşmanlık, ideolojik bir karaktere sahip değildir. Neredeyse tüm bölgelerdeki ideolojik süper güç düşmanlığı sona erdiği için de yerel güçler daha fazla hareket alanına sahiptir. Dolayısıyla bölgeselleşmenin arttığı bir uluslararası sistemde uluslararası güvenlik konularını sadece küresel güç dengesi ile açıklamaya çalışmak eksik bir yaklaşım olacaktır. Bunun yerine anarşik yapı ve güç dengesi açısından küresel sistemle aynı özelliklere sahip olan bölgesel güç dengeleri çerçevesinde yani alt-sistem seviyesinde güvenlik analizlerinin yapılması gerekli olmaktadır.

Uluslararası sistemin bahsedilen yapısı nedeniyle Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de güvenlik algılamaları iki kutuplu sistemdekinden farklı olarak "bölgesel güvenlik" yapısında karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede BGKT günümüzün bölgesel güvenlik anlayışını yansıtan kapsamlı açıklamalar yapmaktadır. Teorinin esas mantığı tüm devletlerin karşılıklı bağlanmış durumdaki güvenliğin küresel ağına düşmüş olmalarıdır. Dolayısıyla bir devletin güvenlik algılamaları coğrafi yakınlık nedeniyle bölgesindeki diğer devletleri de etkilemektedir. İnşacı yaklaşımı temel alan BGKT bölgesel sistemleri sadece güç dağılımı üzerinden değil, aktörlerin davranışları üzerinden de açıklamaktadır. Bu sebeple BGKT devletlerin komşularından veya onların diğer bölgesel aktörlerle ittifak yapmalarından endişe duydukları içsel yapıdaki güvenlik etkileşimlerine vurgu yapmaktadır.

BGKT, geleneksel teorilerin sistem temelli yaklaşımlarından farklı olarak Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de güvenlik sorunlarını bir sosyal süreç içerisinde, yalnızca askeri olmayan; etnik temelli çatışmalar, göç hareketleri, terörizm ve organize suçlar gibi konuları da dâhil ederek açıklamaktadır. Buna göre BGKT, güvenlik konularını askeri güvenlik, siyasi güvenlik, ekonomik güvenlik, toplumsal güvenlik ve çevresel güvenlik olmak üzere beş sektörde incelemektedir.

Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de etnik çatışmaların yoğunluk kazanması nedeniyle özellikle toplumsal güvenlik önem kazanmıştır. Toplumsal güvenlik; toplumların ulusal kimlik ve kültür yapılarını etkileyen tehditler ve bunlara yönelik zafiyetlerle ilgili bir konudur. 21. yüzyılda toplumsal güvenliğe yönelik en önemli tehdit ise göç konusunda yaşanmaktadır. Göç, toplumsal kimliği ve kültürü doğrudan nüfusun etnik, kültürel, dinsel ve dilsel düzenini değiştirerek tehdit etmektedir. Buna göre aşırı derecede yabancı akını var olan toplumun eski alışkanlarını devam ettirme kabiliyetini tehdit etmekte ve kontrolsüz göç, var olan yerleşik kültürü zor durumda bırakmaktadır. Dolayısıyla devletler kendilerini göç tehdidine karşı korumak için hukuksal düzenlemeler yapmakta ve fiziksel bariyerler oluşturmaktadır.

Toplumsal güvenliğin ve bölgesel güvenlik anlayışının ön plana çıktığı Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de uluslararası güvenliğin doğasında meydana gelen bu değişimleri dikkate alan tez çalışmamızda Balkanlar’ın güvenliğini BGKT’nin ortaya attığı Bölgesel Güvenlik Kompleksleri (BGK) kapsamında Balkan BGK’sı çerçevesinde analiz etmiştir.

Balkan BGK’sı uzun yıllar boyunca Osmanlı Devleti hâkimiyetinde kalarak tümüyle baskılanmıştır (overlay). Bu süreçte bölgenin güvenlik dinamikleri 1390’tan itibaren Osmanlı Devleti’nin güvenlik dinamikleri içerisinde kaldığı için herhangi bir bağımsız Balkan güvenlik kompleksinden bahsetmek mümkün değildir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti’nin gerileme sürecine girmesiyle 19. yüzyıldan itibaren Balkan toplumlarında Osmanlı Devleti’ne karşı milliyetçi isyanlar başlamış ve 20. yüzyılın ilk on yılı sona erdiğinde Arnavutluk, Makedonya ve Kosova dışında Osmanlı Devleti hâkimiyetindeki tüm bölge devletleri birer ulus-devlet olarak bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Dolayısıyla 20. yüzyılın başlarında Balkan BGK’sı kendi bağımsız güvenlik dinamiklerine sahip olmuş ve bu BGK içerisinde bulunan devletler arasında karşılıklı tehdit algılamaları ortaya çıkmıştır. Zira bu süreçte 1912’de yaşanan Birinci Balkan Savaşı bölge devletlerinin ortak tehdit (Osmanlı

Devleti) algılamaları ve 1913'teki İkinci Balkan Savaş'ı karşılıklı tehdit algılamaları çerçevesinde gelişmiştir.

Bununla birlikte Soğuk Savaş sürecinde, Balkan BGK'sının güvenlik dinamikleri iki kutuplu hale gelen uluslararası sistemin yoğun baskısı altında tekrar tümüyle baskılanmıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle 1995-1999 yılları arasında bölgenin güvenlik dinamikleri yeniden bağımsız bir şekilde ortaya çıkmıştır. 1991-1995 yılları arasında bölge devletleri arasında karşılıklı tehdit algılamaları bu kez Yugoslavya içerisinde yaşanan etnik çatışmalarda ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yaşanan milliyetçi çatışmaların merkezinde ise Bosna Hersek ve Kosova yer almıştır.

Bosna Hersek ve Kosova'daki etnik çatışmaların sonucunda Balkanlar'da ekonomik yapı ve devlet kurumları büyük ölçüde çökmüştür. Bu çöküntüler sonucunda ortaya çıkan ekonomik ve siyasi istikrarsızlık ve göç gibi tehditler, bölgenin Batı Avrupa'ya olan coğrafi yakınlığı nedeniyle Batı Avrupa devletlerinin güvenliklerini de etkilemiştir. Batı Avrupa devletlerinin kendi güvenliklerine olan bu tehditleri görmeleri sonucunda bu devletlerin ve Türkiye'nin de desteklediği NATO operasyonlarıyla etnik çatışmalar sonlandırılarak bölgeye istikrar getirilmiş ve bundan sonraki süreçte Batı Avrupa devletleri Balkanlar'ın güvenlik dinamiklerini kendi güvenlik dinamikleri içerisinde değerlendirilmeye başlamıştır. Dolayısıyla Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Balkan BGK'sı, Avrupa BGK'sının içerisinde yer alan bir alt kompleks halini almıştır.

Balkanlar'da meydana gelen istikrarsızlıkların Avrupa'nın kendi güvenlik dinamiklerini etkilemesi nedeniyle Avrupa devletlerinin artık bu bölgede herhangi bir istikrarsızlık durumuna izin vermesi Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de mümkün gözükmemektedir. Bu çerçevede Balkanlar, AB tarafından genişleme sürecine dâhil edilerek günümüze kadar olan süreçte bölgedeki ekonomik ve siyasi istikrarı temin edecek birçok teşvik başlatılmıştır. AB bütünleşmesi Balkanlar'daki tüm devletleri içerecek şekilde genişlediğinde bölgenin güvenlik dinamikleri tümüyle AB içerisinde değerlendirileceği için (overlay) artık bağımsız bir Balkan BGK'sının varlığından söz etmek mümkün değildir. Ancak AB genişlemesi süreci henüz günümüzde tüm bölge devletlerini kapsamamıştır. Bu nedenle günümüzde Balkanlar'ın Avrupa BGK'sının güvenlik dinamikleri tarafından tümüyle baskılandığı (overlay) söylenemez. Zira bu genişleme süreci tamamen gerçekleşene kadar Balkanlar kendi güvenlik dinamiklerine, tehdit algılamalarına ve güvenlik zafiyetlerine sahip bir alt-

kompleks olarak varlığını devam ettirecektir. Günümüzde bu alt kompleks içerisinde yer alan devletler ise Hırvatistan, Bosna Hersek, Sırbistan, Karadağ, Kuzey Makedonya, Arnavutluk, Kosova, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Türkiye ve bir bütün olarak Kıbrıs'tır.

Tez çalışmamızda yapılan analizler sonucunda Balkan alt güvenlik kompleksinin toplumsal güvenlik sektöründe güvenlik zafiyetlerine sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Bu zafiyetler büyük ölçüde bölgenin heterojen toplum yapısından kaynaklanmaktadır. Hırvatistan, Bosna-Hersek, Kuzey Makedonya ve Kosova'da bulunan Sırp azınlıklar, Romanya ve Sırbistan'daki Macar azınlıklar, Bulgaristan'daki, Yunanistan'ın kuzeydoğusundaki ve Onikiada'daki Türk azınlıklar ve Kosova'da, Kuzey Makedonya'da ve Yunanistan'da bulunan geniş Arnavutluk azınlıklar bölgedeki heterojen ulus yapısının bir göstergesidir. Bölgedeki bu azınlıkların, bulundukları devletler içerisinde birer tehdit olarak görülmesi süreç içerisinde birçok azınlık sorunlarının yaşanmasına neden olmuş ve günümüzde de neden olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla heterojen ulus yapısı bölge devletleri ve onların ulusları ile arasındaki bağın zayıf olmasına neden olmakta ve böylece toplumsal yapıda zafiyetler meydana gelmektedir.

Balkanlar'daki heterojen ulus yapısı ile ilgili asıl önemli konu ise yukarıda bahsedilen azınlıkların, kendilerini dışarıda temsil eden bir ana devletlerinin olmasıdır. Bu durum bölge devletlerinin kendi azınlık sorunlarının kolaylıkla devletlerarası sorunlara dönüşmesine neden olmaktadır. Örneğin Makedonya'da bulunan Arnavut azınlığın dışarıdaki temsilcisinin Arnavutluk devleti olması nedeniyle Makedonya'nın bu Arnavutluk azınlıkla ilgili yaşadığı bir sorun, Makedonya ve Arnavutluk arasında yaşanan bir devletlerarası soruna dönüşebilmektedir. Aynı şekilde Bosna-Hersek'teki Sırp azınlığın dışarıda temsilcisinin Sırbistan devleti olması ve Yunanistan'daki Türk azınlığın dışarıda temsilcisinin de Türkiye devleti olması bu devletlerdeki azınlık sorunlarını Bosna-Hersek-Sırbistan ve Yunanistan-Türkiye arasında devletlerarası boyuta taşıyabilecektir.

Bölge devletlerinin diğer devletler içerisinde kendi uluslarının bulunması geçmişte bölge devletlerinin tüm uluslarını tek çatı altında toplama fikrine dayanan yayılmacı politikalar izlemelerine ve etnik / teritoryal çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Zira Balkan Savaşları ve Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yaşanan çatışmalar devletlerin bu yayılmacı politikaları çerçevesinde ortaya çıkmıştır.

Günümüzde de bölge devletleri arasında geçmişteki milliyetçi duygulardan kaynaklanan ve bahsedilen azınlık konularıyla yakından ilişkili sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar bölgede AB üyesi olan devletler arasında görülmemekle birlikte AB üyesi olmayan devletler arasında veya taraflardan en az birinin AB üyesi olmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede var olan sorunlar; Bosna Hersek'te siyasi yapıların işlevsizliği çerçevesinde Dayton Barış Anlaşması'nın kırılganlığı, Sırp milliyetçiliğinin merkezi olan Kosova'nın 2008'de tek taraflı olarak bağımsızlık ilan etmesi bağlamında Sırbistan'ın sınır sorunu ve en önemlisi Makedonya Sorunu'nun üstü örtülü bir şekilde devam etmesidir.

Bahsedilen sorunlar çerçevesinde yaşanacak herhangi bir iç çatışma, kolaylıkla diğer devletlerin de dâhil olacağı bir devletlerarası çatışmaya dönüşme potansiyelini taşımakla birlikte Makedonya Sorunu çerçevesinde yaşanabilecek çatışmalar daha büyük bir önem arz etmektedir. 1878 Berlin Kongresi'nden beri devam eden, Balkan Savaşları'nın yaşanmasına neden olan ve günümüzde de henüz kesin çözüme kavuşamamış olan Makedonya Sorunu'nun önemi; Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan ve Arnavutluk gibi çok sayıda devletin bölgedeki azınlıklar üzerinden hak iddia etmesinden kaynaklanmaktadır. Yunanistan'ın bu bölgedeki genişlemesini tehdit olarak algılayan Türkiye ve Bulgaristan'ın politikalarına yönelik olarak Romanya da Makedonya Sorunu'na dâhil olmaktadır. Dolayısıyla Makedonya Sorunu kapsamında yaşanacak herhangi bir iç çatışma kolaylıkla bölgede etnik azınlıkları bulunan Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan ve Arnavutluk arasında Türkiye ve Romanya'nın da dâhil olabileceği devletlerarası bir çatışmaya dönüşebilecektir.

Verdiğimiz örneklerden de anlaşıldığı üzere Balkanlar'da azınlık sorunlarının devletlerarası bir çatışma oluşturma potansiyeline sahip olması, bölgede toplumsal yapının hassas olduğunu göstermektedir. Bu hassas toplumsal yapı ise bölge dışından gelen bir düzensiz göç tehdidi tarafından tetiklenebilecektir. Zira Balkanlar'da azınlık davranışlarını belirleyen önemli bir diğer unsur, uluslararası konjonktürün çatışmaya uygun olup / olmaması durumudur. Örneğin Bosna-Hersek'in bağımsızlık sürecine girmesinde, Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını elde etmesinin ve birçok AB üyesi devletin de bu iki yeni devleti tanımmasının yaratmış olduğu uluslararası ortam etkili olmuştur.

Balkanlar'a yapılan düzensiz göçler sonucunda yeni ve yabancı bir kimliğin bölgeye yerleşmesinin ardından bu yabancı kimliğin Balkan kimliğiyle entegrasyonu sürecinde uzun vadede toplumsal çatışmaların çıkması muhtemeldir. Olası bu durum ise bölgedeki bazı azınlıkları, bağımsızlıklarını kazanmaları konusunda mücadele etmeye teşvik edecek ve istikrarı bozacak bir güvenlik zafiyetine yol açacaktır. Bağımsızlık mücadelesinde giren azınlığın, dışarıdaki ana devletin bu mücadeleyi desteklemesiye sorunu devletlerarası bir çatışmaya dönüştürebilecek ve bu durumda bölgedeki istikrar / barış ortamı daha büyük bir tehlike altına girebilecektir.

Yukarıda aktardığımız kuramsal çerçeve bağlamında 2015-2016 sürecinde yaşanan mülteci krizinin Balkanlar'ın toplumsal güvenliğine yönelik bahsedilen tehdidi ortaya çıkardığı sonucuna varılmıştır. Zira 2010-2011 Arap Baharı'ndan itibaren MENA'da ortaya çıkan bölgesel çatışmaların sonucunda Suriye, Irak, Libya ve diğer bazı devletler birer başarısız devlet (failed state) haline gelmiş ve bu durum bölgedeki milyonlarca insanın yerinden edilmesine neden olmuştur. Bu insanlar siyasi istikrar, iş beklentisi, eğitim fırsatı ve güvenli bir çevre arayışı içerisinde göç etmek zorunda kalırken, Avrupa ise MENA bölgesine olan coğrafi yakınlığı, güvenlik yapısı ve ekonomik istikrarı sebebiyle göçmenler için bir hedef haline gelmiştir.

Balkanlar ise göçmenlerin Avrupa yolcuğunda coğrafi olarak bir köprü vaziyeti konumunda olduğu için 2015-2016 sürecinde göç hareketinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Çalışmamızda sayısal verilerle analiz ettiğimiz üzere Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Yugoslavya İç Savaşı'ndan itibaren sürekli olarak bölge dışına göç veren Balkanlar bu süreçte ilk kez dışarıdan göç alan bir bölge durumuna gelmiştir. Göçmenler başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa'ya ulaşmak istedikleri için Batı Balkan Rotası'nı izlemişlerdir. Dolayısıyla Batı Balkan Rotası üzerinde yer alan Yunanistan, Kuzey Makedonya, Sırbistan, Hırvatistan ve Slovenya gibi Balkan devletleri bu göç hareketinden büyük ölçüde etkilenirken diğer bölge devletleri göçten fazla etkilenmese bile mevcut rotanın kendilerini de içerecek şekilde değişmesinden endişe duymuşlardır.

Ancak Balkan devletlerini asıl endişelendiren durum Almanya veya Avusturya'nın sınırlarını kapatması durumunda bir milyondan fazla mültecinin Balkanlar'da sıkışıp kalmaları olmuştur. Zira hali hazırda toplumsal zafiyetin bulunduğu Balkanlar'a bu

derece geniş çapta farklı bir kimliğin yerleşmesi bölgedeki toplumsal yapı açısından bir tehdit oluşturmaktadır.

Mültecilerin geniş çaplı sayısının yanı sıra sahip oldukları kimlikler de Balkanlar'ın toplumsal kimliğine tehdit oluşturmıştır. 2015-2016 sürecinde Balkanlar'a hareket eden mültecilerin %56,1'i Suriyeli, %24,4'ü Afgan ve %10,3'ü Iraklı olması nedeniyle Müslüman kimliğinin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Öyle ki Müslüman kimliği Balkan toplumları arasında Osmanlı Devleti'nden kalan bir düşman kimlik olarak görülmektedir. Buna ek olarak 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları'nın ardından Avrupa'da radikal sağın güç kazanmasının ve daha sonra sağ partilerin Balkanlar'ı da içerecek şekilde Avrupa'da yükselişe geçmesinin etkisiyle Avrupa ve Balkanlar'da Müslümanlara yönelik ön yargılar artmıştır. Ayrıca 2015'ten itibaren DAESH'in Paris, Brüksel, Nice ve Manchester gibi Avrupa şehirlerinde düzenlemiş olduğu bombalı saldırılar sonucunda Avrupa ve Balkanlar'da İslam ve terörizm bir arada kullanılır hale gelmiştir. Tüm bu durumlar Balkanlar'da toplumsal kimliğin Müslüman kimliğine karşı algılamış olduğu tehdidi kuvvetlendirici birer etken olmuştur.

Müslüman kimliğine sahip olan 1 milyondan fazla mültecinin Balkanlar'a yerleşmesi durumunda bu mültecilerin uzun vadeli entegrasyonu sürecinde bölgede askeri çatışmaların çıkma olasılığı bölgedeki istikrarı tehlikeye atmaktadır. Bu kapsamda Almanya Başbakanı A. Merkel, 3 Kasım 2015 tarihinde Darmstadt şehrinde düzenlenen bir konferansta mülteci krizini önlemeye yönelik olarak Almanya'nın Avusturya ile olan sınırını kapatması durumunda Balkanlar'da yeni bir askeri çatışmanın yaşanabileceğini belirtmiş ve buna izin verilmemesi konusunda uyarıda bulunmuştur.

Ancak A. Merkel'in bu uyarısının, mültecilere yönelik uygulamak istediği "açık kapı politikasına" ülke içerisinde ve diğer AB devletlerinden gelen eleştirileri kırmak maksadıyla yapılan abartılı bir söylem olduğu yönünde tartışmalar yaşanmıştır. Yine de Balkanlar'da yıllardır yapılan yatırımlara rağmen siyasi istikrar ve bölgesel işbirliği konusunda bölgede hala bir zafiyet bulunmaktadır. Dolayısıyla tez çalışmamız A. Merkel'in uyarısının tamamen sembolik ve abartılı bir söylem olmadığını ve bunun yerine böylesi bir zafiyetin bulunduğu bir ortama farklı bir kimliğin yerleşmesinin uzun vadede askeri bir çatışmaya sebebiyet verme

potansiyelinin bulunduğunu savunmakta ve bu nedenle A. Merkel'in uyarısının var olan gerçek sebepler üzerine kurulduğunun altını çizmektedir.

Balkanlar'daki yaşanacak çatışmalar sonucunda meydana gelecek istikrarsızlık ortamı Yugoslavya İç Savaşı sürecinde olduğu gibi Avrupa'nın güvenliğine tehdit oluşturacağı gibi Türkiye için de bir tehdit oluşturmaktadır. Zira Balkanlar'da yaşanan istikrarsızlıklar sonucunda yaşanan göç temelli tehditler Türkiye'yi de etkilemektedir. Örneğin Yugoslavya İç Savaşı'nın ardından yaklaşık 53 bin kişi Balkanlar'dan Türkiye'ye göç etmiştir. Bunun yanı sıra Balkanlar Türkiye'nin AB ile ticaretinde önemli bir karayolu güzergâhında bulunmaktadır. Dolayısıyla bölgede yaşanan herhangi bir istikrarsızlık Türkiye-AB ticari ilişkilerini sekteye uğratacaktır.

Daha geniş bir ifade ile belirtirsek Türkiye-AB tam üyelik müzakere sürecinin başladığı 2005'den günümüze kadar olan süreçte güvenlik açısından bakıldığında iki aktörün ilişkileri siyasi kriterler ve bölgesel konularda sürekli olarak olumsuz yönde seyretilmiştir. İkili ilişkiler özellikle Orta Doğu üzerinde 2011'den itibaren olumsuz bir dönüşüme uğramış ve bu durum iki aktörün süreç içerisinde birbirlerinden uzaklaşmalarına neden olmuştur.

Ancak tez kapsamında analiz ettiğimiz üzere her iki aktörün de Balkanlar'daki politikalarının istikrarlı olarak olumlu yönde seyrettiği tespit edilmiştir. Her iki aktör de kalıcı barışı, bölgesel istikrarı ve işbirliğini desteklerken Türkiye'nin Bosna Hersek'te EUROFOR'u, Kosova'da KFOR ve EULEX'e katkı vermesi ve Balkan devletlerinin NATO ve AB'ye katılım süreçlerine engel olmaması AB tarafından olumlu karşılanmaktadır.

Bu kapsamda her iki aktörün de istikrar ve barış sürecini desteklediği Balkanlarda, süreci tehlikeye atacak bir durum söz konusu olduğunda işbirliğine gitmeleri hem gerekli hem de daha kolay olmuştur. Zira 2015-2016 sürecinde yaşanan ve Balkanların güvenliğini tehlikeye atan mülteci krizi iki aktörü, bu krizin yaratmış olduğu tehdidi ortadan kaldırma konusunda bir araya getirmiştir.

2015 yazında gelişen mülteci krizi haliz hazırda AB'nin; BREXIT, Yunanistan Borç Krizi ve Ukrayna'daki çatışmalar ile Birlik içerisinde ortak göç politikası oluşturulmasındaki zorluklar gibi birçok krizle uğraştığı bir süreçte ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla AB, Balkanlar'ın güvenliğini tehdit eden bu krize ilk etapta çözüm bulma konusunda etkisiz kalmıştır. Bu durum ise Balkan devletlerini kendi bireysel

yöntemlerini uygulayarak krizle baş etmek zorunda bırakmıştır. Bölge devletleri ilk olarak kendilerini transit ülke olarak tanımlamış ve bir mülteci koridoru (refugee corridor) oluşturarak mültecilerin kendi toprakları üzerinden geçişlerini mümkün olduğunca hızlı kılmak için bu geçişleri kolaylaştırmışlardır. İkinci olarak da sınırlara tel örgüler çekilmesi, askeri personellerin bu bölgelerde görevlendirilmesi ve geçişlerin sınırlandırılması gibi uygulamalarla sınır kontrollerini güçlendirmişlerdir.

Balkan devletlerinin kendi ulusal çıkarlarını korumaya yönelik almış oldukları bu önlemler hiç şüphesiz ulusal güvenlik algılaması çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Söz konusu devletler bu sebeple mülteci hakları konusunda bağlı oldukları uluslararası anlaşmaların getirdikleri yükümlülükleri uygulamak yerine, mültecilere yönelik tecrit edilmiş bir yaklaşım sergilemişlerdir. Fakat ulusal çapta alınan bu önlemler düzensiz göçleri tamamen durdurma konusunda başarılı olamamıştır. Zira mülteci krizi gibi birden fazla devleti ilgilendiren konular ancak devletlerin işbirliğine gitmeleri ile çözüme kavuşturulabilmektedir. Bu çerçevede AB, krizi çözüme kavuşturmak ve Ege Denizi'nde yaşanan ölümleri sonlandırmak amacıyla Balkan devletleriyle işbirliğine gitmiştir.

25 Ekim 2015 tarihinde düzenlenen Batı Balkanlar Göç Rotası Toplantısı'na katılan Balkan devletlerinin liderleri ve Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker, Balkanlar'daki mülteci hareketini kontrol etmek için 17 maddelik bir plan üzerinde anlaşmışlardır. Bu Plana göre bölge devletleri bireysel önlemler almaktan vazgeçerek AB ve birbirleriyle işbirliği içerisinde önlemler alacaktır. Toplantıda ek olarak Türkiye ile bir anlaşma yapılmasının gerekliliğinin de altı çizilmiştir.

AB ve Balkan devletlerinin işbirliği içerisinde alınan bu önlemler Batı Balkanlar üzerinden geçen düzensiz göçmen sayısını düşürmeyi başarmış ancak tamamen sonlandırma konusunda yetersiz kalmıştır. Aylan Kurdi olayının yaşandığı 2015 Eylülünden itibaren A. Merkel ve diğer AB liderleri, mülteci krizinin çözüme kavuşturulmasında Türkiye'nin kilit role sahip olduğunu vurgulamaya başlamışlardır.

Bu kapsamda 29 Kasım 2015 tarihinde Türkiye ve AB, mülteci krizinin yönetimine ilişkin olarak Ortak Eylem Planı'nı kabul etmişlerdir. Bu Plan temel olarak, Türkiye'nin Avrupa'ya hareket eden mülteci hareketini azaltması karşılığında Türkiye'ye, buradaki mültecilerin ihtiyaçlarının karşılanması için 3 milyar Euro

değerinde finansal yardım yapılmasını önermektedir. Planın uygulamaya geçmesinin ardından Yunanistan'a geçen mültecilerin sayısı 2016 Ocak ayında 70 bine ve Şubat ayında 60 bine kadar düşmüştür. Ancak bu konuda tam bir başarı sağlamak isteyen AB'nin devreye girmesiyle 18 Mart 2016'da Türkiye-AB Mutabakatı kabul edilmiştir.

Mutabakatta; 20 Mart 2016 tarihinden itibaren Türkiye'den Yunanistan'a geçen mültecilerin Türkiye'ye geri gönderilmesine ve karşılığında AB'den Türkiye'ye 2018 yılının sonuna kadar 3+3 şeklinde toplam 6 milyar Euro fon sağlanmasına karar verilmiştir. Ayrıca 72 kriteri sağlaması halinde Türkiye'ye vize serbestisi getirilmesi ve yeni fasılların açılmasıyla tam üyelik sürecine güç verilmesi konularında da anlaşma sağlanmıştır.

Tez çalışmamızda detaylı bir biçimde analiz ettiğimiz üzere Balkan BGK'sı için bir tehdit oluşturan mülteci krizi Balkan devletlerinin hem kendi aralarında hem de AB ile işbirliğine gitmeleriyle belli bir ölçüde azaltılmıştır. Ancak krizin oluşturduğu tehdidin tamamen durdurulması Türkiye ve AB arasında 18 Mart 2016'da varılan mutabakatla sağlanmıştır. Dolayısıyla Türkiye ve AB'nin istikrarın ve barışın devam etmesinden yana çıkarlarının uyuştugu Balkanlar'da, bu istikrarı ortadan kaldırma potansiyelini içinde bulunduran düzensiz göç tehdidi aktörlerin bölge devletlerini de işin içine katarak ortak güvenlik anlayışı çerçevesinde işbirliğine gitmeleriyle kontrol altına alınmıştır.

Mülteci krizinin Balkanlar üzerinde oluşturmuş olduğu tehdidin; Balkan devletleri, AB ve Türkiye tarafından işbirliği içerisinde güvenlikleştirme eylemlerine başvurularak kontrol altına alınması ise bu işbirliğinin olumsuz yönünü oluşturmaktadır. Zira gerek Balkan devletlerinin süreç içinde uyguladığı politikalar gerekse Türkiye-AB mutabakatının Geri Kabul Anlaşması çerçevesinde gerçekleştirilmiş olması, sorunun AB tarafından kendi sınırları dışarısında çözülmesi gereken bir güvenlik unsuru olarak algılandığının bir göstergesi olmuştur. Dolayısıyla tezde de konuya güvenlik boyutuyla yaklaşıldığı için mülteci krizinin Balkanlar'da oluşturduğu tehdidin; Balkan devletleri, AB ve Türkiye açısından başarılı bir şekilde sonlandırılmadığı ama kontrol altına alındığı sonucuna varmaktadır.

Bununla birlikte Türkiye-AB arasında yapılan mutabakatın uygulanması sürecinde aksaklıklar yaşanmıştır. Türkiye'nin terörle mücadele kanunlarını değiştirmeyi

reddetmesi, 15 Temmuz 2016'da Türkiye'deki başarısız darbe girişimi ve sonrasında OHAL kapsamında aldığı önlemler, 2017 Nisan ayında Başkanlık sistemine geçmek için referanduma gitmesi gibi gelişmeleri gerekçe gösteren AB, uyum yardımlarını kısmış ve gümrük birliği ve vize muafiyeti görüşmelerinin askıya alındığını ilan etmiştir.

Vaat edilen yardımların gecikmeli gelmesi ve Mutabakat metninde bulunan Gümrük Birliği revizyonunun ve vize serbestisinin gerçekleştirilmemesine rağmen Türkiye'nin, yükümlülüklerine bağlı kalması sayesinde düzensiz göçler büyük ölçüde kontrol altına alınmıştır. Ancak 22 Temmuz 2019'da Türkiye'nin de Mutabakatı askıya aldığını açıklaması yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Zira günümüzde Türkiye'de 3,6 milyon mültecinin bulunduğu düşünüldüğünde Türkiye-AB Mutabakatı'nın olmadığı bir ortamda bu mültecilerin tekrar Balkanlar'a hareket etmesiyle yeni bir krizin yaşanmasının önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Dolayısıyla Türkiye ve AB'nin Balkanlar'da barışı ve istikrarı korumaya yönelik çıkarlarını tehlikeye atan göç temelli bu tehdide yönelik hem daha insancıl hem de kalıcı çözümler bulunması için Balkan devletleri, AB ve Türkiye tarafından sorunun güvenlikdışlaştırma yoluyla çözülmesi oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Acer, Yücel, İbrahim Kaya. *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*. 10. bs. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.
- Agustín, Óscar García, Martin Bak Jørgensen. *Solidarity and the 'Refugee Crisis' in Europe*. Cham: Palgrave Macmillan, 2019.
- Armaoğlu, Fahir. *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.
- Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*. 11. bs. Ayraç Sanal Yayın, <https://docplayer.biz.tr/208829-Ayrac-sanal-yayin-http-ayrac-org-ayrac-org-gmail-com.html> [e.t.: 14.06.2019]
- Bora, Tanıl. *Milliyetçiliğin Provokasyonu*. 2. bs. İstanbul: Birikim Yayıncılık, 1995.
- Buzan, Barry, Ole Wæver, Jaap De Wilde. *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers, 1998.
- Buzan, Barry, Ole Wæver. *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Buzan, Barry. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. 2. bs. Boulder: Lynne Rienner, 1991.
- Castellan, Georges. *Balkanların Tarihi (14.-20. Yüzyıl)*. çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1995.
- Ghosh, Bimal. *Refugee and Mixed Migration Flows: Managing a Looming Humanitarian and Economic Crisis*. Cham: Palgrave Macmillan, 2018.
- Glenny, Misha. *the Balkans: Nationalism, War and the Great Powers 1804-2012*. Toronto: House of Anansi Press, 2012.
- Jelavich, Barbara. *History of the Balkan: Twentieth Century*. 2. bs. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Jelavich, Barbara. *History of the Balkans: Eighteen and Nineteenth Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Jelavich, Barbara. *the Ottoman Empire, the Great Powers and the Strait Question 1870-1887*. London: Indiana University Press, 1973.

- Jelavich, Charles, Barbara Jelavich. *the Establishment of the Balkan National States 1804-1920*. 4. bs. Washington: University of Washington Press, 2000.
- Kavalalı, Murat. *Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkileri*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, 2005. <http://ekutup.dpt.gov.tr/> [e.t.:24.06.2019]
- Kerner, Robert Joseph, Harry Nicholas Howard. *the Balkan Conferences and the Balkan Entente 1930-1935*. California: University of California Press, 1936.
- Kut, Şule. *Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Levin, Paul T. *Turkey and the European Union: Christian and Secular Images of Islam*. New York: Palgrave Macmillan, 2011.
- Lippmann, Walter. *U.S. Foreign Policy: Shield of the Republic*. Boston: Little, Brown and Co., 1943.
- Mazower, Mark. *Bizans'ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar*. çev. Ayşe Ozil. İstanbul: ALFA, 2014.
- Mittelman, H. James. *The Globalization Syndrome: Transformation and Resistance*. New Jersey: Princeton University Press, 2000.
- Oğuzlu, Tarık. *NATO Ortaklıkları ve Türkiye: Barış için Ortaklık, Akdeniz Diyalogu, İstanbul İşbirliği Girişimi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Oran, Baskın ve diğ., *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II, 1980-2001)*. ed. Baskın Oran, 12. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. 2. bs. İstanbul: Hil Yayın, 1987.
- Özdal, Barış. *Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı? Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Süreçlerinin Tarihsel Gelişimi*. Bursa: Dora Yayıncılık, 2013.
- Özgöker, Uğur, Gözde Doğan. *Uluslararası Göç ve Mülteci Krizi*. İstanbul: Der Yayınları, 2019.
- Pelts, Mogens. *Trying Greece to the West: US-West German-Greek Relations 1949-1974*. Copenhagen: Museum Tusculanum Press, 2006.
- Sapmaz, Ahmet. *Rusya Federasyonu'nun Askeri Güvenlik Refleksindeki Dönüşüm: Askeri Doktrinler, Askeri Müdahaleler, Nedenler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2018.
- Schurman, Jacob Grould. *the Balkan Wars 1912-1913*. 3. bs. Auckland: the Floating Press, 2008.

- Todorova, Maria. *Imagining the Balkans*. New York: Oxford University Press, 2009.
- Waltz, N. Kenneth. *Theory of International Politics*. London: Addison-Wesley Publishing Company, 1979.
- Wolfers, Arnold. *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*. London: Oxford University Press, 1962.
- Yerasimos, Stefanos. *Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar Kafkasya ve Ortadoğu*. çev. Şirin Tekeli. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Yıldız, Ayselin Gözde. *The European Union's Immigration Policy Managing Migration in Turkey and Morocco*. London: Palgrave Macmillan, 2016.

Kitap Bölümleri

- Adanır, Fikret. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Ulusal Sorun ile Sosyalimin Oluşması ve Gelişmesi: Makedonya Örneği”. *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik 1876-1923*. ed. Mete Tunçay, Erik Z. Zürcher, çev. Mete Tunçay. İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, 33-72.
- Baylis, John. “International and Global Security in the Post-Cold War Era”. *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. ed. John Baylis Ve Steve Smith, 2.bs. New York: Oxford University Press, 2001, 253-274.
- Botsiou, E. Konstantina. “Balkan Dilemmas in the 1970s and 1980s: A Point of No Return”. *the Balkans in the Cold War*. ed. Svetozar Rajak, Konstantina E. Botsiou, Eirini Karamouzi, Evanthis Hatzivassiliou. London: Palgrave Macmillan, 2017, 261-282.
- Buzan, Barry. “Regional Security Complex Theory in the Post-Cold War World”. *Theories of New Regionalism*. ed. Fredrik Söderbaum, Timothy M. Shaw. Hampshire: Palgrave Macmillan Press, 2003, 140-159.
- Buzan, Barry. “The Logic of Regional Security in the Post-Cold War World”. *The New Regionalism and the Future of Security and Development*. ed. Björn Hettne, Andr s Inotai, Osvaldo Sunkel. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2000, 1-25.
- Calleya, C. Stephan. “Regional Dynamics in the Post-Cold War World”. *Regionalism in the Post-Cold War World*. ed. Stephan C. Calleya. Aldershot: Ashgate Publishing Ltd, 2000, 233-238.
- Canefe, Nergis. “Death of the Refugee: The Silence of Numbers”. *Migration, Refugees and Human Security in the Mediterranean and MENA*. ed. Marion Boulby, Kenneth Christie. Cham: Palgrave Macmillan, 2018, 21-49.
- Christie, Kenneth. “Introduction: Migration, Refugees and Human Security in the Twenty-First Century”. *Migration, Refugees and Human Security in the Mediterranean and MENA*. ed. Marion Boulby, Kenneth Christie. Cham: Palgrave Macmillan, 2018, 3-19.

- Clément, Sophia. "Subregionalism in South Eastern Europe". *Regionalism in the Post-Cold War World*. ed. Stephan C. Calleya. Aldershot: Ashgate Publishing Ltd, 2000, 71-98.
- Hacısalıhoğlu, Mehmet, Fuat Aksu. "A General Introduction to Minority Issues in the Balkans". *Proceeding of the International Conference on Minority Issues in the Balkans and the EU, 16 May 2017*. ed. Mehmet Hacısalıhoğlu, Fuat Aksu. İstanbul: OBİV, 2007, 3-15.
- Hanlon, Robert James. "Human Trafficking and the Issue of Slavery in Supply Chains". *Migration, Refugees and Human Security in the Mediterranean and MENA*. ed. Marion Boulby, Kenneth Christie. Cham: Palgrave Macmillan, 2018, 177-198.
- Hettne, Björn. "The New Regionalism Revisited". *Theories of New Regionalism*. ed. Fredrik Söderbaum, Timothy M. Shaw. Hampshire: Palgrave Macmillan Press, 2003, 22-42.
- Jessop, Bob. "The Political Economy of Scale and the Construction of Cross-Border Micro-Regions". *Theories of New Regionalism*. ed. Fredrik Söderbaum, Timothy M. Shaw. Hampshire: Palgrave Macmillan Press, 2003, 179-196.
- Kasalak Kadir. "Atatürk Dönemi Türk Romen İlişkileri". *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*. Ankara: Genelkurmay Basım Evi, 2005, 509-517.
- Koprulu, Nur. "Intervention and Policy in the Mediterranean Refugee Crisis". *Migration, Refugees and Human Security in the Mediterranean and MENA*. ed. Marion Boulby, Kenneth Christie. Cham: Palgrave Macmillan, 2018, 139-153.
- Lake, A. David, Patrick M. Morgan. "The New Regionalism in Security Affairs". *Regional Orders: Building Security in a New World*. ed. David A. Lake, Patrick M. Morgan. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1997, 3-19.
- Lake, A. David. "Regional Security Complexes: A system Approach". *Regional Orders: Building Security in a New World*. ed. David A. Lake, Patrick M. Morgan. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1997, 45-67.
- Leifer, Michael. "Regional Solutions to Regional Problems?". *Towards Recovery in Pasific Asia*. Ed. Gerald Segal, David S.G. Goodman. London: Routledge, 2000, 108-118.
- Minic, Jelica. "A Regional Framework for Peace and Development in the Balkans". *the New Regionalism and the Future of Security and Development*. ed. Björn Hettne, Andrâs Inotai, Osvaldo Sunkel. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2000, 272-300.
- Morgan, M. Patrick. "Regional Security Complexes and Regional Orders". *Regional Orders: Building Security in a New World*. ed. David A. Lake, Patrick M.

Morgan. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1997, 20-44.

Neumann, B. Iver. "A Region-Building Approach". *Theories of New Regionalism*. ed. Fredrik Söderbaum, Timothy M. Shaw. Hampshire: Palgrave Macmillan Press, 2003, 160-178.

Öner, Aslı Şirin. "Savaştan Bütünel Yoluna: Bosna Hersek'in Dünu ve Bugünü". *Küresel Riskler ve Bölgesel Krizler*. ed. Atilla Sandıklı, Elnur İsmayıl. İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2017, 67-98.

Özda, Barış, Esra Vardar Tutan. "Avrupa Birliği'nin Düzenli Göç Politikası'nın Türkiye'ye Etkileri". *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*. ed. Barış Özda. Bursa: Dora Yayınları, 2018, 273-296.

Özda, Barış. "Avrupa Birliği'nin Göç Politikası ve İstihdam Stratejisi Bağlamında Türkiye'nin Üyelik Süreci". *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*. ed. Barış Özda. Bursa: Dora Yayınları, 2018, 233-270.

Özda, Barış. "Modern Diplomasinin Gelişiminde Etkili Olan Unsurlar". *Diplomasi Tarihi 1*. ed. Barış Özda, R. Kutay Karaca. 2. bs. Bursa: Dora Yayınları, 2017, 263-316.

Özer, Yonca. "Mülteci Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Yansımaları". *Türkiye-AB İlişkilerinde Yeni Bir Konu: Mülteci Sorunu ve Türkiye-AB İşbirliği*. ed. Yaprak Gülcan, Sedef Akgüngör, Yeşim Kuştepe. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 2017, 37-69.

Özlem, Kader. "19. Yüzyılda Balkanlar'da Yaşanan Bazı Önemli Olayların Diplomasinin Gelişimine Etkileri". *Diplomasi Tarihi 1*. ed. Barış Özda, R. Kutay Karaca. 2. bs. Bursa: Dora Yayınları, 2017, 553-585.

Özlem, Kader. "1945-1955 Soğuk Savaş'ın İlk Yıllarında Diplomasisi". *Diplomasi Tarihi II-Ders Notları*. ed. Barış Özda, R. Kutay Karaca. 5. bs. Bursa: Dora Yayınları, 2018, 229-293.

Özlem, Kader. "Cumhuriyet Döneminde Balkanlar'dan Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketleri". *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*. ed. Barış Özda. Bursa: Dora Yayınlar, 2018, 89-118.

Özlem, Kader. "Kosova Sorunu ekseninde Küresel Aktörlerin Politikalarının Analizi". *Küresel Riskler ve Bölgesel Krizler*. ed. Atilla Sandıklı, Elnur İsmayıl. İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2017, 99-124.

Özlem, Kader. "Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesinin Balkanlar'dan Türkiye'ye Yönelik Göçler İçerisinde Yerine İlişkin Bir Değerlendirme" *Mübadele Göçmenleri ve Bursa*. ed. Hacer Karabağ. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2019, 297-311.

- Pedaliu, G.H. Effie. "the US, the Balkans and Detente, 1963-73". *the Balkans in the Cold War*. ed. Svetozar Rajak, Konstantina E. Botsiou, Eirini Karamouzi, Evanthis Hatzivassiliou. London: Palgrave Macmillan, 2017, 197-218.
- Perham, Stephanie D. "Causes and Migration". *Migration, Refugees and Human Security in the Mediterranean and MENA*. ed. Marion Boulby, Kenneth Christie. Cham: Palgrave Macmillan, 2018, 79-114.
- Pickel, Gert. "Perceptions of Plurality: The Impact of the Refugee Crisis on the Interpretation of Religious Pluralization in Europe". *Religion in the European Refugee Crisis*. ed. Ulrich Schmiedel, Graeme Smith. New York: Palgrave Macmillan, 2018, 15-37.
- Rajak, Svetozar. "From Regional Role to Global Undertakings: Yugoslavia in the Early Cold War". *the Balkans in the Cold War*. ed. Svetozar Rajak, Konstantina E. Botsiou, Eirini Karamouzi, Evanthis Hatzivassiliou. London: Palgrave Macmillan, 2017, 65-86.
- Rossos, Andrew. "The Macedonian Question and Instability in the Balkans". *Yugoslavia and Its Historians: Understanding the Balkan Wars of the 1990s*. ed. Norman M. Naimark, Holly Case. California: Stanford University Press, 2003, 140-160.
- Söderbaum, Fredrik. "Introduction: Theories of New Regionalism". *Theories of New Regionalism*. ed. Fredrik Söderbaum, Timothy M. Shaw. Hampshire: Palgrave Macmillan Press, 2003, 1-21.
- Stadtmüller, Elżbieta. "Regional Dimention of Security". *Global Politics of Regionalism: Theory and Practice*. Ed. Mary Farrell, Björn Hettne, Luk Van Langenhove. London: Pluto Press, 2005, 104-119.
- Wæver, Ole. "Securitization and Desecuritization". *On Security*. ed. R. D. Lipschutz. New York: Columbia University Press, 1995, 46-87.
- Wilson, Erin K., Luca Mavelli, "The Refugee Crisis and Religion Beyond Conceptual and Physical Boundaries". *the Refugee Crisis and Religion: Secularism, Security and Hospitality in Question*. ed. Luca Mavelli and Erin Wilson. London: Rowman & Littlefield, 2016, 1-22.

Makaleler

- "Kosovar Refugees". *Migration News*. Vol. 6, No. 5 (May, 1999): <https://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=1801#targetText=Kosovar%20Refugees,refugees%20or%20internally%20displaced%20people> . [e.t.: 16.09.2019]
- Adamson, Kevin Dejan Jovic. "the Macedonian-Albanian Political Frontier: the Re-articulation of Post-Yugoslav Political Identities". *Nations and Nationalism*. Vol. 10, No. 3 (2004): 293-311.

- Akandere, Osman. "20-26 Ekim 1931 Tarihlerinde İstanbul'da Toplanan İkinci Balkan Konferansı ve Sonuçları". *Türkiyat Araştırmalar Dergisi*. S. 14 (2003): 249-298.
- Akdoğan, Muzaffer. "Avrupa Birliği'nin Sınırlarına Dayanan Mülteci Krizi ve Yönetimi". *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*. C. 1, S. 1 (Haziran, 2018): 48-74.
- Aktaş, Altan. "Güvenlikleştirme Yaklaşımı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Anlayışındaki Dönüşüm". *Sosyal Bilimler*. C. 1, S. 2 (Temmuz, 2011): 7-47.
- Arı, Tayyar, Ferhat Pirinççi. "Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası". *Alternatif Politika*. C. 3, S. 1 (Mayıs, 2011): 1-30.
- Arısoy, İbrahim Alper. "Balkan Paradoksu: Bir Parçalanma ve Bütünleşme Alanı Olarak Güneydoğu Avrupa". *Avrasya Etüdleri*. S. 43 (2013): 79-104.
- Arman, Murat Necip. "The Syrian Refugee Crisis and the European Union Conditionality". *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*. C. 1, S. 2 (2017): 10-20.
- Arsenijevic, Jovana. "A crisis of protection and safe passage: violence experienced by migrants/refugees travelling along the Western Balkan corridor to Northern Europe". *Conflict and Health*. Vol. 11, No. 6 (2017): 1-9.
- Arslan, İsmail. "Kosova Sorunu: Tarihsel Perspektiften Bir Değerlendirme". *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*. S. 15 (2009): 45-67.
- Aslantürk, Oğuzhan, Yusuf Erdem Tunç. "Türkiye'de Yabancıların Çalışma İzinleri: Suriyeliler Örneği". *Akademik Ombudsman*. Yıl. 5, S. 9 (Temmuz-Aralık, 2018): 141-180.
- Ateş, Toktamış. "Geçmişten Günümüze Balkanlar". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. C. 44, S. 1-4 (2011): 81-104.
- Bağcı, Hüseyin. "Bosna Hersek: Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*. C. 16, S. 27 (2005): 257-279.
- Barutciski, Michael. "Lessons from the Kosovo Refugee Crisis: Innovations in Protection and Border-sharing". *Journal of Refugee Studies*. Vol. 14, No. 2 (2001): 95-134.
- Baylis, John. "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı". *Uluslararası İlişkiler*. C. 5, S. 18 (Yaz, 2008): 69-85.
- Bayraktar, Kaya. "Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi". *Bilig*. S. 60 (Bahar, 2014): 1-28.
- Baysal, Başar, Çağla Lüleci. "Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi". *Güvenlik Stratejileri*. Yıl. 11, S. 22 (Ekim, 2015): 61-95.

- Berc, Gordana. "Croatian Experience with the Refugee Crisis on the Balkan Route and Possible Implications for Social Work Practice and Education". *Journal of Human Rights and Social Work* (October, 2018): 63-73. <https://doi.org/10.1007/s41134-018-0079-y> [e.t.: 01.02.2020]
- Besenyő, János. "Fences and Border Protection: The Question of Establishing Technical Barriers in Europe". *AARMS*. Vol. 16, No. 1 (2017): 77-87.
- Bilgin, Pınar. "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları". *Stratejik Araştırmalar*. C. 8, S. 14 (Ocak, 2010): 69-96.
- Birdişi, Fikret, Merve Gören. "Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Bağlamında Türkiye-İran Arasında Göç ve Sınır Güvenliği". *İran Çalışmaları Dergisi*. C. 1, S. 2 (Ocak, 2018): 11-38.
- Buzan, Barry, Gerald Segal. "The Rise of "Lite" Powers: A Strategy for the Postmodern State". *World Policy Journal*. Vol. 13, No. 3 (1996): 1-10.
- Buzan, Barry. "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century". *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. Vol. 67, No. 3 (July, 1991): 431-451.
- Çakmak, Serdar. "Türkiye – Balkanlar Rotasında Sığınmacı ve Mülteci Krizi (2011-2017)". *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi*. C. 2, S. 2 (Aralık, 2018): 366-397.
- Caracciolo, Lucio, Michel Korinman. "The Euroslavia Project". *Limes*. No. 4 (November, 1995)
- Cazala, Menent Savaş. "Rusya'dan Arktik Güvenliğe Bakışlar: Yeni Bir Soğuk Savaşı Tartışmak". *OAKA*. C. 10, S. 21 (2016): 163-185.
- Çelik, Mehmet Yunus ve diğ., "Avrupa Birliğinin Göç/Mülteci Politikası Ve Sığınmacıların Ekonomik, Sosyal Ve Kamusal İletişim Sorunları: Kastamonu Örneği". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 57 (Temmuz, 2018): 296-315.
- Cemali, Işıl. "Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi (SECI)". *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*. S. 11 (Kasım, 2003), <http://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-ekonomik-sorunlar-kasim-2003.tr.mfa>, [e.t.: 24.06.2019]
- Çiftçi, Selahattin Ertürk. "Avrupa Birliği Genişleme Politikası İçin İnsan Güvenliği Seçeneği: Bosna-Hersek Örneği". *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*. C. 2, S. 1 (2018): 56-71.
- Coşkun, Bezen Balamir. "The European Neighborhood Policy and the Middle East Regional Security Complex". *Insight Turkey*. Vol. 8, No. 1 (January, 2006): 38-50.
- Dalar, Mehmet. "Dayton Barış Antlaşması ve Bosna Hersek'in Geleceği". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C. 1, Yıl. 9, S. 16 (2008): 91-123.

- Demirsu, İpek, Damla Cihangir-Tetik. "Constructing the Partnership with Turkey on the Refugee Crisis: EU Perceptions and Expectations". *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*. Vol. 21, No. 6 (2018): 625-642.
- Dorđević, Biljana. "Whose Rights, Whose Return? The Boundary Problem and Unequal Restoration of Citizenship in the Post-Yugoslav Space". *Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics*. Vol. 14, No. 2 (January 2015): 121-139.
- Ethier, J. Wilfred. "The New Regionalism". *The Economic Journal*. Vol. 108, No. 449 (July, 1998): 1149-1161.
- Funk, C. Nathan. "Transforming Islamic-Western Identity Conflict: A Framework for Strategic Engagement". *International Journal of Peace Studies*. Vol. 12, No. 1 (Spring, 2007): 23-51.
- Garibov, Azad. "Alignment and Alliance Policies in the South Caucasus Regional Security Complex". *Center for Strategic Studies*. Vol. 14 (December, 2015): 1-51.
- Geiger, Martin, Antoine Pécoud. "Migration, Development and the 'Migration and Development Nexus'". *Population, Space and Place*. Vol. 19, No. 4 (July/August 2013): 369-374.
- Güleç, Cansu. "Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları". *Tasam Akademi Dergisi*. C.2, N. 2 (Temmuz, 2015): 81-100.
- Güler, Arzu. "Mülteci Sorunu ve 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme: Siyasi Gerçeklik ve Normatif Düzen İkilemi". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. C. 13, S. 51 (2016): 41-61.
- Günaysu, Ekin. "Avrupa ve Balkanlar'daki Mülteci Krizi". *Avrasya İncelemeleri Merkezi*. No: 144 (Kasım, 2015): 1-10.
- Hakan Bostan, Neža Kogovšek. "Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Uyum, Vatandaşlık ve İskân Sorunu". *Göç Araştırmaları Dergisi*. C. 4, S. 2 (Aralık, 2018): 38-88.
- Heisbourg, François. "The Strategic Implications of the Syrian Refugee Crisis". *Survival*. Vol. 57, No. 6 (2015): 7-20.
- Hurrell, Andrew. "Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics". *Review of International Studies*. Vol. 21, No. 4 (October, 1995): 331-358.
- Huysmans, Jef Karl. "Shape-Shifting NATO: Humanitarian and the Kosovo Refugee Crisis". *Review of International Studies*. Vol. 28, No. 3 (July, 2002): 599-618.
- Huysmans, Jef. "The European Union and the Securitization of Migration". *Journal of Common Market Studies*. Vol. 38, No. 5 (December, 2000): 751-777.

- İnalcık, Halil. “Osmanlı Döneminde Balkanlar Tarihi Üzerinde Yeni Araştırmalar”. *GAMER*. C. 1, S.1 (2012): 1-10.
- İnalcık, Halil. “Türkler ve Balkanlar”. *Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi*. ISSN: 1452-2179. (Eylül, 2005): 20-44.
- International Organization for Migration, “Migrant deaths and disappearances worldwide: 2016 analysis”. *IOM’s Global Migration Data Analysis Centre*. No: 8 (March, 2017): 1-16. ISSN 2415-1653
- Juhász, Attila, Csaba Molnár, Edit Zgut. “Refugees, Asylum and Migration Issues in Hungary”. *Heinrich-Böll-Stiftung* (November, 2017): 1-36. https://www.boell.de/sites/default/files/refugees_asylum_migration_issues_in_hungary.pdf [e.t.: 16.09.2019]
- Kallis, Aristotle. “Avrupa’da Radikal Sağın Yükselişi”. *SETA*. S. 119 (Mart, 2015): 7-25.
- Kardaş, Şaban. “Trump Dönemi Amerikan Dış Politikası ve Türkiye”. *Ortadoğu Analiz*. C. 9, S. 78 (Ocak, 2017): 1-2.
- Kasperek, Bernd. “Routes, Corridors, and Spaces of Exception: Governing Migration and Europe”. *Near Futures Online* 1. (March, 2016): 1-14. http://nearfuturesonline.org/wp-content/uploads/2016/01/Kasperek_Final_PDF.pdf [e.t.: 13.09.2019]
- Kıyıcı, Hakan. “Bölgesel Güvenlik Kompleksi Bağlamında Almanya’nın “Yeni Güç, Yeni Sorumluluk Anlayışı”. *Muhafazakârdüşünce*. C. 14, S. 51 (Mayıs-Ağustos, 2017): 121-135.
- Koser, Khalid, Richard Black. “the ‘Temporary Protection’ of Refugees in the European Union”. *International Migration*. Vol. 37, No. 3 (1999): 521-543.
- Kurt, Selim. “Dağlık Karabağ Sorununun Güvenlikleştirme Teorisi Çerçevesinde Analizi”. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*. C. 6, S. 2 (Kasım, 2017): 1-22.
- Kut, Şule, N. Aslı Şirin. “the Bright Side of Balkan Politics: Cooperation in the Balkans”. *South European and Black Sea Studies*. Vol. 2, No. 1 (2002): 10-21.
- Lasheras, Francisco de Borja. “Return to Instability: How Migration and Great Power Politics Threaten the Western Balkans”. *European Council on Foreign Relations*. (March, 2016): 1-16. https://www.ecfr.eu/publications/summary/return_to_instability_6045 [e.t.: 12.09.2019]
- Levent, Zeynel. “Tarihi Süreçte Kosova”. *Ankara Üniversitesi Türk Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. S. 52 (Güz, 2013): 853-874.
- Luciani, Giacomo. “The Economic Content of Security”. *Journal of Public Policy*. Vol. 8, No. 2 (April, 1988): 151-173.

- Lukic, Vesna, Viladimir Nikitovic. "Refugees from Bosnia and Herzegovina in Serbia: A Study of Refugee Selectivity". *International Migration*. Vol. 42, No. 4 (2004): 85-110.
- Malkki, Liisa H. "Refugees and Exile: From 'Refugee Studies' to the National Order of Things". *Annual Review of Anthropology*. Vol. 24 (1995): 495-523.
- Mavris, Lejla. "Human Smugglers and Social Networks: Transit Migration through the States of Former Yugoslavia". *UNHCR*. No. 72 (December, 2002): 1-14. ISSN: 1020-7473
- Menekşe, Talip. "İltica Hukukunda Hariçte Bırakma Değerlendirmesi". *Göç Araştırmaları Dergisi*. C. 4, S. 1 (Ocak-Haziran, 2018): 66-111.
- Miller, Benjamin, Korina Kagan. "The Great Powers and Regional Conflicts: Eastern Europe and the Balkans from the Post-Napoleonic Era to the Post-Cold War Era". *International Studies Quarterly*. No. 41 (1997): 51-85.
- Minca, Claudio, Danica Šantić, and Dragan Umek. "Managing the "Refugee Crisis" along the Balkan Route: Field Notes from Serbia". *The Oxford Handbook of Migration Crises*. (October, 2018): 1-21. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780190856908.013.70
- Moolakkattu, S. John. "the Role of the African Union in the Continental Peace and Security Governance". *India Quarterly*. Vol. 66, No. 2 (October, 2010): 151-165.
- Musaj, Mehmet. "Kosovo 2011 Census: Contested Census within a Contested State". *Contemporary Southeastern Europe*. Vol. 2, No. 2 (2015): 84-98.
- Musarò, Pierluigi. "Mare Nostrum: the visual politics of a military-humanitarian operation in the Mediterranean Sea". *Media, Culture & Society*. Vol. 39, No.1 (2017): 1-18.
- Nancheva, Nevena. "The Common European Asylum System and the failure to protect: Bulgaria's Syrian refugee crisis". *Southeast European and Black Sea Studies*. Vol. 15, No. 4 (2015): 1-17.
- O'reilly, Ciaran. "Primetime Patriotism: News Media and the Securitization of Iraq". *Journal of Politics and Law*. Vol. 1, No. 3 (September, 2008): 66-72.
- Obikaeze, Viktor Chibuike, Ifeanyichukwu Johah Iheke. "Post-Cold War World and Contemporary Security Challenges: Re-Visiting New Threats to Global Peace". *International Journal of Research in Arts and Social Sciences*. Vol. 9, No. 1 (2016): 225-238.
- Oğultürk, M. Cem, Ferhat Dağıstan. "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Almanya'nın Balkanlar'a Etkisi". *Savunma Bilimleri Dergisi*. C. 16, S. 1 (Mayıs, 2017): 33-56.

- Oğultürk, M. Cem. “Kosova’nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. Yıl. 10, S. 9 (2014): 99-132.
- Okuy, Aslı, Jonathan Zaragoza-Cristiani. “The Leverage of the Gatekeeper: Power and Interdependence in the Migration Nexus between the EU and Turkey”. *The International Spectator*. Vol. 51, No. 4 (October, 2016): 51-66.
- Önal, Buket, Mehlika Özlem Ultan. “Balkan Paktı (1934) ve Dışarıdaki Yansımaları”. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 13, S. 22 (2012): 65-84.
- Özlem, Kader. Bulgaristan-Yunanistan Nüfus Mübadelesi ile Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi Arasındaki Etkileşimin Değerlendirilmesi. *International Journal of Social Inquiry*. C. 12, S. 1 (Haziran, 2019): 219-238.
- Pavlović, Aleksandar. “A Passage to Europe: Serbia and the Refugee Crisis”. *Contemporary Southeastern Europe*. Vol. 3, No. 1 (2016): 59-65.
- Pejić, J. “Western Balkans in the Light of Regional Security Complex Theory”. *Vestnik Rudn. International Relations*. Vol. 16, No. 3 (2016): 494-504.
- Peshkopia, Ridvan. “Asylum In The Balkans: European Union and United Nations High Commissioner for Refugees Assistance to Balkan Countries for Establishing Asylum Systems”. *Southeast European and Black Sea Studies*. Vol. 5, No. 2 (August, 2006): 213-241.
- Pop, Adrian. “The Independence of Kosovo in the Light of Regional Security Complex Theory”. *European Journal of Science and Theology*. Vol. 9, No. 2 (June, 2013): 105-114.
- Progonati, Erjada. “Rusya’nın Balkanlar Politikası”. *Karadeniz Araştırmaları*. S. 45 (Bahar, 2015): 105-125.
- Rençber, Kamuran, Veysel Ayhan. “Türkiye ile Suriye Arasındaki Krizin Hatay Bölgesi Üzerindeki Etkileri”. *Alternatif Politika*. C. 5, S. 3 (Aralık, 2013): 324-340.
- Šabić, Senada Šelo. “The Impact of the Refugee Crisis in the Balkans: a Drift towards Security”. *Journal of Regional Security*. Vol. 12, No. 1 (2017): 51-74.
- Şahin, Güngör. “Küresel Güvenliğin Dönüşümü; NATO Bağlamında Kavramsal, Tarihsel ve Teorik Bir Analiz”. *Savunma Bilimleri Dergisi*, C. 16, S. 2 (2017): 59-81.
- Şahin, Güngör. “Orta Doğu ve Doğu Akdeniz’in Önemi: Tehditler, Riskler, Fırsatlar ve Türkiye”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. Yıl. 15, S. 29 (2019): 199-230.
- Şalamon, “Asylum Systems in the Western Balkan Countries: Current Issues”. *International Migration*. Vol. 54, No. 6 (December, 2016): 151-163.

- Sancaktar, Caner. "Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve Siyasal Mirası". *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*. C. 2, S. 2 (2011): 27-47.
- Sarınay, Yusuf. "İki Savaş Arası Dönemde Türkiye'nin Balkan Ülkeleri İle Münasebetleri (1919-1939)". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. C. 2, S. 1 (1987): 232-259.
- Scharf, P. Michael. "International Law and the Torture Memos". *Case Western Reserve Journal of International Law*. 2009, 341-152. https://scholarlycommons.law.case.edu/faculty_publications/16 [e.t.: 26.05.2019]
- Scurtu, Ioan, Ionut Cojocaru. "Balkan Conferences-Significant Moments in the History of This Geographical Region States". *Annals of the Academy of Romanian Scientists Series on History and Archaeology*. Vol. 4, No. 4 (2012): 75-81.
- Semercioğlu, Harun. "Bosna Hersek'te Yaşanan Boşnak-Sırp Çatışmasının Analizi". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 16, S. 63 (Güz, 2017): 1339-1360.
- Shtonova, Snezhana. "Regional Co-operation and Strengthening Stability in Southeast Europe". *NATO Research Fellowships Programme*. 96/84 (04.06.1996) <https://www.nato.int/acad/fellow/96-98/f96-98.htm>, [e.t.: 24.06.2019]
- Şir, Aslan Yavuz. "Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi, Enerji Güvenliği ve Rusya". *Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi/BİLGESAM*. 346-355. <http://www.bilgesam.org/incele/1670/-bolgesel-guvenlik-kompleksi-teorisi-enerji-guvenligi-ve-rusya/#.XOf8zogzbIU> [e.t.: 24.05.2019]
- Thorburn, Joanne. "Transcending Boundaries: Temporary Protection and Burden-sharing in Europe". *International Journal of Refugee Law*. Vol. 7, No. 3 (1995): 459-480.
- Väyrynen, Raimo. "Regionalism: Old and New". *International Relations Review*. Vol. 5, No. 1 (March, 2003): 25-51.
- Wæver, Ole. "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi". *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*. C. 5, S. 18 (Yaz, 2008), 151-178.
- Walt, M. Stephen. "Realism and Security". *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*. (March, 2010), <http://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-286> [e.t.: 19.04.2019]
- Walt, M. Stephen. "The Renaissance of Security Studies". *International Studies Quarterly*. Vol. 25, No. 2 (June, 1991): 211-239.
- Yalınkılıçlı, Eşref. "From Neo-Balkanization to Europeanization: Institutional Change and Regional Cooperation in the Western Balkans". *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*. Vol. 3, No. 2 (December, 2014): 127-149.

- Yapıcı, Merve İrem. “Bosna Hersek’te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri”. *Uluslararası Hukuk ve Politika*. C. 2, S. 8 (2007): 1-24.
- Yıldız, Nevin. Türker “Bulgaristan ve Romanya’nın Avrupa Birliğine Üyelik Süreçlerinin Değerlendirilmesi”. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. C. 7, S. 1 (2018): 1-16.
- Young, Kristen. “UNHCR and ICRC in the Former Yugoslavia: Bosnia-Herzegovina”. *IRRC*. Vol. 83, No. 843 (September, 2001): 781-805.
- Zamfirescu, Elena. “NATO and the Balkans”. *Journal of International Affairs*. Vol. 4, No. 1 (March, 1999) <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/ELENA-ZAMFIRESCU.pdf> [e.t.: 25.06.2019]
- Zaragoza-Cristiani, Jonathan. “Containing the Refugee Crisis: How the EU Turned the Balkans and Turkey into an EU Borderland”. *The International Spectator*. Vol. 52, No. 4 (2017): 59-74.
- Župarić-Iljić, Drago, Marko Valenta. “‘Refugee Crisis’ in the Southeastern European Countries: The Rise and Fall of the Balkan Corridor”. *The Oxford Handbook of Migration Crises*. (March, 2019): 1-26. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780190856908.013.29

Raporlar

- “2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu”. Avrupa Toplulukları Komisyonu, 14 Ekim 2009, Brüksel. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf [e.t.:05.10.2019]
- “2011 Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Serbia”. Statistical Office of the Republic of Serbia. Belgrade, 2012. <https://web.archive.org/web/20140811224233/http://pod2.stat.gov.rs/Objavljenepublikacije/Popis2011/Nacionalna%20pripadnost-Ethnicity.pdf> (e.t.: 22.01.2020)
- “2016 Türkiye Raporu”. Avrupa Komisyonu, 9 Ekim 2016, Brüksel. https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf [e.t.: 05.10.2019]
- “2019 Türkiye Raporu”. Avrupa Komisyonu, 29 Mayıs 2019, Brüksel. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2019_trkiye_raporu-tr.pdf [e.t.: 05.10.2019]
- “Annual Risk Analysis 2015”. FRONTEX, Warsaw, April 2015. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2015.pdf#page=21 [e.t.:11.09.2019]
- “Census of Population, Households and Dwellings in Bosnia and Herzegovina”. Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina, ed. Velimir Jukić. 2019,

http://www.popis.gov.ba/popis2013/doc/Knjiga2/K2_B_E.pdf (e.t.: 22.01.2020)

“Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Macedonia, 2002”. Republic of Macedonia State Statistical Office. ed. Katerina Kostadinova. 2005. <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/knigaXIII.pdf> (e.t.: 22.01.2020)

“Country Report: Serbia”. AIDA Asylum Information Database, 15 March 2016, Belgrade. http://www.asylumineurope.org/sites/default/files/report-download/aida_sr_2016update.pdf [e.t.: 13.09.2019]

“EU approves additional €10 million to help the former Yugoslav Republic of Macedonia deal with the refugee crisis”. European Commission, 15 February 2016. https://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-304_en.htm [e.t.: 13.09.2019]

“Former Yugoslav Republic of Macedonia”. European Commission, 07 February 2018, Brussels. https://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/fyrom_en.pdf [e.t.:11.09.2019]

“Global Trends Forced Displacement in 2015”. UNHCR, 20 June 2016, Geneva. <https://www.unhcr.org/576408cd7.pdf> [e.t.: 11.09.2019]

“Global Trends: Forced Displacement in 2016”. UNHCR, 19 June 2017, Geneva. <http://www.unhcr.org/globaltrends2016/> [e.t.: 25.09.2019]

“Mixed Migration Flows in the Mediterranean: Compilation of Available Data and Information May 2019”. International Organization for Migration, 25 July 2019. <https://www.iom.int/mediterranean-mixed-migration-flows-mediterranean-may-2019> [e.t.: 06.10.2019]

“Nationality of Arrivals to Greece, Italy and Spain: January – December 2015”. UNHCR. <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/46811> [e.t.: 16.09.2019]

“Risk Analysis 2015”. FRONTEX, Warsaw, March 2016. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annula_Risk_Analysis_2016.pdf [e.t.: 12.09.2019]

“Statement by President Juncker, High Representative/Vice-President Mogherini and Commissioner Hahn on the referendum in Turkey”. European Commission, 16 April 2017, Brussels. https://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-17-981_en.htm [e.t.: 09.10.2019]

“The Balkan Migrant Crisis: an Introduction”. UNHCR, January 2016. <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/46801> [e.t.: 03.10.2019]

“The EU and the Refugee Crisis”. European Commission, 2016. <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1aa55791-3875-4612-9b40-a73a593065a3> [e.t.: 08.10.2019]

- “The Human Cost of Fortress Europe Human Rights Violations against Migrants and Refugees at Europe’s Borders”. Amnesty International, 2014. <https://www.amnesty.org/download/Documents/8000/eur050012014en.pdf> [e.t.: 13.09.2019]
- “Turkey 2018 Report”. European Commission, 17.04.2018, Brussels. <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-turkey-report.pdf> [e.t.:09.10.2019]
- “Türkiye 2007 İlerleme Raporu”. Avrupa Komisyonu, 6 Kasım 2007, Brüksel. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf [e.t.:05.10.2019]
- “Türkiye 2008 İlerleme Raporu”. Avrupa Komisyonu, 5 Kasım 2008, Brüksel. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf [e.t.:05.10.2019]
- “Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu”. Avrupa Komisyonu, 9 Kasım 2010, Brüksel. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf [e.t.: 05.10.2019]
- “Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu”. Avrupa Komisyonu, 12 Ekim 2011, Brüksel. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf [e.t.: 05.10.2019]
- “Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu”. Avrupa Komisyonu, 10 Ekim 2012, Brüksel. https://www.ab.gov.tr/files/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf [e.t.: 05.10.2019]
- “Türkiye 2015 Yılı İlerleme Raporu”. Avrupa Komisyonu, 10 Kasım 2015, Brüksel. https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/2015_ilerleme_raporu_tr.pdf [e.t.: 05.10.2019]
- “Türkiye 2016 İlerleme Raporu”. Avrupa Komisyonu, 8 Kasım 2006, Brüksel. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf [e.t.:05.10.2019]
- Bodo Weber, “The European Refugee Crisis, the Balkan Route and the EU-Turkey Deal”. Democratization Policy Council, September, 2016, Berlin. http://www.democratizationpolicy.org/pdf/DPC_Policy_Paper_Europ_refugee_crisis_EU_Turkey_deal.pdf [e.t.: 08.10.2019]
- Yiannis Sakellis, “The refugee crisis in Greece in the aftermath of the 20 March 2016 EU-Turkey Agreement”. European Social Policy Network (ESPN) Flash Report, No: 64, August 2016. <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=16180&langId=en> [e.t.: 10.10.2019]
- Zehra Hoypar, “Avrupa’da Göç ve Mülteci Olgusu”. Diaspora Araştırma Merkezi, Şubat 2016 Raporu, Sakarya.

Konferanslar

Demirel, Nuri. “Kosova’nın Temel Dinamikleri”. *Sosyoloji Konferansları*. S. 32 (2005): 55-73. <https://dergipark.org.tr/iusoskon/issue/9520/118928> [e.t.: 28.06.2019]

Pop, Adrian. “The Independent Statehood between the Domino and the Boomerang Principles: The Case of Kosovo”. *International Conference about Balkan and North Cyprus Relations: Perspectives in Political, Economic and Strategic Issues, 17-18 March 2011*. Gazimagusa: Eastern Mediterranean University, 2011.

Sancaktar, Caner. “Balkanlar’da İşbirliğine Bir Engel Olarak Aşırı Milliyetçilik”, 3. *Uluslararası Balkan Kongresi: Balkanlar’da Bölgesel İşbirliğinde STK ve Düşünce Kuruluşlarının Rolü*, ed. Caner Sancaktar. İstanbul: Tasam Yayınları, 2010, 177-193.

Kararlar, Sözleşmeler

“EN - Dublin III Regulation, Regulation (EC) No. 604/2013 of 26 June 2013 (recast Dublin II Regulation)”, European Database of Asylum Law, https://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/en-dublin-iii-regulation-regulation-ec-no-6042013-26-june-2013-recast-dublin-ii-regulation#toc_185 [e.t.: 11.09.2019]

“EU-Turkey Statement”, European Council, 18.03.2016, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/> [e.t.: 08.10.2019]

“Meeting of heads of state or government with Turkey - EU-Turkey statement”, European Council, 29.11.2015 <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/11/29/eu-turkey-meeting-statement/> [e.t.: 08.10.2019]

“Meeting on the Western Balkans Migration Route: Leaders Agree on 17-point plan of action”, European Commission, 25.10.2015 https://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5904_en.htm [e.t.:13.09.2019]

“Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”, 1994, Md. 3 ve 10.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948.

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, 1951.

Mültecilerin Statüsüne Dair Protokol, 1967.

UN Economic and Social Council (ECOSOC). “Resolution 319 (XI): Refugees and stateless persons”. E/RES/319 (XI), 16 August 1950. <https://www.refworld.org/docid/3ae69efd2.html> [e.t.: 27.09.2019]

İnternet Siteleri

- “10 Trends Shaping Migration” European Political Strategy Centre,
https://ec.europa.eu/epsc/sites/epsc/files/epsc_-_10_trends_shaping_migration_-_web.pdf [e.t.:11.09.2019]
- “AB’yle geri kabul anlaşması askıya alındı”, diken, 22.07.2019,
<http://www.diken.com.tr/abyle-geri-kabul-anlasmasi-askiya-alindi/> [e.t.: 09.10.2019]
- “Agencies”, European Commission, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/agencies_en#6 [e.t.: 01.10.2019]
- “Assistance for the refugee and migrant crisis in the Aegean Sea”, North Atlantic Treaty Organization, 20.06.2019,
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_128746.htm [e.t.: 09.10.2019]
- “Asylum and first time asylum applicants by citizenship, age and sex Annual aggregated data (rounded)”, Eurostat, 18.06.2019
<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> [e.t.: 13.09.2019]
- “Austria to build fence on Slovenia border in new blow to Schengen”, Aljazeera America, 13.11.2015
<http://america.aljazeera.com/articles/2015/11/13/austria-to-build-fence-on-slovenia-border.html> [e.t.: 13.09.2019]
- “Balkan Nations Shut Down March of Migrants”, The New York Times, 09.03.2016
<https://www.nytimes.com/2016/03/10/world/europe/europe-refugee-crisis.html#targetText=The%20four%20countries%20%E2%80%94%20Slovenia%2C%20Serbia,slow%20the%20flow%20of%20migrants.> [e.t.: 13.09.2019]
- “Bulgaria's fence to stop migrants on Turkey border nears completion”, Reuters, 17.07.2014, [e.t.: 07.10.2019]
- “Common European Asylum System”, European Commission,
https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum_en [e.t.:01.10.2019]
- “Country responsible for asylum application (Dublin)”, European Commission,
https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/examination-of-applicants_en [e.t.:01.10.2019]
- “Country responsible for asylum application (Dublin)”, European Commission,
https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/examination-of-applicants_en [e.t.:01.10.2019] “Coğrafi Sınırlama”, madde 14,
<http://www.madde14.org/index.php?title=Co%C4%9Fraf%C4%B1n%C4%B1rlama> [e.t.: 02.10.2019]

- “Czech police officers leave for Macedonian-Serbian border”, Macedonia News, 02.11.2016 <https://macedonia-mk.blogspot.com/2016/11/czech-police-officers-leave-for.html> [e.t.: 13.09.2016]
- “Dublin III Yönergesi Tam Metin”, İltica Haberleri, <https://ilticahaberleri.com/dublin-iii-yonergesi-tam-metin/> [e.t.: 01.10.2019]
- “EU-Western Balkans summit in Sofia”. European Council Council of the European Union.17.05.2018, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2018/05/17/> [e.t.:01.06.2019]
- “Eu-Western Balkans Summit Thessaloniki”. European Commission. 21.06.2003, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-03-163_en.htm [e.t.:01.06.2019]
- “Frontex to assist Greece with registration of migrants at its land border”, reliefweb, 05.12.2015 <https://reliefweb.int/report/greece/frontex-assist-greece-registration-migrants-its-land-border> [e.t.: 13.09.2019]
- “German police sent to Serbia-Hungary border to stem Kosovo exodus”, Reuters, 12.02.2015, <https://www.reuters.com/article/us-germany-kosovo-migrants/german-police-sent-to-serbia-hungary-border-to-stem-kosovo-exodus-idUSKBN0LG21H20150212> [e.t.: 11.09.2019]
- “Germany raises estimate on refugee arrivals to 800,000 this year”, The Guardian, 20.08.2015, <https://www.theguardian.com/world/2015/aug/20/germany-raises-estimate-refugee-arrivals-800000> [e.t.: 03.10.2019]
- “Greece: MSF help create a refugee transit camp in Idomeni”, Medecins Sans Frontieres, 28.09.2015 <https://www.msf-me.org/article/greece-msf-help-create-a-refugee-transit-camp-in-idomeni> [e.t.:13.09.2019]
- “Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)”, mfa.gov, <http://www.mfa.gov.tr/guneydogu-asya-ulkeleri-birligi.tr.mfa> [e.t.: 26.05.2019]
- “Identification of applicants (EURODAC)”, European Commission, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/identification-of-applicants_en [e.t.: 01.10.2019]
- “Irregular Migrant, Refugee Arrivals in Europe Top One Million in 2015: IOM”, International Organization for Migration, 22.12.2015, <https://www.iom.int/news/irregular-migrant-refugee-arrivals-europe-top-one-million-2015-iom> [e.t.: 11.09.2019]
- “Irregular Migrant, Refugee Arrivals in Europe Top One Million in 2015: IOM”, International Organization for Migration, 22.12.2015, <https://www.iom.int/news/irregular-migrant-refugee-arrivals-europe-top-one-million-2015-iom> [e.t.: 11.09.2019]
- “İstanbul Valiliği, İstanbul’da kaydı olmayan Suriyelilerin kentten ayrılması için tarih verdi”, T24, 22.07.2019, <https://t24.com.tr/haber/istanbul-valiligi->

istanbul-da-kaydi-olmayan-suriyelilerin-kentten-ayrilmasi-icin-tarih-verdi,831685 [e.t: 09.10.2019]

“Italy new 'frontline' in Europe's refugee crisis, warns Frontex chief”, Euronews, 07.12.2016, <https://www.euronews.com/2016/07/12/italy-new-frontline-in-europe-s-refugee-crisis-warns-frontex-chief> [e.t.: 09.10.2019]

“Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum”, T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 08.07.2019, https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakerelerinde-mevcut-durum_65.html [e.t.:05.10.2019]

“Macedonia Hails Slovene Plan to Stop Migrants”, Balkan Insight, 27.01.2016, <https://balkaninsight.com/2016/01/27/macedonia-welcomes-slovenia-plan-to-stem-migrant-flow-01-26-2016/> [e.t.:03.10.2019]

“Merkel shifts EU-Turkey stance upon migrant crisis”, Hurriyet Daily News, 18.10.2015, <http://www.hurriyetdailynews.com/merkel-shifts-eu-turkey-stance-upon-migrant-crisis-90028> [e.t.: 08.10.2019]

“Migrant crisis: Slovenia sets limit of 2,500 people a day”, bbc news, 18.10.2015, <https://www.bbc.com/news/world-europe-34567247> [e.t.: 07.10.2019]

“Migrant”, European Commission, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary_search/migrant_en [e.t.: 01.10.2019]

“Migration Issues in Hungary”, International Organization for Migration, <http://www.iom.hu/migration-issues-hungary> [e.t.: 12.09.2019]

“Mülteci”, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/multeci> [e.t.: 02.10.2019]

“Obscure German Tweet Helped Spur Migrant March From Hungary”, The Wall Street Journal 10.09.2015, <https://www.wsj.com/articles/obscure-german-tweet-help-spur-migrant-march-from-hungary-1441901563>, [e.t.: 11.09.2019]

“Over 3,770 Migrants Have Died Trying to Cross the Mediterranean to Europe in 2015”, IOM, <https://missingmigrants.iom.int/over-3770-migrants-have-died-trying-cross-mediterranean-europe-2015> [e.t.: 09.10.2019]

“Patriot Act”, https://en.wikipedia.org/wiki/Patriot_Act wikipedia. [e.t.: 26.05.2019]

“Population by Ethnicity, 1971 – 2011 Censuses”. Croatian Bureau of Statistics. https://Www.Dzs.Hr/Eng/Censuses/Census2011/Results/Htm/Usp_03_EN.Htm [e.t.: 22.01.2020]

“Regular overviews of migration-related fundamental rights concerns”, European Union Agency for Fundamental Rights, <https://fra.europa.eu/en/theme/asylum-migration-borders/overviews> [e.t.: 12.09.2019]

- “Romania Population and Housing Census 2011”, *National Institute of Statistics (Romania)*, Bucharest, 2014, <http://ghdx.healthdata.org/record/romania-population-and-housing-census-2011> [e.t.: 22.01.2020]
- “Russia's 2000 Military Doctrine”, nti. <https://www.nti.org/analysis/articles/russias-2000-military-doctrine/> [e.t.: 21.04.2019]
- “Şartlı Mülteci”, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/sartli-multeci> [e.t.: 02.10.2019]
- “Serbia: Response to the Refugee Crisis”, Delegation of the European Union to the Republic of Serbia”, 21.01.2017, <https://europa.rs/serbia-response-to-the-refugee-crisis/?lang=en#targetText=In%202015%2C%20the%20government%20registered,000%20refugees%20passing%20through%20Serbia.> [e.t.:11.09.2019]
- “Slovenia Putting up More Fencing along Border with Croatia”, Total Croatia News, 22.08.2019 <https://www.total-croatia-news.com/politics/37993-slovenia#targetText=There%20are%20currently%20179%20kilometres,fou>nd%20in%20the%20Politics%20section. [e.t.: 13.09.2019]
- “Tampere Council Conclusions 1999”, European Commission, 15.10.1999, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/eu-policy/tampere-council-conclusions-1999_en [e.t.:01.10.2019]
- “Temporary Protection”, European Commission, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/temporary-protection_en [e.t.: 27.09.2019]
- “The Hague Programme Ten priorities for the next five years”, European Commission, 10.05.2005, https://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-05-153_en.htm [e.t.: 01.10.2019]
- “The Humanitarian Corridor”, The University of Oxford, 14.10.2016 <https://www.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/centre-criminology/centreborder-criminologies/blog/2016/11/humanitarian#targetText=In%20July%202015%2C%20the%20Slovenian,strategy%20to%20the%20refugee%20crisis.&targetText=By%20the%20time%20the%20Western,had%20crossed%20the%20Slovenian%20border.> [e.t.: 13.09.2019]
- “The Stability Pact and Lessons from a Decade of Regional Initiatives”. European Stability Initiative. (September, 1999), https://www.esiweb.org/index.php?lang=tr&id=156&document_ID=1 [e.t.: 24.06.2019]
- “Türkiye’de Geçici Koruma”, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma> [e.t.: 02.10.2019]
- “Türkiye’deki Suriyeli Sayısı Ekim 2019”, Mülteciler Derneği, 09.10.2019, <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> [e.t.: 09.10.2019]

- “Türkiye-AB İlişkileri”, Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerine-genel-bakis.tr.mfa> [e.t.: 05.10.2019]
- “Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi”, T.C. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 23.07.2019, https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html [e.t.:05.10.2019]
- “Türkiye-Suriye sınır duvarının yarısı tamamlandı”, Yeni Asya, 26.02.2017, https://www.yeniasya.com.tr/yurt-haber/turkiye-suriye-sinir-duvarinin-yarisi-tamamlandi_424924 [e.t.: 08.10.2018]
- “UK opposes future migrant rescues in Mediterranean”, bbc, 28.10.2014, <https://www.bbc.com/news/uk-29799473> [e.t.: 11.09.2019]
- “Yunanistan Parlamentosu, Makedonya’nın Yeni İsmi Onayladı”. bbc. 25.01.2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47002081> [e.t.: 02.07.2019]
- Adam Taylor, “Map: Europe is building more fences to keep people out”, The Washington Post, 28.10.2015 <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/08/28/map-the-walls-europe-is-building-to-keep-people-out/> [e.t.:13.09.2019]
- Ben Hubbard, “Money Flows With Refugees, and Life Jackets Fill the Shops”, The New York Times, 26.09.2015, <https://www.nytimes.com/2015/09/27/world/middleeast/money-flows-with-refugees-and-life-jackets-fill-the-shops.html> [e.t.:11.09.2019]
- Constanze Letsch, “EU-Turkey visa deal on brink as Erdoğan refuses to change terror laws”, The Guardian, 06.05.2016, <https://www.theguardian.com/world/2016/may/06/erdogan-turkey-not-alter-anti-terror-laws-visa-free-travel-eu> [e.t.: 09.10.2019]
- Danae Leivada, “Why Greece Shut The Shortest, Safest Route For Migrants And Refugees”, HUFFPOST, 24.09.2015 https://www.huffpost.com/entry/greece-turkey-border-fence_n_55f9ab73e4b0d6492d63ec12 [e.t.: 13.09.2019]
- Deniz Altınbaş, “Türkiye, AB Yol Haritasını Çiziyor”, Hürriyet, 29.04.2007, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/turkiye-ab-yol-haritasini-ciziyor-6406267> [e.t.: 05.10.2019]
- Fatos Bytyci, Krisztina Than, “Dramatic surge in Kosovars crossing illegally into EU”, Reuters, 04.02.2015, <https://www.reuters.com/article/us-kosovo-eu-migrants/dramatic-surge-in-kosovars-crossing-illegally-into-eu-idUSKBN0L811120150204> [e.t.: 16.09.2019]
- Jamie Grierson, Matthew Weaver, “Croatia moves refugees to Hungarian border - as it happened”, The Guardian, 18.09.2015 <https://www.theguardian.com/world/live/2015/sep/18/refugee-crisis-hungary-builds-border-fence-with-croatia-live-updates> [e.t.: 13.09.2019]

- Jon Henley, "What is the Current State of Migration Crisis in Europe", The Guardian, 21.11.2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/jun/15/what-current-scale-migration-crisis-europe-future-outlook> [e.t.:11.09.2019]
- Jones, Dorian. "Türkiye Yunanistan İlişkileri Kıbrıs Yüzünden Gergin". 06.12.2018, <https://www.amerikaninsesi.com/a/t%C3%BCrkiye-yunanistan-i%C5%9Fkileri-k%C4%B1br%C4%B1s-y%C3%BCz%C3%BCnden-gergin/4689397.html> [e.t.: 02.07.2019]
- Liz Sly, "8 reasons Europe's refugee crisis is happening now", The Washington Post, 18.09.2015 <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/09/18/8-reasons-why-europes-refugee-crisis-is-happening-now/> [e.t.: 11.09.2019]
- Meri Jordanovska, "Macedonia Declares Crisis on Border Over Refugees", Balkan Insight, 20.08.2015 <https://balkaninsight.com/2015/08/20/macedonia-declares-crisis-on-border-over-refugees-08-20-2015/> [e.t.: 13.09.2019]
- Natalie Nougayrède, "We should heed Angela Merkel's warning of a new Balkans war", The Guardian, 05.11.2015, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/nov/05/angela-merkel-europe-unfinished-business-balkans> [e.t.: 12.09.2019]
- Nick Thorpe, "Migrant crisis: Bulgaria tightens border with Turkey", BBC News, 03.06.2016 <https://www.bbc.com/news/world-europe-36435420> [e.t.:11.09.2019]
- Nikolaj Nielsen, "Fortress Europe: a Greek wall close up", euobserver, 21.12.2012 <https://euobserver.com/fortress-eu/118565> [e.t.: 13.09.2019]
- Patrick Kingsley, "700 Migrant Feared Dead in Mediterranean Shipwreck" 19.04.2015. <https://www.theguardian.com/world/2015/apr/19/700-migrants-feared-dead-mediterranean-shipwreck-worst-yet> [e.t.: 11.09.2019]
- Patrick Kingsley, "Croatia Overwhelmed by Volume of Refugees Crossing From Serbia", The Guardian, 17.09.2015 <https://www.theguardian.com/world/2015/sep/17/croatia-overwhelmed-by-volume-of-refugees-crossing-from-serbia> [e.t.: 11.09.2019]
- Rebecca Bryant , "Bargaining bodies: The EU's deal with Turkey has sacrificed Europe's principles to appease domestic politics", The London School of Economic and Political Science, <http://bit.ly/1RRu0IN> [e.t.: 09.10.2019]
- Rekacewicz, Philippe. "Persistantes Envies D'empire". (Ocak 2008), <https://www.monde-diplomatique.fr/cartes/balkans2> [e.t.:03.07.2019]
- Rıfat Sait, "Balkanlarda Mülteci Krizi", Balkan Günlüğü, 22.02.2016 <https://balkangunlugu.com/2016/02/22/balkanlarda-multeci-krizi/> [e.t.: 12.09.2019]

- Roser, Max. “War and Peace after”, (OurWorldInData.org, 2015)
<https://ourworldindata.org/war-and-peace> [e.t.: 21.04.2019]
- Sinisa Jakov Marusic, “Macedonia Hails Slovene Plan to Stop Migrants”, Balkan Insight,
<https://balkaninsight.com/2016/01/27/macedonia-welcomes-slovenia-plan-to-stem-migrant-flow-01-26-2016/> [e.t.: 13.09.2019]
- Sinisa Jakov Marusic, “Macedonia Railways ‘Exploiting Refugees’ by Hiking Fares”, Balkan Insight, 15.09.2015
<https://balkaninsight.com/2015/09/15/macedonian-railways-accused-of-exploiting-refugee-ordeal-09-15-2015/> [e.t.: 13.09.2019]
- Stoyan Nenov, “Bulgaria to extend fence at Turkish border to bar refugee influx”, Reuters, 14.01.2015 <https://www.reuters.com/article/us-bulgaria-turkey-fence/bulgaria-to-extend-fence-at-turkish-border-to-bar-refugee-influx-idUSKBN0KN1JG20150114> [e.t.: 13.09.2019]
- Sven Milekic, “Slovenia Starts Building Fence on Croatia Border”, Balkan Insight, 11.11.2015 <https://balkaninsight.com/2015/11/11/slovenia-setting-a-fence-on-border-with-croatia-11-11-2015/> [e.t.: 13.09.2019]
- Yeşim Bayram, “Aylan Avrupa'yı değiştirdi”, 19.09.2015
https://www.ntv.com.tr/dunya/aylan-avrupayi-degistirdi,OzVV_Y4Jm0uDZqHpr6PWdQ?_ref=infinite [13.09.2019]